

ជីវិត

ភាសាចាស់

អភិធម្មបិដកេ

អភិធម្មត្ថសង្គហោ

។ និមោ តស្ស ភក្កតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មត្ថសង្គហោ

កត្តាម្ភកថា

១. សម្មាសម្ពុទ្ធមតុលំ, សសទ្ធម្មកណ្តាត្ថមំ។

អភិវាធិយ ភាសិស្សំ, អភិធម្មត្ថសង្គហំ។

ចតុបរមត្ថធម្មោ

២. តត្ថ វុត្តាភិធម្មត្ថា, ចតុធាបរមត្ថតោ។

ចិត្តំ ចេតសិកំ រូបំ, និព្វានមិតិ សព្វថា។

១. ចិត្តបរិច្ឆេទោ

ភូមិភេទចិត្តំ

៣. តត្ថ ចិត្តំ តាវ ចតុត្ថិដំ ហោតិ កាមាវចរំ រូចាវចរំ អរូចាវចរំ
លោកុត្តរញ្ចេតិ។

អកុសលចិត្តំ

៤. តត្ថ កតមំ កាមាវចរំ? សោមនស្សសហគតំ ធិដ្ឋិតតសម្បយុត្តំ
អសម្ពាវិកមេកំ, សសម្ពាវិកមេកំ, សោមនស្សសហគតំ ធិដ្ឋិតតវិប្បយុត្តំ
អសម្ពាវិកមេកំ, សសម្ពាវិកមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ ធិដ្ឋិតតសម្បយុត្តំ

អសម្ព័ន្ធវិកមេកំ, សសម្ព័ន្ធវិកមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ ទិដ្ឋិតតវិប្បយុត្តំ
អសម្ព័ន្ធវិកមេកំ, សសម្ព័ន្ធវិកមេកន្តិ ឥមាធិ អដ្ឋបិ លោកសហគតចិត្តានិ
នាម។

៥. នោមនស្សសហគតំ បដិយសម្បយុត្តំ អសម្ព័ន្ធវិកមេកំ,
សសម្ព័ន្ធវិកមេកន្តិ ឥមាធិ ទ្វេបិ បដិយសម្បយុត្តចិត្តានិ នាម។

៦. ឧបេក្ខាសហគតំ វិចិកិច្ចាសម្បយុត្តមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ
ឧទុច្ចសម្បយុត្តមេកន្តិ ឥមាធិ ទ្វេបិ មោម្មហចិត្តានិ នាម។

៧. ឥន្ទ្រំ សត្តថាបិ ទ្វាទសាកុសលចិត្តានិ សមត្តានិ។

៨. អដ្ឋជា លោកមូលានិ, នោសមូលានិ ច ទ្វិជា។

មោហមូលានិ ច ទ្វេតិ, ទ្វាទសាកុសលា សិយុំ។

អហេតុកចិត្តំ

៩. ឧបេក្ខាសហគតំ ចក្កវិញ្ញាណំ, តថា សោតវិញ្ញាណំ, យានវិញ្ញាណំ,
ជីវ្ហវិញ្ញាណំ, ទុក្ខសហគតំ កាយវិញ្ញាណំ, ឧបេក្ខាសហគតំ សម្បជិច្ឆនចិត្តំ,
ឧបេក្ខាសហគតំ សន្តិរណចិត្តញ្ចេតិ ឥមាធិ សត្តបិ អកុសលវិចាកចិត្តានិ
នាម។

១០. ឧបេក្ខាសហគតំ កុសលវិចាកំ ចក្កវិញ្ញាណំ, តថា សោតវិញ្ញាណំ,
យានវិញ្ញាណំ, ជីវ្ហវិញ្ញាណំ, សុខសហគតំ កាយវិញ្ញាណំ, ឧបេក្ខាសហគតំ
សម្បជិច្ឆនចិត្តំ, សោមនស្សសហគតំ សន្តិរណចិត្តំ, ឧបេក្ខាសហគតំ
សន្តិរណចិត្តញ្ចេតិ ឥមាធិ អដ្ឋបិ កុសលវិចាកាហេតុកចិត្តានិ នាម។

១១. ឧបេក្ខាសហគតំ បញ្ចាទ្វារវដ្ឋនចិត្តំ, តថា មនោទ្វារវដ្ឋនចិត្តំ,
សោមនស្សសហគតំ ហសិតុប្បាទចិត្តញោតិ ឥមាធិ តីណិបិ
អហេតុកកិរិយចិត្តានិ នាម។

១២. ឥច្ឆេវ សព្ពថាបិ អដ្ឋារសាហេតុកចិត្តានិ សមត្តានិ។

១៣. សត្តាកុសលចាកានិ, បុញ្ញចាកានិ អដ្ឋជា។

ក្រិយចិត្តានិ តីណីតិ, អដ្ឋារស អហេតុកា។

សោភនចិត្តំ

១៤. ចាចាហេតុកមុត្តានិ, សោភនានីតិ វុច្ឆរេ។

ឯក្ខនសដ្ឋិ ចិត្តានិ, អថេកនវុតិបិ វា។

កាមាវចរសោភនចិត្តំ

១៥. សោមនស្សសហគតំ ញាណាសម្បយុត្តំ អសម្ព័រិកមេកំ,
សសម្ព័រិកមេកំ, សោមនស្សសហគតំ ញាណាវិប្បយុត្តំ អសម្ព័រិកមេកំ,
សសម្ព័រិកមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណាសម្បយុត្តំ អសម្ព័រិកមេកំ,
សសម្ព័រិកមេកំ។ ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណាវិប្បយុត្តំ អសម្ព័រិកមេកំ,
សសម្ព័រិកមេកន្តិ ឥមាធិ អដ្ឋបិ កាមាវចរកុសលចិត្តានិ នាម។

១៦. សោមនស្សសហគតំ ញាណាសម្បយុត្តំ អសម្ព័រិកមេកំ,
សសម្ព័រិកមេកំ, សោមនស្សសហគតំ ញាណាវិប្បយុត្តំ អសម្ព័រិកមេកំ,
សសម្ព័រិកមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណាសម្បយុត្តំ អសម្ព័រិកមេកំ,

សសន្ទិវិកមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសន្ទិវិកមេកំ,
សសន្ទិវិកមេកន្តិ ឥមាធិ អដ្ឋបិ សហេតុកកាមាវចរវិចាកចិត្តានិ នាម។

១៧. សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្មយុត្តំ អសន្ទិវិកមេកំ,
សសន្ទិវិកមេកំ, សោមនស្សសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសន្ទិវិកមេកំ,
សសន្ទិវិកមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណសម្មយុត្តំ អសន្ទិវិកមេកំ,
សសន្ទិវិកមេកំ, ឧបេក្ខាសហគតំ ញាណវិប្បយុត្តំ អសន្ទិវិកមេកំ,
សសន្ទិវិកមេកន្តិ ឥមាធិ អដ្ឋបិ សហេតុកកាមាវចរកិរិយចិត្តានិ នាម។

១៨. ឥច្ឆេវំ សព្ពថាបិ ចតុវិសតិ
សហេតុកកាមាវចរកុសលវិចាកកិរិយចិត្តានិ សមត្ថានិ។

១៩. វេទនាញាណសន្ទិវិកេនេន ចតុវិសតិ។

សហេតុកកាមាវចរបុញ្ញចាកក្រិយា មតា។

២០. កាមេ តេវិស ចាកានិ, បុញ្ញាបុញ្ញានិវិសតិ។

ឯកាទស ក្រិយា ចេតិ, ចតុបញ្ញាស សព្ពថា។

រូបាវចរចិត្តំ

២១. វិតក្កវិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ បឋមជ្ឈានកុសលចិត្តំ,
វិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ ទុតិយជ្ឈានកុសលចិត្តំ,
បីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ តតិយជ្ឈានកុសលចិត្តំ, សុខេកគ្គតាសហិតំ
ចតុត្ថជ្ឈានកុសលចិត្តំ, ឧបេក្ខេកគ្គតាសហិតំ បញ្ចមជ្ឈានកុសលចិត្តញោតិ
ឥមាធិ បញ្ចបិ រូបាវចរកុសលចិត្តានិ នាម។

២២. វិវាហវិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ បឋមជ្ឈានវិចាកចិត្តំ,
វិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ ទុតិយជ្ឈានវិចាកចិត្តំ,
បីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ តតិយជ្ឈានវិចាកចិត្តំ, សុខេកគ្គតាសហិតំ
ចតុត្ថជ្ឈានវិចាកចិត្តំ, ឧបេក្ខេកគ្គតាសហិតំ បញ្ចមជ្ឈានវិចាកចិត្តញោតិ
ឥមាធិ បញ្ចបិ រូចារចរវិចាកចិត្តានិ នាម។

២៣. វិវាហវិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ បឋមជ្ឈានកិរិយចិត្តំ,
វិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ ទុតិយជ្ឈានកិរិយចិត្តំ,
បីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ តតិយជ្ឈានកិរិយចិត្តំ, សុខេកគ្គតាសហិតំ
ចតុត្ថជ្ឈានកិរិយចិត្តំ, ឧបេក្ខេកគ្គតាសហិតំ បញ្ចមជ្ឈានកិរិយចិត្តញោតិ
ឥមាធិ បញ្ចបិ រូចារចរកិរិយចិត្តានិ នាម។

២៤. ឥច្ឆេរំ សព្វថាបិ បន្ទុស រូចារចរកុសលវិចាកកិរិយចិត្តានិ
សមត្ថានិ។

២៥. បញ្ចាធា ឈានភេទេន, រូចារចរមានសំ។

បុញ្ញចាកក្រិយាភេទា, តំ បញ្ចនសធា ភវេ។

អរូចារចរចិត្តំ

២៦. អាភាសានញ្ញាយ តនកុសលចិត្តំ, វិញ្ញាណញ្ញាយ តនកុសលចិត្តំ,
អាកិញ្ញញ្ញាយ តនកុសលចិត្តំ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយ តនកុសលចិត្តញោតិ
ឥមាធិ ចត្តារិបិ អរូចារចរកុសលចិត្តានិ នាម។

២៧. អាភាសានព្វាយតនវិចារកចិត្តំ, វិញ្ញាណព្វាយតនវិចារកចិត្តំ,
អាកិញ្ញព្វាយតនវិចារកចិត្តំ, នេវសញ្ញានាសព្វាយតនវិចារកចិត្តព្យោតិ
ឥមាធិ ចត្តារិបិ អរូចាវចរវិចារកចិត្តានិ នាម។

២៨. អាភាសានព្វាយតនកិរិយចិត្តំ, វិញ្ញាណព្វាយតនកិរិយចិត្តំ,
អាកិញ្ញព្វាយតនកិរិយចិត្តំ, នេវសញ្ញានាសព្វាយតនកិរិយចិត្តព្យោតិ
ឥមាធិ ចត្តារិបិ អរូចាវចរកិរិយចិត្តានិ នាម។

២៩. ឥច្ឆេវំ សព្វថាបិ ទ្វាទស អរូចាវចរកុសលវិចារកកិរិយចិត្តានិ
សមត្ថានិ។

៣០. អាលម្ពណាប្បភេទេន, ចតុធាវុប្បមាទសំ។

បុញ្ញចាកក្រិយាភេទា, បុន ទ្វាទសធា បិតំ។

លោកុត្តរចិត្តំ

៣១. សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ, សកទាគាមិមគ្គចិត្តំ, អនាគាមិមគ្គចិត្តំ,
អរហត្តមគ្គចិត្តព្យោតិ ឥមាធិ ចត្តារិបិ លោកុត្តរកុសលចិត្តានិ នាម។

៣២. សោតាបត្តិជលចិត្តំ, សកទាគាមិជលចិត្តំ, អនាគាមិជលចិត្តំ,
អរហត្តជលចិត្តព្យោតិ ឥមាធិ ចត្តារិបិ លោកុត្តរវិចារកចិត្តានិ នាម។

៣៣. ឥច្ឆេវំ សព្វថាបិ អដ្ឋលោកុត្តរកុសលវិចារកចិត្តានិ សមត្ថានិ។

៣៤. ចតុមគ្គប្បភេទេន, ចតុធា កុសលំ តថា។

ចាកំ តស្ស ជលត្តាតិ, អដ្ឋធានុត្តរំ មតំ។

ចិត្តកណ្តាលសង្គហា

៣៥. ធានសាកុសលានេវំ, កុសលានេកវីសតិ។

ធន្តីសេវវិចាកានិ, ក្រិយចិត្តានិវីសតិ។

៣៦. ចតុបញ្ញាសធា កាមេ, រូបេ បន្ទុវសីរយេ។

ចិត្តានិ ធានសារុប្បេ, អដ្ឋធានុត្តរេ តថា។

៣៧. ឥត្ថមេក្ខននុតិបភេទំ បន មាណសំ។

ឯកវីសសតំ វាច, វិភជន្តិវិចក្ខណា។

វិគ្គារកណ្តាល

៣៨. កថមេក្ខននុតិវិធំ ចិត្តំ ឯកវីសសតំ ហោតិ?

វិតក្កវិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ បឋមជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ,
វិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ ទុតិយជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ,
បីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ តតិយជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ,
សុខេកគ្គតាសហិតំ ចតុត្ថជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ, ឧបេក្ខេកគ្គតាសហិតំ
បញ្ចមជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្តញ្ចេតិ ឥមា និ បញ្ចបិ សោតាបត្តិមគ្គចិត្តានិ
នាម។

៣៩. តថា សកទាតាមិមគ្គអនាតាមិមគ្គអរហត្តមគ្គចិត្តញ្ចេតិ
សមវីសតិ មគ្គចិត្តានិ។

៤០. តថា ដលចិត្តានិ ចេតិ សមចត្តាលីស លោកុត្តរចិត្តានិ ភវន្តិ។

៤១. ឈានផ្ដុំយោគភេទេន, កេត្វកេកន្ត្រ បញ្ចេន។

វុច្ឆតានុត្តរំ ចិត្តំ, ចត្តាលីសវិជន្នំ ច។

៤២. យថា ច រូចាវចរំ, គយ្ហតានុត្តរំ តថា។

បឋមាធិឈានភេទេ, អារុប្បញ្ញាបិ បញ្ចមេ។

ឯកាធសវិជំ តស្មា, បឋមាធិកមីវតំ;

ឈានមេកេកមន្តេ តុ, តេវីសតិវិជំ ភវេ។

៤៣. សត្តតីសវិជំ បុញ្ញំ, ធូបញ្ញាសវិជំ តថា។

ចាកមិច្ឆាហុ ចិត្តានិ, ឯកវីសសតំ ពុទ្ធា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្កហោ ចិត្តសង្កហវិភាកោ នាម

បឋមោ បរិច្ឆេទោ។

២. ចេតសិកបរិច្ឆេទោ

សម្មយោគលក្ខណំ

១. ឯកុប្បាទនិរោធា ច, ឯកាលម្ពណាវត្ថុកា។

ចេតោយុត្តា ធូបញ្ញាស, ធម្មា ចេតសិកា មតា។

អញ្ញាសមានចេតសិកំ

២. ក៏ដូច្នេះ ដង្ហែង វេទនា សញ្ញា ចេតនា ឯកគ្គតា ជីវិតិទ្ធិយំ មនសិកា វេ
ចេតិ សត្តិមេ ចេតសិកា សព្ពចិត្តសាធារណា នាម។

៣. វិតក្កោ វិចារោ អធិមោក្កោ វិរិយំ បីតិ ធនោ ចាតិ ធនេ ចេតសិកា
បកិណ្ឌកា នាម។

៤. ឯវមេតេ តេរស ចេតសិកា អញ្ញសមាធាតិ វេទិតញ្ញា។

អកុសលចេតសិកំ

៥. មោហោ អហិរិកំ អនោត្តប្បំ ឧទ្ធច្ចំ លោភោ ធិដ្ឋិ មាណោ ធាសោ ឥស្សរ
មច្ឆិយំ កុក្កុច្ចំ ជិនំ មិទ្ធិ វិចិកិច្ឆា ចេតិ បុទ្ទសិមេ ចេតសិកា អកុសលា នាម។

សោភនចេតសិកំ

៦. សទ្ធា សតិ ហិរី ឌីត្តប្បំ អលោភោ អធាសោ តត្រមជ្ឈិត្តតា
កាយបស្សន្តិ ចិត្តបស្សន្តិ កាយលហុតា ចិត្តលហុតា កាយមុទុតា
ចិត្តមុទុតា កាយកម្មញ្ញតា ចិត្តកម្មញ្ញតា កាយចាគុញ្ញតា ចិត្តចាគុញ្ញតា
កាយុដុកតា ចិត្តុដុកតា ចេតិ ឯក្ខនីសតិមេ ចេតសិកា
សោភនសាធារណា នាម។

៧. សម្មាវាចា សម្មាកម្មត្តោ សម្មាអាជីវោ ចេតិ តិស្សោ វិរតិយោ នាម។

៨. ករុណា មុទិតា អប្បមញ្ញាយោ នាមាតិ សព្ពថាបិ បញ្ញិទ្ធិយេន សទ្ធិ
បញ្ញវីសតិមេ ចេតសិកា សោភនាតិ វេទិតញ្ញា។

៩. ឯត្ថាវតា ច -

តេរសញ្ញាសមាធា ច, ចុទ្ធសាកុសលា តថា;
សោភនា បញ្ចវិសាតិ, ទ្វិបញ្ញាស បរុដ្ឋវេ។

សម្បយោគនយោ

១០. តេសំ ចិត្តាវិយុត្តានំ, យថាយោគមិតោ បរំ។

ចិត្តប្បាទេសុ បច្ឆេកំ, សម្បយោគោ បរុដ្ឋតិ។

១១. សត្ត សព្ពត្ត យុដ្ឋន្តិ, យថាយោគំ បកិណ្ណកា។

ចុទ្ធសាកុសលេស្វេរ, សោភនេស្វេរ សោភនា។

អញ្ញាសមាធនេតសិកសម្បយោគនយោ

១២. កថំ? សព្ពចិត្តសាធារណា តាវ សត្តិមេ ចេតសិកា សព្វេសុបិ
ឯក្ខននុតិចិត្តប្បាទេសុ លព្ពន្តិ។

១៣. បកិណ្ណកេសុ បនវិតក្កោ តាវ
ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាវដ្ឋិតកាមាវចរចិត្តេសុ ចេវ ឯកាទសេសុ បឋមជ្ឈានចិត្តេសុ
ចេតិ បញ្ចបញ្ញាសចិត្តេសុ ឧប្បជ្ជតិ។

១៤. វិចារោ បនតេសុ ចេវ ឯកាទសេសុ ទុតិយជ្ឈានចិត្តេសុ ចាតិ
ធនជ្ជិចិត្តេសុ។

១៥. អធិមោក្កោ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាវិចិកិច្ឆាសហគតវដ្ឋិតចិត្តេសុ។

១៦. វីរិយំ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាសម្បជិច្ឆនសន្តិវណាវដ្ឋិតចិត្តេសុ។

១៧. បីតិ

នោមនស្សបេក្ខាសហគតកាយវិញ្ញាណចតុត្ថជ្ឈានវដ្ឋិតចិត្តេសុ។

១៨. ធនោ អហេតុកមាម្ពហវដ្ឋិតចិត្តេសុតិ។

១៩. តេ បន ចិត្តប្បាទាយថាគ្គមំ -

ធនជ្ជិ បញ្ចបញ្ញាស, ឯកាទស ច សោឡស;
សត្តតិវីសតិ ចេវ, បកិណ្ណាករិវដ្ឋិតា។

បញ្ចបញ្ញាស ធនជ្ជិជ្ជសត្តតិ តិសត្តតិ;
ឯកបញ្ញាស ចេក្ខនសត្តតិ សបកិណ្ណកា។

អកុសលចេតសិកសម្បយោគនយោ

២០. អកុសលេសុ បនមោហោ អហិរិកំ អនោត្ថប្បំ ឧទ្ធច្ចព្វាតិ ចត្តារោមេ
ចេតសិកា សញ្ញកុសលសាធារណា នាម, សព្វេសុបិ ទ្វាទសា កុសលេសុ
លព្ពន្ធិ។

២១. លោភោ អជ្ជេសុ លោភសហគតចិត្តេស្វេវ លព្ពតិ។

២២. ទិដ្ឋិ ចត្វសុ ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តេសុ។

២៣. មាណោ ចត្វសុ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តេសុ។

២៤. នោសោ ឥស្សរា មច្ឆិរិយំ កុក្កុច្ចព្វាតិ ទ្វីសុ បដិយសម្បយុត្តចិត្តេសុ។

២៥. ជិនមិទ្ធ�ំ បញ្ចេសុ សសម្ពាទិកចិត្តេសុ។

២៦. វិចិត្តិក្ខាវិចិត្តិក្ខាសហគតចិត្តេយេវាតិ។

២៧. សញ្ញាបុញ្ញេសុ ចត្តារោ,

លោកម្ហូលេ តយោ គតា;

នោសម្ហូលេសុ ចត្តារោ,

សសង្ខារេ ទ្វយំ តថា។

វិចិត្តិក្ខាវិចិត្តិក្ខា-ចិត្ត ចាតិ ចតុទ្ទស;

ទ្វាទសាកុលេស្វេវ, សម្មយុជ្ជន្តិ បញ្ចាធា។

សោភនចេតសិកសម្មយោគនយោ

២៨. សោភនេសុ បន សោភនសាធារណា តាវ ឯក្ខន្ធវិសតិមេ ចេតសិកា
សញ្ញេសុបិ ឯក្ខនសជ្ជិសោភនចិត្តេសុ សំវិជ្ជន្តិ។

២៩. វិវតិយោ បន តិស្សោបិ លោកុត្តរចិត្តេសុ សព្វថាបិ និយតា ឯកតោវ
លព្ពន្តិ, លោកិយេសុ បន កាមាវចរកុសលេស្វេវ កធាចិ សន្និស្សន្តិវិសុំវិសុំ។

៣០. អប្បមញ្ញាយោ បន ទ្វាទសេសុ បញ្ចមជ្ឈានវដ្តិតមហគ្គតចិត្តេសុ ចេវ
កាមាវចរកុសលេសុ ច សហេតុកកាមាវចរកិរិយចិត្តេសុ ចាតិ
អជ្ជវិសតិចិត្តេស្វេវ កធាចិ នាធា ហុត្វា ជាយន្តិ, ឧបេក្ខាសហគតេសុ បនេត្ត
ករុណាមុទិតា ន សន្តិទិ កេចិ វន្តិ។

៣១. បញ្ញា បន ទ្វាទសេសុ ញាណសម្មយុត្តកាមាវចរចិត្តេសុ ចេវ
សញ្ញេសុបិ បញ្ចតិសមហគ្គតលោកុត្តរចិត្តេសុ ចាតិ សត្តចត្តាលីសចិត្តេសុ
សម្មយោគំ គប្បតិទិ។

៣២. ឯក្ខន្ធវិសតិ ធម្មា, ជាយន្តេក្ខនសង្ខេបសុ។

តយោ សោឡសចិត្តេសុ, អដ្ឋវិសតិយំ ទ្វយំ។

បញ្ញា បកាសិតា, សត្តចត្តាលីសវិធសុបិ;

សម្មយុត្តា ចតុធំ, សោភនេស្វរ សោភនា។

៣៣. ឥស្សរមន្ទ្រកុក្កុច្ច-វិសតិករុណាទយោ។

នាតា កនាចិ មាណោ ច, ជិន មិទ្ធំ តថា សហ។

៣៤. យថាវុត្តានុសារេន, សេសា និយតយោតិនោ។

សង្កហញ្ញា បវក្ខាមិ, តេសំ ទានិ យថាវហំ។

សង្កហនយោ

៣៥. ធន្តិសានុត្តរេ ធម្មា, បញ្ចតិស មហគ្គតេ។

អដ្ឋតិសាបិ លព្ពន្ធិ, កាមាវចរសោភនេ។

សត្តវិសតិបុញ្ញម្ហិ, ទ្វាទសាហេតុកេតិ ច;

យថាសម្ពុវយោគេន, បញ្ចាទា តត្ថ សង្កហោ។

លោកុត្តរចិត្តសង្កហនយោ

៣៦. កេម? លោកុត្តរេសុ តាវ អដ្ឋសុ បឋមជ្ឈានិកចិត្តេសុ អញ្ញាសមាទា
តេរស ចេតសិកា, អប្បមញ្ញាវដ្ឋិតា តេវិសតិ សោភនចេតសិកា ចេតិ ធន្តិស
ធម្មា សង្កហំ គច្ឆន្តិ, តថា ទុតិយជ្ឈានិកចិត្តេសុ វិតក្កវដ្ឋា,

តតិយជ្ឈានិកចិត្តេសុ វិតក្កវិចារវដ្ឋា, ចតុត្ថជ្ឈានិកចិត្តេសុ
វិតក្កវិចារបីតិវដ្ឋា, បញ្ចមជ្ឈានិកចិត្តេសុបិ ឧបេក្ខាសហគតា តេ ឯវ
សង្កយ្ហន្តិទិ សព្វថាបិ អដ្ឋសុ លោកុត្តរចិត្តេសុ បញ្ចកជ្ឈានវសេន បញ្ចាធាវ
សង្កហោ ហោតីតិ។

៣៧. ធន្តីស បញ្ចតីស ច, ចតុត្តីស យថាក្កមំ។

តេត្តីសទ្វយមិច្ឆេវំ, បញ្ចាធានុត្តរេ បីតា។

មហាគ្គតចិត្តសង្កហនយោ

៣៨. មហាគ្គតេសុ បន តីសុ បឋមជ្ឈានិកចិត្តេសុ តាវ អញ្ញាសមាណ
តេរស ចេតសិកា, វិវតិត្តយវដ្ឋិតា ធូរវីសតិ សោភនចេតសិកា ចេតិ
បញ្ចតីស ធម្មា សង្កហំ គច្ឆន្តិ, ករុណាមុទិតា បនេត្ត បច្ចេកមេវ យោជេតញ្ញា,
តថា ទុតិយជ្ឈានិកចិត្តេសុ វិតក្កវដ្ឋា, តតិយជ្ឈានិកចិត្តេសុ វិតក្កវិចារវដ្ឋា,
ចតុត្ថជ្ឈានិកចិត្តេសុ វិតក្កវិចារបីតិវដ្ឋា, បញ្ចមជ្ឈានិកចិត្តេសុ បន
បន្ទវសសុ អប្បមញ្ញាយោ នលព្ពន្ធតិ សព្វថាបិ សត្តវីសតិមហាគ្គតចិត្តេសុ
បញ្ចកជ្ឈានវសេន បញ្ចាធាវ សង្កហោ ហោតីតិ។

៣៩. បញ្ចតីស ចតុត្តីស, តេត្តីស ច យថាក្កមំ។

ពាត្តីស ចេវ តីសេតិ, បញ្ចាធាវ មហាគ្គតេ។

កាមាវចរសោភនចិត្តសង្កហនយោ

៤០. កាមាវចរសោភនេសុ បន កុសលេសុ តាវ បឋមទ្វយេ អញ្ញាសមាណ
តេរស ចេតសិកា, បញ្ជីវីសតិ សោភនចេតសិកា ចេតិ អដ្ឋតីស ធម្មា សង្កហំ

គប្បន្តិ, អប្បមញ្ញាវិរតិយោ បនេត្ត បញ្ចបិ បច្ឆេកមេវ យោជេតញ្ច, តថា
ទុតិយទ្វយេ ញ្ញាណាវដ្ឋិតា, តតិយទ្វយេ ញ្ញាណាសម្មយុត្តា បីតិវដ្ឋិតា,
ចតុត្ថទ្វយេ ញ្ញាណាបីតិវដ្ឋិតា តេ ឯវ សង្កយ្ហន្តិ។ កិរិយចិត្តេសុបិ វិរតិវដ្ឋិតា
តថេវ ចតុសុបិ ទុកេសុ ចតុដាវ សង្កយ្ហន្តិ។ តថាវិចាកេសុ ច
អប្បមញ្ញាវិរតិវដ្ឋិតា តេ ឯវ សង្កយ្ហន្តិតិ សព្វថាបិ
ចតុវិសតិកាមាវចរសោភនចិត្តេសុ ទុកវសេន ទ្វាទសដាវ សង្កហោ
ហោតីតិ។

៤០. អជ្ជតិស សត្តតិស, ទ្វយំ ធន្តិសកំ សុភេ។

បញ្ចតិស ចតុត្តិស, ទ្វយំ តេត្តិសកំ ក្រិយេ;
តេត្តិស ចាកេ ពាត្តិស, ទ្វយេ កតិសកំ ភវេ;
សហេតុកាមាវចរបុញ្ញ-ចាកក្រិយាមនេ។

៤២. នវិដ្ឋន្តេត្ត វិរតី, ក្រិយេសុ ច មហាគ្គតេ។

អនុត្តរេ អប្បមញ្ញា, កាមចាកេ ទ្វយំ តថា;
អនុត្តរេ ឈានធម្មា, អប្បមញ្ញា ច មជ្ឈិមេ;
វិរតី ញ្ញាណាបីតិ ច, បរិត្តេសុ វិសេសកា។

អកុសលចិត្តសង្កហានយោ

៤៣. អកុសលេសុ បន លោភមូលេសុ តាវ បឋមេ អសម្ពាទិកេ
អញ្ញាសមាធា តេវស ចេតសិកា, អកុសលសាធារណា ចត្តារោ ចាតិ សត្តវស
លោភទិដ្ឋិហិ សទ្ធិ ឯក្ខន្ធវិសតិ ធម្មា សង្កហំ គប្បន្តិ។

៤៤. តថេវ ទុតិយេ អសម្ពាទិកេ លោភមាទេន។

៤៥. តតិយេ តថេវ បីតិវដ្ឋិតា លោកទិដ្ឋិហិ សហ អដ្ឋារស។

៤៦. ចតុត្ថេ តថេវ លោកមាណេ។

៤៧. បញ្ចមេ បន បជិយសម្មយុត្តេ អសន្នាវិកេ ទោសោ ឥស្សា មច្ឆិយំ
កុក្កច្ចញ្ញាតិ ចត្វហិ សទ្ធិ បីតិវដ្ឋិតា តេ ឯវ វីសតិ ធម្មា សង្កយ្ហន្តិ,
ឥស្សាមច្ឆិយកុក្កច្ឆានិ បនេត្ថ បច្ឆេកមេវ យោជេតញ្ញានិ។

៤៨. សសន្នាវិកបញ្ចកេបិ តថេវ ជិនមិទ្ធនវិសេសេនា យោជេតញ្ញា។

៤៩. ធន្ធិបីតិវដ្ឋិតា បន អញ្ញាសមាធា ឯកាទស, អកុសលសាធារណា
ចត្តារោ ចាតិ បន្ទរស ធម្មា ឧទ្ធច្ចសហគតេ សម្មយុដ្ឋន្តិ។

៥០. វិចិកិច្ឆាសហគតចិត្តេ ច អធិមាភូរិវហិតាវិចិកិច្ឆាសហគតា តថេវ
បន្ទរស ធម្មា សមុបលព្ពន្តិតិ សព្វថាបិ ទ្វាទសាកុសលចិត្តប្បទេសុ បច្ឆេកំ
យោជិយមាធាបិ គណានវសេន សត្តជារ សង្កហិតា ភវន្តិតិ។

៥១. ឯក្ខនវីសាដ្ឋារស, វីសេកវីស វីសតិ។

ទ្វាវីស បន្ទរសេតិ, សត្តជា កុសលេបិតា។

៥២. សាធារណា ច ចត្តារោ, សមាធា ច ទសាបរេ។

ចុទ្ធសេតេ បវុច្ឆន្តិ, សញ្ញាកុសលយោគិនោ។

អហេតុកចិត្តសង្កហនយោ

៥៣. អហេតុកេសុ បន ហសនចិត្តេ តាវ ធន្ធិវដ្ឋិតា អញ្ញាសមាធា ទ្វាទស
ធម្មា សង្កហំ ភច្ឆន្តិ។

៥៤. តថា វោជ្ជព្ភនេ ធន្ទបីតិវដ្ឋិតា។

៥៥. សុខសន្តិវណោ ធន្ទវីរិយវដ្ឋិតា។

៥៦. មនោធាតុត្តិកាហេតុកបដិសន្ធិយុគឡេ ធន្ទបីតិវីរិយវដ្ឋិតា។

៥៧. ឱបញ្ចវិញ្ញាណោ បកិណ្ណកវដ្ឋិតា តេយេវ សង្កយ្ហន្តិសព្ភថាបិ
អជ្ឈាវសសុ អហេតុកេសុ គណានវសេន ចតុដាវ សង្កហោ ហោតីតិ។

៥៨. ធានសេកានិស ទស, សត្ត ចាតិ ចតុត្ថិដោ។

អជ្ឈាវសាហេតុកេសុ, ចិត្តប្បាទេសុ សង្កហោ។

៥៩. អហេតុកេសុ សព្ភត្ថ, សត្ត សេសា យថាវហំ។

ឥតិវិត្តាវតោវុត្តោ, តេត្តិសវិធសង្កហោ។

៦០. ឥត្ថំ ចិត្តាវិយុត្តានំ, សម្មយោគញ្ច សង្កហំ។

ញាត្វា ភេទំ យថាយោគំ, ចិត្តេន សមមុទ្ទិសេ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្កហោ ចេតសិកសង្កហវិភាគោ នាម

ទុតិយោ បរិច្ឆេដោ។

៣. បកិណ្ណកបរិច្ឆេដោ

១. សម្មយុត្តា យថាយោគំ, តេបញ្ញាស សភាវតោ។

ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, តេសំ ទានិ យថាវហំ។

២. វេទនាហេតុតោ កិច្ចធារាវលម្ពណ្ណាវត្ថុតោ។

ចិត្តប្បាទវសេនេវ, សង្គហោ នាម នីយតេ។

វេទនាសង្គហោ

៣. តត្ថ វេទនាសង្គហោ តាវ តិវិជា វេទនា សុខំ ទុក្ខំ អទុក្ខមសុខា ចេតិ,
សុខំ ទុក្ខំ សោមនស្សំ ទោមនស្សំ ឧបេក្ខាតិ ច ភេទេន បន បញ្ចាធា ហោតិ។

៤. តត្ថ សុខសហគតំ កុសលវិចាកំ កាយវិញ្ញាណមេកមេវ, តថា
ទុក្ខសហគតំ អកុសលវិចាកំ។

៥. សោមនស្សសហគតចិត្តានិ បន លោកមូលានិ ចត្តារិ, ធានស
កាមាវចរសោភនានិ, សុខសង្ខារណាហសនានិ ច ទ្វេតិ អជ្ឈាវស
កាមាវចរសោមនស្សសហគតចិត្តានិ ចេវ
បឋមទុតិយតតិយចតុត្ថជ្ឈានសម្ពាតានិ ចតុចត្តាលីស
មហគ្គតលោកុត្តរចិត្តានិ ចេតិ ធាសដ្ឋិវិជានិ ភវន្តិ។

៦. ទោមនស្សសហគតចិត្តានិ បន ទ្វេ បដិយសម្បយុត្តចិត្តានេវ។

៧. សេសានិ សញ្ញានិបិ បញ្ចបញ្ញាស ឧបេក្ខាសហគតចិត្តានេវាតិ។

៨. សុខំ ទុក្ខមុបេក្ខាតិ, តិវិជា តត្ថ វេទនា។

សោមនស្សំ ទោមនស្សមិតិភេទេន បញ្ចាធា។

៩. សុខមេកត្ថ ទុក្ខញ្ច, ទោមនស្សំ ទ្វយេ វិភំ។

ធាសដ្ឋិសុ សោមនស្សំ, បញ្ចបញ្ញាសកេតរា។

ហេតុសង្គ្រោះ

១០. ហេតុសង្គ្រោះ ហេតុ នាម លោកា ទោសោ មោហោ អលោកា
អទោសោ អមោហោ ចាតិ ធិត្តិ ធា កវន្តិ។

១១. តត្ថ
បញ្ចក្ខារវដ្ឋនិបញ្ចវិញ្ញាណសម្បជ្ជន្តរណវេដ្ឋត្ថនហសនវសេន
អហេតុកចិត្តានិ នាម។

១២. សេសានិ សត្តានិបិ ឯកសត្តតិ ចិត្តានិ សហេតុកានេវ។

១៣. តត្ថាបិ ទ្វេ មោម្បហចិត្តានិ ឯកហេតុកានិ។

១៤. សេសានិ ទស អកុសលចិត្តានិ ចេវ ញ្ញាណវិប្បយុត្តានិ ទ្វាទស
កាមាវចរសោកនានិ ចេតិ ទ្វាវិសតិ ទ្វិហេតុកចិត្តានិ។

១៥. ទ្វាទស ញ្ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរសោកនានិ ចេវ បញ្ចតីស
មហគ្គតលោកុត្តរចិត្តានិ ចេតិ សត្តចត្តាលីស តិហេតុកចិត្តានីតិ។

១៦. លោកា ទោសោ ច មោហោ ច,

ហេតុ អកុសលា តយោ;

អលោកាទោសាមោហោ ច,

កុសលាព្យាកតា តថា។

១៧. អហេតុកាជ្ជាវសេកហេតុកា ទ្វេ ទ្វាវិសតិ។

ទ្វិហេតុកា មតា សត្តចត្តាលីសតិហេតុកា។

កិច្ចសន្តិហារ

១៨. កិច្ចសន្តិហារ កិច្ចានិ នាម

បដិសន្ធិភវត្ត្រាវដ្ឋនទស្សនសវនយាយនសាយនដុសនសម្បជីច្ឆនសន្តិរណវោជ្ជ
ព្ពនជវនតទារម្ពណាចុតិវសេន ចុទ្ធសវិជានិ ភវន្តិ។

១៩. បដិសន្ធិភវត្ត្រាវដ្ឋនបញ្ចវិញ្ញាណវាធានិវសេន បន តេសំ ទសធា
វាធានតេនោ វេទិតញោ។

២០. តត្ថ ទ្វេ ឧបេក្ខាសហគតសន្តិរណានិ ចេវ អដ្ឋ មហាវិចាកានិ ច នវ
រុទារូបវិចាកានិ ចេតិ វក្កនវីសតិ ចិត្តានិ បដិសន្ធិភវត្ត្ថចុតិកិច្ចានិ នាម។

២១. អារដ្ឋនកិច្ចានិ បន ទ្វេ។

២២. តថា ទស្សនសវនយាយនសាយនដុសនសម្បជីច្ឆនកិច្ចានិ ច។

២៣. តីណិ សន្តិរណកិច្ចានិ។

២៤. មនោទ្វារាវដ្ឋនមេវ បញ្ចទ្វារេ វោជ្ជព្ពនកិច្ចំ សាធមតិ។

២៥. អារដ្ឋនទ្វយវដ្ឋិតានិ កុសលាកុសលជលកិរិយចិត្តានិ បញ្ចបញ្ញាស
ជវនកិច្ចានិ។

២៦. អដ្ឋ មហាវិចាកានិ ចេវ សន្តិរណត្ថយញោតិ វក្កានស
តទារម្ពណកិច្ចានិ។

២៧. តេសុ បន ទ្វេ ឧបេក្ខាសហគតសន្តិរណចិត្តានិ
បដិសន្ធិភវត្ត្ថចុតិតទារម្ពណសន្តិរណាវសេន បញ្ចកិច្ចានិ នាម។

២៨. មហាវិថាភានិ អដ្ឋ បដិសន្ធិកវុត្តបុតិវត្តនាម្ពណាវសេន ចតុកិច្ចានិ
នាម។

២៩. មហាគ្គតវិថាភានិ នវ បដិសន្ធិកវុត្តបុតិវសេន តិកិច្ចានិ នាម។

៣០. សោមនស្សសន្តិវណំ សន្តិវណាតនាម្ពណាវសេន ទុកិច្ចំ។

៣១. តថា វោជ្ជព្ពនំ វោជ្ជព្ពនាវជ្ជនវសេន។

៣២. សេសានិ បន សញ្ញានិបិ ជវនមនោធាតុត្តិកទិបញ្ញាវិញ្ញាណានិ
យថាសម្ពវមេកកិច្ចានិតិ។

៣៣. បដិសន្ធានយោ នាម, កិច្ចភេទេន ចុទ្ធស។

ធនធា ហ៊ានភេទេន, ចិត្តប្បាទា បកាសិតា។

៣៤. អដ្ឋសដ្ឋី តថា ទ្វេ ច, នវាជ្ជ ទ្វេ យថាក្កមំ។

ឯកទិវតិចតុបញ្ញាកិច្ចហ៊ាននិ និទ្ទិសេ។

ទ្វារសង្គហោ

៣៥. ទ្វារសង្គហោ ទ្វារានិ នាម ចក្កទ្វារំ សោតទ្វារំ យានទ្វារំ ដ្ឋីវាទ្វារំ
កាយទ្វារំ មនោទ្វារញ្ចេតិ ធម្មិធានិ ភវន្តិ។

៣៦. តត្ថ ចក្កមេវ ចក្កទ្វារំ។

៣៧. តថា សោតាទយោ សោតទ្វារានីនិ។

៣៨. មនោទ្វារំ បន ភវន្តិ បវុច្ចតិ។

៣៨. តត្ថ

បញ្ចេនរាវរដ្ឋនបក្ខវិញ្ញាណសម្បជិច្ឆនសន្តិរណវោជ្ជត្តនកាមាវចរជវនតទារ
ម្មណាវសេន ធនត្ថាលីស ចិត្តានិ ចក្ខុទ្វារេ យថាវហំ ឧប្បជ្ឈន្តិ, តថា
បញ្ចេនរាវរដ្ឋនសោតវិញ្ញាណាទិវសេន សោតទ្វារាទីសុបិ ធនត្ថាលីសេវ
កវន្តិតិ សព្វថាបិ បញ្ចេនរាវេ ចតុបញ្ញាស ចិត្តានិ កាមាវចរានេវ។

៤០. មនោទ្វារេ បន មនោទ្វារាវរដ្ឋនបញ្ចបញ្ញាសជវនតទារម្មណាវសេន
សត្តសដ្ឋិ ចិត្តានិ កវន្តិ។

៤១. ឯកូនវីសតិ បដិសន្ធិកវន្តចុតិវសេន ទ្វារវិមុត្តានិ។

៤២. តេសុ បន បញ្ចវិញ្ញាណានិ ចេវ មហាគ្គតលោកុត្តរជវនានិ ចេតិ
ធន្តីស យថាវហមេកទ្វារិកចិត្តានិ នាម។

៤៣. មនោធាតុត្តិកំ បន បញ្ចេនរាវិកំ។

៤៤. សុខសន្តិរណវោជ្ជត្តនកាមាវចរជវនានិ ធន្ទារិកចិត្តានិ។

៤៥. ឧបេក្ខាសហគតសន្តិរណមហាវិចាកានិ ធន្ទារិកានិ ចេវ
ទ្វារវិមុត្តានិ ច។

៤៦. មហាគ្គតវិចាកានិ ទ្វារវិមុត្តានេវាតិ។

៤៧. ឯកទ្វារិកចិត្តានិ, បញ្ចធន្ទារិកានិ ច។

ធន្ទារិកវិមុត្តានិ, វិមុត្តានិ ច សព្វថា។

ធន្តីសតិ តថា តីណិ, ឯកតីស យថាគ្គមំ;

ធនធានវិជ្ជា ចេតិ, បញ្ចេនា បរិជ្ជបយេ។

អាលម្ពណសង្គហោ

៤៨. អាលម្ពណសង្គហោ អារម្មណានិ នាម រូចារម្មណំ សន្តារម្មណំ
កន្ធារម្មណំ រសារម្មណំ ដោជ្ឈញ្ញារម្មណំ ធម្មារម្មណាញោតិ ធម្មិធានិ ភវន្តិ។

៤៩. តត្ថ រូបមេវ រូចារម្មណំ, តថា សន្តាទយោ សន្តារម្មណាធិនិ។

៥០. ធម្មារម្មណំ បន បសាទសុខុមរូបចិត្តចេតសិកនិព្ពានបញ្ញត្តិវសេន
ធនា សង្កយ្ហតិ។

៥១. តត្ថ ចក្ខុទ្ធវារិកចិត្តានំ សញ្ញេសម្បិ រូបមេវ អារម្មណំ, តញ្ច បច្ចុប្បន្នំ។
តថា សោតទ្ធវារិកចិត្តាធិនម្បិ សន្តាធិនិ, តានិ ច បច្ចុប្បន្នានិយេវ។

៥២. មនោទ្ធវារិកចិត្តានំ បន ធម្មិធម្បិ បច្ចុប្បន្នមតីតំ អនាគតំ
កាលវិមុត្តញ្ច យថាវហមារម្មណំ ហោតិ។

៥៣. ទ្វារវិមុត្តានញ្ច បដិសន្ធិភវន្ត្ថុតិសង្ខាតានំ ធម្មិធម្បិ យថាសម្ភវំ
យេកុយ្យេន ភវន្តរេ ធម្មារក្ខហិតំ បច្ចុប្បន្នមតីតំ បញ្ញត្តិភូតំ វា
កម្មកម្មនិមិត្តភតិនិមិត្តសម្មតំ អារម្មណំ ហោតិ។

៥៤. តេសុ ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនិ យថាភ្នំ រូចាធិឯកេការម្មណានេវ។

៥៥. មនោធាតុត្តិកំ បន រូចាធិបញ្ចារម្មណំ។

៥៦. សេសានិ កាមាវចរវិចាកានិ ហសនចិត្តញោតិ សព្ពថាបិ
កាមាវចរាម្មណានេវ។

៥៧. អកុសលានិ ចេវ ព្រាណវិប្បយុត្តកាមាវចរជវនានិ ចេតិ
លោកុត្តរវដ្ឋិតសញ្ញាម្មណានិ។

៥៨. ព្រាណសម្បយុត្តកាមាវចរកុសលានិ ចេវ បញ្ចមជ្ឈានសម្ពាទំ
អភិញ្ញាកុសលព្យោតិ អរហត្តមគ្គដលវដ្ឋិតសញ្ញាម្មណានិ។

៥៩. ព្រាណសម្បយុត្តកាមាវចរកិរិយានិ ចេវ កិរិយាភិញ្ញាវោជ្ជព្ពនព្យោតិ
សព្ពថាបិ សញ្ញាម្មណានិ។

៦០. អារុប្បេសុ ទុតិយចតុត្ថានិ មហាគ្គតារម្មណានិ។

៦១. សេសានិ មហាគ្គតចិត្តានិ សញ្ញានិបិ បញ្ញាត្តារម្មណានិ។

៦២. លោកុត្តរចិត្តានិ និព្វានារម្មណានីតិ។

៦៣. បញ្ចវីស បរិត្តម្ហិ, ឆ ចិត្តានិ មហាគ្គតេ។

ឯកវីសតិ វោហារេ, អដ្ឋនិព្វានគោចរេ។

វីសានុត្តរមុត្តម្ហិ, អគ្គមគ្គដលុជ្ឈីតេ;

បញ្ច សព្ពត្ថ ឆច្ឆេតិ, សត្តនា តត្ថ សង្គហោ។

វត្ថុសង្គហោ

៦៤. វត្ថុសង្គហោ វត្ថុនិ នាម ចក្កុសោតយានជីវ្ហាកាយបាធយវត្ថុ ចេតិ
ឆត្វិជានិ ភវន្តិ។

៦៥. តានិ កាមលោកេ សញ្ញានិបិ លព្ពន្តិ។

៦៦. រូបលោកេ បន ឃាតាទិត្តយំ នត្ថិ។

៦៧. អរូបលោកេ បន សត្តានិបិ ន សំវិជ្ជន្តិ។

៦៨. តត្ថ បញ្ចវិញ្ញាណធាតុយោ យថាភ្នំមំ ឯកន្តេន បញ្ច បសាទវត្ថុនិ
និស្សាយេវ បវត្តន្តិ។

៦៩. បញ្ចក្ខារវជ្ជនសម្មជិដ្ឋនសម្ពាតា បន មនោធាតុ ច ហធយំ
និស្សិតាយេវ បវត្តន្តិ។

៧០. អវសេសា បន មនោវិញ្ញាណធាតុសម្ពាតា ច
សន្តិរណមហាវិទាកបជ័យទ្វយបឋមមគ្គហសនរូចាវចរវសេន ហធយំ
និស្សាយេវ បវត្តន្តិ។

៧១. អវសេសា កុសលាកុសលកិរិយានុត្តរវសេន បន និស្សាយ វា
អនិស្សាយ វា។

៧២. អារុប្បវិទាកវសេន ហធយំ អនិស្សាយេវាតិ។

៧៣. ធរត្ថំ និស្សិតា កាមេ, សត្ត រូបេ ចតុត្ថិជា។

តិវត្ថំ និស្សិតារុប្បេ, ជាត្វកា និស្សិតា មតា។

៧៤. តេចត្តាលីស និស្សាយ, ទ្វេចត្តាលីស ជាយវេ។

និស្សាយ ច អនិស្សាយ, ចាការុប្បា អនិស្សិតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្គហេ ប កិណ្ណាកសង្គហវិភាគោ នាម

តតិយោ បរិច្ឆេទោ។

៤. វីដិបរិច្ឆេទោ

១. ចិត្តប្បាទានមិច្ឆេវំ, កត្វាសង្កហមុត្តរំ។

ភូមិបុគ្គលភេទេន, បុព្វាបរនិយាមិតំ។

បរត្តិសង្កហំ នាម, បដិសន្ធិបរត្តិយំ;

បរក្ខាមិ សមាសេន, យថាសម្ភវតោ កថំ។

២.. វីដិមុត្តានំ បន កម្មកម្មនិមិត្តភតិទិមិត្តវសេន តិវិជា ហោតិ
វិសយប្បវត្តិ។

៤. តត្ថ វត្ថុទ្វារវម្ពណានិ បុព្វេ វុត្តនយានេវ។

វិញ្ញាណធខ្ញំ

៥. ចក្ខុវិញ្ញាណំ សោតវិញ្ញាណំ ឃានវិញ្ញាណំ ជីវ្ហាវិញ្ញាណំ
កាយវិញ្ញាណំ មនោវិញ្ញាណាព្វេតិ ធនវិញ្ញាណានិ។

វីដិធខ្ញំ

៦. ធនវីដិយោ បន ចក្ខុទ្វារវីដិ សោតទ្វារវីដិ ឃានទ្វារវីដិ ជីវ្ហាទ្វារវីដិ
កាយទ្វារវីដិ មនោទ្វារវីដិ ពេតិ ទ្វារវសេន វា, ចក្ខុវិញ្ញាណវីដិ
សោតវិញ្ញាណវីដិ ឃានវិញ្ញាណវីដិ ជីវ្ហាវិញ្ញាណវីដិ កាយវិញ្ញាណវីដិ
មនោវិញ្ញាណវីដិ ពេតិ វិញ្ញាណវសេន វា ទ្វារប្បវត្តា ចិត្តប្បវត្តិយោ
យោជេតព្ពា។

វីដេកេនោ

៧. អតិមហន្តំ មហន្តំ បរិត្តំ អតិបរិត្តព្យោតិ បញ្ចាទ្វារេ មនោទ្វារេ បន
វិភូតមវិភូតព្យោតិ ធនាវិសយប្បវត្តិ វេទិតញ្ចា។

បញ្ចាទ្វារវីដេ

៨. កថំ? ឧប្បាទបិវិតិភង្គវសេន ខណត្ថយំ ឯកចិត្តក្ខណំ នាម។

៩. តានិ បន សត្តរស ចិត្តក្ខណានិ រូបធម្មានមាយុ។

១០. ឯកចិត្តក្ខណាតីតានិ វា ពហុចិត្តក្ខណាតីតានិ វា បិវិតិប្បត្តានេវ
បញ្ចារម្មណានិ បញ្ចាទ្វារេ អាចាថមាគច្ឆន្តិ។ តស្មា យទិ ឯកចិត្តក្ខណាតីតកំ
រូចារម្មណំ ចក្ខុស្ស អាចាថមាគច្ឆតិ, តតោ ទិក្ខុត្តំ ភវន្តំ ចលិតេ ភវន្តំសោតំ
វោជ្ជិន្ទិទ្វា តមេវ រូចារម្មណំ អារជ្ជន្តំ បញ្ចាទ្វារាវជ្ជនចិត្តំ ឧប្បជ្ជិទ្វា និរុដ្ឋតិ,
តតោ តស្សានន្តំ តមេវ រូបំ បស្សន្តំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, សម្បជ្ជន្តំ សម្បជ្ជនចិត្តំ,
សន្តិរយមានំ សន្តិរណចិត្តំ, វវត្ថុបេន្តំ វោជ្ជព្ភនចិត្តព្យោតិ យថាក្ខមំ ឧប្បជ្ជិទ្វា
និរុដ្ឋន្តិ, តតោ បរំ ឯក្ខនតីស កាមាវចរជវនេសុ យំកិញ្ចិលទ្ធិបច្ចយំ
យេភុយ្យេន សត្តក្ខត្តំ ជវតិ, ជវនាទុពន្លានិ ច ទ្វេ តទារម្មណាចាកានិ យថាវហំ
បវត្តន្តិ, តតោ បរំ ភវន្តចាតោ។

១១. ឯត្តាវតា ចុទ្ធស វីដេចិត្តប្បាទា, ទ្វេ ភវន្តចលនានិ,
បុព្វេវាតីតកមេកចិត្តក្ខណានិ កត្វា សត្តរស ចិត្តក្ខណានិ បរិបូរេន្តិ, តតោ
បរំ និរុដ្ឋតិ, អារម្មណមេតំ អតិមហន្តំ នាម កោចរំ។

១២. យាវ តនាម្ពណ្ណប្បដិសន្ធិ បន អប្បហោស្តាតីតកមាចាមាគតំ
អារម្មណំ មហន្តំ នាម, តត្ថ ជវនាវសានេ ភវន្តចាតោវ ហោតិ, នត្ថិ
តនាម្ពណ្ណប្បដិសន្ធិ។

១៣. យាវ ជវនុប្បដិសន្ធិ អប្បហោស្តាតីតកមាចាមាគតំ អារម្មណំ បរិត្តំ
នាម, តត្ថ ជវនម្បិ អនុប្បដិសន្ធិ ទុត្តិកត្ថំ វេជ្ជព្ពនមេវ បរិត្តតិ, តតោ បរិ
ភវន្តចាតោវ ហោតិ។

១៤. យាវ វេជ្ជព្ពនុប្បដិសន្ធិ បន អប្បហោស្តាតីតកមាចាមាគតំ
និរោធាសន្នមារម្មណំ អតិបរិត្តំ នាម, តត្ថ ភវន្តចលនមេវ ហោតិ, នត្ថិ
វិជិចិត្តប្បដិសន្ធិ។

១៥. ឥច្ឆេវ ចក្កទ្វារេ, តថា សោតទ្វារាធិសុ ចេតិ សព្វថាបិ បញ្ចទ្វារេ
តនាម្ពណ្ណាជវនវេជ្ជព្ពនមោយវាវសន្តាតានំ ចតុន្នំ វារាជំ យថាគ្គមំ
អារម្មណក្ខតាវិសយប្បវត្តិ ចតុធា វេទិតញ្ញា។

១៦. វិជិចិត្តានិ សត្តេវ, ចិត្តប្បដិសន្ធិ ចតុទ្ទស។

ចតុបញ្ញាសវិត្តារា, បញ្ចទ្វារេ យថាវហំ។

អយមេត្ថ បញ្ចទ្វារេ វិជិចិត្តប្បវត្តិនយោ។

មនោទ្វារវិជិ បរិត្តជវនវារោ

១៧. មនោទ្វារេ បន យទិវិក្ខតមារម្មណំ អាចាមាគត្ថតិ, តតោ បរិ
ភវន្តចលនមនោទ្វារាវជ្ជនជវនាវសានេ តនាម្ពណ្ណាចាកានិ បរិត្តតិ, តតោ បរិ
ភវន្តចាតោវ។

១៨. អវិភូតេ បនាវម្ពណោ ជវនាវសានេ ភវន្ត្តចាតោវ ហោតិ, នត្តិ
តទាវម្ពណុប្បនោតិ។

១៩. វិចីចិត្តានិ តីណោវ, ចិត្តប្បនា ទសេវិតា។

វិត្តារេន បនេត្ថក-ចត្តាលីស វិការយេ;

អយមេត្ថ បរិត្តជវនវារោ។

អប្បនាជវនវារោ

២០. អប្បនាជវនវារេ បន វិភូតាវិភូតភេទោ នត្តិ, តថា តទាវម្ពណុប្បនោ
ច។

២១. តត្ថ ហិ ញ្ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរជវនានមជ្ឈន្តំ អញ្ញាតវស្មី
បរិកម្មោបចារាណុលោមគោត្រភុនាមេន ចតុក្ខត្តំ តិក្ខត្តមេវ វា យថាគ្គមំ
ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធានន្តរមេវ យថាវហំ ចតុត្តំ, បញ្ចមំ វា
ធម្មិសតិមហគ្គតលោកុត្តរជវនេសុ យថាភិនិហារវសេន យំ កិញ្ចិ ជវនំ
អប្បនាវីចីមោតវតិ, តតោ បរំ អប្បនាវសានេ ភវន្ត្តចាតោវ ហោតិ។

២២. តត្ថ សោមនស្សសហគតជវនានន្តរំ អប្បនាបិ
សោមនស្សសហគតាវ ចាជិកង្ខិតញ្ញា, ឧបេក្ខាសហគតជវនានន្តរំ
ឧបេក្ខាសហគតាវ, តត្ថាបិ កុសលជវនានន្តរំ កុសលជវនញ្ញោវ ហេដ្ឋិមញ្ញា
ជលត្តយមប្ប្បតិ, កិរិយជវនានន្តរំ កិរិយជវនំ អរហត្តជលញ្ញាតិ។

២៣. ទូត្តិស សុខបុញ្ញម្ហា, ទ្វាទសោបេក្ខកា បរំ,

សុខិតក្រិយតោ អដ្ឋ, ន សម្ពោន្តិ ឧបេក្ខកា។

២៤. បុព្វជ្ជនាន សេក្ខានំ, កាមបុញ្ញតិហេតុតោ។

តិហេតុកាមក្រិយតោ, វីតរាគានមប្បនា។

អយមេត្ថ មនោទ្វារេ វីចិចិត្តប្បវត្តិនយោ។

តទារម្មណានិយមោ

២៥. សព្ពត្ថាបិ បនេត្ថ អនិដ្ឋ អារម្មណោ អកុសលវិចាកានេវ
បញ្ចវិញ្ញាណាសម្មជីច្ឆនសន្តិវណាតទារម្មណានិ។

២៦. ឥដ្ឋេ កុសលវិចាកានិ។

២៧. អតិឥដ្ឋេ បន សោមនស្សសហគតានេវ សន្តិវណាតទារម្មណានិ,
តត្ថាបិ សោមនស្សសហគតកិរិយជវនាវសានេ សោមនស្សសហគតានេវ
តទារម្មណានិ ភវន្តិ, ឧបេក្ខាសហគតកិរិយជវនាវសានេ ច
ឧបេក្ខាសហគតានេវ ហោន្តិ។

២៨. ទោមនស្សសហគតជវនាវសានេ ច បន តទារម្មណានិចេវ ភវន្តានិ ច
ឧបេក្ខាសហគតានេវ ភវន្តិ, តស្មា យទិ សោមនស្សបដិសន្ធិកស្ស
ទោមនស្សសហគតជវនាវសានេ តទារម្មណាសម្ពវោ នត្ថិ, តទា យំ កិត្យិ
បរិចិត្តបុព្វំ បរិត្តារម្មណាមារព្ព ឧបេក្ខាសហគតសន្តិវណំ ឧប្បជ្ជតិ,
តមនន្តិវត្វា ភវន្តិចាតោវ ហោតីតិ វទន្តិ អាចរិយា។

២៩. តថា កាមាវចរជវនាវសានេ កាមាវចរសត្តានំ កាមាវចរធម្មេស្វេវ
អារម្មណភូតេសុ តទារម្មណំ ឥច្ឆន្តិទី។

៣០. កាមេ ជវនសត្តាលម្ពណានំ និយមេ សតិ។

វិភូតេតិមហាន្តេ ច, តទារម្ពណមីរតំ។

អយមេត្ត តទារម្ពណនិយមោ។

ជវននិយមោ

៣០. ជវនេសុ ច បរិត្តជវនីយំ កាមាវចរជវនានិ សត្តក្ខត្តំ ធិក្ខត្តមេវ វា
ជវន្តិ។

៣២. មន្ទប្បវត្តិយំ បន មរណកាលាទីសុ បញ្ចវារមេវ។

៣៣. ភកវតោ បន យមកថាជិហារិយ កាលាទីសុ លហុកប្បវត្តិយំ
ចត្តារិបញ្ច វា បច្ចវេក្ខណាចិត្តានិ កវន្តិភិបំ វនន្តិ។

៣៤. អាទិកម្មិកស្ស បន បឋមកប្បនាយំ
មហគ្គតជវនានិអភិញ្ញាជវនានិ ច សព្ពទាបិ ឯកវារមេវ ជវន្តិ, តតោ បរំ
កវន្តិចាតោ។

៣៥. ចត្តារោ បន មគ្គប្បាទា ឯកចិត្តក្ខណ៍កា, តតោ បរំ ទ្វេ តីណិ
ជលចិត្តានិ យថាវហំ ឧប្បជ្ឈន្តិ, តតោ បរំ កវន្តិចាតោ។

៣៦. និរោធសមាបត្តិកាលេ ទ្វិក្ខត្តំ ចតុត្តារុប្បជវនំ ជវតិ, តតោ បរំ
និរោធំ ជុសតិ។

៣៧. វុដ្ឋានកាលេ ច អនាគាមិជលំ វា អរហត្តជលំ វា យថាវហមេកវារំ
ឧប្បជ្ឈិត្វា និរុទ្ធ កវន្តិចាតោវ ហោតិ។

៣៨. សព្វត្ថាបិ សមាបត្តិវីដិយំ ភវន្តសោតោវិយ វីដិនិយមោ នត្ថិតិ កត្វា
ពហ្វនិបិ លព្ពន្ធិតិ។

៣៩. សត្តក្ខត្តំ បរិត្តានិ, មគ្គាភិញ្ញា សកី មតា។

អវសេសានិ លព្ពន្ធិ, ជវនានិ ពហ្វនិបិ។

អយមេត្ថ ជវនិយមោ។

បុគ្គលកេនោ

៤០. ធុហេតុកានមហេតុកានញ្ច បនេត្ត កិរិយជវនានិ ចេវ
អប្បនាជវនានិ ច លព្ពន្ធិ។

៤១. តថា ញ្ញាណសម្មយុត្តវិចាកានិ ច សុគតិយំ។

៤២. ធុគ្គតិយំ បន ញ្ញាណវិប្បយុត្តានិ ច មហាវិចាកានិ ន លព្ពន្ធិ។

៤៣. តិហេតុកេសុ ច វិណាសវានំ កុសលាកុសលជវនានិ ន លព្ពន្ធិ។

៤៤. តថា សេក្ខបុព្វដ្ឋនានំ កិរិយជវនានិ។

៤៥. ធិដ្ឋិតតសម្មយុត្តវិចិត្តាជវនានិ ច សេក្ខានំ។

៤៦. អនាគាមិបុគ្គលានំ បន បដិយជវនានិ ច ន លព្ពន្ធិ។

៤៧. លោកុត្តរជវនានិ ច យថាវហំ អរិយានមេវ សមុប្បជ្ជន្តិតិ។

៤៨. អសេក្ខានំ ចតុចត្តាលីស សេក្ខានមុទ្ធិសេ។

ធម្មញ្ញាសាវសេសានំ, ចតុបញ្ញាស សម្ពា។

អយមេត្ថ បុគ្គលភេទោ។

ភូមិវិភាគោ

៤៩. កាមាវចរភូមិយំ បនេតានិ សព្ពានិបិ វីចិច្ចត្តានិ យថាវហមុបលព្ពន្ធិ។

៥០. រូចាវចរភូមិយំ បដិយជវនតទារម្ពណាវដ្ឋិតានិ។

៥១. អរូចាវចរភូមិយំ បឋមមគ្គរូចាវចរហសនហោដ្ឋិមារុប្បវដ្ឋិតានិ ច
លព្ពន្ធិ។

៥២. សព្ពត្ថាបិ ច តំតំបសាទរហិតានំ តំតំទ្វារិកវីចិច្ចត្តានិ នលព្ពន្ធលោ។

៥៣. អសញ្ញាសត្តានំ បន សព្ពថាបិ ចិត្តប្បវត្តិ នត្ថេវាតិ។

៥៤. អសីតិវីចិច្ចត្តានិ, កាមេ រូបេ យថាវហំ។

ចតុសដ្ឋិ តថារូបេ, ទ្វេចត្តាលីស លព្ពរេ។

អយមេត្ថ ភូមិវិភាគោ។

៥៥. ឥច្ឆេរំ ធន្វារិកចិត្តប្បវត្តិ យថាសម្ពរំ ភវន្តន្តរិតា
យាវតាយុកមញ្ញោច្ឆិទ្ធា បវត្តតិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្កហេវីចិសង្កហវិភាគោ នាម

ចតុត្ថោ បរិច្ឆេទោ។

៥. វិធីមុត្តបរិច្ឆេទោ

១. វិធីចិត្តវសេនេរំ, បរត្តិយមុទីរតោ។

បរត្តិសង្កហោ នាម, សន្និយំ ធានិ វុច្ចតិ។

២. ចតស្សោ ភូមិយោ, ចតុត្ថិធា បដិសន្ធិ, ចត្តារិ កម្មានិ, ចតុធា
មរណាប្បត្តិ ចេតិ វិធីមុត្តសង្កហោ ចត្តារិ ចតុក្កានិ វេទិតញ្ញានិ។

ភូមិចតុក្កំ

៣. តត្ថ អចាយភូមិ កាមសុគតិភូមិ រូចាវចរភូមិ អរូចាវចរភូមិ ចេតិ
ចតស្សោ ភូមិយោ នាម។

៤. តាសុ និរយោ តិរច្ឆានយោនិ បេត្តិវិសយោ អសុរកាយោ ចេតិ
អចាយភូមិ ចតុត្ថិធា ហោតិ។

៥. មនុស្សា ចាតុមហារាជិកា តាវតីសា យាមា តុសិតា និម្មានតិ
បរិនិម្មិតវសវត្ថី ចេតិ កាមសុគតិភូមិ សត្តវិធា ហោតិ។

៦. សា បនាយមេកាធសវិធាបិ កាមាវចរភូមិច្នេវ សង្ខំ គច្ចតិ។

៧. ព្រហ្មចារិសង្ខា ព្រហ្មបុរោហិតា មហាព្រហ្មា ចេតិ បឋមជ្ឈានភូមិ។

៨. បរិត្តាកា អប្បមាណាកា អាកស្សរា ចេតិ ធុតិយជ្ឈានភូមិ។

៩. បរិត្តសុកា អប្បមាណសុកា សុគកិល្លា ចេតិ តតិយជ្ឈានភូមិ។

១០. វេហប្បលា អសញ្ញាសត្តា សុទ្ធាវាសា ចេតិ ចតុត្ថជ្ឈានភូមិភិ
រូចារាវចរភូមិ សោឡសវិធា ហោតិ។

១១. អវិហា អតប្បា សុទស្សា សុទស្សី អកនិជ្ជា ចេតិ សុទ្ធាវាសភូមិ
បញ្ចវិធា ហោតិ។

១២. អាភាសានញ្ញាយតនភូមិ វិញ្ញាណញ្ញាយតនភូមិ
អាភិញ្ញាញ្ញាយតនភូមិ នេវសញ្ញាឆាសញ្ញាយតនភូមិ ចេតិ អរូបភូមិ ចតុត្ថិយា
ហោតិ។

១៣. បុព្វជ្ឈនា ន លត្តន្តិ, សុទ្ធាវាសេសុ សត្តថា។

សោតាបន្នោ ច សកទាគាមិនោ ចាបិ បុគ្គលា។

១៤. អរិយា នោបលត្តន្តិ, អសញ្ញាចាយភូមិសុ។

សេសជ្ជានេសុ លត្តន្តិ, អរិយានិយាបិ ច។

ឥនមេត្ត ភូមិចតុក្កំ។

បដិសន្ធិចតុក្កំ

១៥. អចាយបដិសន្ធិ កាមសុគតិបដិសន្ធិ រូចារាវចរបដិសន្ធិ
អរូចារាវចរបដិសន្ធិ ចេតិ ចតុត្ថិយា បដិសន្ធិ នាម។

១៦. តត្ថ អកុសលវិចារកោបេក្ខាសហគតសន្តិវណំ អចាយភូមិយំ
ឌីក្កន្តិក្ខណោ បដិសន្ធិ ហុត្វា តតោ បរំ ភវន្តំ បរិយោសានេ ចវនំ ហុត្វា
វោច្ឆិជ្ឈតិ, អយមេកាចាយបដិសន្ធិ នាម។

១៧. កុសលវិចារកោបេក្ខាសហគតសន្តិរណំ បន កាមសុគតិយំ
មនុស្សានញោវ ជច្ចន្ទាធិនំ ភុម្មស្សីតានញាវិនិចាតិកាសុរាជំ
បដិសន្ធិភវន្ត្ថច្ចតិវសេន បវត្តតិ។

១៨. មហាវិចារកានិ បន អដ្ឋសព្ពត្ថាបិ កាមសុគតិយំ
បដិសន្ធិភវន្ត្ថច្ចតិវសេន បវត្តតិ។

១៩. ឥមា នវ កាមសុគតិបដិសន្ធិយោ នាម។

២០. សា បនាយំ ធនវិធាបិ កាមាវចរបដិសន្ធិច្ឆេវ សន្ធិំ គច្ចតិ។

២១. តេសុ ចតុន្នំ អចាយានំ មនុស្សានំវិនិចាតិកាសុរាជញ្ច
អាយុប្បមាណាគណនាយ និយមោ នត្ថិ។

២២. ចាតុមហារាជិកានំ បន ទេវានំ ធិញ្ញានិ បញ្ចវស្សសតានិ
អាយុប្បមាណំ, មនុស្សគណនាយ នវតិវស្សសតសហស្សប្បមាណំ ហោតិ,
តតោ ចតុគ្គណំ តាវតីសានំ, តតោ ចតុគ្គណំ យាមានំ, តតោ ចតុគ្គណំ
តុសិតានំ, តតោ ចតុគ្គណំ ធិម្មានវតីនំ, តតោ ចតុគ្គណំ បរិនិម្មិតវសវត្ថីនំ។

២៣. នវសតញោកវីស-វស្សានំ កោដិយោ តថា។

វស្សសតសហស្សានិ, សន្ធិ ច វសវត្ថិសុ។

២៤. បឋមជ្ឈានវិចារកំ បឋមជ្ឈានភូមិយំ បដិសន្ធិភវន្ត្ថច្ចតិវសេន បវត្តតិ។

២៥. តថា ធុតិយជ្ឈានវិចារកំ តតិយជ្ឈានវិចារកញ្ច ធុតិយជ្ឈានភូមិយំ។

២៦. ចតុត្ថជ្ឈានវិចារកំ តតិយជ្ឈានភូមិយំ។

២៧. បញ្ចមជ្ឈានវិចារកំ ចតុត្ថជ្ឈានភូមិយំ។

២៨. អសញ្ញាសត្តានំ បនរូបមេវ បដិសន្ធិហោតិ។ តថា តតោ បរំ បវត្តិយំ
ចរណកាលេ ច រូបមេវ បវត្តិត្វា និរុដ្ឋតិ, ឥមា ន រូចាវចរបដិសន្ធិយោ នាម។

២៩. តេសុ ព្រហ្មចារិសដ្ឋានំ នេវានំ កប្បស្ស តតិយោ ភាគោ
អាយុប្បមាណំ។

៣០. ព្រហ្មបុរោហិតានំ ឧបឡកប្បោ។

៣១. មហាព្រហ្មានំ ឯកោ កប្បោ។

៣២. បរិត្តាកានំ ទ្វេ កប្បានិ។

៣៣. អប្បមាណាកានំ ចត្តារិ កប្បានិ។

៣៤. អាកស្សរានំ អដ្ឋ កប្បានិ។

៣៥. បរិត្តសុកានំ សោឡស កប្បានិ។

៣៦. អប្បមាណាសុកានំ ទ្វត្តិស កប្បានិ។

៣៧. សុភកិណ្ណានំ ចតុសដ្ឋិ កប្បានិ។

៣៨. វេហប្បលានំ អសញ្ញាសត្តានព្វា បញ្ចកប្បសតានិ។

៣៩. អវិហានំ កប្បសហស្សានិ។

៤០. អតប្បានំ ទ្វេ កប្បសហស្សានិ។

៤១. សុទ្ធស្សនំ ចត្តារិ កប្បសហស្សនិ។

៤២. សុទ្ធស្សនំ អដ្ឋ កប្បសហស្សនិ។

៤៣. អកនិដ្ឋានំ សោឡស កប្បសហស្សនិ។

៤៤. បឋមារុប្បាធិវិចាកានិ បឋមារុប្បាធិភូមីសុ យថា ក្កម៌
បដិសន្ធិភវន្ត្ថុតិវសេន បវត្តន្តិ។ ឥមា ចតុស្សោ អរូបបដិសន្ធិយោ នាម។

៤៥. តេសុ បន អាភាសានញ្ញាយតន្ធបគានំ ទេវានំ វីសតិ កប្បសហស្សនិ
អាយុប្បមាណំ។

៤៦. វិញ្ញាណញ្ញាយតន្ធបគានំ ទេវានំ ចត្តាលីស កប្បសហស្សនិ។

៤៧. អាកិញ្ញញ្ញាយតន្ធបគានំ ទេវានំ សដ្ឋិ កប្បសហស្សនិ។

៤៨. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន្ធបគានំ ទេវានំ ចតុរាសីតិ កប្បសហស្សនិ។

៤៩. បដិសន្ធិភវន្ត្ថុញ្ញ, តថា ចវនមាណសំ។

ឯកមេវ តថេវេកវិសយញ្ញោកជាតិយំ។

ឥធមេត្ថ បដិសន្ធិចតុក្កំ។

កម្មចតុក្កំ

៥០. ជនកំ ឧបត្ថម្ភកំ ឧបបីឡកំ ឧបយាតកញ្ចេតិ កិច្ចវសេន។

៥១. គរុកំ អាសន្នំ អាចិណ្ឌំ កជត្តាកម្មញ្ញេតិ ចាកានាបរិយាយេន។

៥២. ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ឧបបដ្ឋវេទនីយំ អបរាបរិយវេទនីយំ
អហោសិកម្មញ្ចេតិ ចាកកាលវសេន ចត្តារិ កម្មានិ នាម។

៥៣. តថា អកុសលំ កាមាវចរកុសលំ រូចាវចរកុសលំ
អរូចាវចរកុសលញ្ចេតិ ចាកឋានវសេន។

៥៤. តត្ថ អកុសលំ កាយកម្មំ វជីកម្មំ មនោកម្មញ្ចេតិ កម្មទ្វារវសេន
តិវិធំ ហោតិ។

៥៥. កថំ? ចាណាតិចាតោ អទិន្នាទានំ កាមេសុមិច្ឆាចារោ ចេតិ
កាយវិញ្ញត្តិសម្ពាតេ កាយទ្វារេ ពាហុល្លវុត្តិតោ កាយកម្មំ នាម។

៥៦. មុសាវាទោ បិសុណាវាចា ជរុសវាចា សម្មប្បលាថោ ចេតិ
វជីវិញ្ញត្តិសម្ពាតេ វជីទ្វារេ ពាហុល្លវុត្តិតោ វជីកម្មំ នាម។

៥៧. អភិជ្ឈា ព្យាចារោ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ចេតិ អញ្ញាត្រាបិ វិញ្ញត្តិយា មនស្សីយេវ
ពាហុល្លវុត្តិតោ មនោកម្មំ នាម។

៥៨. តេសុ ចាណាតិចាតោ ជរុសវាចា ព្យាចារោ ច នោសមូលេន ជាយន្តិ។

៥៩. កាមេសុមិច្ឆាចារោ អភិជ្ឈា មិច្ឆាទិដ្ឋិ ច លោភមូលេន។

៦០. សេសានិ ចត្តារិបិ ទ្វីហិ មូលេហិ សម្ពុវន្តិ។

៦១. ចិត្តប្បាទវសេន បនេតំ អកុសលំ សព្វថាបិ ទ្វាទសវិធំ ហោតិ។

៦២. កាមាវចរកុសលម្បិ កាយទ្វារេ បវត្តំ កាយកម្មំ, វជីទ្វារេ បវត្តំ
វជីកម្មំ, មនោទ្វារេ បវត្តំ មនោកម្មញ្ចេតិ កម្មទ្វារវសេន តិវិធំ ហោតិ។

៦៣. តថា ទានសីលការពារសេន។

៦៤. ចិត្តប្បាទវសេន បនេតំ អដ្ឋវិធំ ហោតិ។

៦៥.

ទានសីលការពារចាយនវេយ្យវច្ឆបត្តិទានបត្តានុមោទនធម្មស្សវនធម្មទេស
នា ទិដ្ឋិជុកម្មវសេន ទសវិធំ ហោតិ។

៦៦. តំ បនេតំ វីសតិវិធម្មិ កាមាវចរកម្មមិច្ឆេវ សង្ខំ កច្ចតិ។

៦៧. រូចាវចរកុសលំ បន មនោកម្មមេវ, តញ្ច ភាវនាមយំ អប្បនាប្បត្តំ,
ឈានន្ត្រកេនេន បញ្ចវិធំ ហោតិ។

៦៨. តថា អរូចាវចរកុសលញ្ច មនោកម្មំ, តម្មិ ភាវនាមយំ អប្បនាប្បត្តំ។
អារម្មណកេនេន ចតុព្វិធំ ហោតិ។

៦៩. ឯត្តាកុសលកម្មមុទ្ធច្វហិតំ អចាយភូមិយំ បដិសន្ធិ ជនេតិ, បវត្តិយំ
បន សព្វម្បិ ធានសវិធំ សត្តាកុសលចាកានិ សព្វត្ថាបិ កាមលោកេ
រូបលោកេ ច យថាវហំ វិបច្ចតិ។

៧០. កាមាវចរកុសលម្បិ កាមសុគតិយមេវ បដិសន្ធិ ជនេតិ, តថា
បវត្តិយញ្ច មហាវិចាកានិ, អហេតុកវិចាកានិ បន អដ្ឋបិ សព្វត្ថាបិ
កាមលោកេ រូបលោកេ ច យថាវហំ វិបច្ចតិ។

៧១. តត្ថាបិ តិហេតុកមុក្កដ្ឋំ កុសលំ តិហេតុកំ បដិសន្ធិ ទត្វា បវត្ត
សោឡសវិចាកានិ វិបច្ចតិ។

៧២. តិហេតុកមោមកំ ធ្វើហេតុកមុក្កជ្ជញ្ច កុសលំ ធ្វើហេតុកំ បដិសន្ធិ
ធាតុ បរេត្ត តិហេតុករហិតានិ ធានស វិចាកានិវិបច្ឆតិ។

៧៣. ធ្វើហេតុកមោមកំ បន កុសលំ អហេតុកមេវ បដិសន្ធិ ទេតិ, បរេត្ត
ច អហេតុកវិចាកានេវ វិបច្ឆតិ។

៧៤. អសន្ធារំ សសន្ធារ-វិចាកានិ ន បច្ឆតិ។

សសន្ធារមសន្ធារ-វិចាកានីតិ កេចន។

តេសំ ធានស ចាកានិ, ធនាជ្ជ ច យថាភ្លម៍;
យថាវុត្តានុសារេន យថាសម្ភវមុទ្ធិសេ។

៧៥. រូចាវចរកុសលំ បន បឋមជ្ឈានំ បរិត្តំ ភាវេត្វា ព្រហ្មចារិសន្នេសុ
ឧប្បជ្ជតិ។

៧៦. តទេវ មជ្ឈិមំ ភាវេត្វា ព្រហ្មបុរោហិតេសុ។

៧៧. បណីតំ ភាវេត្វា មហាព្រហ្មេសុ។

៧៨. តថា ធុតិយជ្ឈានំ តតិយជ្ឈានញ្ច បរិត្តំ ភាវេត្វា បរិត្តានុកេសុ។

៧៩. មជ្ឈិមំ ភាវេត្វា អប្បមាណាកេសុ។

៨០. បណីតំ ភាវេត្វា អាកស្សវេសុ។

៨១. ចតុត្ថជ្ឈានំ បរិត្តំ ភាវេត្វា បរិត្តានុកេសុ។

៨២. មជ្ឈិមំ ភាវេត្វា អប្បមាណាសុកេសុ។

៨៣. បណ្ឌិត ការវេត្វា សុភកិណ្ណសុ។

៨៤. បញ្ចមជ្ឈានំ ការវេត្វា វេហប្បលេសុ។

៨៥. តទេវ សញ្ញារិរាគំ ការវេត្វា អសញ្ញាសត្តេសុ។

៨៦. អនាគាមិនោ បន សុទ្ធាវាសេសុ ឧប្បជ្ឈន្តិ។

៨៧. អរូចារចរកុសលញ្ច យថាគ្គមំ ការវេត្វា អារុប្បេសុ ឧប្បជ្ឈន្តិ។

៨៨. ឥត្ថំ មហគ្គតំ បុញ្ញំ, យថាភូមិវរត្ថិតំ។

ជនេតិ សទិសំ ចាកំ, បដិសន្ធិបរត្ថិយំ។

ឥនមេត្ត កម្មចតុក្កំ។

ចុតិបដិសន្ធិក្កមោ

៨៩. អាយុក្ខយេន កម្មក្ខយេន ឧភយក្ខយេន ឧបច្ឆេនកកម្មនា ចេតិ
ចតុដា មរណាប្បត្តិ នាម។

៩០. តថា ច មរណានំ បន មរណាកាលេ យថាវហំ អភិមុខីភូតំ ភវន្តរេ
បដិសន្ធិជនកំ កម្មំ វា, តំកម្មករណាកាលេ
រូចាទិកមុបលទ្ធិបុព្វមុបករណាភូតញ្ច កម្មនិមិត្តំ វា, អនន្តមុប្បជ្ឈមានភវេ
ឧបលភិតតព្ភមុបភោគភូតញ្ច គតិនិមិត្តំ វា កម្មពលេន ជន្នំ ទ្វារានំ អញ្ញាតរស្មី
បច្ចបដ្ឋាតិ, តតោ បរំ តមេវ តថាបដ្ឋិតំ អារម្មណំ អារព្ភ
វិបច្ឆមានកកម្មានុរូបំ បរិសុទ្ធិំ ឧបក្កិលិដ្ឋំ វា ឧបលភិតតព្ភភវានុរូបំ

តត្ថោណាតំ ចិត្តសន្តានំ អភិណ្ណំ បវត្តតិ ពាហុល្លេន, តមេវ វា បន ជនកក្កតំ
កម្មំ អភិណ្ណករណាវសេន ធូរឃ្មត្ថំ ហោតិ។

៩៤. បច្ចាសន្នមរណាស្ស តស្ស វីចិច្ចិក្កាវសានេ កវដ្ឋក្ខយេ វា ចវនវសេន
បច្ចុប្បន្នកវបរិយោសានក្កតំ បុតិចិត្តំ ឧប្បជ្ឈិត្វា និរុជ្ឈតិ, តស្មី និរុទ្ធាវសានេ
តស្សនន្តរមេវ តថាគហិតំ អារម្មណំ អារព្ព សវត្ថុកំ អវត្ថុកមេវ វា យថាវហំ
អវិជ្ជានុសយបរិក្ខិត្តេន តណ្ហានុសយមូលកេន សម្ព័ន្ធវេន ជនិយមានំ
សម្បយុត្តហិ បរិក្ខយ្ហមានំ សហជាតានមធិដ្ឋានការេន បុព្ពដ្ឋមក្កតំ
កវន្តបដិសន្ធានវសេន បដិសន្ធិសម្ព័ន្ធាតំ មានសំ ឧប្បជ្ឈមានមេវ បតិជ្ជាតិ
កវន្តវេ។

៩៥. មរណាសន្នវីចិយំ បនេត្ថ មន្ទុប្បវត្តានិ បញ្ចេវ ជវនានិ
ចាដិកម្ពីតញ្ញានិ, តស្មា យទិ បច្ចុប្បន្នាវម្ពុណេសុ អាចាជកតេសុ ធរន្តេស្វេវ
មរណំ ហោតិ, តទា បដិសន្ធិកវដ្ឋានម្បិ បច្ចុប្បន្នាវម្ពុណាតា លព្ពតីតិ កត្វា
កាមាវចរ បដិសន្ធិយា ធម្មាវគ្គហិតំ កម្មនិមិត្តំ គតិនិមិត្តញ្ច
បច្ចុប្បន្នមតីតារម្មណំ ឧបលព្ពតិ, កម្មំ បន អតីតមេវ, តញ្ច មនោធូរគ្គហិតំ,
តានិ បន សញ្ញានិបិ បរិត្តធម្មក្កតានេវាវម្ពុណានិ។

៩៦. រូចាវចរ បដិសន្ធិយា បន បញ្ញត្តិក្កតំ កម្មនិមិត្តមេវាវម្ពុណំ ហោតិ។

៩៧. តថា អរូបបដិសន្ធិយា ច មហគ្គតក្កតំ បញ្ញត្តិក្កតញ្ច កម្មនិមិត្តមេវ
យថាវហាមាវម្ពុណំ ហោតិ។

៩៨. អសញ្ញាសត្តានំ បន ជីវិតនវកមេវ បដិសន្ធិការេន បតិជ្ជាតិ, តស្មា តេ
រូបបដិសន្ធិកា នាម។

៩៦. អរូបា អរូបបដិសន្ធិកា។

៩៧. សេសា រូបារូបបដិសន្ធិកា។

៩៨. អារុប្បចុតិយា ហោត្តិ, ហេដ្ឋិមារុប្បវដ្ឋិតា។

បរមារុប្បសន្ធិ ច, តថា កាមតិហេតុកា។

រូបាវចរចុតិយា, អហេតុរហិតា សិយុំ;

សព្វា កាមតិហេតុម្ហា, កាមេស្វរ បនេតវា។

អយមេត្ត ចុតិបដិសន្ធិក្កមោ។

៩៩. ឥច្ឆេនំ គហិតបដិសន្ធិកាណំ បន បដិសន្ធិនិរោធានន្តរតោ បកុតិ
តមេវាវម្ពណាមារព្វ តនេវ ចិត្តំ យាវ ចុតិចិត្តប្បាទា អសតិវីចិចិត្តប្បាទេ
ភវស្ស អដ្ឋកាវេន ភវដ្ឋសន្តតិសម្ពាតំ មានសំ អព្ពោធិន្នំ នធិសោតោវិយ
បវត្តតិ។

១០០. បរិយោសានេ ច ចវនវសេន ចុតិចិត្តំ ហុត្វា និរុដ្ឋតិ។

១០១. តតោ បរញ្ច បដិសន្ធានយោ រថចក្កមិវ យថា ក្កមំ ឯវ បរិវត្តន្តា
បវត្តន្តិ។

១០២. បដិសន្ធិភវដ្ឋវិចិយោ, ចុតិចេហ តថា ភវន្តរេ។

បុន សន្ធិ ភវដ្ឋមិច្ឆយំ, បរិវត្តតិ ចិត្តសន្តតិ។

បដិសន្ធាយ បនេតមទ្ធារំ, អធិកន្ធា បនមច្ចតំ ពុធា;

សុសមុច្ឆិន្ទសិនេហាពន្ធា, សមមេស្សន្តិ ចិរាយ សុព្ពតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្គហោ វីចីមុត្តសង្គហវិភាគោ នាម

បញ្ចមោ បរិច្ឆេទោ។

៦. រូបបរិច្ឆេទោ

១. ឯត្តាវតាវិភត្តា ហិ, សប្បភេទប្បវត្តិកា។

ចិត្តចេតសិកា ធម្មា, រូបំ ធានិ បរុច្ឆតិ។

២. សមុទ្ទេសាវិភាគា ច, សមុជ្ឈាណ កលាបតោ។

បរវត្តិក្កមតោ ចេតិ, បញ្ចាធា តត្ថ សង្គហោ។

រូបសមុទ្ទេសោ

៣. ចត្តាវិ មហាភូតានិ, ចតុន្ទញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបន្តិ ធុរិធម្ម្យតំ
រូបំ ឯកាទសវិជេន សង្កហំ គច្ឆតិ។

៤. កម៌? បដវិធាតុ អាចោធាតុ តេជោធាតុ វាយោធាតុ ភូតរូបំ នាម។

៥. ចក្ខុ សោតំ យានំ ជីវ្ហា កាយោ បសាទរូបំ នាម។

៦. រូបំ សន្នោ គន្ធា រសោ អាចោធាតុវិវដ្តិតំ ភូតត្ថយសម្ពាតំ ដោជ្ឈតំ
គោចររូបំ នាម។

៧. ឥត្ថត្ថំ បុរិសត្ថំ ភាវរូបំ នាម។

៨. ហទយវត្ថុ ហទយរូបំ នាម។

៩. ជីវិតិន្ទ្រយំ ជីវិតរូបំ នាម។

១០. កតត្ថី កាពោ អាហារោ អាហាររូបំ នាម។

១១. ឥតិ ច អដ្ឋារសវិធម្បតំ រូបំ សភាររូបំ សលក្ខណរូបំ និប្បន្នរូបំ រូបរូបំ សម្មសន្ធរូបន្តិ ច សង្កបំ គច្ឆតិ។

១២. អាភាសធាតុ បរិច្ឆេទរូបំ នាម។

១៣. កាយវិញ្ញត្តិ វេទិវិញ្ញត្តិ វិញ្ញត្តិរូបំ នាម។

១៤. រូបស្ស លហុតា មុនុតា កម្មញ្ញតា វិញ្ញត្តិទ្វយំ វិការរូបំ នាម។

១៥. រូបស្ស ឧបចយោ សន្តតិ ជរតា អនិច្ចតា លក្ខណរូបំ នាម។

១៦. ជាតិរូបមេវ បនេត្ត ឧបចយសន្តតិនាមេន បរុច្ចតីតិ
ឯកាទសវិធម្បតំ រូបំ អដ្ឋវិសតិវិធំ ហោតិ សរូបវសេន។

១៧. កថំ -

ភូតប្បសាទវិសយា, ភាវោ ហធយមិច្ឆបិ;
ជីវិតាហាររូបេហិ, អដ្ឋារសវិធំ តថា។

បរិច្ឆេទោ ច វិញ្ញត្តិ, វិការោ លក្ខណាន្តិ ច;
អនិច្ចតា ទស ចេតិ, អដ្ឋវិសវិធំ តវេ។

អយមេត្ត រូបសមុទ្កេសោ។

រូបវិភាគោ

១៨. សព្វញ្ច បនេតំ រូបំ អហេតុកំ សប្បដ្ឋយំ សាសវំ សង្ខតំ លោកិយំ
កាមាវចំ អនាម្បណំ អប្បហាតព្ពមេវាតិ ឯកវិធម្មិ
អដ្ឋត្តិកពាហិរាទិវសេន ពហុធា ភេទំ កច្ចតិ។

១៩. កតំ? បសាទសង្ខាតំ បញ្ចវិធម្មិ អដ្ឋត្តិករូបំ នាម, ឥតរំ ពាហិរូបំ។

២០. បសាទបាធយសង្ខាតំ ធម្មិធម្មិ វត្ថុរូបំ នាម, ឥតរំ អវត្ថុរូបំ។

២១. បសាទវិញ្ញត្តិសង្ខាតំ សត្វវិធម្មិ ធាររូបំ នាម, ឥតរំ អធាររូបំ។

២២. បសាទភាវជីវិតសង្ខាតំ អដ្ឋវិធម្មិ សង្ខ្ហិយរូបំ នាម, ឥតរំ
អនិសង្ខ្ហិយរូបំ។

២៣. បសាទវិសយសង្ខាតំ ធានសវិធម្មិ ឱន្យាវិករូបំ សន្តិកេរូបំ,
សប្បដិយរូបញ្ច, ឥតរំ សុខុមរូបំ ទូរេរូបំ អប្បដិយរូបញ្ច។

២៤. កម្មជំ ឧចាទិន្នរូបំ, ឥតរំ អនុចាទិន្នរូបំ។

២៥. រូបាយតនំ សនិទស្សនរូបំ, ឥតរំ អនិទស្សនរូបំ។

២៦. ចក្ខុធិទ្ធយំ អសម្បត្តវសេន, ឃានាទិត្តយំ សម្បត្តវសេនាតិ
បញ្ចវិធម្មិ គោចរក្កាហិករូបំ, ឥតរំ អគោចរក្កាហិករូបំ។

២៧. វណ្ណោ គន្ធា រសោ ឱជា ភូតចតុក្កញ្ឆោតិ អដ្ឋវិធម្មិ អវិនិញ្ឆោតរូបំ,
ឥតរំ វិនិញ្ឆោតរូបំ។

២៨. សង្ខេបដ្ឋវិសតិវិធម្មិ ច វិចក្ខណា។

អដ្ឋត្តិកាទិភេទេន, វិភជន្តិ យថាវហំ។

អយមេត្ត រូបវិភាគា។

រូបសមុជ្ជាននយោ

២៩. កម្មំ ចិត្តំ ឧតុ អាហារោ ចេតិ ចត្តារិ រូបសមុជ្ជានានិ នាម។

៣០. តត្ថ កាមាវចរំ រូចាវចរញ្ចេតិ បញ្ចវិសតិវិធម្មិ
កុសលាកុសលកម្មមភិសង្កតំ អជ្ឈត្តិកសន្តានេ កម្មសមុជ្ជានរូបំ
បដិសន្ធិមុចាទាយ ខណោ ខណោ សមុជ្ជាបេតិ។

៣១. អរូបវិចាកទិបញ្ចវិញ្ញាណាវដ្ឋិតំ បញ្ចសត្តតិវិធម្មិ ចិត្តំ
ចិត្តសមុជ្ជានរូបំ បឋមភវន្តមុចាទាយ ជាយន្តមេវ សមុជ្ជាបេតិ។

៣២. តត្ថ អប្បនាជវនំ ភិយាបថម្មិ សន្នាមេតិ។

៣៣. វោជ្ជព្ពនកាមាវចរជវនាភិញ្ញា បនវិញ្ញត្តិម្មិ សមុជ្ជាបេតិ។

៣៤. សោមនស្សជវនានិ បនេត្ថ តេរស ហសនម្មិ ជនេត្តិ។

៣៥. សីតុណ្ហោតុសមញ្ញាតា តេជោធាតុ បីតិប្បត្តាវ ឧតុសមុជ្ជានរូបំ
អជ្ឈត្តញ្ច ពហិទ្ធា ច យថាវហំ សមុជ្ជាបេតិ។

៣៦. ឌីជាសន្ធាតោ អាហារោ អាហារសមុជ្ជានរូបំ អជ្ឈោហរណាកាលេ
ហានប្បត្តាវ សមុជ្ជាបេតិ។

៣៧. តត្ថ ហនយេន្ទ្រិយរូចានិ កម្មជានេវ។

៣៨. វិញ្ញត្តិទ្វយំ ចិត្តជមេវ។

៣៩. សន្តោ ចិត្តោតុដោ។

៤០. លហុតាធិត្តយំ ឧតុចិត្តាហារេហិ សម្ពោតិ។

៤១. អវិនិព្វោគរូចានិ ចេវ អាកាសធាតុ ច។ ចត្វហិ សម្ពុតានិ។

៤២. លក្ខណរូចានិ ន កុតោចិ ជាយន្តិ។

៤៣. អដ្ឋាវស បន្ទាវស, តេវស ធួនសាតិ ច។

កម្មចិត្តោតុកាហារ-ជានិ ហោន្តិ យថាក្ខមំ។

៤៤. ជាយមាធាធិរូចានំ, សភាវត្តា ហិ កេវលំ។

លក្ខណានិ ន ជាយន្តិ, កេហិច័តិ បកាសិតំ។

អយមេត្ថ រូបសមុជ្ជាននយោ។

កលាបយោជនា

៤៥. ឯកុប្បាទា ឯកនិរោទា ឯកនិស្សយា សហវុត្តិនោ ឯកវិសតិ
រូបកលាទា នាម។

៤៦. តត្ថ ជីវិតំ អវិនិព្វោគរូបញ្ច ចក្ខុនា សហ ចក្ខុទសកន្តិ បរុច្ចតិ។ តថា
សោតាធិហិ សធូរំ សោតទសកំ ឃានទសកំ ជីវ្ហាទសកំ កាយទសកំ
ឥត្តិការទសកំ បុម្ភាវទសកំ វត្ថុទសកញ្ចេតិ យថាក្ខមំ យោជេតព្ភំ។
អវិនិព្វោគរូបមេវ ជីវិតេន សហ ជីវិតនវកន្តិ បរុច្ចតិ។ ឥមេ នវ
កម្មសមុជ្ជានកលាទា។

៤៧. អវិនិច្ឆ័យករុបំ បន សុទ្ធដ្នកំ, តនេវ កាយវិញ្ញត្តិយា សហ
កាយវិញ្ញត្តិនវកំ, វចីវិញ្ញត្តិសន្នេហា សហ វចីវិញ្ញត្តិនសកំ, លហុតាធិហិ សទ្ធិ
លហុតាទេកាទសកំ, កាយវិញ្ញត្តិលហុតាធិទ្វាទសកំ,
វចីវិញ្ញត្តិសទ្ធិលហុតាធិតេរសកញ្ចេតិ ឆ ចិត្តសមុជ្ឈានកលាថា។

៤៨. សុទ្ធដ្នកំ សទ្ធិនវកំ លហុតាទេកាទសកំ
សទ្ធិលហុតាធិទ្វាទសកញ្ចេតិ ចត្តារោ ឧតុសមុជ្ឈានកលាថា។

៤៩. សុទ្ធដ្នកំ លហុតាទេកាទសកញ្ចេតិ ទ្វេអាហារសមុជ្ឈានកលាថា។

៥០. តត្ថ សុទ្ធដ្នកំ សទ្ធិនវកញ្ចេតិ ទ្វេ ឧតុសមុជ្ឈានកលាថា ពហិទ្វាបិ
លព្ពន្ធិ, អវសេសា បន សញ្ជេបិ អជ្ឈត្តិកមេវាតិ។

៥១. កម្មចិត្តាតុកាហារ-សមុជ្ឈានា យថាគ្គមំ។

នវ ឆ ចតុរោ ទ្វេតិ, កលាថា ឯកវិសតិ។

កលាថានំ បរិច្ឆេទ-លក្ខណត្ថា វិចក្ខណា;

ន កលាបង្គមិទ្ធាហុ, អាកាសំ លក្ខណានិ ច។

អយមេត្ត កលាបយោជនា។

រូបបវត្តិក្ខមោ

៥២. សញ្ញានិបិ បនេតានិ រូចានិ កាមលោកេ យថាវហំ អន្ធនានិ បវត្តិយំ
ឧបលព្ពន្ធិ។

៥៣. បដិសន្ធិយំ បន សំសេនដានព្រាវ ឡិបចាតិកានព្វា
ចក្កុសោតយានជីវ្ហាកាយភាវវត្ថុទសកសម្ព័ន្ធាតានិ សត្វ ទសកានិ ចាតុកវន្តិ
ឧក្កជ្ឈវសេន, ឡិមកវសេន បន ចក្កុសោតយានភាវទសកានិ កនាចិបិ ន
លព្ពន្តិ, តស្មា តេសំ វសេន កលាបហានិ វេទិតព្វា។

៥៤. កព្វសេយ្យកសត្តានំ បន កាយភាវវត្ថុទសកសម្ព័ន្ធាតានិ តីណិ
ទសកានិ ចាតុកវន្តិ, តត្ថាបិ ភាវទសកំ កនាចិ នលព្ពតិ, តតោ បរំ
បវត្ថិកាលេ កមេន ចក្កុទសកានិ និ ច ចាតុកវន្តិ។

៥៥. ឥច្ឆេរំ បដិសន្ធិមុច្ចាទាយ កម្មសមុជ្ជានា, ទុតិយចិត្តមុច្ចាទាយ
ចិត្តសមុជ្ជានា, វិភិកាលមុច្ចាទាយ ឧតុសមុជ្ជានា, ឡិជាជវណាមុច្ចាទាយ
អាហារសមុជ្ជានា ចេតិ ចតុសមុជ្ជានរូបកលាបសន្តតិ កាមលោកេ ធិបជាលា
វិយ, នទីសោតោវិយ ច យាវតាយុកមព្ពោច្ឆិន្នា បវត្ថតិ។

៥៦. មរណាកាលេ បន ចុតិចិត្តាបរិសត្តរសមចិត្តស្ស
វិភិកាលមុច្ចាទាយ កម្មជ្ជរចានិ ន ឧប្បជ្ឈន្តិ, បុរេតមុប្បជ្ឈានិ ច កម្មជ្ជរចានិ
ចុតិចិត្តសមកាលមេវ បវត្ថិត្វានិរុជ្ឈន្តិ, តតោ បរំ ចិត្តជាហារជ្ជរូបព្វា
វោច្ឆន្តតិ, តតោ បរំ ឧតុសមុជ្ជានរូបបរម្យរា យាវ មតកឡេវរសម្ព័ន្ធាតា
បវត្ថន្តិ។

៥៧. ឥច្ឆេរំ មតសត្តានំ, បុននេវ ភវន្តរេ។

បដិសន្ធិមុច្ចាទាយ, តថា រូបំ បវត្ថតិ។

៥៨. រូបលោកេ បន យានជីវ្ហាកាយភាវទសកានិ ច អាហារជកលាទានិ
ច នលព្ពន្តិ, តស្មា តេសំ បដិសន្ធិកាលេ ចក្កុសោតវត្ថុវសេន តីណិ ទសកានិ

ជីវិតនូវកញ្ចោតិ ចត្តារោ កម្មសមុជ្ជានកលាចា, បវត្តិយំ ចិត្តាតុសមុជ្ជានា ច
លព្ពន្ធិ។

៥៩. អសញ្ញាសត្តានំ បន ចក្ខុសោតវត្ថុសម្ពាបិ នលព្ពន្ធិ, តថា សញ្ញានិបិ
ចិត្តជ្រូចានិ, តស្មា តេសំ បដិសន្ធិកាលេ ជីវិតនូវកមេវ, បវត្តិយញ្ច សន្ធុវដ្ឋិតំ
ឧតុសមុជ្ជានរូបំ អតិវច្ឆតិ។

៦០. ឥច្ឆេវំ កាមរូចាសញ្ញាសម្ពាតេសុ តិសុ ហានេសុ បដិសន្ធិបវត្តិវសេន
ធុរិធារូបប្បវត្តិ វេទិតញ្ច។

៦១. អជ្ឈីសតិ កាមេសុ, ហោន្តិ តេវីស រូបិសុ។

សត្តរសេវ សញ្ញំ, អរូបេ នត្ថិ កិញ្ចិបិ។

សន្នេវិការោ ជវតា, មរណញ្ចោបបត្តិយំ;

នលព្ពន្ធិ បវត្តេ តុ, ន កិញ្ចិបិ នលព្ពតិ។

អយមេត្ថ រូបបវត្តិក្កមោ។

និព្វានភេទោ

៦២. និព្វានំ បន លោកុត្តរសម្ពាតំ ចតុមគ្គញ្ញាលោន សច្ចិកាតព្វំ
មគ្គជលានមារម្មណភូតំ វានសម្ពាតាយ តណ្ហាយ និក្ខន្តត្តា និព្វានន្តិ បវុច្ឆតិ។

៦៣. តទេតំ សភាវតោ ឯកវិជម្បិ សឧចាធិសេសនិព្វានធាតុ
អនុចាធិសេសនិព្វានធាតុ ចេតិ ធុរិធំ ហោតិ ការណាបរិយាយេន។

៦៤. តថា សុញ្ញតំ អនិមិត្តំ អប្បណិហិតញ្ចេតិ តិវិដំ ហោតិ
អាការកេទេន។

៦៥. បទមច្ចុតមច្ចន្តំ, អសម្ពុតមនុត្តរំ។

និព្វានមិតិ ភាសន្តិ, វាណមុត្តា មហោសយោ។

ឥតិ ចិត្តំ ចេតសិកំ, រូបំ និព្វានមិច្ចបិ;
បរមត្ថំ បកាសេន្តិ, ចតុធាវ តថាគតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្គហោ រូបសង្គហវិភាគោ នាម

ធរដ្ឋោ បរិច្ឆេទោ។

៧. សមុច្ចយបរិច្ឆេទោ

១. ឆ្វាសត្តតិវិទា វុត្តា, វត្ថុធម្មា សលក្ខណា។

តេសំ ធានិ យថាយោគំ, បរិក្ខាមិ សមុច្ចយំ។

២. អកុសលសង្គហោ មិស្សកសង្គហោ ពោធិបក្ខិយសង្គហោ
សត្តសង្គហោ ចេតិ សមុច្ចយសង្គហោ ចតុត្ថិដោ វេទិតញ្ចោ។

អកុសលសង្គហោ

៣. កបំ? អកុសលសង្គហោ តាវ ចត្តារោ អាសវា - កាមាសវោ ភវាសវោ
ទិដ្ឋាសវោ អវិជ្ជាសវោ។

៤. ចត្តារោ ឱយា - កាមោយោ ភវោយោ ទិដ្ឋោយោ អវិជ្ជោយោ។

៥. ចត្តារោ យោគា - កាមយោគា ភវយោគា ទិដ្ឋិយោគា
អវិជ្ជាយោគា។

៦. ចត្តារោ គន្ធា - អភិជ្ឈាកាយគន្ធា, ព្យាបាទោ កាយគន្ធា,
សីលព្ពតបរាមាសោ កាយគន្ធា, ឥន្ទ្រិយភិក្ខុវេសោ កាយគន្ធា។

៧. ចត្តារោ ឧបាទានា - កាមុបាទានំ ទិដ្ឋុបាទានំ សីលព្ពតុបាទានំ
អត្តវាទុបាទានំ។

៨. ធនីវរណានិ - កាមច្ចន្ទនីវរណំ ព្យាបាទនីវរណំ ជិនមិទ្ធនីវរណំ
ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចនីវរណំ វិចិត្តិក្ខានីវរណំ អវិជ្ជានីវរណំ។

៩. សត្ត អនុសយា - កាមរាគានុសយោ ភវរាគានុសយោ បដិឃានុសយោ
មាណុសយោ ទិដ្ឋានុសយោ វិចិត្តិក្ខានុសយោ អវិជ្ជានុសយោ។

១០. ធន សំយោជនានិ - កាមរាគសំយោជនំ រូបរាគសំយោជនំ
អរូបរាគសំយោជនំ បដិឃសំយោជនំ មាណសំយោជនំ ទិដ្ឋិសំយោជនំ
សីលព្ពតបរាមាសសំយោជនំ វិចិត្តិក្ខាសំយោជនំ ឧទ្ធច្ចសំយោជនំ
អវិជ្ជាសំយោជនំ សុត្តន្តេ។

១១. អបរាទិបិ ធន សំយោជនានិ - កាមរាគសំយោជនំ ភវរាគសំយោជនំ
បដិឃសំយោជនំ មាណសំយោជនំ ទិដ្ឋិសំយោជនំ សីលព្ពតបរាមាសសំយោជនំ
វិចិត្តិក្ខាសំយោជនំ ឥស្សរាសំយោជនំ មច្ឆរិយសំយោជនំ អវិជ្ជាសំយោជនំ
អភិធម្មេ (វិភ. ៩៦៩)។

១២. ធន កិលេសា - លោភា ទោសោ មោហោ មាណោ ទិដ្ឋិវិចិត្តិក្ខា ជិនំ
ឧទ្ធច្ចំ អហិរិកំ អនោត្តប្បំ។

១៣. អាសវាទីសុ បនេត្ត កាមភវនាមេន តព្ពត្តកា តណ្ហា អធិប្បតា,
សីលព្ពតបរាមាសោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ អត្តវាទុចាទោ ច តថាបវត្ថំ
ទិដ្ឋិតតមេវ បវុច្ចតិ។

១៤. អាសវោយា ច យោគា ច,

តយោ គន្តា ច វត្ថុតោ;
ឧបាទានា ទុវេ វុត្តា,
អដ្ឋង្គីវណ្ណា សិយំ។

ធន្យេវានុសយា ហោន្តិ, នវ សំយោជនា មតា;
កិលេសា ទស វុត្តោយំ, នវតា ចាបសង្កហោ។

មិស្សកសង្កហោ

១៥. មិស្សកសង្កហោ ធិ ហេតុ - លោភោ ទោសោ មោហោ អលោភោ
អទោសោ អមោហោ។

១៦. សត្ត ឈានដ្ឋានិ - វិតក្កោ វិចារោ បីតិ ឯកគ្គតា សោមនស្សំ
ទោមនស្សំ ឧបេក្ខា។

១៧. ឆ្វាទស មគ្គដ្ឋានិ - សម្មាទិដ្ឋិ សម្មាសង្កប្បោ សម្មាវាចា សម្មាកម្មត្តោ
សម្មាអាជីវោ សម្មាវាយាមោ សម្មាសតិ សម្មាសមាធិ មិច្ឆាទិដ្ឋិ មិច្ឆាសង្កប្បោ
មិច្ឆាវាយាមោ មិច្ឆាសមាធិ។

១៨. ពារីសតិទ្រិយានិ - ចក្កុទ្រិយំ សោតិទ្រិយំ យានិទ្រិយំ ជិវ្ហិទ្រិយំ
កាយិទ្រិយំ ឥត្តិទ្រិយំ បុរិសិទ្រិយំ ជីវិតិទ្រិយំ មនិទ្រិយំ សុធិទ្រិយំ ទុក្ខិទ្រិយំ

សោមនស្សន្ទ្រិយំ ទោមនស្សន្ទ្រិយំ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយំ សទ្ធិន្ទ្រិយំ វីរីយន្ទ្រិយំ
សតិន្ទ្រិយំ សមាធិន្ទ្រិយំ បញ្ញាន្ទ្រិយំ អនញ្ញាតញ្ញាស្សាមីតិន្ទ្រិយំ អញ្ញាន្ទ្រិយំ
អញ្ញាតារិន្ទ្រិយំ។

១៩. នវ ពលានិ - សទ្ធាពលំ វីរីយពលំ សតិពលំ សមាធិពលំ បញ្ញាពលំ
បារិពលំ ឌីត្តប្បពលំ អបារិកពលំ អនោត្តប្បពលំ។

២០. ចត្តារោ អធិបតី - ធន្ទាធិបតី វីរីយាធិបតី ចិត្តាធិបតី វីរមសាធិបតី។

២១. ចត្តារោ អាហារា - កតឡីការោ អាហារោ, ជស្សោ ធុតិយោ,
មនោសញ្ចេតនា តតិយា, វិញ្ញាណំ ចតុត្ថំ។

២២. ឥន្ទ្រិយេសុ បនេត្ត សោតាបត្តិមគ្គញ្ញាណំ
អនញ្ញាតញ្ញាស្សាមីតិន្ទ្រិយំ។

២៣. អរហត្តជលញ្ញាណំ អញ្ញាតារិន្ទ្រិយំ។

២៤. មជ្ឈេ ធម្មាណានិ អញ្ញាន្ទ្រិយានីតិ បរុដ្ឋន្តិ។

២៥. ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ញា រូបារូបវសេន ធុរិធំ ហោតិ។

២៦. បញ្ញាវិញ្ញាណោសុ ឈានផ្កានិ, អរីរិយេសុ ពលានិ, អហេតុកេសុ
មគ្គផ្កានិ ន លព្ពន្ធិ។

២៧. តថាវិចិត្តិក្ខានិ ធម្មកក្កតា មគ្គិន្ទ្រិយពលការំ ន គច្ឆតិ។

២៨. ធូហេតុកតិហេតុកជវនេស្វេរ យថាសម្ពុរំ អធិបតី ឯកោវ លព្ពតីតិ។

២៩. ធម្មហេតុ បញ្ញាឈានផ្កា, មគ្គផ្កា នវ វត្ថុតោ។

សោធន៍សិទ្ធិយធម្មា ច, ពលធម្មា នវេរិតា។

ចត្តារោធិបតិ វុត្តា, តថាហារាតិ សត្តធា;
កុសលាធិសមាភិណ្ឌោ, វុត្តាមិស្សកសង្កហោ។

ពោធិបក្ខិយសង្កហោ

៣០. ពោធិបក្ខិយសង្កហោ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា
កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ
ចិត្តានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ ធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។

៣១. ចត្តារោ សម្មប្បធានា ឧប្បន្នានំ ចាបកានំ បហានាយ វាយាមោ,
អនុប្បន្នានំ ចាបកានំ អនុប្បាធាយ វាយាមោ, អនុប្បន្នានំ កុសលានំ
ឧប្បាធាយ វាយាមោ, ឧប្បន្នានំ កុសលានំ ភិយ្យោភាវាយ វាយាមោ។

៣២. ចត្តារោ ឥទ្ធិចាទា - ធន្តិទ្ធិចាទោ វីរិយិទ្ធិចាទោ ចិត្តិទ្ធិចាទោ
វីរិមិទ្ធិចាទោ។

៣៣. បញ្ចិន្ទ្រយានិ - សទ្ធិន្ទ្រយំ វីរិយិន្ទ្រយំ សតិន្ទ្រយំ សមាធិន្ទ្រយំ
បញ្ចិន្ទ្រយំ។

៣៤. បញ្ចា ពលានិ - សទ្ធាពលំ វីរិយពលំ សតិពលំ សមាធិពលំ បញ្ញាពលំ។

៣៥. សត្ត ពោជ្ឈង្គោ - សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ
វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ បស្សន្តិសម្ពោជ្ឈង្គោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ
ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ។

៣៦. អដ្ឋមគ្គផ្តានិ - សម្មាទិដ្ឋិ សម្មាសង្គីហ្ម្យា សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្តោ
សម្មាអាជីវោ សម្មាវាយាមោ សម្មាសតិ សម្មាសមាធិ។

៣៧. ឯត្ថ បន ចត្តារោ សតិបដ្ឋានាតិ សម្មាសតិ ឯការៗ បរុច្ចតិ។

៣៨. តថា ចត្តារោ សម្មប្បធានាតិ ច សម្មាវាយាមោ។

៣៩. ធន្ទោ ចិត្តមុបេក្ខា ច, សន្ទាបស្សន្ធិបីតិយោ។

សម្មាទិដ្ឋិ ច សង្គីហ្ម្យា, វាយាមោ វិរតិត្តយំ។

សម្មាសតិ សមាធិតិ, ចុទ្ធសេតេ សភាវតោ;
សត្តតិសប្បកេទេន, សត្តជា តត្ថ សង្គីហោ។

៤០. សង្គីហ្ម្យបស្សន្ធិ ច បីតុបេក្ខា,

ធន្ទោ ច ចិត្តំ វិរតិត្តយញ្ច;
នវេកហំនា វិរិយំ នវដ្ឋ,
សតី សមាធិ ចតុ បញ្ច បញ្ញា;
សន្ទា ធុហំនុត្តមសត្តតិស-
ធម្មានមេសោ បវរោ វិភាគោ។

៤១. សញ្ញេ លោកុត្តរេ ហោន្តិ, ន វា សង្គីហ្ម្យបីតិយោ។

លោកិយេបិ យថាយោគំ, ធម្មិសុទ្ធិបវត្តិយំ។

សត្តសង្គីហោ

៤២. សព្វសង្គហេ បញ្ចក្ខន្ធា - រូបក្ខន្ធា វេទនាក្ខន្ធា សញ្ញាក្ខន្ធា
សង្ខារក្ខន្ធា វិញ្ញាណក្ខន្ធា។

៤៣. បញ្ចចាទានក្ខន្ធា - រូបចាទានក្ខន្ធា វេទនចាទានក្ខន្ធា
សញ្ញាចាទានក្ខន្ធា សង្ខារចាទានក្ខន្ធា វិញ្ញាណចាទានក្ខន្ធា។

៤៤. ឆ្វាទសាយតនានិ - ចក្ខុយតនំ សោតយតនំ ឃានាយតនំ
ជីវ្ហាយតនំ កាយាយតនំ មនាយតនំ រូបាយតនំ សឡាយតនំ កន្ទាយតនំ
រសាយតនំ ជាដង្ហាយតនំ ធម្មាយតនំ។

៤៥. អដ្ឋារស ធាតុយោ - ចក្ខុធាតុ សោតធាតុ ឃានធាតុ ជីវ្ហធាតុ
កាយធាតុ រូបធាតុ សឡធាតុ កន្ទធាតុ រសធាតុ ជាដង្ហធាតុ
ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ សោតវិញ្ញាណធាតុ ឃានវិញ្ញាណធាតុ ជីវ្ហវិញ្ញាណធាតុ
កាយវិញ្ញាណធាតុ មនោធាតុ ធម្មធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុ។

៤៦. ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ - ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខសមុទយោ អរិយសច្ចំ,
ទុក្ខនិរោធ�ោ អរិយសច្ចំ, ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទា អរិយសច្ចំ។

៤៧. ឯត្ថ បន ចេតសិកសុខុមរូបនិព្វានវសេន ឯក្ខនសត្តតិ ធម្មា
ធម្មាយតនធម្មធាត្វតិ សង្ខំ កច្ឆន្តិ។

៤៨. មនាយតនមេវ សត្តវិញ្ញាណធាតុវសេន ភិជ្ជតិ។

៤៩. រូបញ្ច វេទនា សញ្ញា, សេសចេតសិកា តថា។

វិញ្ញាណមិតិ បញ្ចេតេ, បញ្ចក្ខន្ធាតិ ភាសិតា។

៥០. បញ្ចចាទានក្ខន្ធាតិ, តថា តេភូមកា មតា។

កេនាភារេន និព្វានំ, ខន្ធសង្គហានិស្សជំ។

៥១. ឆ្វារាវម្ពណកេនេន, ភវន្តាយតនានិ ច។

ឆ្វារាលម្ពតទុប្បន្ន-បរិយាយេន ឆាតុយោ។

៥២. ទុក្ខំ តេភូមកំ វដ្តំ, តណ្ហា សមុទយោ ភវេ។

និរោធា នាម និព្វានំ, មគ្គោ លោកុត្តរោ មតោ។

៥៣. មគ្គយុត្តា ដលា ចេវ, ចតុសច្ចវិនិស្សជំ។

ឥតិ បញ្ចប្បកេនេន, បវុត្តោ សព្វសង្គហោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្គហោ សមុច្ចយសង្គហវិភាគោ នាម

សត្តមោ បរិច្ឆេទោ។

៨. បច្ចយបរិច្ឆេទោ

១. យេសំ សង្ខតធម្មានំ, យេ ធម្មា បច្ចយា យថា។

តំ វិភាគមិហោនានិ, បវុត្តាមិ យថាវហំ។

២. បដិច្ចសមុប្បាទនយោ បដ្ឋាននយោ ចេតិ បច្ចយសង្គហោ ធុរិយោ
វេទិតញ្ចោ។

៣. តត្ថ តត្តាវភាវីភាវីការមត្តោបលក្ខិតោ បដិច្ចសមុប្បាទនយោ,
បដ្ឋាននយោ បន អាហាច្ចបច្ចយដ្ឋិតិមារត្ត បុព្វតិ, ឧភយំ បន វេមិស្សេត្វា
បបព្វោន្តិ អាចរិយា។

បដិច្ចសមុប្បាទនយោ

៤. តត្ថ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារ, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, វិញ្ញាណបច្ចយា
នាមរូបំ, នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ, សឡាយតនបច្ចយា ជស្សោ,
ជស្សបច្ចយា វេទនា, វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, តណ្ហាបច្ចយា ឧទាទានំ,
ឧទាទានបច្ចយា ភវេ, ភវបច្ចយា ជាតិ, ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ
សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សចាយាសា សម្ពុត្តិ។ ឯវមេតស្ស កេវលស្ស
ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតិ តិ អយមេត្ថ បដិច្ចសមុប្បាទនយោ។

៥. តត្ថ តយោ អទ្ធា ទ្វាទសង្គានិវ័សតាការា តិសន្តិ ចតុសង្ខេបា តីណិ
វដ្តានិទ្ធេ មូលានិ ច វេទិតញ្ចានិ។

៦. កថំ? អវិជ្ជាសង្ខារា អតីតោ អទ្ធា, ជាតិជរាមរណំ អនាគតោ អទ្ធា,
មជ្ឈេ អដ្ឋបច្ចប្បន្នោ អទ្ធាតិ តយោ អទ្ធា។

៧. អវិជ្ជា សង្ខារា វិញ្ញាណំ នាមរូបំ សឡាយតនំ ជស្សោ វេទនា តណ្ហា
ឧទាទានំ ភវេ ជាតិ ជរាមរណាន្តិ ទ្វាទសង្គានិ។

៨. សោកាទិវចនំ បនេត្ថ និស្សន្ទដលនិទស្សនំ។

៩. អវិជ្ជាសង្ខារគ្គហឈាន បនេត្ថ តណ្ហាទាទានភវិ គហិតា ភវន្តិ, តថា
តណ្ហាទាទានភវគ្គហឈាន ច អវិជ្ជាសង្ខារ, ជាតិជរាមរណគ្គហឈាន ច
វិញ្ញាណាទិដលបញ្ចកមេវ គហិតន្តិ កត្វា -

១០. អតីតេ ហេតុវេ បញ្ច, ឥទានិ ជលបញ្ចកំ។

ឥទានិ ហេតុវេ បញ្ច, អាយតី ជលបញ្ចកន្តិ;
វីសតាការា តិសន្តិ, ចតុសដ្ឋេចា ច ភវន្តិ។

១១. អវិជ្ជាតណ្ហាចាទានា ច កិលេសវដ្តំ, កម្មភវសដ្ឋាតោ ភវេកទេសោ
សដ្ឋារា ច កម្មវដ្តំ, ឧបបត្តិភវសដ្ឋាតោ ភវេកទេសោ អវសេសា ច វិចាកវដ្តន្តិ
តីណិ វដ្តានិ។

១២. អវិជ្ជាតណ្ហាវសេន ទ្វេ មូលានិ ច វេទិតញ្ញានិ។

១៣. តេសមេវ ច មូលានំ, និរោធន និរុដ្ឋតិ។

ជរាមរណមុច្ឆាយ, បីឡិតានមភិណ្ឌាសោ;
អាសវានំ សមុប្បាទា, អវិជ្ជា ច បវត្តតិ។

វដ្តមាតន្ធមិច្ឆេវ, តេភូមកមនាទិកំ;
បដិច្ចសមុប្បាទោតិ, បដ្ឋបេសិ មហាមុនិ។

បដ្ឋាននយោ

១៤. ហេតុបច្ចយោ អារម្មណបច្ចយោ អធិបតីបច្ចយោ អនន្តរបច្ចយោ
សមនន្តរបច្ចយោ សហជាតបច្ចយោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ និស្សយបច្ចយោ
ឧបនិស្សយបច្ចយោ បុរេជាតបច្ចយោ បច្ឆាជាតបច្ចយោ អាសេវនបច្ចយោ
កម្មបច្ចយោ វិចាកបច្ចយោ អាហារបច្ចយោ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ ឈានបច្ចយោ
មគ្គបច្ចយោ សម្មយុត្តបច្ចយោ វិប្បយុត្តបច្ចយោ អត្ថិបច្ចយោ នត្ថិបច្ចយោ
វិគតបច្ចយោ អវិគតបច្ចយោតិ អយមេត្ថ បដ្ឋាននយោ។

១៥. ធនា នាមំ តុ នាមស្ស, បញ្ចេនា នាមរូបំ។

ឯកេនា បុន រូបស្ស, រូបំ នាមស្ស ចេកេនា។

បញ្ញត្តិនាមរូចានិ, នាមស្ស ធុរិយា ធូយំ;

ធូយស្ស នវេនា ចេតិ, ធូត្តិយា បច្ចយោ កេចំ។

១៦. អនន្តរនិរុទ្ធា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បដុប្បន្នានំ ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ
អនន្តរសមនន្តរនត្តិវិគតវសេន, បុរិមានិ ជវេនានិ បច្ឆិមានំ ជវេនានំ
អាសេវនវសេន, សហជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អញ្ញមញ្ញំ
សម្មយុត្តវសេនេតិ ច ធនា នាមំ នាមស្ស បច្ចយោ ហោតិ។

១៧. ហេតុឈានផ្កមគ្គផ្កានិ សហជាតានំ នាមរូចានំ ហេតាទិវសេន,
សហជាតា ចេតនា សហជាតានំ នាមរូចានំ, នាតាក្ខណិកា ចេតនា
កម្មាភិទិត្តានំ នាមរូចានំ កម្មវសេន, វិចាកកក្ខន្ធា អញ្ញមញ្ញំ សហជាតានំ
រូចានំ វិចាកវសេនេតិ ច បញ្ចេនា នាមំ នាមរូចានំ បច្ចយោ ហោតិ។

១៨. បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស
បច្ឆាជាតវសេនេតិ ឯកេនា នាមំ រូបស្ស បច្ចយោ ហោតិ។

១៩. ធនំ ត្ថនិ បរត្ថិយំ សត្តន្ធិវិញ្ញាណាត្ថនំ បញ្ចារម្មណានិ ច
បញ្ចវិញ្ញាណវិជីយា បុរេជាតវសេនេតិ ឯកេនា រូបំ នាមស្ស បច្ចយោ ហោតិ។

២០. អារម្មណវសេន ឧបនិស្សយវសេនេតិ ច ធុរិយា បញ្ញត្តិនាមរូចានិ
នាមស្សវ បច្ចយោ ហោតិ។

២១. តត្ថ រូចាទិវសេន ធូត្តិយំ ហោតិ អារម្មណំ។

២២. ឧបនិស្សយោ បន តិវិជោ ហោតិ - អារម្មណ្ឌបនិស្សយោ
អនន្តរុបនិស្សយោ បកត្ថបនិស្សយោ ចេតិ។

២៣. តត្ថ អារម្មណមេវ គរុកតំ អារម្មណ្ឌបនិស្សយោ។

២៤. អនន្តរនិរុទ្ធា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អនន្តរុបនិស្សយោ។

២៥. រាគាធយោ បន ធម្មា សទ្ធាធយោ ច សុខំ ទុក្ខំ បុគ្គលោ ភោជនំ
ឧតុសេនាសនញ្ច យថាវហំ អន្ល្ហត្តញ្ច ពហិទ្ធា ច កុសលាធិធម្មានំ, កម្មំ
វិចាកានន្តិ ច ពហុជា ហោតិ បកត្ថបនិស្សយោ។

២៦.

អធិបតិសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយអាហារាស្រ្តិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេ
នេតិ យថាវហំ នវជា នាមរូចានិ នាមរូចានំ បច្ចយា ភវន្តិ។

២៧. តត្ថ គរុកតមារម្មណំ អារម្មណាធិបតិវសេន នាមានំ,
សហជាតាធិបតិ ចតុត្ថិជោបិ សហជាតវសេន សហជាតានំ នាមរូចានន្តិ ច
ទុវិជោ ហោតិ អធិបតិបច្ចយោ។

២៨. ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អញ្ញមញ្ញំ សហជាតរូចានញ្ច, មហាភូតា
អញ្ញមញ្ញំ ឧចាធារូចានញ្ច, បដិសន្ធិក្ខណោ វត្ថុវិចាកា អញ្ញមញ្ញន្តិ ច តិវិជោ
ហោតិ សហជាតបច្ចយោ។

២៩. ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អញ្ញមញ្ញំ, មហាភូតា អញ្ញមញ្ញំ, បដិសន្ធិក្ខណោ
វត្ថុវិចាកា អញ្ញមញ្ញន្តិ ច តិវិជោ ហោតិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ។

៣០. ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អញ្ញមញ្ញំ សហជាតរូចានញ្ច, មហាភូតា
អញ្ញមញ្ញំ ឧចានរូចានញ្ច, ធរវត្ថុនិ សត្តន្ធិវិញ្ញាណាធាតុនន្តិ ច តិវិជោ ហោតិ
និស្សយបច្ចយោ។

៣១. កតឡីការោ អាហារោ ឥមស្ស កាយស្ស, អរូបិនោ អាហារា
សហជាតានំ នាមរូចានន្តិ ច ធុរិជោ ហោតិ អាហារបច្ចយោ។

៣២. បញ្ច បសាទា បញ្ចន្ធិវិញ្ញាណានំ, រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ ឧចានិទ្ទរូចានំ,
អរូបិនោ ឥន្ទ្រិយា សហជាតានំ នាមរូចានន្តិ ច តិវិជោ ហោតិ ឥន្ទ្រិយបច្ចយោ។

៣៣. ឌីក្កន្តិកូលោ វត្ថុវិចាកានំ, ចិត្តចេតសិកា ធម្មា សហជាតរូចានំ
សហជាតវសេន, បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស
កាយស្ស បច្ឆាជាតវសេន ធរវត្ថុនិ បវត្ថិយំ សត្តន្ធិវិញ្ញាណាធាតុនំ
បុរេជាតវសេនេតិ ច តិវិជោ ហោតិ វិប្បយុត្តបច្ចយោ។

៣៤. សហជាតំ បុរេជាតំ, បច្ឆាជាតញ្ច សព្វថា។

កតឡីការោ អាហារោ, រូបជីវិតិមិច្ចយន្តិ។ -

បញ្ចវិជោ ហោតិ អត្ថិបច្ចយោ អវិគតបច្ចយោ ច។

៣៥. អារម្មណ្ឌបនិស្សយកម្មត្ថិបច្ចយេសុ ច សព្វេបិ បច្ចយា សមោធានំ
គច្ឆន្តិ។

៣៦. សហជាតរូបន្តិ បនេត្ត សព្វត្ថាបិ បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ, បដិសន្ធិយំ
កដត្តារូចានញ្ច វសេន ធុរិជំ ហោតីតិ វេទិតព្ធំ។

៣៧. ឥតិ តេកាលិកា ធម្មា, កាលមុត្តា ច សម្ពវា។

អង្គត្តញ្ញា ពហិទ្ធា ច, សង្ខតាសង្ខតា តថា;
បញ្ញត្តិឆាមរូចានំ, វសេន តិវិជា បិតា;
បច្ចយា ឆាម បដ្ឋានេ, ចតុវិសតិ សព្ពថា។

៣៨. តត្ថ រូបធម្មា រូបក្ខន្ធាវ, ចិត្តចេតសិកសង្ខតា ចត្តារោ អរូបិនោ
ខន្ធា, និព្ពានញោតិ បញ្ចវិធម្មិ អរូបន្តិ ច ឆាមន្តិ ច បរុច្ឆតិ។

បញ្ញត្តិកេនោ

៣៩. តតោ អវសេសា បញ្ញត្តិ បន បញ្ញាបិយត្តា បញ្ញត្តិ, បញ្ញាបនតោ
បញ្ញត្តិតិ ច ធុរិជា ហោតិ។

៤០. កថំ? តំតំភូតវិបរិណាមាការមុចាទាយ តថា តថា បញ្ញត្តា
ភូមិបព្ពតាទិកា, សម្មារសន្តិវេសាការមុចាទាយ គេហាវថសកជាទិកា,
ខន្ធបញ្ចកមុចាទាយ បុរិសបុគ្គលាទិកា, ចន្ធាវដ្ឋនាទិកមុចាទាយ
ទិសាកាលាទិកា, អសម្ពុជ្ជាការមុចាទាយ កូបគុហាទិកា, តំតំភូតនិមិត្តំ
ភាវនាវិសេសញ្ច ឧចាទាយ កសិណានិមិត្តាទិកា ចេតិ វេមាទិប្បកេនា បន
បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានាបិ អត្តច្ឆាយាការេន ចិត្តប្បាទានមារម្មណភូតា តំ តំ
ឧចាទាយ ឧបនិទាយ ការណំ កត្វា តថា តថា បរិកប្បិយមាណា សង្ខាយតិ
សមញ្ញាយតិ វោហរិយតិ បញ្ញាបិយតិ បញ្ញត្តិតិ បរុច្ឆតិ។ អយំ បញ្ញត្តិ
បញ្ញាបិយត្តា បញ្ញត្តិ ឆាម។

៤១. បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិ បន ឆាមឆាមកម្មាទិនាមេន បរិធីបិតា, សា
វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, អវិជ្ជមានេន
វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, វិជ្ជមានេនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ, អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ចេតិ
ធម្មតិ ហោតិ។

២២. តត្ថ យទា បន បរមត្ថតោវិជ្ជមានំ រូបវេទនាធិ ឯតាយ បញ្ញាបេន្តិ,
តទាយំ វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ យទា បន បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានំ ភូមិបព្ពតាធិ ឯតាយ
បញ្ញាបេន្តិ, តទាយំ អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ តិ បុព្វតិ។ ឧភិន្នំ បន វេមិស្សកវសេន
សេសាយថាគ្គមំ ធម្មភិញ្ញោ, ឥត្ថិសន្នោ, ចក្កវិញ្ញាណំ, រាជបុត្តាតិ ច
វេទិតញ្ញា។

២៣. វចីយោសានុសារេន, សោតវិញ្ញាណវីចីយា។

បវត្តានន្តុប្បន្ន-មនោទ្វារស្ស គោចរា។

អត្តាយស្សានុសារេន, វិញ្ញាយន្តិ តតោ បរំ;
សាយំ បញ្ញត្តិ វិញ្ញោយ្យា, លោកសន្តេតនិម្មិតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្កហោ បច្ចយសង្កហវិភាគោ នាម

អដ្ឋមោ បរិច្ឆេទោ។

៩. កម្មជ្ជានបរិច្ឆេទោ

១. សមថវិបស្សនានំ, ការវនានមិតោ បរំ។

កម្មជ្ជានំ បវត្តាមិ, ធុរិធម្មិ យថាគ្គមំ។

សមថកម្មជ្ជានំ

២. តត្ថ សមថសង្កហោ តាវ ទស កសិណានិ, ទស អសុភា, ទស
អនុស្សតិយោ, ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ, ឯកា សញ្ញា, ឯកំ វវត្តានំ, ចត្តារោ
អារុប្បា ចេតិ សត្តវិជេន សមថកម្មជ្ជានសង្កហោ។

ចរិតកេរដោ

៣. រាគចរិតា ឆោសចរិតា មោហចរិតា សធាចរិតា ពុទ្ធិចរិតា វិតក្កចរិតា
ចេតិ ធម្មិធន ចរិតសង្គហោ។

ការវាណកេរដោ

៤. បរិកម្មការវាណ ឧបចារការវាណ អប្បនាភាវនា ចេតិ តិស្សោ ភាវនា។

និមិត្តកេរដោ

៥. បរិកម្មនិមិត្តំ ឧគ្គហនិមិត្តំ បដិភាគនិមិត្តញ្ចេតិ តីណិ និមិត្តានិ ច
វេទិតញ្ញានិ។

៦. កថំ? បថវីកសិណំ អាចោកសិណំ តេជោកសិណំ វាយោកសិណំ
នីលកសិណំ បីតកសិណំ លោហិតកសិណំ ឌុនាតកសិណំ
អាកាសកសិណំ អាលោកកសិណញ្ចេតិ ឥមា និ ធន កសិណានិ នាម។

៧. ឧទ្ទុមាតកំ វិជីលកំ វិបុត្តកំ វិច្ឆិទ្ទកំ វិក្ខាយិកកំ វិក្ខិត្តកំ ហតវិក្ខិត្តកំ
លោហិតកំ បុឡ្យកំ អដ្ឋិកញ្ចេតិ ឥមេ ធន អសុភា នាម។

៨. ពុទ្ធានុស្សតិ ធម្មានុស្សតិ សំយានុស្សតិ សីលានុស្សតិ ចាកានុស្សតិ
ទេវតានុស្សតិ ឧបសមាទានុស្សតិ មរណានុស្សតិ កាយគតាសតិ
អាណាចានុស្សតិ ចេតិ ឥមា ធន អនុស្សតិយោ នាម។

៩. មេត្តា ករុណា មុទិតា ឧបេក្ខា ចេតិ ឥមា ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ
នាម, ព្រហ្មវិហារោតិ ច បរុដ្ឋតិ។

១០. អាហាររបេជីកូលសញ្ញា ឯកា សញ្ញា នាម។

១១. ចតុធាតុវត្ថុវត្ថានំ ឯកំ វត្ថានំ នាម។

១២. អាភាសានញ្ញាយតនាធម្មោ ចត្តារោ អារុប្បា នាមាតិ សព្វថាបិ
សមថនិទ្ទេសេ ចត្តាលីស កម្មជ្ជានានិ ភវន្តិ។

សប្បាយភេទោ

១៣. ចរិតាសុ បន ទស អសុភា កាយគតាសតិសម្មាតា កោដ្ឋាសភាវនា
ច រាគចរិតស្ស សប្បាយា។

១៤. ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ នីលាធិនិ ច ចត្តារិ កសិណានិ
នោសចរិតស្ស។

១៥. អាធានានំ មោហាចរិតស្ស វិតក្កចរិតស្ស ច,

១៦. ពុទ្ធានុស្សតិអាធម្មោ ធន សទ្ធាចរិតស្ស។

១៧. មរណឧបសមសញ្ញាវត្ថុនានិ ពុទ្ធិចរិតស្ស។

១៨. សេសានិ បន សព្វានិបិ កម្មជ្ជានានិ សព្វេសម្មិ សប្បាយានិ, តត្ថាបិ
កសិណោសុ បុប្ផលំ មោហាចរិតស្ស, ខុទ្ទកំ វិតក្កចរិតស្សេវាតិ។

អយមេត្ត សប្បាយភេទោ។

ភាវនាភេទោ

១៩. ភាវណាសុ សព្វត្តាបិ បរិកម្មភាវណា លព្ពតេវ, ពុទ្ធានុស្សតិអាធិសុ
អដ្ឋសុ សញ្ញាវវត្តានេសុ ចាតិ ធនសុកម្មដ្ឋានេសុ ឧបចារភាវណា សម្បជ្ជតិ,
នត្ថិ អប្បនា។

២០. សេសេសុ បន សមតីសកម្មដ្ឋានេសុ អប្បនាភាវណាបិ សម្បជ្ជតិ។

២១. តត្តាបិ ធន កសិណានិ អាធាចានញ បញ្ចកដ្ឋានិកានិ។

២២. ធន អសុភា កាយគតាសតិ ច បឋមដ្ឋានិកា។

២៣. មេត្តាធម្មោ តយោ ចតុក្កដ្ឋានិកា។

២៤. ឧបេក្ខា បញ្ចមដ្ឋានិកាតិ ធម្មិសតិ រូចាវចរដ្ឋានិកានិ កម្មដ្ឋានានិ។

២៥. ចត្តារោ បន អារុប្បា អារុប្បដ្ឋានិកាតិ។

អយមេត្ត ភាវណាភេនោ។

គោចរភេនោ

២៦. និមិត្តេសុ បន បរិកម្មនិមិត្តំ ឧគ្គហនិមិត្តញ សព្វត្តាបិ យថាវហំ
បរិយាយេន លព្ពន្តេវ។

២៧. បដិភាគនិមិត្តំ បន កសិណាសុភកោដ្ឋាសអាធាចានេស្វេវ លព្ពតិ,
តត្ថ ហិ បដិភាគនិមិត្តមាវព្ព ឧបចារសមាធិ អប្បនាសមាធិ ច បវត្តន្តិ។

២៨. កេវ? អាធិកម្មិកស្ស ហិ បថវីមណ្ឌលាធិសុ និមិត្តំ ឧគ្គណ្ឌន្តស្ស
តមាវម្ពណំ បរិកម្មនិមិត្តន្តិ បវុច្ឆតិ, សា ច ភាវណា បរិកម្មភាវណា នាម។

២៩. យធា បន តំ និមិត្តំ ចិត្តេន សមុគ្គហិតំ ហោតិ, ចក្ខុនា បស្សន្តស្សេវ
មនោទ្វារស្ស អាចាជមាគតំ, តទា តមេវាវម្ពណំ ឧគ្គហនិមិត្តំ នាម, សា ច
ការំនា សមាធិយតិ។

៣០. តថា សមាហិតស្ស បនេតស្ស តតោ បរំ តស្មី ឧគ្គហនិមិត្ត
បរិកម្មសមាធិនា ការំនមនុយុញ្ញន្តស្ស យធា តប្បជីភាគំ វត្ថុធម្មវិមុច្ចិតំ
បញ្ញត្តិសម្ពាទំ ការំនាមយមាវម្ពណំ ចិត្តេ សន្និសន្នំ សមប្បិតំ ហោតិ, តទា តំ
បជីភាគនិមិត្តំ សមុប្បន្នន្តិ បរុច្ចតិ។

៣១. តតោ បដ្ឋាយ បរិបន្តិវិប្បហីនា កាមាវចរសមាធិសម្ពាទា
ឧបចារការំនា និប្បន្នា នាម ហោតិ។

៣២. តតោ បរំ តមេវ បរិភាគនិមិត្តំ ឧបចារសមាធិនា សមាសេវន្តស្ស
រូបាវចរបឋមជ្ឈានមប្បេតិ។

៣៣. តតោ បរំ តមេវ បឋមជ្ឈានំ អាវជ្ជនំ សមាបជ្ជនំ អធិដ្ឋានំ វុដ្ឋានំ
បច្ឆវេក្ខណា ចេតិ ឥមាហិ បញ្ចហិ វសិតាហិ វសីភូតំ កត្វា
វិតក្កាធិកមោឡារិកង្គំ បហាឆាយ វិចារាធិសុខុមង្គុបត្តិយា បទហតោ
យថាក្កមំ ធុតិយជ្ឈានាធយោ យថាវហមប្បេតិ។

៣៤. ឥច្ឆេវំ បថីវិកសិណាធិសុ ឆ្វាវិសតិកម្មដ្ឋានេសុ
បជីភាគនិមិត្តមុបលព្ពតិ។

៣៥. អវសេសេសុ បន អប្បមញ្ញា សត្តបញ្ញត្តិយំ បវត្តន្តិ។

៣៦. អាកាសវដ្តិតកសិណេសុ បន យំ កិញ្ចិ កសិណំ ឧគ្សាដេត្វា
លទ្ធមាកាសំ អនន្តវសេន បរិកម្មំ ករោន្តស្ស បឋមារុប្បមប្បេតិ។

៣៧. តមេរៀន បឋមារូប្បវិញ្ញាណំ អនន្តរសេន បរិកម្មំ ករោន្តស្ស
ទុតិយារូប្បមប្បេតិ។

៣៨. តមេរៀន បឋមារូប្បវិញ្ញាណាការំ បន “នត្ថំ កិញ្ចើ”តិ បរិកម្មំ
ករោន្តស្ស តតិយារូប្បមប្បេតិ។

៣៩. តតិយារូប្បំ “សន្តមេតំ, បណ្ឌិតមេត”ន្តិ បរិកម្មំ ករោន្តស្ស
ចតុត្ថារូប្បមប្បេតិ។

៤០. អវសេសេសុ ច ធនេសេសុ កម្មជ្ជានេសុ ពុទ្ធកុណាទិកមារម្មណាមារព្ព
បរិកម្មំ កត្វា តស្មី និមិត្តេ សាធុកមុគ្គហិតេ តត្ថេវ បរិកម្មញ្ច សមាធិយតិ,
ឧបចារោ ច សម្បជ្ជេតិ។

៤១. អភិញ្ញាវសេន បវត្តមាណំ បន រូចាវចរបញ្ចមជ្ឈានំ
អភិញ្ញាចាទកបញ្ចមជ្ឈានា វុដ្ឋហិត្វា អធិដ្ឋេយ្យទិកមារវដ្ឋេត្វា បរិកម្មំ
ករោន្តស្ស រូចាទីសុ អារម្មណេសុ យថាវហមប្បេតិ។

៤២. អភិញ្ញា ច នាម -

ឥទ្ធិវិធំ ទិព្ពសោតំ, បរិចត្តវិជាននា;
បុព្ពេនិវាសានុស្សតិ, ទិព្ពចក្ខុតិ បញ្ចេនា។

អយមេត្ត គោចរភេនោ។

និដ្ឋិតោ ច សមថកម្មជ្ជាននយោ។

វិបស្សនាកម្មជ្ជានំ

វិសុទ្ធិកេនា

៤៣. វិបស្សនាកម្មដ្ឋានេ បន សីលវិសុទ្ធិ ចិត្តវិសុទ្ធិ ធិដ្ឋិវិសុទ្ធិ
កម្មវិវត្តនវិសុទ្ធិ មគ្គាមគ្គញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ
បដិបទាញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ ញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ ចេតិ សត្តវិជេន
វិសុទ្ធិសង្គហោ។

៤៤. អនិច្ចលក្ខណំ ទុក្ខលក្ខណំ អនត្តលក្ខណាញោតិ តីណិ លក្ខណានិ។

៤៥. អនិច្ចាតនុបស្សនា ទុក្ខានុបស្សនា អនត្តានុបស្សនា ចេតិ តិស្សោ
អនុបស្សនា។

៤៦. សម្មសនញ្ញាណំ ឧទយត្ថយញ្ញាណំ ភន្តញ្ញាណំ ភយញ្ញាណំ
អាទិនវញ្ញាណំ ធិត្តិទាញ្ញាណំ មុច្ឆិតុកម្សតាញ្ញាណំ បដិសម្ពាញ្ញាណំ
សម្ពារុបេក្ខាញ្ញាណំ អនុលោមញ្ញាណាញោតិ ទស វិបស្សនាញ្ញាណានិ។

៤៧. សុញ្ញតោវិមោក្ខា, អនិមិត្តាវិមោក្ខា, អប្បណិហិតោវិមោក្ខា
ចេតិ តយោវិមោក្ខា។

៤៨. សុញ្ញតានុបស្សនា អនិមិត្តានុបស្សនា អប្បណិហិតានុបស្សនា ចេតិ
តីណិវិមោក្ខមុខានិ ច វេទិតញ្ញានិ។

៤៩. កចំ? ចាតិមោក្ខសំវេសីលំ ឥន្ទ្រិយសំវេសីលំ អាជីវចារិសុទ្ធិសីលំ
បច្ចយសន្និស្សិតសីលញោតិ ចតុចារិសុទ្ធិសីលំ សីលវិសុទ្ធិ នាម។

៥០. ឧបចារសមាធិ អប្បនាសមាធិ ចេតិ ទុរិជោបិ សមាធិ ចិត្តវិសុទ្ធិ នាម។

៥១. លក្ខណៈសប្បបដ្ឋានបទដ្ឋានវសេន នាមរូប បរិគ្គហោ ទិដ្ឋិសុទ្ធិ
នាម។

៥២. តេសមេវ ច នាមរូបាណំ បច្ចយបរិគ្គហោ កម្មវិវត្តរណវិសុទ្ធិ នាម។

៥៣. តតោ បរំ បន តថាបរិគ្គហិតេសុ សប្បច្ចយេសុ តេភូមកសង្ខារេសុ
អតីតាទិភេទភិន្នេសុ ខន្ធាទិនយមារត្ត កលាបវសេន សន្ធិបិត្វា “អនិច្ចំ
ខយជ្ជេន, ទុក្ខំ ភយជ្ជេន, អនត្តា អសារកជ្ជេនា” តិ អន្ធានវសេន សន្ធិតិវសេន
ខណវសេន វា សម្មសនញ្ញាលោន លក្ខណត្ថយំ សម្មសន្តស្ស តេស្វេវ
បច្ចយវសេន ខណវសេន ច ឧទយព្ពយញ្ញាលោន ឧទយព្ពយំ សមនុបស្សន្តស្ស
ច -

“ឱភាសោ បីតិ បស្សន្តិ, អធិមោក្ខោ ច បគ្គហោ;
សុខំ ញ្ញាណមុបដ្ឋានមុបេក្ខា ច និកក្ខិ ចេ” តិ។ -

ឱភាសាទិវិបស្សនុបក្កិលេសបរិបន្តបរិគ្គហវសេន មគ្គាមគ្គលក្ខណវត្ថានំ
មគ្គាមគ្គញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ នាម។

៥៤. តថា បរិបន្តវិមុត្តស្ស បន តស្ស ឧទយព្ពយញ្ញាលោតោ បដ្ឋាយ យា
វានុលោមា តិលក្ខណំ វិបស្សនាបរម្បរាយ បដិបជ្ជន្តស្ស នវ
វិបស្សនាញ្ញាណានិ បដិបទាញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ នាម។

៥៥. តស្សេវំ បដិបជ្ជន្តស្ស បន វិបស្សនាបរិចាកមាគម្ម “ឥទានិ អប្បនា
ឧប្បន្និស្សតី” តិ កវដ្ឋំ វេច្ឆិទ្ធិត្វា ឧប្បន្នមនោទ្វារវដ្ឋនានន្តរំ ទ្វេ តីណិ
វិបស្សនាចិត្តានិ យំ កិញ្ចិ អនិច្ចាទិលក្ខណាមារត្ត
បរិកម្មោបចារាវានុលោមនាមេន បវត្តន្តិ។

៥៦. យា សិខាប្បត្តា, សា សានុលោមា សង្ខារុបេក្ខា
វុដ្ឋានគាមិនិវបស្សនាតិ ច បវុច្ចតិ។

៥៧. តតោ បរំ គោត្រភុចិត្តំ និព្វានមាលម្ពិត្វា បុប្ផជ្ជនគោត្តមភិក្ខវន្តំ,
អរិយគោត្តមភិសម្ពោន្តញ្ច បវត្តតិ។

៥៨. តស្សានន្តរមេវ មគ្គោ ទុក្ខសង្ខំ បរិជាដន្នោ សមុទយសង្ខំ បជហន្តោ,
និរោធសង្ខំ សច្ចិករោន្តោ, មគ្គសង្ខំ ភាវនាវសេន អប្បនាវីចិមោតវតិ។

៥៩. តតោ បរំ ទ្វេ តីណិ ជលចិត្តានិ បវត្តិត្វា ភវន្តំចាតោវ ហោតិ, បុន
ភវន្តំ វោច្ឆិទ្ធិត្វា បច្ចវេក្ខណញ្ញាណានិ បវត្តន្តិ។

៦០. មគ្គំ ជលញ្ច និព្វានំ, បច្ចវេក្ខតិ បណ្ឌិតោ។

ហីនេ កិលេសេ សេសេ ច, បច្ចវេក្ខតិ វាន វា។

ធិស្ឋិសុទ្ធិកមេនេវ, ភាវេតញ្ចោ ចតុត្ថិជោ;

ញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ, នាម មគ្គោ បវុច្ចតិ។

អយមេត្ត វិសុទ្ធិភេទោ។

វិមោក្ខភេទោ

៦១. តត្ថ អនត្តានុបស្សនា អត្តាភិនិវេសំ មុញ្ញន្តិ សុញ្ញតានុបស្សនា នាម
វិមោក្ខមុខំ ហោតិ។

៦២. អនិច្ចានុបស្សនា វិបល្លាសនិមិត្តំ មុញ្ញន្តិ អនិមិត្តានុបស្សនា នាម។

៦៣. ឧត្តរាបស្សនា តណ្ហាបណីធី មុញ្ញត្តិ អប្បណីហិតាបស្សនា
នាម។

៦៤. តស្មា យទិ វុដ្ឋានកាមិនិវបស្សនា អនត្តតោ វិបស្សតិ, សុញ្ញតោ
វិមោក្ខោ នាម ហោតិ មគ្គោ។

៦៥. យទិ អនិច្ចតោ វិបស្សតិ, អនិមិត្តោ វិមោក្ខោ នាម។

៦៦. យទិ ឧត្តតោ វិបស្សតិ, អប្បណីហិតោ វិមោក្ខោ នាមាតិ ច មគ្គោ
វិបស្សនាគមនវសេន តីណិ នាមាធិលភតិ, តថា ដលញ្ច មគ្គាគមនវសេន
មគ្គវិជ្ជិយំ។

៦៧. ដលសមាបត្តិវិជ្ជិយំ បន យថាវុត្តនយេន វិបស្សន្តានំ
យថាសកដលមុប្បជ្ឈមានម្បិ វិបស្សនាគមនវសេនេវ សុញ្ញតាធិវិមោក្ខាតិ
ច បុព្វតិ, អារម្មណវសេន បន សវសវសេន ច នាមត្ថយំ សព្ពត្ថ សព្ពេសម្បិ
សមមេវ ច។

អយមេត្ត វិមោក្ខកេនោ។

បុគ្គលកេនោ

៦៨. ឯត្ថ បន សោតាបត្តិមគ្គំ ភាវេត្វា ធិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាបហានេន
បហីនាចាយគមនោ សត្តក្ខត្តបរមោ សោតាបន្នោ នាម ហោតិ។

៦៩. សកទាតាមិមគ្គំ ភាវេត្វា រាគនោសមោហានំ តនុករត្តា
សកទាតាមី នាម ហោតិ សកិទេវ ឥមំ លោកំ អាគន្ធា។

៧០. អនាគាមិមគ្គំ ភាវេត្វា កាមរាគព្យាបាទានមនវសេសប្បហានេន
អនាគាមី នាម ហោតិ អនាគត្វា ឥត្តត្ថំ។

៧១. អរហត្តមគ្គំ ភាវេត្វា អនវសេសកិលេសប្បហានេន អរហនាម
ហោតិ ធិណាសវោ លោកេ អគ្គនក្ខិណោយ្យោតិ។

អយមេត្ថ បុគ្គលភេទោ។

សមាបត្តិភេទោ

៧២. ផលសមាបត្តិវិចីយំ បនេត្ថ សព្ពេសម្បី យថាសកដលវសេន
សាធារណារំ។

៧៣. និរោធសមាបត្តិសមាបជ្ជនំ បន អនាគាមីនព្វោវ អរហន្តានព្វា
លព្ពតិ, តត្ថ យថាក្កមំ បឋមជ្ឈនាធិមហគ្គតសមាបត្តី សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ
តត្ថ គតេ សម្ព័រធម្មេ តត្ថ តត្ថេវ វិបស្សន្តោ យាវ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ គន្ធា
តតោ បរំ អធិដ្ឋយ្យាទិកំ បុព្ពកិច្ចំ កត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ
សមាបជ្ជតិ, តស្ស ទិដ្ឋំ អប្បនាជវនានំ បរតោ វេច្ឆិដ្ឋតិ ចិត្តសន្តតិ, តតោ
និរោធសមាបន្នោ នាម ហោតិ។

៧៤. វុដ្ឋានកាលេ បន អនាគាមិនោ អនាគាមិផលចិត្តំ, អរហតោ
អរហត្តផលចិត្តំ ឯកវារមេវ បវត្តិត្វា កវដ្ឋចាតោ ហោតិ, តតោ បរំ
បច្ចវេក្ខណញ្ញាណំ បវត្តតិ។

អយមេត្ថ សមាបត្តិភេទោ។

និដ្ឋិតោ ច វិបស្សនាកម្មដ្ឋាននយោ។

ឧបាយកល

៧៥. ការវេតត្តំ បដិច្ចវំ, ការនាទ្វយមុត្តមំ។

បដិបត្តិវសស្សាទំ, បត្តយន្តេន សាសនេតិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថសង្កហោ កម្មជ្ជានសង្កហាវិភាគោ នាម

នវមោ បរិច្ឆេទោ។

និកមនំ

(ក) ចារិត្តសោភិតវិសាលកុលោទយេន,

សទ្ធាភិវុឌ្ឍបរិសុទ្ធកុលោទយេន;

នម្បយេន បណិធាយ បរាជុកម្យំ,

យំ បត្តិតំ បករណំ បរិនិដ្ឋិតំ តំ។

(ខ) បុញ្ញេន តេនវិបុលេន តុ មូលសោមំ;

ធម្មាធិវាសមុទិតោទិតមាយុកន្តំ;

បញ្ញាវធាតុកុលាសោភិតលន្លិកិត្វ,

មញ្ញន្តុ បុញ្ញវិភវោទយមង្គលាយ។

ឥតិ អនុវុទ្ធាចរិយេន រចិតំ

អភិធម្មត្ថសង្កហំ នាម បករណំ។

។ នមោ តស្ស ភកវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មត្ថវិការវិនិច្ឆ័យ

គន្ថាវម្ភកថា

(ក) វិសុទ្ធករុណាញាណំ, ពុទ្ធសម្ពុទ្ធបូជិតំ;
ធម្មំ សទ្ធម្មសម្ពុតំ, នត្វា សំយំ និរុត្តរំ។

(ខ) សាវិបុត្តំ មហាថេរំ, បរិយត្តិវិសារធំ;
វន្ទិត្វា សិរសា ជីវំ, គរុំ ការវគោជនំ។

(គ) វណ្ណាយិស្សំ សមាសេន, អភិធម្មត្ថសង្កហំ;
អភិធម្មកកិក្ខនំ, បរំ បីតិវិវឌ្ឍនំ។

(ឃ) ចោរាណោហិ អនេកាបិ, កតា យា បន វណ្ណានា;
ន តាហិ សក្កា សព្ពត្ថ, អត្ថោ វិញ្ញាតវេ ឥធ។

(ង) តស្មាលីនបទានេត្ថ, សាធិប្បាយមហាបយំ;
វិការវេន្តោ សមាសេន, រចយិស្សមិ វណ្ណានន្តិ។

គន្ថាវម្ភកថាវណ្ណានា

១. បរមវិចិត្តនយសមន្នាគតំ

សកសមយសមយន្តរកហនវិគ្គាហណាសមត្ថំ
សុវិមលវិបុលបញ្ញាវេយ្យត្តិយជននំ បករណមិទមារកន្តោយមាចរិយោ
បឋមំ តាវ រតនត្ថយបណាមាភិដេយ្យ
ករណប្បការបករណាភិធានបយោជនានិ ទស្សេតុំ
“សម្មាសម្ពុទ្ធ”ន្យាធិមាហ។

ឯត្ថ ហ៊ី “សម្មាសម្ពុទ្ធ...បេ... អភិវាទិយា”តិ ឥមិនា រតនត្ថយបណ្ណាមោ
វុត្តោ, អភិធម្មត្ថសង្កហ”ន្តិ ឯតេន
អភិធម្មយុក្ករណាប្បការបក្ករណាភិជានានិ អភិធម្មត្ថានំ ឥធន
សង្កហេតព្ភការវេទស្សនេន តេសំ ឥមិនា សមុទិទេន
បដិចាទេតព្ភការវេទបនតោ, ឯកត្ថ សង្កយ្ហ កថនាការវេទបនតោ,
អត្ថានុគតសមញ្ញាបរិធិបនតោ ច។ បយោជនំ បន សង្កហបទេន
សាមត្ថិយតោ ទស្សិតមេវ អភិធម្មត្ថានំ ឯកត្ថ សង្កហេ សតិ
តទុក្កហបរិបុណ្ណាទិវសេន តេសំ សរូចាវពោធស្ស, តម្ហូលីកាយ ច
ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិ កត្ថសិទ្ធិយា អនាយាសេន សំសិដ្ឋនតោ។

តត្ថ រតនត្ថយបណ្ណាមប្បយោជនំ តាវ ពហុធា បបព្វោន្តិ អាចរិយា,
វិសេសតោ បន អន្តរាយនិវារណំ បច្ឆាសីសន្តិ។ តថា ហ៊ី វុត្ថំ សង្កហាការេហ៊ី
“តស្សនុភាវេន ហតន្តរាយោ”តិ (ចារា. អដ្ឋ. ១. កន្តាវម្ពកថា)។
រតនត្ថយបណ្ណាមោ ហ៊ី អត្ថតោ បណ្ណាមកិរិយាភិនិច្ឆាទិកា កុសលចេតនា,
សា ច វន្តនេយ្យវន្តកានំ ខេត្តជ្ឈាសយសម្បទាហ៊ី ទិដ្ឋធម្មវេទនីយភូតា
យថាលទ្ធសម្បត្តិនិមិត្តកស្ស កម្មស្ស អនុពាលប្បទានវសេន
តន្តិព្ភត្តិតវិចាកសន្តតិយា អន្តរាយករាជិ ឧបបិឡកឧបច្ឆេទកកម្មានិ
បដិពាហ៊ីត្វា តន្តិទានានំ យថាធិប្បេតសិទ្ធិវិពន្ធកានំ
រោគាទិអន្តរាយានមប្បវត្តិ សាធនតិ។ តស្មា បក្ករណារម្មេ
រតនត្ថយបណ្ណាមករណំ យថាវទ្ធិបក្ករណាស្ស អនន្តរាយេន
បរិសមាបនត្ថព្វោវ សោតុនព្វា វន្តនាបុព្ពង្គមាយ បដិបត្តិយា អនន្តរាយេន
ឧត្តហណាធារណាទិសំសិដ្ឋនត្ថព្វា។ អភិធម្មយុក្កនំ បន
វិទិតាភិធម្មស្សេវ កន្តស្ស វិញ្ញាហ៊ី ឧត្តហណាទិវសេន បដិបត្តិតព្ភការតោ។
ក្ករណាប្បការប្បយោជនសន្តស្សនានិ ច សោតុជនសមុស្សហាជននត្ថំ។

អភិជានក្នុងន័ បន វេហារសុខត្ថន្តិ អយមេត្ថ សមុទាយត្ថោ។ អយំ បន
អវយវត្ថោ - សសទ្ធិម្ហកណ្តាត្ថមំ អតុលំ សម្មាសម្ពុទ្ធីំ អភិវាទិយ
អភិធម្មត្ថសង្គហំ ភាសិស្សន្តិ សម្ពុទ្ធា។

តត្ថ សម្មា សាមញ្ញ សព្វធម្មេ អភិសម្ពុទ្ធាតិ សម្មា សម្ពុទ្ធា, ភគវា។ សោ
ហិ សង្ខតាសង្ខតភេទំ សកលម្បិ ធម្មជាតិ
យាថាវសរសលក្ខណបដិវេជវសេន សម្មា សយំ
វិចិត្រាបចិត្តចារមិតាសម្ពុតេន សយម្ពញ្ញាលោន សាមំ ពុជ្ឈិ អញ្ញាសិ។
យថាហ “សយំ អភិញ្ញាយ កមុទ្ធិសេយ្យ”ន្តិ (មហាវ. ១១; ម. និ. ១.២៨៥;
២.៣៤១; ធម. ប. ៣៥៣), អថ វា ពុជ្ជាតុស្ស ជាគរណាវិកសនត្ថេសុបិ
បវត្តនតោ សម្មា សាមញ្ញ បដិពុទ្ធា អនញ្ញបដិពោធិតោ ហុត្វា សយមេវ
សវាសនសម្មាហានិទ្ទាយ អច្ឆន្តិវិគតោ, ទិនករកិរណាសមាគមេន
បរមរុចិរសិរសោភគ្គប្បត្តិយាវិកសិតមិវ បទុមំ អគ្គមគ្គញ្ញាណាសមាគមេន
អបរិមិតគុណាគណាលង្គតសព្វញ្ញតញ្ញាណប្បត្តិយា សម្មា សយមេវ
វិកសិតោវិកាសមនុប្បត្តោត្យត្ថោ។ យថាវុត្តវចនត្ថយោគេបិ
សម្មាសម្ពុទ្ធសទ្ធស្ស ភគវតិ សមញ្ញាវសេន បវត្តត្តា “អតុល”ន្តិ ឥមិនា
វិសេសេតិ។ តុលាយ សម្មិតោ តុល្យោ, សោយេវ តុលោ យការលោបវសេន។
អថ វា សម្មិតត្ថេ អការបច្ចយវសេន តុលាយ សម្មិតោ តុលោ, ន តុលោ
អតុលោ, សីលាទីហិ គុណាហិ កេនចិ អសទិសោ, នត្តិ ឯតស្ស វា តុលោ
សទិសោតិ អតុលោ សនេវកេ លោកេ អគ្គបុគ្គលភាវតោ។ យថាហ “យាវតា,
ភិក្ខុវេ, សត្តា អបទា វា ទ្វិបទា វា ចតុប្បទា វា... បេ... តថាគតោ តេសំ
អគ្គមក្ខាយតី”តិអាទិ (អ. និ. ៤.៣៤; ៥.៣២; ឥតិវុ. ៩០)។

ឯត្តវត្ថុតា ច ហេតុផលសត្វបក្សាវស្សាសម្បទាវសេន តីហាការេហិ ភក្កវតោ
ថោមនា កតា ហោតិ។ តត្ថ ហេតុសម្បទា នាម មហាករុណាសមាយោគោ
ពោធិសម្ពាសម្ពរណញ្ច។ ផលសម្បទា បន
ញ្ញាណបហានអាទុការ្យរូបកាយសម្បទាវសេន ចតុត្ថិជាន។ តត្ថ
សព្ពញ្ញតញ្ញាណបទដ្ឋានំ មគ្គញ្ញាណំ, តម្ពលកានិ ច ទសពលាទិញ្ញាណានិ
ញ្ញាណសម្បទា។ សវាសនសកលសំកិលេសានមច្ចន្តមនុប្បាទធម្មតាចានំ
បហានសម្បទា។ យទិច្ឆិតនិច្ឆាទនេ អាធិបច្ចំ អាទុការ្យសម្បទា។
សកលលោកនយនាភិសេកភូតា បនលក្ខណានុញ្ញនប្បដិមណ្ឌិតា
អត្តការ្យសម្បត្តិ រូបកាយសម្បទា នាម។ សត្វបក្សាវស្សា បន
អាសយបយោគវសេន ធុរិជោ។ តត្ថ ទេវទត្តាធិសុរិរោធិសត្តេសុបិ និច្ចំ
ហិតជ្ឈាសយតា, អបរិចាកកតិព្រិយានំ វេទិយបរិចាកកាលាគមនញ្ច
អាសយោ នាម។ តទញ្ញសត្តានំ បនលាភសក្ការាទិនិរេបេក្ខចិត្តស្ស
យានត្ថយមុខេន សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកធម្មទេសនា បយោគោ នាម។

តត្ថ បុរិមា ទ្វេ ផលសម្បទា “សម្មាសម្ពុទ្ធ”ន្តិ ឥមិនា ទស្សិតា, ឥតរា បន ទ្វេ,
តថាសត្វបក្សាវស្សា ច “អតុល”ន្តិ ឯតេន, តទុចាយភូតា បន
ហេតុសម្បទា ទ្វិហិបិ សាមត្ថិយតោ ទស្សិតា តថាវិធមហេតុព្យតិរេកេន
តទុកយសម្បត្តិនមសម្ពរតោ, អហេតុកតេ ច សព្ពត្ថ តាសំ
សម្ពរវប្បសង្កតោ។

តទេវំ តិរិដាវត្តាសង្កហិតថោមនាបុព្ពង្គមំ ពុទ្ធវតនំ វន្តិតា ឥទានិ
សេសវតនានម្បិ បណាមមារកន្តោ អាហា “សសទ្ធម្មកណ្ឌត្ថម”ន្តិ។
គុណីភូតានម្បិ ហិ ធម្មសំយានំ អភិវាទេតព្ពកាវោ សហាយោគេន វិញ្ញាយតិ
យថា “សបុត្តនាវោ អាគតោតិ បុត្តនាវស្សបិ អាគមន”ន្តិ។

តត្ថ អត្តានំ ជារេន្តេ ចតុសុ អចាយេសុ, វដ្តទុក្ខេសុ ច អបតមានេ កត្វា
 ជារេតីតិ ធម្មោ, ចតុមគ្គជលនិព្វានវសេន នវីរិដោ, បរិយត្តិយា សហ ទសវីដោ
 វា ធម្មោ។ ជារណញ្ចា បនេតស្ស អចាយាទិនិព្វត្ថកកិលេសវិទ្ធិសំ, តំ
 អរិយមគ្គស្ស កិលេសសមុច្ឆេទកការតោ, និព្វានស្ស ច អារម្មណភារេន
 តស្ស តទត្ថសិទ្ធិហេតុតាយ និប្បរិយាយតោ លព្ពតិ, ជលស្ស បន កិលេសានំ
 បដិប្បស្សម្ពនវសេន មគ្គានុកូលប្បវត្តិតោ, បរិយត្តិយា ច
 តទទិកមហេតុតាយាតិ ឧភិន្នម្បិ បរិយាយតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សតំ សប្បវិសានំ
 អរិយបុគ្គលានំ, សន្តោ វា សិរិដ្ឋមាណោ ន តិត្តិយបរិកប្បិតោ អត្តាវិយ
 បរមត្ថតោ អវិដ្ឋមាណោ សន្តោ វា បសត្តោ ស្វាភ្លាតតាទិគុណាយោគតោ ន
 ពាហិរកធម្មាវិយ ឯកន្តនិទ្ទិតោ ធម្មាតិ សទ្ធម្មោ, គណោ ច សោ អដ្ឋន្តំ
 អរិយបុគ្គលានំ សមូហភារតោ ឧត្តមោ ច
 សុប្បដិបន្នតាទិគុណាវិសេសយោគតោ, គណានំ, គណេសុ វា នេវមនុស្សាទិ
 សមូហេសុ ឧត្តមោ យថាវុត្តគុណាវិសេនាតិ គណុត្តមោ, សហ សទ្ធម្មេន,
 គណុត្តមេន ចាតិ សសទ្ធម្មគណុត្តមោ, តំ សសទ្ធម្មគណុត្តមំ។

អភិវាទិយាតិ វិសេសតោ វន្តិក្វា, ភយលាភកុលាចារាទិវិរហេន សក្កច្ចំ
 អាទរេន កាយវីរីមនោទ្វារេហិ វន្តិក្វាត្យត្តោ។ ភាសិស្សន្តិ កថេស្សមិ។
 និព្វត្តិតបរមត្ថភារេន អភិវិសិដ្ឋា ធម្មា ឯត្ថាតិអាទិនា អភិធម្មោ,
 ធម្មសង្កណីអាទិសត្ថបករណំ អភិធម្មបិដកំ, តត្ថ វុត្តា អត្តា អភិធម្មត្ថា, តេ
 សង្កយ្ហន្តិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ វា អភិធម្មត្ថសង្កហំ។

បរមត្ថធម្មវណ្ណានា

២. ឯវំ តាវ យថាធិប្បេតប្បយោជននិមិត្តំ វតនត្ថយបណាមាទិកំ វិជាយ
 ឥទានិ យេសំ អភិធម្មត្ថានំ សង្កហណាវសេន ឥទំ បករណំ បដ្ឋបីយតិ, តេ តាវ

សង្ខេបតោ ឧទ្ទិសន្តោ អាហា “តត្ថ វុត្តា” ត្បាទិ។ តត្ថ តស្មី អភិធម្មេ សព្វថា
កុសលាទិវសេន, ឧន្ទាទិវសេន ច វុត្តា អភិធម្មត្ថា បរមត្ថតោ សម្មតី បេត្វា
និព្វត្តិតបរមត្ថវសេន ចិត្តំ វិញ្ញាណក្ខន្ធា, ចេតសិកំ វេទនាទិក្ខន្ធត្ថយំ, រូបំ
ភូតុចាធាយភេទភិដ្ឋោ រូបក្ខន្ធា, និព្វានំ មគ្គដលានមារម្មណភូតោ
អសង្ខតធម្មាតិ ឯវំ ចតុដា ចតុហាការេហិ ឋិតាតិ យោជនា។ តត្ថ បរមោ
ឧត្តមោ អរិបរិតោ អត្ថោ, បរមស្ស វា ឧត្តមស្ស ញាណស្ស អត្ថោ គោចរោតិ
បរមត្ថោ។

ចិន្តេតីតិ ចិត្តំ, អារម្មណំ វិជានាតីតិ អត្ថោ។ យថាហ
“វិសយវិជាននលក្ខណំ ចិត្ត” ន្តិ (ធម. ស. អដ្ឋ. ១
ធម្មទេសវារជស្សបញ្ចមករាសិវណ្ណនា)។ សតិបិ ហិ
និស្សយសមនន្តរាទិបច្ចយេន វិជានា អារម្មណេន ចិត្តមុប្បជ្ជតីតិ តស្ស
តំលក្ខណតា វុត្តា, ឯតេន និរាម្មណាវាទិមតំ បដិក្ខត្តំ ហោតិ។ ចិន្តេន្តិ វា
ឯតេន ករណភូតេន សម្មយុត្តធម្មាតិ ចិត្តំ។ អថ វា ចិន្តនមត្តំ ចិត្តំ។
យថាបច្ចយំ ហិ បរិត្តិមត្ថមេវ យទិទំ សភាវធម្មា នាម។ ឯវញ្ច កត្វា
សព្វេសម្មិ បរមត្ថធម្មានំ ភាវសាធនមេវ និប្បិយាយតោ លព្ពតិ,
កត្តករណាវសេន បន និព្វចនំ បរិយាយ កថាតិ ទដ្ឋព្វំ។ សកសកកិច្ចេសុ ហិ
ធម្មានំ អត្ថប្បធានតាសមារោបនេន កត្តភារោ ច, តទនុក្ខលភារេន
សហជាតធម្មសមូហោ កត្តភាវសមារោបនេន បដិចាទេតព្ពធម្មស្ស
ករណត្ថញ្ច បរិយាយតោវ លព្ពតិ, តថានិទស្សនំ បន ធម្មសភាវវិនិមុត្តស្ស
កត្តាទិនោ អភាវបរិទីបនត្ថន្តិ វេទិតព្វំ។ វិចិត្តករណាទិតោបិ ចិត្តសទ្ធត្ថំ
បបញ្ចេន្តិ។ អយំ បនេត្ថ សង្គហោ -

“វិចិត្តករណា ចិត្តំ, អត្ថនោ ចិត្តតាយ វា;

ចិត្តំ កម្មកិលេសេហិ, ចិត្តំ តាយតិ វា តថា;
ចិនោតិ អត្តសន្តានំ, វិចិត្តារម្មណាន្តិ ចា"តិ។

ចេតសិ ភវំ តនាយត្តុត្តិកាយាតិ ចេតសិកំ។ ន ហិ តំ ចិត្តនវិនា
អារម្មណគ្គហណាសមត្ថំ អសតិ ចិត្តេ សព្វេន សព្វំ អនុប្បជ្ឈនតោ, ចិត្តំ បន
កេនចិ ចេតសិកេន វិនាបិ អារម្មណេ បវត្តតីតិ តំ ចេតសិកមេវ
ចិត្តាយត្តុត្តិកំ នាម។ តេនាហ ភគវា "មនោបុព្ពដ្ឋមា ធម្មា"តិ (ធម. ប. ១-២),
ឯតេន សុខាធិនំ អចេតនត្តនិច្ឆត្តាធមោ វិប្បដិបត្តិយោបិ បដិក្ខិត្តា ហោន្តិ។
ចេតសិ និយុត្តំ វា ចេតសិកំ។

រុប្បតីតិ រូបំ, សីតុណ្ហាធិវិរោធិបច្ចយេហិ វិការមាបជ្ជតិ, អាចារិយតីតិ វា
អត្តោ។ តេនាហ ភគវា "សីតេនបិ រុប្បតិ, ឧណ្ហេនបិ រុប្បតិ"ត្យាទិ (សំ. និ.
៣.៧៩), រុប្បនព្វោត្ត សីតាធិវិរោធិបច្ចយសមវាយេ វិសទិសុប្បត្តិយេវ។ យទិ
ឯវំ អរូបធម្មានម្បិ រូបវេហារោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ
សីតាធិគ្គហណាសមត្ថិយតោ វិភូតតរស្សេវ រុប្បនស្សាធិប្បេតត្តា។ ឥតរថា
ហិ "រុប្បតិ"តិ អវិសេសវចនេនេវ បរិយត្តន្តិ កី សីតាធិគ្គហណេន, តំ បន
សីតាធិនា ដុដ្ឋស្ស រុប្បនំ វិភូតតរំ, តស្មា តទេវេត្តាធិប្បេតត្តិញ្ញាបនត្ថំ
សីតាធិគ្គហណំ កតំ។ យទិ ឯវំ កថំ ព្រហ្មលោកេ រូបវេហារោ, ន ហិ តត្ថ
ឧបយាតកា សីតាធមោ អត្ថីតិ? កិញ្ញាបិ ឧបយាតកា នត្ថិ, អនុគ្គាហកា បន
អត្ថិ, តស្មា តំវសេនេត្ថ រុប្បនំ សម្ភវតីតិ, អថ វា តំសភាវានតិវត្តនតោ តត្ថ
រូបវេហារោតិ អលមតិប្បបព្វេន។

ភវាភវំ វិននតោ សំសិព្ពនតោ វានសម្ព័ន្ធតាយ តណ្ហាយ និក្ខន្តំ, និព្វាតិ វា
ឯតេន វាគគ្គិអាទិកោតិ និព្វានំ។

១. ចិត្តបរិប្បទវណ្ណានា

ក្រមកេនចិត្តវណ្ណានា

៣. ឥន្ទានិយស្មាវិភាគវន្តានំ ធម្មានំ សភាវិការំ វិភាគេនវិនា ន
ហោតិ, តស្មា យថាឧទ្ធិដ្ឋានំ អភិធម្មត្ថានំ ឧទ្ទេសក្កមេនវិភាគំ ទស្សេតុំ ចិត្តំ
តាវ ក្រមិជាតិសម្បយោកាធិវសេនវិភជិត្វា និទ្ទិសិតុមារកន្តោ អាហ “តត្ថ ចិត្តំ
តាវ” ត្យាធិ។ តាវ-សន្តោ បឋមន្តំ ឯតស្សត្ថេ។ យថាឧទ្ធិដ្ឋេសុ ចតុសុ
អភិធម្មត្ថេសុ បឋមំ ចិត្តំ និទ្ទិសីយតីតិ អយញ្ញេត្ថត្ថោ។ ចត្តារោវិទា បកាវា
អស្សាតិ ចតុត្ថំដំ។ យស្មា បនេតេ ចតុកុម្មកា ធម្មា អនុបុព្វបណីតា, តស្មា
ហ៊ានុក្កដ្ឋក្កដ្ឋតវតមាណុក្កមេន តេសំ និទ្ទេសោ កតោ។ តត្ថ កាមេតីតិ កាមោ,
កាមតណ្ហា, សា ឯត្ថ អវចរតិ អារម្មណាករណាវសេនាតិ កាមាវចរំ។
កាមីយតីតិ វា កាមោ, ឯកាទសវិដោ កាមភវោ, តស្មី យេតុយ្យេន អវចរតីតិ
កាមាវចរំ។ យេតុយ្យេន ចរណស្ស ហិ អធិប្បតត្តា រូចារូបភវេសុ
បវត្ថស្សាបិ ឥមស្ស កាមាវចរភាវោ ឧបបន្នោ ហោតិ។ កាមភវោយេវ វា
កាមោ ឯត្ថ អវចរតីតិ កាមាវចរោ, តត្ថ បវត្ថម្មិ ចិត្តំ និស្សិតេ
និស្សយេវេហារេន កាមាវចរំ “មញ្ញា ឧក្កដ្ឋិ ករោន្តិ” ត្យាធិសុ វិយាតិ
អលមតិវិសារណីយា កថាយ។ ហោតិ ចេត្ថ -

“កាមាវចរតីត្យេត្ថ, កាមាវចរតីតិ វា;
ហ៊ានុបចារតោ វាបិ, តំ កាមាវចរំ ភវេ” តិ។

រូចារូចាវចរេសុបិ ឯសេវ នយោ យថាវហំ ទដ្ឋញ្ញោ។
ឧបាទានក្ខន្ធសដ្ឋាតលោកតោ ឧត្តរតិ អនាសវភាវេនាតិ លោកុត្តរំ,

មគ្គចិត្តំ។ ជលចិត្តំ បន តតោ ឧត្តិល្លាស្តិ លោកុត្តរំ។ ឧភយម្បិ វា សហ និព្វានេន
លោកតោ ឧត្តរំ អធិកំ យថាវុត្តគុណាវសេនេវាតិ លោកុត្តរំ។

ក្រមកេនចិត្តវល្លាណា និដ្ឋិតា។

អកុសលចិត្តវល្លាណា

៤. ឥមេសុ បន ចតុសុ ចិត្តេសុ កាមាវចរចិត្តេសុ
កុសលាកុសលវិចាកកិរិយភេទេន ចតុត្ថិធនាវេបិ ចាចាហេតុកវដ្ឋានំ
ឯក្ខនសដ្ឋិយា, ឯកនុតិយា វា ចិត្តានំ សោភននាមេន វេហារករណាត្ថំ
“ចាចាហេតុកមុត្តានិ ‘សោភននា’តិ វុច្ចរេ”តិ ឯវំ វក្ខមាននយស្ស អនុបតោ
ចាចាហេតុកេយេវ បឋមំ ឧស្សេន្តោ, តេសុ ច ភវេសុ គហិតបដិសន្ធិកស្ស
សត្តស្ស អាទិតោវិចិត្តវសេន លោភសហគតចិត្តប្បាទានមេវ សម្ភវតោ
តេយេវ បឋមំ ឧស្សេត្វា តទនន្តរំ ទ្វិហេតុកភាវសាមញ្ញេន
នោមនស្សសហគតេ, តទនន្តរំ ឯកហេតុកេ ច ឧស្សេត្ថំ
“សោមនស្សសហគត”ន្យាទិនា លោភមូលំ តាវ វេទនាទិដ្ឋិសម្ពាវភេទេន
អដ្ឋជារិកជិត្វា ឧស្សេតិ។

តត្ថ សុន្ទរំ មនោ, តំ វា ឯតស្ស អត្ថិតិ សុមនោ, ចិត្តំ, តំសមដ្ឋិបុគ្គលោ វា,
តស្ស ភាវោ តស្មី អភិធានពុទ្ធិនំ បវត្តិហេតុតាយាតិ សោមនស្សំ,
មានសិកសុខវេទនាយេតំ អធិវចនំ, តេន សហគតំ ឯកុប្បាទាទិវសេន
សំសដ្ឋំ, តេន សហ ឯកុប្បាទាទិការំ គតន្តិ វា សោមនស្សសហគតំ។ មិច្ឆា
បស្សតីតិ ទិដ្ឋិ។ សាមញ្ញវចនស្សបិ ហិ អត្ថប្បករណាទិនាវិសេសវិសយតា
ហោតីតិ ឥត មិច្ឆាទស្សនមេវ “ទិដ្ឋិ”តិ វុច្ចតិ។ ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិគតំ “សម្ពាវគតំ
ថាមគត”ន្យាទិសុ វិយ គត-សទ្ធស្ស តញ្ញាវុត្តិត្វា។ ទ្វាសដ្ឋិយា វា ទិដ្ឋិសុ គតំ

អន្តោកតំ, ទិដ្ឋិយា វា កមនមត្តំ ន ឯត្ថ គន្ធាត្ថោ អត្តាទិកោ កោចិ អត្ថិតិ
ទិដ្ឋិតតំ, “ឥទមេវ សច្ចំ មោយមញ្ញ” ត្ថិ បរត្ថោ អត្តត្ថនិយាទិអភិនិវេសោ, តេន
សមំ ឯកុប្បាទាទីហិ បការេហិ យុត្តន្តិ ទិដ្ឋិតតសម្បយុត្តំ។ សង្ខារេតិ ចិត្តំ
តិក្ខុការសង្ខាតមណ្ឌានិវេសេសេន សង្ខេតិ, សង្ខរិយតិ វា តំ ឯតេន
យថាវុត្ថនយេន សង្ខេយតិ តិ សង្ខារោ, តត្ថ តត្ថ កិច្ចេ សំសីទមានស្ស ចិត្តស្ស
អនុពលប្បទានវេសេន អត្តនោ វា បរេសំ វា បរត្ថបុព្វប្បយោគោ, សោ បន
អត្តនោ បុព្វភាគប្បវត្ត ចិត្តសន្តានេ ចេវ បរសន្តានេ ច បរត្ថតិ តទ្ធិព្ពត្តិតោ
ចិត្តស្ស តិក្ខុការសង្ខារោវិសេសោវិជ សង្ខារោ, សោ យស្ស នត្ថិ តំ អសង្ខារំ,
តទេវ អសង្ខារិកំ។ សង្ខារេន សហិតំ សសង្ខារិកំ។ តថា ច វទន្តិ -

“បុព្វប្បយោគសម្ពុតោ, វិសេសោ ចិត្តសម្ពរិ;
សង្ខារោ តំវេសេនេត្ថ, ហោត្យាសង្ខារិកាទិតា” តិ។

អថ វា “សសង្ខារិកំ អសង្ខារិក” ត្ថិ ចេតំ កេវលំ សង្ខារស្ស ភាវាការំ
សន្ធាយ វុត្តំ, ន តស្ស សហប្បវត្តិសញ្ញាវាការតោតិ ភិន្នសន្តានប្បវត្តិនោបិ
សង្ខារស្ស ឥទមត្តិតាយ តំវេសេន និព្ពត្តំ ចិត្តំ សង្ខារោ អស្ស អត្ថិតិ សសង្ខារិកំ
“សលោមកោ សបក្ខកោ” ត្យាទីសុ វិយ សហ-សទ្ធស្ស
វិជ្ជមានត្ថបរិទីបនតោ។ តត្ថិបរិទំ បន តទភាវតោ វុត្ថនយេន អសង្ខារិកំ។
ទិដ្ឋិតតេន វិប្បយុត្តំ វិសំសជ្ជន្តិ ទិដ្ឋិតតវិប្បយុត្តំ។ ឧបបត្តិតោ យុត្តិតោ ឥត្ថតិ
អនុភវតិ វេទយមាធាបិ មជ្ឈត្តាការសណ្ឋិតិយាតិ ឧបេក្ខា។ សុខទុក្ខានំ វា
ឧបេតា យុត្តា អវិវុទ្ធា ឥត្តា អនុភវនន្តិ ឧបេក្ខា។ សុខទុក្ខាវិរោធិតាយ ហោសា
តេសំ អនន្តរម្បិ បរត្ថតិ។ ឧបេក្ខាសហគតន្តិ ឥទំ វុត្ថនយមេវ។

កស្មា បនេត្ថ អញ្ញេសុបិ ជស្សាទីសុ សម្បយុត្តធម្មេសុ វិជ្ជមានេសុ
សោមនស្សសហគតាទិភាវោវ វុត្តោតិ? សោមនស្សាទីនមេវ

អសាធារណភាវតោ។ ជស្សនយោ ហិ កេចិ សត្តចិត្តសាធារណា, កេចិ
កុសលាធិសាធារណា, មោហាធរោ ច សត្តាកុសលសាធារណាតិ ន តេហិ
សក្កា ចិត្តំ វិសេសេតុំ, សោមនស្សនយោ បន កត្តចិ ចិត្តេ ហោន្តិ, កត្តចិ ន
ហោន្តិតិ ចាកដោវ តំវសេន ចិត្តស្ស វិសេសោ។ កស្មា បនេតេ កត្តចិ ហោន្តិ,
កត្តចិ ន ហោន្តិតិ? ការណស្ស សន្និហិតាសន្និហិតភាវតោ។ កី បន នេសំ
ការណន្តិ? វុច្ឆតេសភាវតោ, បរិកប្បតោ វា ហិ ឥដ្ឋារម្មណំ,
សោមនស្សបដិសន្ធិកតា, អគម្ពីរសភាវតា ច ឥធ សោមនស្សស្ស ការណំ,
ឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណំ, ឧបេក្ខាបដិសន្ធិកតា, គម្ពីរសភាវតា ច ឧបេក្ខាយ,
ទិដ្ឋិបន្ទបុគ្គលសេវនា, សស្សតុច្ឆេទាសយតា ច ទិដ្ឋិយា,
ពលវឌ្ឍតុភោជនាធរោ បន បច្ចយា អសម្ពាវិកភាវស្សាតិ។ តស្មា អត្តនោ
អនុបការណាវសេន នេសំ ឧប្បជ្ឈនតោ កត្តចិ ចិត្តេយេវ សម្ពោតិ សក្កា
ឯតេហិ ចិត្តស្ស វិសេសោ បញ្ញាបេតុន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា នេសំ សតិបិ
មោហាហេតុកកាវេ លោកសហគតកាវេវ និគមនេ វុត្តោ។

ឥមេសំ បន អជ្ជនម្បិ អយមុប្បត្តិក្កមោ វេទិតញ្ចោ។ យទា ហិ “នត្ថិ
កាមេសុ អាទិនវេ” ត្យាទិនា នយេន មិច្ឆាទិដ្ឋិ បុរក្ខត្វា ហជ្ជតុដ្ឋោ កាមេ វា
បរិភូត្តិតិ, ទិដ្ឋមន្ត្រីលាទិនិ វា សារតោ បច្ឆេតិ សភាវតិក្ខេនេវ អនុស្សហិតេន
ចិត្តេន, តទា បឋមំ អកុសលចិត្តមុប្បជ្ឈតិ។ យទា បន មន្តេន សមុស្សហិតេន
ចិត្តេន, តទា ទុតិយំ។ យទា បន មិច្ឆាទិដ្ឋិ អបុរក្ខត្វា កេវលំ ហជ្ជតុដ្ឋោ មេជុនំ
វា សេវតិ, បរសម្បត្តិ វា អភិជ្ឈាយតិ, បរភណ្ឌំ វា ហរតិ សភាវតិក្ខេនេវ
អនុស្សហិតេន ចិត្តេន, តទា តតិយំ។ យទា បន មន្តេន សមុស្សហិតេន
ចិត្តេន, តទា ចតុត្ថំ។ យទា បន កាមានំ វា អសម្បត្តិ អាគម្ម, អញ្ញេសំ វា
សោមនស្សហេតុនំ អភាវេន ចត្វសុបិ វិកហ្មេសុ សោមនស្សហិតា ហោន្តិ,
តទា សេសានិ ចត្តាវិ ឧបេក្ខាសហគតានិ ឧប្បជ្ឈន្តិតិ។ អជ្ជបីតិ បិ-សធា

សម្បជ្ជាណត្ថោ, តេន វក្ខមាណនយេន អកុសលកម្មបថេសុ នេសំ
លត្តមានកម្មបថានុបតោ បវត្តិភេទំ កាលទេសសន្តានាវម្ពណាទិភេទេន
អនេកវិធាតម្បិ សង្កណ្ឌាតិ។

៥. ទុដ្ឋមនោ, តំ វា ឯតស្សាតិ ទុដ្ឋនោ, តស្ស ភារោ ទោមនស្សំ,
មានសិក្ខាទុក្ខវេទនាយេតំ អធិវចនំ, តេន សហគតន្តំ ទោមនស្សសហគតំ។
អារម្មណេ បដិហញ្ញាតីតិ បដិយោ, ទោសោ។ ចណ្ឌិក្កសភាវតាយ ហេស
អារម្មណំ បដិហនន្តោវិយ បវត្តាតិ។ ទោមនស្សសហគតស្ស វេទនាវសេន
អភេទេបិ អសាធារណធម្មវសេន ចិត្តស្ស ឧបលក្ខណតំ ទោមនស្សគ្គហណំ,
បដិយសម្បយុត្តភារោ បន ឧភិទ្ធី ឯកន្តសហចារិតា ទស្សនតំ វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។
ទោមនស្សញោត្ត អនិជ្ជារម្មណានុកវនលក្ខណោ វេទនាក្ខន្ធបរិយាបន្នោ
ឯកោ ធម្មោ, បដិយោ ចណ្ឌិក្កសភារោ សន្ធាវក្ខន្ធបរិយាបន្នោ ឯកោ ធម្មាតិ
អយមេតេសំវិសេសោ។ ឯត្ថ ច យំ កិញ្ចំ អនិជ្ជារម្មណំ, នវិធាយាតវត្ថុនិ ច
ទោមនស្សស្ស ការណំ, បដិយស្ស ការណញ្ញាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ទិដ្ឋំ បន នេសំ ចិត្តានំ
ចាលាភិចាតាទីសុ តិក្ខមន្តប្បវត្តិកាលេ ឧប្បត្តិ វេទិតញ្ច។ ឯត្ថាបិ និកមនេ
បិ-សទ្ធស្ស អត្ថោ វុត្តនយានុសារេន ទដ្ឋញ្ច។

៦. សភាវិចិនន្តោ តាយ កិច្ចតិ កិលមតីតិវិចិត្តិច្ឆា។ អថ វា ចិត្តិច្ឆតុំ
ទុក្ខតាយ វិគតា ចិត្តិច្ឆាញ្ញាណប្បដិការោ ឥមិស្សាតិ វិចិត្តិច្ឆា, តាយ
សម្បយុត្តំ វិចិត្តិច្ឆាសម្បយុត្តំ។ ឧទ្ធតស្ស ភារោ ឧទ្ធជំ។ ឧទ្ធជស្ស
សញ្ញាកុសលសាធារណភាវេបិ ឥធ សម្បយុត្តធម្មេសុ បដានំ ហុត្វា បវត្តាតិ
ឥទមេវ តេនវិសេសេត្វា វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា ធម្មទ្កេសចាឡិយំ
សេសាកុសលេសុ ឧទ្ធជំ យេវាបនកវសេន វុត្តំ, ឥធ បន “ឧទ្ធជំ ឧប្បជ្ជតី” តិ
សរុបេនេវ ទេសិតំ។ ហោន្តិ ចេត្ត -

“សព្វាកុសលយុត្តម្បិ, ឧទ្ធច្ចំ អន្តរាសេ;
ពលវំ ឥតិ តំយេវ, វុត្តមុទ្ធច្ចយោគតោ។

“តេនេវ ហិ មុនិន្ទេន, យេវាបនកនាមតោ;
វត្វា សេសេសុ ឯត្ថវ, តំ សរូបេន ទេសិត”ន្តិ។

ឥមាធិ បនទ្វេ ចិត្តាធិ មូលន្តវិវហតោ អតិសម្ពុទ្ធិ តាយ,
សំសប្បនវិក្ខិបនវសេន បវត្តវិចិកិច្ចទ្ធច្ចសមាយោគេន ចញ្ចាលតាយ ច
សព្វតាបិ វជ្ជនទុស្សនវហិតាធិ ឧបេក្ខាសហគតានេវ បវត្តន្តិ, តតោយេវ ច
សភាវតិក្ខតាយ ឧស្សហេតព្វតាយ អភាវតោ សម្ព័រកេនាបិ នេសំ នត្តិ។
ហោន្តិ ចេត្ថ -

“មុទ្ធិត្តា ចេវ សំសប្បវិក្ខិចា ចេកហេតុកំ;
សោបេក្ខំ សព្វនា នោ ច, ភិន្នំ សម្ព័រកេនតោ។

“ន ហិ តស្ស សភាវេន, តិក្ខតុស្សហនីយតា;
អត្ថិ សំសប្បមានស្ស, វិក្ខិបន្តស្ស សព្វនា”តិ។

មោហេន មុយ្ហន្តិ អតិសយេន មុយ្ហន្តិ មូលន្តវិវហតោតិ មោម្មហានិ។

៧. ឥច្ឆេវន្ត្យាធិ យថាវុត្តានំ ទ្វាទសាកុសលចិត្តានំ និកមនំ។ តត្ថ ឥតិ-សន្នោ
វចនវចនីយសមុទាយនិទស្សនត្ថោ។ ឯវំ-សន្នោ
វចនវចនីយបដិចាជិសន្តស្សនត្ថោ។ និចាតសមុទាយោ វា ឯស
វចនវចនីយនិកមនារម្ភេ។ ឥច្ឆេវំ យថាវុត្តនយេន សព្វជាបិ
សោមនស្សបេក្ខាធិដ្ឋិសម្បយោកាធិនា បដិយសម្បយោកាធិនា
វិចិកិច្ចទ្ធច្ចយោគេនាតិ សព្វេនាបិ សម្បយោកាធិអាការេន ទ្វាទស

អកុសលចិត្តានិ សមត្ថានិ បរិនិដ្ឋិតានិ, សង្កហេត្វា វា អត្តានិ គហិតានិ,
វុត្តានិព្យត្តោ។ តត្ថ កុសលបដិបក្ខានិ អកុសលានិ មិត្តប្បដិបក្ខោ អមិត្តោ
វិយ, បដិបក្ខភារោ ច កុសលកុសលានំ យថាក្កម៌
បហាយ កបហាតព្ពកាវេន វេទិតញោ។

៨. អដ្ឋធាត្យាទិ សង្កហាតាថា។ លោកោ ច សោ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនេន
មូលសទិសត្តា មូលញ្ច, កំ ឯតេសន្តិ លោកមូលានិ ចិត្តានិ វេទនាទិភេទតោ
អដ្ឋធា សិយុំ។ តថា ឆោសមូលានិ សង្ខារភេទតោ ទិដ្ឋា។ មោហមូលានិ សុទ្ធោ
មោហោយេវ មូលមេតេសន្តិ មោហមូលសង្ខាតានិ សម្បយោគភេទតោ ទ្វេ
ចាតិ អកុសលា ទ្វាទស សិយុន្យត្តោ។

អកុសលចិត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អហេតុកចិត្តវណ្ណានា

៩. ឯវំ មូលភេទតោ តិវិធម្មិ អកុសលំ សម្បយោកាទិភេទតោ ទ្វាទសធា
វិភជិត្វា ៩ទានិ អហេតុកចិត្តានិ និដ្ឋិសន្តោ តេសំ អកុសលវិចាកាទិវសេន
តិវិធធកាវេមិ អកុសលានន្តរំ អកុសលវិចាកេយេវ
ចក្ខាទិនិស្សយសម្បជីវ្ហនាទិកិច្ចភេទេន សត្តធាវិភជិតុំ “ឧបេក្ខាសហគតំ
ចក្ខុវិញ្ញាណ” ឡាទិមាហា។ តត្ថ ចក្ខុតិ វិញ្ញាណាទិដ្ឋិតំ ហុត្វា សមវិសមំ
អាចិត្តន្តំវិយ ហោតីតិ ចក្ខុ។ អថ វា ចក្ខុតិ រូបំ អស្សាទេន្តំវិយ ហោតីតិ ចក្ខុ។
ចក្ខុតីតិ ហិ អយំ សទ្ធោ “មដុំ ចក្ខុតិ, ព្យញ្ជនំ ចក្ខុតិ” ត្យាទីសុវិយ
អស្សាទនត្តោ ហោតិ។ តេនាហា ភគវា - “ចក្ខុំ ខោ បន, មាគណ្ឌិយ, រូចារាមំ
រូបរតំ រូបសម្មុទិត” ឡាទិ។ យទិ ឯវំ “សោតំ ខោ, មាគណ្ឌិយ, សទ្ធារាមំ សទ្ធារតំ
សទ្ធសម្មុទិត” ឡាទិវចនតោ (ម. និ. ២. ២០៩) សោតាទិនម្បិ សទ្ធាទិអស្សាទនំ

អតីត តេសម្បី ចក្ខុសន្តានិយមយុត្តា អាបន្តេយ្យតិ? នាបដ្ឋតិ និរុទ្ទត្តា,
និរុទ្ទោ ហេស ចក្ខុ-សន្តោ ទដ្ឋកាមតានិទានកម្មជក្ខតប្បសាទលក្ខណ
ចក្ខុប្បសាទេយេវ មយូរាទិសន្តាវិយ សកុណាវិសេសាទីសុ, ចក្ខុនា
សហវុត្តិយា បន ភមុកដ្ឋបរិច្ឆិទ្ទោ មំសបិណ្ឌោបិ “ចក្ខុ” តិ វុច្ចតិ។ អដ្ឋកថាយំ
បន អនេកតត្តា ធាតុនំ ចក្ខុតិ-សន្តស្ស វិការវនត្តតាបិ សម្ភវតីតិ “ចក្ខុតិ រូបំ
វិការវតីតិ ចក្ខុ” តិ (វិសុទ្ធិ. ២.៥១០) វុត្តំ។ ចក្ខុស្មី វិញ្ញាណំ តន្តិស្សិតត្តាតិ
ចក្ខុវិញ្ញាណំ។ តថា ហេតុ “ចក្ខុសន្តិស្សិតរូបវិជាននលក្ខណ” ត្ថិ (ធរ. ស. អដ្ឋ.
៤៣១; វិសុទ្ធិ. ២.៤៥៤) វុត្តំ។

ឯវំ សោតវិញ្ញាណាទីសុបិ យថាវហំ ទដ្ឋតំ។ “តថា” តិ ឥមំនា
ឧបេក្ខាសហគតភាវំ អតិទិសតិ។ វិញ្ញាណាទីដ្ឋិតំ ហុត្វា សុណាតីតិ សោតំ។
យាយតិ គន្ធាចាទានំ ករោតីតិ យានំ។ ជីវិតនិមិត្តំ រសោ ជីវិតំ, តំ អរ្យាយតិ
តស្មី និន្នតាយាតិ ជីវ្ហា និរុត្តិនយេន។ កុច្ឆិតានំ ចាបធម្មានំ អាយោ បវត្តិជ្ជានត្ថិ
កាយោ។ កាយិទ្រ្ទិយញ្ចិ ដោជ្ជត្តគ្គហណាសភាវត្តា តទស្សនវសប្បវត្តានំ,
តម្កលកានញ្ច ចាបធម្មានំ វិសេសការណាត្ថិ តេសំ បវត្តិជ្ជានំ វិយ គយ្ហតិ។
សសម្ពារកាយោ វា កុច្ឆិតានំ កេសាទីនំ អាយោតិ កាយោ។ តំសហចរិតត្តា
បន បសាទកាយោបិ តថា វុច្ចតិ។ ទុ កុច្ឆិតំ ហុត្វា ខនតិ កាយិកសុខំ, ទុក្ខមត្ថិ
វា ទុក្ខំ។ ទុក្ខរមោកាសទានំ ឯតស្សតិ ទុក្ខ” ត្ថិបិ អបរេ។ បញ្ចវិញ្ញាណាគ្គហិតំ
រូចាទិអារម្មណំ សម្បជ្ជិតិ តទាការប្បវត្តិយាតិ សម្បជ្ជិតំ។ សម្មា តីរេតិ
យថាសម្បជ្ជិតំ រូចាទិអារម្មណំ វិមំសតីតិ សន្តិរណំ។ អញ្ញមញ្ញាវិរុទ្ធានំ
កុសលាកុសលានំ ចាកាតិ វិចាកា, វិបក្កការវាបន្ទានំ អរូបធម្មានមេតំ
អធិវចនំ។ ឯវញ្ច កត្វា កុសលាកុសលកម្មសមុដ្ឋានានម្បិ កជត្តារូចានំ នត្ថិ
វិចាកវេហារោ។ អកុសលស្ស វិចាកចិត្តានិ អកុសលវិចាកចិត្តានិ។

១០. សុខយតិ កាយចិត្តំ, សុដ្ឋវា ខនតិ កាយចិត្តាពាធំ, សុខេន ខមិតព្ពន្ធិ
វា សុខំ។ “សុករមោកាសទានំ ឯតស្សាតិ សុខ” ឆ្លើយអបរេ។ កស្មា បនយថា
អកុសលវិចារកសន្តិរណំ ឯកមេវ វុត្តំ, ឯវមវត្វា កុសលវិចារកសន្តិរណំ ទិដា
វុត្តន្តិ? ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណាវសេន វេទនាភេទសម្ភវតោ។ យទិ ឯវំ តត្ថាបិ
អនិដ្ឋអនិដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណាវសេន វេទនាភេទន ភវិតព្ពន្ធិ? នយិទមេវ
អនិដ្ឋារម្មណេ ឧប្បជ្ជិតព្ពន្ធស្សបិ ទោមនស្សស្ស បដិយេនវិនា អនុប្បជ្ជនតោ,
បដិយស្ស ច ឯកន្តាកុសលសភាវស្ស អព្យាកតេសុ អសម្ភវតោ។ ន ហិ
ភិន្នជាតិកោ ធម្មោ ភិន្នជាតិកេសុ ឧបលព្ពតិ, តស្មា អត្តនា
សមានយោកក្ខមស្ស អសម្ភវតោ អកុសលវិចារកេសុ ទោមនស្សំ ន
សម្ភវតីតិ តស្ស តំសហគតតា នវុត្តា។ អថ វា យថា កោចិ ពលវតា
ចោជិយមាណោ ទុព្ពលបុរិសោ តស្ស បដិប្បហរិតុំ អសក្កោន្តោ តស្មី
ឧបេក្ខកោវ ហោតិ, ឯវមេវ អកុសលវិចារកានំ បរិទុព្ពលភាវតោ
អនិដ្ឋារម្មណេបិ ទោមនស្សប្បាទោ នត្ថិតិ សន្តិរណំ ឧបេក្ខាសហគតមេវ។

ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ បន ចត្តារិ ឧភយវិចារកានិបិ វត្តារម្មណាយដ្ឋនាយ
ទុព្ពលភាវតោ អនិដ្ឋេ ឥដ្ឋេបិ ច អារម្មណេ ឧបេក្ខាសហគតានេវ។ តេសញ្ញា
ចតុន្ទម្យំ វត្ថុភូតានិ ចក្ខុវិញ្ញាណិ ឧបាទារូចានេវ, តថា អារម្មណភូតានិបិ រូចាទីនិ,
ឧបាទារូបកេន ច ឧបាទារូបកស្ស សង្ឃជ្ជនំ អតិទុព្ពលំ បិចុបិណ្ឌកេន
បិចុបិណ្ឌកស្ស ដុសនំវិយ, តស្មា តានិ សព្វថាបិ ឧបេក្ខាសហគតានេវ។
កាយវិញ្ញាណស្ស បន ដោជ្ជព្ពន្ធសម្ពាតភូតត្ថយមេវ អារម្មណាទី តំ
កាយប្បសាទេ សង្ឃជ្ជិតម្យំ តំ អតិក្កមិត្វា តន្តិស្សយេសុ មហាភូតេសុ
បដិហញ្ញាតិ។ ភូតរូបេហិ ច ភូតរូចានំ សង្ឃជ្ជនំ ពលវតំ អធិករណីមត្តកេ
បិចុបិណ្ឌកំ ឋបេត្វា ក្នុងេន បហជកាលេ ក្នុងេស្ស បិចុបិណ្ឌកំ អតិក្កមិត្វា
អធិករណីក្កហណំវិយ, តស្មា វត្តារម្មណាយដ្ឋនាយ ពលវភាវតោ

កាយវិញ្ញាណំ អនិជ្ឈេ ទុក្ខសហគតំ, ឥដ្ឋេ សុខសហគតន្តិ។
សម្មជិច្ឆនយុក្ខឡំ បន អត្តនា អសមាទនិស្សយានំ ចក្កវិញ្ញាណាទីនមនន្តរំ
ឧប្បជ្ជតីតិ សមាទនិស្សយតោ អលទ្ធានន្តរបច្ចយតាយ សភាគូបត្ថម្ភរហិតោ
វិយ បុរិសោ នាតិពលរំ សព្វថាបិ វិសយរសមនុកវិតុំ ន សក្កោតីតិ សព្វថាបិ
ឧបេក្ខាសហគតមេវ។ វុត្តវិបរិយាយតោ កុសលវិចាកសន្តិរណំ
ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្តារម្មណេសុ សុខោបេក្ខាសហគតន្តិ។ យទិ ឯវំ អារជ្ជនទ្វយស្ស
ឧបេក្ខាសម្បយោគំ កស្មា វក្ខតិ, ននុ តម្បិ សមាទនិស្សយានន្តរំ បវត្តតីតិ?
សច្ចំ, តត្ថ បន បុរិមំ បុព្វេកេនចិ អគ្គហិតេយេវ អារម្មណេ ឯកវារមេវ
បវត្តតិ, បច្ឆិមម្បិ វិសទិសចិត្តសន្តានបវវត្តនវសេន ព្យាចារន្តរសាបេក្ខន្តិ ន
សព្វថាបិ វិសយរសមនុកវិតុំ សក្កោតិ, តស្មា មជ្ឈត្តវេទនាសម្បយុត្តមេវាតិ។
ហោន្តិ ចេត្ថ -

“វត្តាលម្ពសភាវានំ, ភូតិកានញ្ចិ យដ្ឋនំ;
ទុព្ពលំ ឥតិ ចក្ខាទិ-ចតុចិត្តមុបេក្ខកំ។

“កាយនិស្សយេជោជ្ជត្ត-ភូតានំ យដ្ឋនាយ តុ;
ពលវត្តា នវិញ្ញាណំ, កាយិក មជ្ឈវេទនំ។

“សមាទនិស្សយោ យស្មា, នត្តានន្តរបច្ចយោ;
តស្មា ទុព្ពលមាលម្ពេ, សោបេក្ខំ សម្មជិច្ឆន”ន្តិ។

កុសលស្ស វិចាកានិ, សម្បយុត្តហេតុវិហិតោ អហេតុកចិត្តានិ ចាតិ
កុសលវិចាកាហេតុកចិត្តានិ។ និព្ពត្តកហេតុវសេន និប្បន្នានិបិ ហេតានិ
សម្បយុត្តហេតុវសេនេវ អហេតុកវេហារំ លភន្តិ, ឥតរថា មហាវិចាកេហិ
ឥមេសំ នានត្តាសម្ភវតោ។ កី បនេត្ថ ការណំ យថា ឥដេវំ

អកុសលវិចារកនិគមនេ អហេតុកក្កហណំ ន កតត្ថិ? ព្យកិចារភាវតោ។
សតិ ហិ សម្ពុវេ, ព្យកិចារេ ច វិសេសនំ សាត្តកំ សិយា។ អកុសលវិចារកានំ
បន លោភាទិសាវដ្ឋធម្មវិចារកភាវេន តព្វិធុវេហិ, អលោភាទិហិ
សម្មយោគាយោគតោ, សយំ អព្យាកតនិវដ្ឋសភាវានំ
លោភាទិអកុសលធម្មសម្មយោគវិរោធតោ ច នត្ថិ កធាចិបិ សហេតុកតាយ
សម្ពុវេតិ អហេតុកភាវព្យកិចារតោ ន តានិ អហេតុកសន្ទេន
វិសេសិតញានិ។

១១. ឥធានិ អហេតុកាធិការេ អហេតុកកិរិយចិត្តានិបិ កិច្ចភេទេន តិធា
នស្សេតុំ “ឧបេក្ខាសហគត”ន្យាទិ វុត្ថំ។ ចក្ខាទិបញ្ចាទារេ យដ្ឋិតមារម្ពណំ
អារវេដ្ឋតិ តត្ថ អាភោគំ ករោតិ, ចិត្តសន្តានំ វា ភវន្តវសេន បវត្ថិតុំ អនត្វា
វីចិចិត្តភាវាយ បរិណាមេតីតិ បញ្ចាទារវដ្ឋនំ, កិរិយាហេតុកមនោធាតុចិត្តំ។
អារវេដ្ឋនស្ស អនន្តបច្ចយក្ខតំ ភវន្តចិត្តំ មនោទារំ វីចិចិត្តានំ បវត្ថិមុខភាវតោ។
តស្មី ទិដ្ឋសុតមុតាទិវសេន អាចាបមាគតមារម្ពណំ អារវេដ្ឋតិ, វុត្ថនយេន វា
ចិត្តសន្តានំ បរិណាមេតីតិ មនោទារវដ្ឋនំ,
កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុឧបេក្ខាសហគតចិត្តំ។ ឥធមេវ ច បញ្ចាទារេ
យថាសន្តិវតំ អារម្ពណំ វវត្ថបេតីតិ វេជ្ជព្ពនន្តិ ច វុច្ចតិ។ ហសិតំ ឧប្បាទេតីតិ
ហសិតុប្បាទំ, ឱណាសវានំ អនោឡាវិការម្ពណេសុ បហជ្ជាការមត្តហេតុកំ
កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុសោមនស្សសហគតចិត្តំ។

១២. សព្វថាបីតិ អកុសលវិចារកកុសលវិចារកកិរិយភេទេន។
អជ្ឈារសាតិ គណនបរិច្ឆេទោ។ អហេតុកចិត្តានីតិ បរិច្ឆិន្ទធម្មនិទស្សនំ។

អហេតុកចិត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សោកនចិត្តវណ្ណា

១៤. ឯវំ ធានសាកុសលអហេតុកាដ្ឋាវសវសេន សមតីស ចិត្តានិ
នស្សេត្វា ឥនានិ តត្ថិនិមុត្តានំ សោកនវេហារំ បេបេតុ
“ចាចាហេតុកមុត្តានំ” ត្យាទិ វុត្ថំ។ អត្តនា អធិសយិតស្ស អចាយាទិទុក្ខស្ស
ចាបនតោ ចាបេហិ, ហេតុសម្មយោគាភាវតោ អហេតុកេហិ ច មុត្តានិ
ចតុរីសតិកាមាវចរបញ្ចតីសមហគ្គតលោកុត្តវសេន
ឯក្កនសដ្ឋិបរិមាណានិ, អថ វា អដ្ឋលោកុត្តរានិ ឈានន្ត្រយោគកេនេន បច្ចេកំ
បញ្ចេនា កត្វា ឯកនវុតិបិ ចិត្តានិ សោកនគុណាវហនតោ,
អលោភាទិអនវដ្ឋហេតុសម្មយោគតោ ច សោកនានីតិ វុច្ឆរេ កថីយន្តិ។

កាមាវចរសោកនចិត្តវណ្ណា

១៥. ឥនានិ សោកនេសុ កាមាវចរានមេវ បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋត្តា តេសុបិ
អព្យាកតានំ កុសលបុព្ពកត្តា បឋមំ កាមាវចរកុសលំ, តតោ តត្ថិចាកំ,
តទនន្តរំ តទេកភូមិបរិយាបន្នំ កិរិយចិត្តញ្ច បច្ចេកំ
វេទនាញ្ញាណសង្ខារកេនេន អដ្ឋេនា នស្សេតុ “សោមនស្សសហគត” ត្យាទិ វុត្ថំ។
តត្ថ ជាតានិ យថាសភាវំ បដិវិជ្ឈតីតិ ញ្ញាណំ។ សេសំ វុត្ថនយមេវ។ ឯត្ថ ច
ពលវសទ្ធាយ នស្សនសម្មត្តិយា បច្ចយបដិគ្គាហកាទិសម្មត្តិយាតិ
ឯវមាទីហិ ការណេហិ សោមនស្សសហគតតា, បញ្ញាសំវត្ថនិកកម្មតោ,
អព្យាបដ្ឋលោកុបបត្តិតោ, ឥន្ទ្រិយបរិចាកតោ, កិលេសទ្វីភាវតោ ច
ញ្ញាណសម្មយុត្តតា, តត្ថិបរិយាយេន ឧបេក្ខាសហគតតា ចេវ
ញ្ញាណវិប្បយុត្តតា ច, អាវាសសប្បាយាទិវសេន កាយចិត្តានំ កល្កភាវតោ,
បុព្ពេ ធានាទីសុ កតបរិចយតាទីហិ ច អសង្ខារិកតា, តត្ថិបរិយាយេន
សសង្ខារិកតា ច វេទិតញ្ច។

តត្ថ យនា បន យោ ធម្មេយ្យធម្មបដិគ្គាហកាធិសម្មត្ថី, អញ្ចំ វា
សោមនស្សហេតុំ អាគម្ម ហដ្ឋបហដ្ឋោ “អត្ថិ ទិន្ន”ន្យាទិនយប្បវត្តំ សម្មាទិដ្ឋិ
បុរក្ខត្វា មុត្តចាគតាទិវសេន អសំសីទន្តោ អនុស្សហិតោ បរេហិ ធានាទីនិ
បុញ្ញានិ ករោតិ, តទាស្ស ចិត្តំ សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្មយុត្តំ
អសម្ព័រិកំ ហោតិ។ យនា បន វុត្តនយេនេវ ហដ្ឋតុដ្ឋោ សម្មាទិដ្ឋិ បុរក្ខត្វាបិ
អមុត្តចាគតាទិវសេន សំសីទមាណោ បរេហិ វា ឧស្សហិតោ ករោតិ, តទាស្ស
តទេវ ចិត្តំ សសម្ព័រិកំ ហោតិ។ យនា បន ញាតិជនស្ស បដិបត្តិទស្សនេន
ជាតបរិចយា ពាលធារកា ភិក្ខុ ទិស្វា សោមនស្សជាតា សហសា កិត្យិទេវ
ហត្ថគតំ ទទន្តិ វា វន្តន្តិ វា, តទា តេសំ តតិយំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ យនា បន “ទេវ,
វន្តថា”តិ ញាតិហិ ឧស្សហិតា ឯវំ បដិបជ្ជន្តិ, តទា ចតុត្ថំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ យនា
បន ធម្មេយ្យធម្មបដិគ្គាហកាធិនំ អសម្មត្ថី, អញ្ញោសំ វា សោមនស្សហេតុនំ
អភារំ អាគម្ម ចតុសុបិ វិកប្បេសុ សោមនស្សវហិតា ហោន្តិ, តទា សេសានិ
ចត្តារិ ឧបេក្ខាសហគតានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អដ្ឋបតិ បិ-សន្តេន
ទសបុញ្ញកិរិយាទិវសេន អនេកវិធានំ សម្មិល្លោតិ។ តថា ហិ វន្តន្តិ -

“កមេន បុញ្ញវត្ថុហិ, គោចរាធិបតីហិ ច;
កម្មហីនាទិតោ ចេវ, គណេយ្យ នយកោវិនោ”តិ។

ឥមានិ ហិ អដ្ឋចិត្តានិ ទសបុញ្ញកិរិយាវត្ថុវសេន បវត្តនតោ បច្ចេកំ ទស
ទសាតិ កត្វា អសីតិ ចិត្តានិ ហោន្តិ, តានិ ច ធនុ អារម្មណេសុ បវត្តនតោ
បច្ចេកំ ធនុណីតានិ សាសីតិកានិ ចត្តារិ សតានិ ហោន្តិ, អធិបតិភេទេន បន
ញាណវិប្បយុត្តានំ ចត្តាលីសាធិកទិសតបរិមាណានំ
វីមសាធិបតិសម្មយោគាភាវតោ តានិ តិណ្ណំ អធិបតីនំ វសេន តិគុណីតានិ
វីសាធិកានិ សត្តសតានិ, តថា ញាណសម្មយុត្តានិ ច ចតុន្នំ អធិបតីនំ វសេន

ចតុគ្គណ៍តានិ សសង្ខារានិ នវ សតានីតិ វរំ អធិបតិវសេន សហស្សំ
សាសីតិកានិ ច ធន សតានិ ហោន្តិ, តានិ
កាយវចីមនោកម្មសម្ពាតកម្មត្តិកវសេន តិគុណ៍តានិ ចត្តាលីសាធិកានិ
បញ្ច សហស្សានិ ហោន្តិ, តានិ ច ហ័នមជ្ឈិមបណ្ឌិតភេទតោ តិគុណ៍តានិ
វិសសតាធិកបន្ទវសសហស្សានិ ហោន្តិ។ យំ បន វុត្តំ អាចរិយពុទ្ធនត្តតេវេន -

“សត្វវស សហស្សានិ, ទ្វេ សតានិ អសីតិ ច;
កាមាវចរុប្បញ្ញានិ, ភវន្តីតិ វិនិទ្ទិសេ” តិ។

តំ អធិបតិវសេន គណនបរិហានី អនាធិយិត្វា សោតបតិវសេន វុត្តន្តិ
នដ្ឋតំ, កាលទេសាធិភេទេន បន នេសំ ភេទោ អប្បមេយ្យវ។

កុច្ឆិតេ (ធន. ស. អដ្ឋ. ១) ចាបធម្មេ សលយន្តិ កម្មេន្តិវិទ្ធិសេន្តិ អបគមេន្តិ
វា កុសលានិ។ អថ វា កុច្ឆិតាការេន សន្តានេ សយនតោ បវត្តនតោ
កុសសម្ពាតេ ចាបធម្មេ លុនន្តិ ធិន្តន្តិ កុសលានិ។ អថ វា កុច្ឆិតេ ចាបធម្មេ
សានតោ តនុករណតោ ឱសានករណតោ វា កុសសម្ពាតេន ញ្ញាណេន,
សន្ធាធិធម្មជាតេន វា លាតញ្ញានិ សហជាតឧបនិស្សយភាវេន យថាវហំ
បវត្តតញ្ញានីតិ កុសលានិ, តានេវ យថាវុត្តតេន កាមាវចរានិ កុសលចិត្តានិ
ចាតិ កាមាវចរកុសលចិត្តានិ។

១៦. យថា បនេតានិ បុញ្ញកិរិយវសេន, កម្មទ្វារវសេន, កម្មវសេន,
អធិបតិវសេន ច បវត្តន្តិ, នេវំ វិចាកានិ ធានាធិវសេន អប្បវត្តនតោ,
វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបនាភាវតោ, អវិចាកសភាវតោ, ធន្ធាធិនិ បុរក្ខត្វា អប្បវត្តិតោ
ច, តស្មា តំវសេន បរិហាបេត្វា យថាវហំ គណនភេទោ យោជេតញ្ញេ។
ឥមានិចិ ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្តាវម្ពណាវសេន យថាក្កមំ សោមនស្សបេក្ខាសហិតានិ។

បដិសន្ធិវិសម្បវត្តិយំ កម្មស្ស ពលវាពលវការតោ, តទាវម្ពណាប្បវត្តិយំ
យេតុយ្យេន ជវនានុរូបតោ, កទាចិ តត្ថាបិ កម្មានុរូបតោ ច
ញ្ញាណសម្បយុត្តានិ, ញ្ញាណវិប្បយុត្តានិ ច ហោន្តិ។ យថាបយោគំ វិនា
សម្បយោគញ្ច យថាឧបដ្ឋិតេហិ កម្មាទិបច្ចយេហិ
ឧតុកោជនាទិសម្បាយាសម្បាយវសេន អសម្ព័រិកសសម្ព័រិកានិ។

១៧. កិរិយចិត្តានម្យិ កុសលេ វុត្តនយេន យថាវហំ
សោមនស្សសហគតាទិតា វេទិតញ្ញា។

១៨. សហេតុកកាមាវចរកុសលវិចាកកិរិយចិត្តានីតិ ឯត្ថ
សហេតុកគ្គហណំវិចាកកិរិយាបេក្ខំ វិសេសនំ កុសលស្ស
ឯកន្តសហេតុកត្តា។ ហោតិ ហិ យថាលាភយោជនា, “សក្ខរកថលម្បិ
មច្ចគុម្ពម្បិ ចរន្តម្បិ តិដ្ឋន្តម្បិ” ត្យាទីសុ (ធិ. និ. ១.២៤៩) វិយ សក្ខរកថលស្ស
ចរណាយោគតោ មច្ចគុម្ពាបេក្ខាយ ចរណកិរិយា យោជីយតីតិ។

១៩. សហេតុកកាមាវចរបុញ្ញចាកកិរិយា វេទនាញ្ញាណសម្ព័រកេនេន
បច្ចេកំ វេទនាកេនតោ ធុរិយត្ថា, ញ្ញាណកេនតោ ចតុត្ថិយត្ថា, សម្ព័រកេនតោ
អដ្ឋិយត្ថា ច សម្បិណ្ឌោត្វា ចតុរិសតិ មតាតិ យោជនា។ ននុ ច វេទនាកេនោ
តាវ យុត្តោ តាសំ ភិន្នសភាវត្តា។ ញ្ញាណសម្ព័រកេនោ បន កថន្តិ?
ញ្ញាណសម្ព័រកេនំ ភាវភាវកតោបិ កេនោ ញ្ញាណសម្ព័រកតោវ យថា
វស្សកតោ សុភិក្ខោ ធុត្ថិក្ខោតិ, តស្មា ញ្ញាណសម្ព័រកតោ កេនោ
ញ្ញាណសម្ព័រកេនាតិ ន ឯត្ថ កោចិ វិរោធនាតិ។

២០. ឥនានិ សព្វានិបិ កាមាវចរចិត្តានិ សម្បិណ្ឌោត្វា ទស្សេតុំ “កាមេ
តេរិសា” ត្យាទី វុត្តំ។ កាមេ ភវេ សត្ត អកុសលវិចាកានិ,

សហេតុការហេតុកានិ សោឡស កុសលវិចារកានិ ឯវំ តេវីសតិ វិចារកានិ
ឆ្វាទស អកុសលានិ, អដ្ឋ កុសលានិ បុញ្ញាបុញ្ញានិវីសតិ អហេតុកា
តិស្សោ សហេតុកា អដ្ឋាតិ ឯកាទស កិរិយា ចាតិ សព្វថាបិ
កុសលាកុសលវិចាកកិរិយា អន្តោគគេទេន ចតុបញ្ញាសេវ
កាលទេសសន្តាធិគេទេន អនេកវិធាវេបីត្យត្ថោ។

កាមាវចរសោភនចិត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

រូចាវចរចិត្តវណ្ណានា

២០. ឥទានិ តទនន្តុវុទ្ធិដ្ឋស្ស រូចាវចរស្ស និទ្ទេសក្កមោ អនុប្បត្តោតិ តស្ស
ឈានផ្ដុយោគគេទេន បញ្ចាវិភាគំ ទស្សេតុំ “វិតក្ក... បេ...
សហិត” ឡាទិមាហា។ វិតក្កោ ច វិចារោ ច បីតិ ច សុខញ្ច ឯកគ្គតា ចាតិ
ឥមេហិ សហិតំ វិតក្កវិចារបីតិសុខេកគ្គតាសហិតំ។ តត្ថ អារម្មណំ វិតក្កតិ
សម្បយុត្តធម្ម អភិធិរោបេតីតិ វិតក្កោ, សោ សហជាតានំ
អារម្មណាភិធិរោបនលក្ខណោ, យថា ហិ កោចិ កាមវាសី បុរិសោ រាជវល្លកំ
សម្ពន្ធនំ មិត្តំ វា និស្សាយ រាជគេហំ អនុបវិសតិ, ឯវំ វិតក្កំ និស្សាយ ចិត្តំ
អារម្មណំ អារោហតិ។ យទិ ឯវំ កចំ អវិតក្កំ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតីតិ? តម្បិ
វិតក្កពលេនេវ អភិធិរោហតិ។ យថា ហិ សោ បុរិសោ បរិចយេន តេន វិនាបិ
និរាសន្តោ រាជគេហំ បរិសតិ, ឯវំ បរិចយេន វិតក្កេន វិនាបិ អវិតក្កំ ចិត្តំ
អារម្មណំ អភិធិរោហតិ។ បរិចយោតិ ចេត្ត សវិតក្កចិត្តស្ស សន្តានេ
អភិណ្ឌាប្បវត្តិវសេន និព្ពត្តា ចិត្តការវនា។ អបិ ចេត្ត បញ្ចវិញ្ញាណំ អវិតក្កម្បិ
វត្តារម្មណាសង្ឃដ្ឋនពលេន, ទុតិយជ្ឈានាទីនិ ច ហេដ្ឋិមការវនាពលេន
អភិរោហន្តិ។

អារម្មណ៍ តែង ចិត្ត វិចារីតិ វិចារី។ សោ អារណ្ណនុមជ្ឈនលក្ខណា។
តថា ហេស “អនុសន្ធានតា” តិ (ធរ. ស. ៨) និទ្ទិដ្ឋោ។ ឯត្ថ ច វិចារតោ
ឡិទ្ធាវិកដ្ឋេន, តស្សេវ បុព្ពដ្ឋមដ្ឋេន ច បឋមយណ្ណាភិយាតោ វិយ ចេតសោ
បឋមាភិទិចារតោ វិតក្កោ, អនុវោ វិយ អនុសញ្ញាណំ វិចារោ។ វិចារោ ចេត្ត
វិតក្កោ ចិត្តស្ស បរិប្បន្ននក្ខតោ, អាគាសេ ឧប្បតិគុកាមស្ស សកុណស្ស
បក្ខវិក្ខេចា វិយ, បទុមាភិមុខចារតោ វិយ ច គន្ធានុពានុចេតសា ភមរស្ស,
សន្តវុត្តិ វិចារោ ចិត្តស្ស នាតិបរិប្បន្ននក្ខតោ, អាគាសេ ឧប្បតិគស្ស
សកុណស្ស បក្ខប្បសារណំ វិយ, បទុមស្ស ឧបរិភាគេ បរិព្ពមនំ វិយ ច
បទុមាភិមុខបតិគស្ស ភមរស្ស។

បិណយតិ កាយចិត្ត តប្បេតិ, វឿតិ វា បីតិ, សា សម្មិយាយនលក្ខណា,
អារម្មណំ កល្យតោ គហណាលក្ខណាតិ វុត្តំ ហោតិ, សម្មយុត្តធម្មេ
សុខយតិ តិ សុខំ, តំ ឥដ្ឋានុកវនលក្ខណំ សុភោជនរសស្សនកោ រាជា វិយ។
តត្ថ អារម្មណាប្បដិលាកេ បីតិយា វិសេសោ ចាកដោ កត្តារឱន្ទស្ស
វនន្តោទកនស្សនេ វិយ, យថាលទ្ធស្ស អនុកវនេ សុខស្ស វិសេសោ ចាកដោ
យថាទិដ្ឋឧទកស្ស ចាណាទីសុ វិយាតិ។ នាណារម្មណាវិក្ខេចាភាវេន ឯកំ
អារម្មណំ អក្កំ ឥមស្សតិ ឯកក្កំ, ចិត្តំ, តស្ស ភាវោ ឯកគ្គតា, សមាធិ។ សោ
អវិក្ខេបលក្ខណា។ តស្ស ហិ វសេន សសម្មយុត្តំ ចិត្តំ អវិក្ខេត្តំ ហោតិ។

បឋមញ្ច ទេសនាក្កមតោ ចេវ ឧប្បត្តិក្កមតោ ច អាទិភូតត្តា តំ ឈានញ្ច
អារម្មណ្ឌបនិដ្ឋានតោ, បច្ចដិកលាបនតោ ចាតិ បឋមដ្ឋានំ,
វិតក្កាទិបញ្ចកំ។ ឈានដ្ឋសមុទាយេ យេវ ហិ ឈានវោហារោ
នេមិអាទិអដ្ឋសមុទាយេ រថវោហារោ វិយ, តថា ហិ វុត្តំ វិកត្តេ “ឈានន្តិ វិតក្កោ

វិចារោ បីតិ សុខំ ចិត្តស្សកក្កតា"តិ (វិភ. ៥៦៩)។ បឋមជ្ឈាននេន សម្មយុត្តំ
កុសលចិត្តំ បឋមជ្ឈានកុសលចិត្តំ។

កស្មា បន អញ្ជោសុ ជស្សនីសុ សម្មយុត្តធម្មេសុ វិជ្ជមានេសុ ឥមេយេវ
បញ្ចាលានផ្កុវសេន វុត្តាតិ? វុច្ចតេ - ឧបនិជ្ឈានកិច្ចវន្តតាយ, កាមច្ចន្ទាទីនំ
ឧដុបដិបក្ខការតោ ច។ វិតក្កោ ហិ អារម្មណេ ចិត្តំ អភិនិរោបេតិ។ វិចារោ
អនុប្បពន្ធតិ, បីតិ ចស្ស បីនំ, សុខញ្ច ឧបព្រហ្មនំ ករោតិ, អថ នំ
សសម្មយុត្តធម្មំ ឯតេហិ អភិនិរោបនាឧប្បពន្ធនបីននឧបព្រហ្មនេហិ
អនុគ្គហិតា ឯកក្កតា សមាធានកិច្ចេន អត្តានំ អនុវត្តាបេន្តិ ឯកត្តារម្មណេ
សមំ, សម្មា ច អាធិយតិ។ ឥន្ទ្រិយសមតាវសេន សមំ បដិបក្ខធម្មានំ ទ្វីភារេន
លីនុទ្ធាភារេន សម្មា ច បេតីតិ ឯវមេតេ សមេវ ឧបនិជ្ឈានកិច្ចំ
អាវេណីកំ។ កាមច្ចន្ទាទីបដិបក្ខការេ បន សមាធិ កាមច្ចន្ទស្ស បដិបក្ខោ
រាគប្បណិធិយា ឧដុបច្ចនីកការតោ។ កាមច្ចន្ទវសេន ហិ នាណារម្មណេហិ
បលោភិតស្ស បរិត្តមន្តស្ស ចិត្តស្ស សមាធានំ ឯកក្កតាយ ហោតិ។ បីតិ
ព្យាបាទស្ស ចាមោជ្ឈសភាវត្តា។ វិតក្កោ ជិនមិទ្ធស្ស យោនិសោ
សង្កប្បនវសេន សវិច្ឆារប្បវត្តិតោ សុខំ អរូបសមាទុតាបសភាវស្ស
ឧទ្ធចកុក្កច្ចស្ស រូបសន្តសីតលសភាវត្តា។ វិចារោ វិចិត្តិច្ឆាយ អារម្មណេ
អនុមជ្ឈនវសេន បញ្ញាបតិរូបសភាវត្តា។ ឯវំ ឧបនិជ្ឈានកិច្ចវន្តតាយ,
កាមច្ចន្ទាទីនំ ឧដុបដិបក្ខការតោ ច ឥមេយេវ បញ្ចាលានផ្កុភារេន វុត្តិតាតិ។
យថាហុ -

“ឧបនិជ្ឈានកិច្ចត្តា, កាមាទីបដិបក្ខតោ;
សន្តេសុបិ ច អញ្ជោសុ, បញ្ចោវ លានសញ្ញតា"តិ។

ឧបេក្ខា បនេត្ត សន្តវុត្តិសភាវត្តា សុខេវ អន្តោគធាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនាហុ -

“ឧបេក្ខា សន្តវុត្តិត្តា, សុខមិច្ឆេវ ភាសិតា”តិ។ (វិភ. អដ្ឋ. ២៣២; វិសុទ្ធិ. ២.៦៤៤);

បហានផ្កាធិវសេន បនស្សវិសេសោ ឧបរិ អារិ ភវិស្សតិ, តថា
អរូចាវចរលោកុត្តរេសុបិ លព្ពមានកវិសេសោ។ អថេត្ថ កាមាវចរកុសលេសុ
វិយ សង្ខារកេនោ កស្មា ន គហិតោ។ ឥធម្មិ ហិ កេវលំ សមថានុយោគវសេន
បដិលទ្ធិ សសង្ខារិកំ, មគ្គាធិកមវសេន បដិលទ្ធិ អសង្ខារិកន្តិ សក្កាវត្ថុន្តិ?
នយិទមេវំ មគ្គាធិកមវសេនសត្តិតោ បដិលទ្ធិស្សបិ អបរភាគេ
បរិកម្មវសេនេវ ឧប្បជ្ឈនតោ, តស្មា សព្វស្សបិ ឈានស្ស
បរិកម្មសង្ខាតបុញ្ញាភិសង្ខារេន វិនា កេវលំ អធិការវសេន អនុប្បជ្ឈនតោ
“អសង្ខារិក”ន្តិបិ, អធិការេន ច វិនា កេវលំ បរិកម្មាភិសង្ខារេនេវ
អនុប្បជ្ឈនតោ “សសង្ខារិក”ន្តិបិ ន សក្កាវត្ថុន្តិ។ អថ វា បុញ្ញាភិសង្ខារវសេនេវ
ឧប្បជ្ឈមានស្ស ន កធាចិ អសង្ខារិកភាវោ សម្ពវត្តិតិ “អសង្ខារិក”ន្តិ ច
ព្យកិចារាភាវតោ “សសង្ខារិក”ន្តិ ច ន វុត្តន្តិ។

បិ-សន្តេន ចេត្ថ ចតុក្កបញ្ចកនយវសេន សុទ្ធិកនវកោ, តព្វា
ទុក្ខប្បដិបទាទន្ទាភិញ្ញាទុក្ខប្បដិបទាទិប្បាភិញ្ញាសុខប្បដិបទាទន្ទាភិញ្ញាសុខ
ប្បដិបទាទិប្បាភិញ្ញាវសេន បដិបទាចតុក្កេន យោដេត្វា ទេសិតត្តា ចត្តារោ
នវកា, បរិត្តំ បរិត្តារម្មណំ, បរិត្តំ អប្បមាណារម្មណំ, អប្បមាណំ
បរិត្តារម្មណំ, អប្បមាណំ អប្បមាណារម្មណាន្តិ អារម្មណាចតុក្កេន យោជិតត្តា
ចត្តារោ នវកា, “ទុក្ខប្បដិបទំ ទន្ទាភិញ្ញំ បរិត្តំ បរិត្តារម្មណំ, ទុក្ខប្បដិបទំ
ទន្ទាភិញ្ញំ បរិត្តំ អប្បមាណារម្មណា”ន្យាទិនា
អារម្មណាប្បដិបទាមិស្សកនយវសេន សោឡិស នវកាតិ បញ្ចវិសតិ នវកាតិ
ឯវមាធិភេទំ សង្គណ្ហាតិ។

២២. ឈានវិសេសេន និព្វត្តិវិចារកោ ឯកន្តតោ តំតំឈានសធិសោវាតិ
វិចារកំ ឈានសធិសមេវវិភត្តំ។ ឥមមេវ ហិ អត្ថំ ជីវេតុំ ភគវតា
វិចារកនិទ្ទេសេបិ កុសលំ ឧទ្ទិសិត្វាវ តទនន្តរំ មហគ្គតលោកុត្តរវិចារកា
វិភត្តា។

២៣. រូចាវចរមានសំឈានភេទេន បញ្ចហិ ចត្វហិ តីហិ ធ្វីហិ បុន ធ្វីហិ
ឈានផ្ដើហិ សម្បយោគភេទេន បញ្ចធា បញ្ចដ្ឋិកំ ចតុរដ្ឋិកំ តិរដ្ឋិកំ ធុរដ្ឋិកំ
បុន ធុរដ្ឋិកន្តិ បញ្ចវិធំ ហោតិ អវិសេសេន, បុន តំ បុញ្ញចាកកិរិយានំ បច្ចេកំ
បញ្ចន្នំ បញ្ចន្នំ ភេទា បញ្ចទសធា ភវេត្យត្ថោ។

រូចាវចរចិត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អរូចាវចរចិត្តវណ្ណានា

២៤. ឥទានិ អរូចាវចរំ អារម្មណភេទេន ចតុធាវិភជិត្វា ទស្សន្តោ អាហា
“អាភាសានញ្ចាយតនា”តិអាទិ។ តត្ថ ឧប្បាទាទិអន្តរហិតតាយ នាស្ស
អន្តោតិ អនន្តំ, អាភាសញ្ច តំ អនន្តញ្ចាតិ អាភាសានន្តំ,
កសិណុក្កាជិមាភាសោ។ “អនន្តាកាស”ន្តិ ច វត្ថុព្រ “អគ្យាហិតោ”ត្យាទីសុ
វិយ វិសេសេនស្ស បរិនិចាតវសេន “អាភាសានន្ត”ន្តិ វុត្ថំ។ អាភាសានន្តមេវ
អាភាសានញ្ចំ សកត្ថ ភាវបច្ចយវសេន។ អាភាសានញ្ចមេវ អាយតនំ
សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស អធិដ្ឋានដ្ឋេន ទេវានំ ទេវាយតនំវិយាតិ
អាភាសានញ្ចាយតនំ។ តស្មី អប្បនាប្បត្តំ បឋមារុប្បជ្ឈានម្មី ឥធម
“អាភាសានញ្ចាយតន”ន្តិ វុត្ថំ យថា បថវីកសិណារម្មណំ ឈានំ
“បថវីកសិណា”ន្តិ។ អថ វា អាភាសានញ្ចំ អាយតនំ អស្សាតិ

អាភាសានព្យាយាមតន់, ឈាន, តេជ សម្បយុត្តំ កុសលចិត្តំ
អាភាសានព្យាយាមតន់កុសលចិត្តំ។

វិញ្ញាណមេវ អនន្តវិញ្ញាណានន្តំ, បឋមារុប្បវិញ្ញាណំ។ តញ្ចំ
ឧប្បាទាទិអន្តរន្តម្បី អនន្តាកាសេ បវត្តនតោ អត្តានំ អារត្ត បវត្តាយ
ភាវនាយ ឧប្បាទាទិអន្តំ អគ្គហេត្វា អនន្តតោ ជរណាវសេន បវត្តនតោ ច
“អនន្ត”ន្តំ វុច្ចតិ។ វិញ្ញាណានន្តមេវ វិញ្ញាណញ្ចំ អាភារស្ស រស្សត្តំ, ន-ការស្ស
លោបញ្ច កត្វា។ ធុតិយារុប្បវិញ្ញាណោន វា អញ្ចិតត្ថំ ចាបុណិតត្ថន្តិ
វិញ្ញាណញ្ចំ, តទេវ អាយតនំ ធុតិយារុប្បស្ស អធិដ្ឋានត្តាតិ
វិញ្ញាណព្យាយាមតន់។ សេសំ បុរិមសមំ។

នាស្ស បឋមារុប្បស្ស កិញ្ចានំ អប្បមត្តកំ អន្តមសោ ភជ្ឈមត្តម្បី អវសិដ្ឋំ
អត្ថិតិ អកិញ្ចានំ, តស្ស ភាវោ អាភិញ្ចញ្ចំ, បឋមារុប្បវិញ្ញាណភាវោ។ តទេវ
អាយតនន្យាទិ បុរិមសទិសំ។

ឱឡារិកាយ សញ្ញាយ អភាវតោ, សុខុមាយ ច សញ្ញាយ អត្ថិតាយ
នេវស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស សញ្ញា អត្ថិ, នាបិ អសញ្ញំ អវិជ្ជមានសញ្ញន្តិ
នេវសញ្ញានាសញ្ញំ, ចតុត្ថារុប្បជ្ឈានំ។ ធិយំ កត្វា បន “នេវសញ្ញានាសញ្ញ”ន្តិ
វុត្តំ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញមេវ អាយតនំ មនាយតនធម្មាយតនបរិយាបន្នត្តាតិ
នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ។ អថ វា សញ្ញាវ វិបស្សនាយ គោចរភាវំ គន្ធា
និព្ពេទជននសង្ខាតស្ស បដុសញ្ញាកិច្ចស្ស អភាវតោ នេវសញ្ញា ច ឧល្លោធកេ
តេជោធាតុវិយ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវេន វិជ្ជមានត្តា ន អសញ្ញាតិ
នេវសញ្ញានាសញ្ញា, សា ឯវ អាយតនំ ឥមស្ស សសម្បយុត្តធម្មស្ស ឈានស្ស
និស្សយាទិភាវតោតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ។ សញ្ញាវសេន ចេត្ត
ឈានូបលក្ខណំ និទស្សនមត្តំ។ វេទនាធម្មោបិ ហិ តស្មី ឈានេ

នៅវេទនានាវេទនាទិកាយោវាតិ។ នៅសញ្ញាណសញ្ញាយតនេន សម្បយុត្ត
កុសលចិត្តំ នៅសញ្ញាណសញ្ញាយតនកុសលចិត្តំ។ បិ-សន្នេន ចេត្ត
អារម្មណប្បដិបទាមិស្សកនយវសេន សោឡសក្ខត្តកនេសនំ (ធម្ម. ស. ២៦៥-
២៦៨), អញ្ញម្បិ ច ចាឡិយំ អាគតនយភេទំ សន្តណ្ណាតិ។

៣០. អារម្មណានំ អតិក្កមិតព្ពានំ,
កសិណាកាសវិញ្ញាណាតទការសម្ពាតានំ អាលម្ពិតព្ពានព្វា
អាកាសាទិចតុន្នំ គោចរានំ បភេទេន អារុប្បមានសំ ចតុត្ថិធំ ហោតិ។ តព្វា
យថាក្កមំ បព្វាមជ្ឈនារម្មណំ កសិណាទិចតុន្នំ អតិក្កម្ម តទុក្សាជេនលទ្ធិ
អាកាសមាលម្ពិត្វា តម្បិ អតិក្កម្ម តត្ថ បវត្តំ វិញ្ញាណមាលម្ពិត្វា តម្បិ
អតិក្កម្ម តទការភូតំ អកិញ្ញានការមាលម្ពិត្វា តម្បិ អតិក្កម្ម តត្ថ បវត្តំ
តតិយារុប្បវិញ្ញាណមាលម្ពិត្វា បវត្តតិ, ន បន រូចារចរកុសលំ វិយ
បុរិមបុរិមអន្តាតិក្កមវសេន បុរិមបុរិមស្សាបិ អារម្មណំ គហោត្វា។ តេនាហុ
អាចរិយា -

“អារម្មណាតិក្កមតោ, ចតស្សោបិ ភវន្តិមា;
អន្តាតិក្កមមេតាសំ, ន ឥច្ឆន្តិវិភាវិនោ”តិ; (ធម្ម. ស. អដ្ឋ. ២៦៨);

អរូចារចរចិត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សោភនចិត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

លោកុត្តរចិត្តវណ្ណានា

៣១. ឥនានិ លោកុត្តរកុសលំ ចតុមគ្គយោគតោ, ជលព្វា
តទន្ទុបប្បវត្តិយា ចតុធាវិភជិត្វា ទស្សេតុំ “សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត”ន្យាទិ វុត្តំ។

និព្វានំ បតិសវនតោ ឧបគមនតោ, និព្វានមហាសមុទ្ទនិទ្ទតាយ
សោតសទិសត្តា វា “សោតោ” តិ វុច្ចតិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ, តស្ស អាបត្តិ
អាទិតោ បដ្ឋនំ ចាបុណំ បឋមសមន្នាគមោ សោតាបត្តិ អាឧបសគ្គស្ស
អាទិកម្មនិ បវត្តនតោ។ និព្វានំ មគ្គតិ, និព្វានត្ថិកេហិ វា មគ្គិយតិ, កិលេសេ
មារេន្តោ គច្ឆតីតិ វា មគ្គោ, តេន សម្បយុត្តំ ចិត្តំ មគ្គចិត្តំ, សោតាបត្តិយាលទ្ធី
មគ្គចិត្តំ សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ។ អថ វា អរិយមគ្គសោតស្ស អាទិតោ បដ្ឋនំ
ឯតស្សាតិ សោតាបត្តិ, បុគ្គលោ, តស្ស មគ្គោ សោតាបត្តិមគ្គោ, តេន
សម្បយុត្តំ ចិត្តំ សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ។

សកី ឯកវារំ បដិសន្ធិវសេន ឥមំ មនុស្សលោកំ អាគច្ឆតីតិ សកទាគាមី,
ឥធ បទ្វា ឥធ បរិនិព្វាយី, តត្ថ បទ្វា តត្ថ បរិនិព្វាយី, ឥធ បទ្វា តត្ថ បរិនិព្វាយី,
តត្ថ បទ្វា ឥធ បរិនិព្វាយី, ឥធ បទ្វា តត្ថ និព្វត្តិទ្វា ឥធ បរិនិព្វាយីតិ បញ្ចសុ
សកទាគាមីសុ បញ្ចមកោ ឥធាធិប្បតោ។ សោ ហិ ឥតោ គន្ធា បុន សកី ឥធ
អាគច្ឆតីតិ។ តស្ស មគ្គោ សកទាគាមិមគ្គោ។ កិញ្ចាបិ មគ្គសមដ្ឋិនោ
តថាគមនាសម្ភវតោ ជលដ្ឋោយេវ សកទាគាមី នាម, តស្ស បន
ការណាភូតោ បុរិមុប្បន្នោ មគ្គោ មគ្គន្តរាវច្ឆេននត្ថំ ជលដ្ឋេនវិសេសេទ្វា វុច្ចតិ
“សកទាគាមិមគ្គោ” តិ។ ឯវំ អនាគាមិមគ្គោតិ។ សកទាគាមិមគ្គេន
សម្បយុត្តំ ចិត្តំ សកទាគាមិមគ្គចិត្តំ។

បដិសន្ធិវសេន ឥមំ កាមធាតុំ ន អាគច្ឆតីតិ អនាគាមី, តស្ស មគ្គោ
អនាគាមិមគ្គោ, តេន សម្បយុត្តំ ចិត្តំ អនាគាមិមគ្គចិត្តំ។
អគ្គទក្ខិណោយ្យកាវេន បូជារិសេសំ អរហតីតិ អរហា, អថ វា
កិលេសសម្ពាតា អរយោ, សំសារចក្កស្ស វា អរា កិលេសា ហតា អនេនាតិ
អរហា, ចាបករណោ រហាភាវតោ វា អរហា, អដ្ឋមកោ អរិយបុគ្គលោ, តស្ស

ការវា អរហត្តំ, ចតុត្ថជលស្សេតំ អធិវចនំ, តស្ស អាគមនក្ខតោ មគ្គោ
អរហត្តមគ្គោ, តេន សម្មយុត្តំ ចិត្តំ អរហត្តមគ្គចិត្តំ។

បិ-សន្តេន ឯកេកស្ស មគ្គស្ស នយសហស្សវសេន ចតុន្ទំ
ចតុសហស្សភេទំ សច្ចវិភង្គេ (វិភ. ២០៦; វិភ. អដ្ឋ. ២០៦-២០៩) អាគតំ
សង្ខិសហស្សភេទំ នយំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន អនេកវិធក្ខម្យិ សង្កណ្ណាតិ។
តត្ថាយំ នយសហស្សមគ្គបរិធិបនា, កេវ? សោតាបត្តិមគ្គោ តាវ
ឈាននាមេន បដិបទានភេទំ អនាមសិទ្ធា កេវលំ សុញ្ញតោ អប្បណិហិតាតិ
ទិដ្ឋាវិភត្តោ, បុន បដិបទាចតុក្កេន យោដេត្វា បច្ចេកំ ចតុដាវិភត្តោតិ វេ
ឈាននាមេន ទសដាវិភត្តោ។ តថា
មគ្គសតិបដ្ឋានសម្មប្បធានឥទ្ធិបាទឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈន្តសច្ចសមធម្មខន្ធអា
យតនធាតុអាហារជស្សវេទនាសញ្ញាចេតនាចិត្តនាមេហិបិ បច្ចេកំ
ទសទសាការេហិ វិភត្តោ តថា តថា ពុជ្ឈនកានំ បុគ្គលានំ វសេន។ តស្មា
ឈានវសេន ទសមគ្គាទីនំ ឯក្ខនវិសតិយា វសេន ទស ទសាតិ វិសតិយា
ហ្មនេសុ ទេ នយសតានិ ហោន្តិ។ បុន តានិ ចតុហិ អធិបតីហិ យោដេត្វា
បច្ចេកំ ចតុដាវិភត្តានីតិ វេ អធិបតីហិ អមិស្សេត្វា ទេ សតានិ, មិស្សេត្វា
អដ្ឋសតានីតិ សោតាបត្តិមគ្គេ នយសហស្សំ ហោតិ, តថា
សកទាគាមិមគ្គាទីសុបិ។

៣២. សោតាបត្តិយាលទ្ធិ, សោតាបត្តិស្ស វា ជលចិត្តំ វិចាកក្ខតំ ចិត្តំ
សោតាបត្តិជលចិត្តំ។ អរហត្តញ្ច តំ ជលចិត្តញ្ចាតិ អរហត្តជលចិត្តំ។

៣២. ចតុមគ្គប្បភេទនាតិ ឥន្ទ្រិយានំ អចាជវចាជវតរតមភេទេន
ភិន្នសាមត្តិយតាយ សក្កាយទិដ្ឋិវិចិត្តាសីលព្ពតបរាមាសានំ
និវសេសប្បហានំ កាមរាគព្យាបាទានំ តនុភាវាបាទានំ តេសមេវ

និរវសេសប្បហានំ រូបាបរាគមាធុទ្ធាវិជ្ជានំ អនវសេសប្បហានន្តិ វេ
សំយោជនប្បហានវសេន ចតុត្ថិជានំ សោតាបត្តិមគ្គាធិនំ អដ្ឋង្គិកមគ្គានំ
សម្បយោគភេទេន ចតុមគ្គសម្ពាទំ លោកុត្តរកុសលំ ចតុដាហោតិ, វិចាកំ
បន តស្សេវ កុសលស្ស ជលត្តា តទន្ទបតោ តថា ចតុដាតិ វេ អនុត្តរំ
អត្តនោ ឧត្តរិតរាគាវេន អនុត្តរសម្ពាទំ លោកុត្តរំ ចិត្តំ អដ្ឋដា មតន្តិ
យោជនា។

កិរិយានុត្តរស្ស បន អសម្ពាទេតោ ឆ្ងាទសវិជតា ន វុត្តា។ កស្មា បន តស្ស
អសម្ពាទេតិ? មគ្គស្ស ឯកចិត្តកូលិកត្តា។ យទិ ហិ មគ្គចិត្តំ បុនប្បនំ
ឧប្បជ្ឈេយ្យ, តទុប្បត្តិយា កិរិយភាវោ សក្កា វុត្តំ។ តំ បន
កិលេសសមុច្ឆេទកវសេនេវ ឧបលភិតព្ពតោ ឯកវាវប្បវត្តនេវ ច តេន
អសនិសម្បាតេនវិយ តរុអាធិនំ សមូលវិទ្ធិសនស្ស តំតំកិលេសានំ អច្ចន្តំ
អប្បវត្តិយា សាធិតត្តា បុន ឧប្បជ្ឈមាទេហិ កាតព្វភាវតោ
ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថព្វា ជលសមាបត្តិយា វេ និព្វានាវម្ពណាវសេន បវត្តនតោ
ន កធាចិ សេក្ខានំ អសេក្ខានំ វា ឧប្បជ្ឈតិ។ តស្មា នត្តិ សព្វថាហិ
លោកុត្តរកិរិយចិត្តន្តិ។

លោកុត្តរចិត្តវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ចិត្តកណ្តានសង្គហវណ្ណានា

៣៥. “ឆ្ងាទសាកុសលានេវ” ឡាទិ យថាវុត្តានំ ចតុក្ខមិកចិត្តានំ
គណនសង្គហោ។

៣៦. វេ ជាតិវសេន សង្កហំ ទស្សេត្វា បុន ភូមិវសេន ទស្សេត្តំ
“ចតុបញ្ញាសជា កាមេ” ឡាទិ វុត្តំ។ កាមេ ភវេ ចិត្តានិ ចតុបញ្ញាសជា វ្យាយេ,

រូបេ ភវេ បន្ទុវស ឡើយ, អារុប្បេ ភវេ ទ្វាទស ឡើយ, អនុត្តរេ បទ នវីរិយេ
 ធម្មសមុទាយេ ចិត្តានិ អដ្ឋដា ឡើយ, កថយ្យាត្យត្ថោ។ ឯត្ថ ច
 កាមតណ្ហាទិវិសយភាវេន កាមភវាទិបរិយាបន្នានិ ចិត្តានិ សកសកភូមិតោ
 អញ្ញាត្ថ បវត្តមានានិបិ កាមភវាទីសុ ចិត្តានីតិ វុត្តានិ, យថា មនុស្សត្ថិយា
 កុច្ឆិស្មី និព្វត្តោបិ តិវច្ឆានគតោ តិវច្ឆានយោនិបរិយាបន្នត្តា តិវច្ឆានស្វេវ
 សង្កយ្ហតិ។ កត្ថចិ អបរិយាបន្នានិ នវីរិយលោកុត្តរធម្មសមូហាកទេសភូតានិ
 “វុក្ខេ សាខា” ត្យាទីសុ វិយ អនុត្តរេ ចិត្តានីតិ វុត្តានិ។ អថ វា “កាមេ, រូបេ” តិ ច
 ឧត្តរបទលោបនិទ្ទេសោ។ អរូបេ ភវានិ អារុប្បានិ។ នត្ថិ ឯតេសំ ឧត្តរំ ចិត្តន្តិ
 អនុត្តរានីតិ ឧបយោគពហុវចនវសេន កាមេ កាមាវចរានិ ចិត្តានិ
 ចតុបញ្ញាសដា ឡើយ, រូបេ រូចាវចរានិ ចិត្តានិ បន្ទុវស ឡើយ, អារុប្បេ
 អារុប្បានិ ចិត្តានិ ទ្វាទស ឡើយ។ អនុត្តរេ លោកុត្តរានិ ចិត្តានិ អដ្ឋដា
 ឡើយតិ ឯវមេត្ថ សម្ពុទ្ធនោ ទដ្ឋព្រោ។

៣៧. ឥត្ថំ យថាវុត្តេន ជាតិភេទភិទ្ធនចតុភូមិកចិត្តភេទវសេន
 ឯកូននុតិប្បភេទំ កត្វា មានសំ ចិត្តំ វិចក្ខណាវិសេសេន
 អត្ថចក្ខណាសភាវា បណ្ឌិតាវិភជន្តិ។ អថ វា ឯកវីសសតំ ឯកុត្តរវីសាធិកំ
 សតំ វិភជន្តិ។

ចិត្តកណ្តានសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិត្តាវគ្គណាវណ្ណានា

៣៨. ឈានង្គវសេន បឋមជ្ឈានសទិសត្តា បឋមជ្ឈានញ្ច តំ
 សោតាបត្តិមគ្គចិត្តញ្ចេតិ បឋមជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ។
 ចាទកជ្ឈានសម្មសីតជ្ឈានបុគ្គលជ្ឈានយេសុបិ, ហិ អញ្ញាតវសេន

តំតំឈានសទិសត្តាវិតក្កាធិអង្គចាតុកាវេន ចត្តារោបិ មគ្គា
បឋមជ្ឈានាធិរោហារំ លកន្តា បច្ឆេកំ បញ្ចាធាវិភជន្តិ។ តេជារា
“ឈានផ្ដុំយោគភេទេនា” ត្យាទិ, តត្ថ បឋមជ្ឈានាធិសុ យំ យំ ឈានំ
សមាបដ្ឋិត្វា តតោ តតោ វុជ្ជាយ សម្ពុវេ សម្មសន្តស្ស វុជ្ជានភាមិនិវិបស្សនា
បវត្តា, តំ ចាទកក្ក្យានំ វុជ្ជានភាមិនិវិបស្សនាយ បទដ្ឋានភាវតោ។ យំ យំ
ឈានំ សម្មសន្តស្ស សា បវត្តា, តំ សម្មសិទ្ធិជ្ឈានំ។ “អហោ វត មេ
បឋមជ្ឈានសទិសោ មគ្គោ បញ្ចាធិកោ, ធុតិយជ្ឈានាធិសុ វា អញ្ញាតវសទិសោ
ចតុវគ្គាធិភេទោ មគ្គោ ភវេយ្យា” តិ វេ យោគាវចរស្ស ឧប្បន្នជ្ឈាសយោ
បុគ្គលជ្ឈាសយោ នាម។

តត្ថ យេន បឋមជ្ឈានាធិសុ អញ្ញាតវំ ឈានំ សមាបដ្ឋិត្វា តតោ វុជ្ជាយ
បកិណ្ណាកសម្ពុវេ សម្មសិទ្ធិ មគ្គោ ឧប្បាទិតោ ហោតិ, តស្ស សោ មគ្គោ
បឋមជ្ឈានាធិសុ តំតំចាទកក្ក្យានសទិសោ ហោតិ។ សចេ បន
វិបស្សនាចាទកំ កិញ្ចិ ឈានំ នត្ថិ, កេវលំ បឋមជ្ឈានាធិសុ អញ្ញាតវំ ឈានំ
សម្មសិទ្ធិ មគ្គោ ឧប្បាទិតោ ហោតិ, តស្ស សោ សម្មសិទ្ធិជ្ឈានសទិសោ
ហោតិ។ យទា បន យំ កិញ្ចិ ឈានំ សមាបដ្ឋិត្វា តតោ វុជ្ជាយ អញ្ញាតវំ
សម្មសិទ្ធិ មគ្គោ ឧប្បាទិតោ ហោតិ, តទា បុគ្គលជ្ឈាសយវសេន ធ្វើសុ
អញ្ញាតវសទិសោ ហោតិ។ សចេ បន បុគ្គលស្ស តថាវិជោ អជ្ឈាសយោ នត្ថិ,
ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានតោ វុជ្ជាយ ឧប្បបរិឈានធម្មេ សម្មសិទ្ធិ ឧប្បាទិតមគ្គោ
ចាទកក្ក្យានំ អនបេក្ខិត្វា សម្មសិទ្ធិជ្ឈានសទិសោ ហោតិ។ ឧប្បបរិឈានតោ
បន វុជ្ជាយ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានធម្មេ សម្មសិទ្ធិ ឧប្បាទិតមគ្គោ សម្មសិទ្ធិជ្ឈានំ
អនបេក្ខិត្វា ចាទកក្ក្យានសទិសោ ហោតិ។ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមជ្ឈានតោ បរិ
ឧប្បបរិឈានំ ពលវត្ថវន្តិ។ វេទនានិយមោ បន សព្វត្ថាបិ
វុជ្ជានភាមិនិវិបស្សនានិយមេន ហោតិ។ តថា សុក្ខវិបស្សកស្ស

សកលជ្ឈានផ្ដន្ទិយមោ។ តស្ស ហិ ចាទកជ្ឈានាទីនំ អភាវេន តេសំ វសេន
 និយមាភាវតោវិបស្សនានិយមេន បញ្ចន្តិកោវ មគ្គោ ហោតីតិ។ អបិច
 សមាបត្តិលាភិនោបិ ឈានំ ចាទកំ អកត្វា បកិណ្ណកសដ្ឋាវេ សម្មសិទ្ធា
 ឧប្បាទិតមគ្គោបិ វិបស្សនានិយមេនេវ បញ្ចន្តិកោវ ហោតីតិ អយមេត្ត
 អជ្ជកថាទិតោ ឧទ្ធកោ វិនិច្ឆយសារោ។ ថេវាទទស្សនាទិវសប្បវត្តោ បន
 បបញ្ចោ អជ្ជកថាទិសុ វុត្តនយេន វេទិតញោ។ យថា ចេត្ត, ឯវំ សព្វត្ថាបិ
 វិត្តារនយោ តត្ថ តត្ថ វុត្តនយេន គហោតញោ។ គន្ធកីរុកជនាទុគ្គហត្ថំ បនេត្ត
 សន្នេបកថា អធិប្បតា។

២២. យថា រូចាវចរំ ចិត្តំ បឋមាទិបញ្ចវិធកឈានភេទេន គយ្ហតិ
 “បឋមជ្ឈាន”ន្យាទិនា វុច្ឆតិ, តថា អនុត្តរម្បិ ចិត្តំ
 “បឋមជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត”ន្យាទិនា គយ្ហតិ។ អារុប្បញ្ញាបិ
 ឧបេក្ខកក្កតាឈោគេន អង្គសមតាយ បញ្ចមជ្ឈានេ គយ្ហតិ,
 បញ្ចមជ្ឈានវេហារំ លភតីត្យត្តោ។ អថ វា រូចាវចរំ ចិត្តំ អនុត្តរញ្ញ
 បឋមាទិឈានភេទេ “បឋមជ្ឈានកុសលចិត្តំ,
 បឋមជ្ឈានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត”ន្យាទិនា យថា គយ្ហតិ, តថា អារុប្បញ្ញាបិ
 បញ្ចមេ ឈានេ គយ្ហតីតិ យោជនា។ អាចរិយស្សាបិ ហិ អយមេវ យោជនា
 អធិប្បតាតិ ទិស្សតិ នាមរូបបរិច្ឆេទេ ឧដុកមេវ តថា វុត្តត្ថា។ វុត្តញ្ញំ តត្ថ -

“រូចាវចរចិត្តានិ, គយ្ហន្តានុត្តរានិ ច;
 បឋមាទិឈានភេទេ, អារុប្បញ្ញាបិ បញ្ចមេ”តិ។ (នាម. បរិ. ២២);

តស្មាតិ យស្មា រូចាវចរំ វិយ អនុត្តរម្បិ បឋមាទិឈានភេទេ គយ្ហតិ,
 អារុប្បញ្ញាបិ បញ្ចមេ គយ្ហតិ, យស្មា វា ឈានផ្ដលោគភេទេន ឯកេកំ បញ្ចាណ
 កត្វា អនុត្តរំ ចិត្តំ ចត្តាលីសវិធជន្តិ វុច្ឆតិ, រូចាវចរលោកុត្តរានិ វិយ ច

បឋមាធិណ្ឌនកេនេ, តថា អារុប្បញ្ញាបិ បញ្ចមេ គយ្ហតិ, តស្មា
បឋមាធិកមេកេកំ ឈានំ លោកិយំ តិវិធំ, លោកុត្តរំ អដ្ឋវិធន្តិ ឯកាធសិវិធំ។
អន្តេ តុ ឈានំ តេវីសតិវិធំ
តិវិធម្បចារ្យចរទ្វាធសិវិធម្បចារ្យចរអដ្ឋលោកុត្តរវសេនាត្យត្តោ។

៤៣. ចាទកជ្ឈានាទិវសេន គណានុវុឿ កុសលវិចារកេស្វេវ សម្ពុវតីតិ
តេសមេវ គណានំ ឯកវីសសតគណនាយ អដ្ឋការេន ធស្សេន្តោ អាហ
“សត្តតិសា” ត្យាទិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិការិវិធិយា នាម អភិធម្មត្ថសង្កហវណ្ណនាយ

ចិត្តបរិច្ឆេទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. ចេតសិកបរិច្ឆេទវណ្ណនា

សម្បយោគលក្ខណវណ្ណនា

១. ឯវំ តាវ ចិត្តំ ភូមិជាតិសម្បយោគសង្ខារឈានាមម្ពណមគ្គកេនេន
យថារហំវិភជិត្វា ឥទានិ ចេតសិកវិភាគស្ស អនុប្បត្តត្តា បឋមំ តាវ
ចតុត្ថិធសម្បយោគលក្ខណសន្ទស្សនវសេន ចេតសិកលក្ខណំ បឋមេត្វា,
តទនន្តរំ អញ្ញាសមានអកុសលសោភនវសេន តីហិ វាសីហិ ចេតសិកធម្មេ
ឧទ្ទិសិត្វា, តេសំ សោឡសហាការេហិ សម្បយោគំ, តេត្ថីសវិជេន សង្កហញ្ញា
ធស្សេតុំ “ឯកុប្បាទនិរោធា ចា” ត្យាទិ អារទ្ធា។ ចិត្តេន សហ ឯកតោ ឧប្បាទោ ច
និរោធា ច យេសំ តេ ឯកុប្បាទនិរោធា។ ឯកំ អាលម្ពណញ្ញា វត្ថុ ច យេសំ តេ
ឯកាលម្ពណវត្ថុកា។ ឯវំ ចត្វហិ លក្ខណេហិ ចេតោយុត្តា ចិត្តេន សម្បយុត្តា

ជូនព្រាហ្មណ៍ លក្ខណៈ ធារណតា ធម្មា និយតយោគិនោ, អនិយតយោគិនោ ច
ចេតសិកា មតា។

តត្ថ យទិ ឯកុប្បាទមត្តនេវ ចេតាយុត្តាតិ អធិប្បតា, តទា ចិត្តន សហ
ឧប្បជ្ឈមាណំ រូបធម្មានម្បិ ចេតាយុត្តាតា អាបន្នេយ្យាតិ ឯកនិរោធគ្គហណំ។
ឯវម្បិ ចិត្តានុបវិវត្តិនោ វិញ្ញត្តិទ្វយស្ស បសង្កា នសក្កា និវារេតុំ, តថា
“ឯកតោ ឧប្បាទោ វា និរោធា វា ឯកេសន្តិ ឯកុប្បាទនិរោធា” តិ បរិកប្បន្តស្ស
បុរេតរមុប្បជ្ឈិត្វា ចិត្តស្ស ភន្តក្ខណោ និរុជ្ឈមាណានម្បិ រូបធម្មានន្តិ
ឯកាលម្ពណគ្គហណំ។ យេ ឯវំ តិវិជលក្ខណា, តេ និយមតោ
ឯកវត្ថុយេវាតិទស្សនត្ថំ ឯកវត្ថុកគ្គហណាន្តិ អលមតិប្បបញ្ចេន។

សម្មយោគលក្ខណវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អញ្ញាសមាណចេតសិកវណ្ណានា

២. កថន្តិ សរូបសម្មយោគាការាណំ កថេតុកម្មតាបុច្ឆា។ ដុសតីតិ
ជស្សោ (ធិ. ស. អដ្ឋ. ១ ធម្មទេសវារជស្សបញ្ចមករាសិវណ្ណានា), ស្វាយំ
ដុសនលក្ខណោ។ អយញ្ញំ អរូបធម្មាបិ សមាទោ អារម្មណោ ដុសនាការេនេវ
បរត្ថតិ, សា ចស្ស ដុសនាការប្បវត្តិ អម្ពិលខាទកាធិនំ បស្សន្តស្ស បរស្ស
ខេឡប្បាទាទិវិយ ទដ្ឋញ្ច។ វេទយតិ អារម្មណាសំ អនុភវតីតិ វេទនា, សា
វេទយិតលក្ខណោ។ អារម្មណាសានុភវនញ្ញំ បត្វា សេសសម្មយុត្តធម្មា
ឯកទេសមត្តនេវ រសំ អនុភវន្តិ, ឯកំសតោ បន ឥស្សរវតាយ វេទនាវ
អនុភវតិ។ តថា ហេសា “សុភោជនសានុភវនករាជារិយា” តិ វុត្តា។
សុខាទិវសេន បនស្ស ភេទំ សយមេវ វត្ថុតិ។ នីលាទិភេទំ អារម្មណំ
សញ្ញានាតិ សញ្ញំ កត្វា ជានាតីតិ សញ្ញា, សា សញ្ញានលក្ខណោ។ សា បិ

ឧប្បជ្ឈមាណ ធារុអាទីសុ វឌ្ឍកិអាទីនំ សញ្ញាណករណំ វិយ បច្ឆា សញ្ញាននស្ស
ការណក្ខតំ អាការំ គហេត្វា ឧប្បជ្ឈតិ។ និមិត្តការិកាយ តាវេតំ យុជ្ជតិ,
និមិត្តន សញ្ញានន្តិយា បន កថន្តិ? សាបិ បុន អបរាយ សញ្ញាយ សញ្ញាននស្ស
និមិត្តំ អាការំ គហេត្វា ឧប្បជ្ឈតិ តិ ន ឯត្ថ កោចិ អសម្ពរោ។

ចេតេតិ អត្តនា សម្បយុត្តធម្ម អារម្មណេ អភិសន្ធិហតិ,
សង្ខតាភិសង្ខរណេ វា ព្យាបារមាបជ្ជតិ តិ ចេតនា។ តថា ហិ អយមេវ
អភិសង្ខរណេ បធានត្តា វិភង្កេ សុត្តន្តភាជនិយេ សង្ខារក្ខន្ធវិភជន្តេន
“សង្ខតមភិសង្ខរោន្តិ តិ សង្ខារា” តិ (សំ. និ. ៣.៧៩) វត្ថា “ចក្កសម្ពស្សជា
ចេតនា” ត្យាទិនា (វិភ. ២០) និទ្ទិដ្ឋា។ សា ចេតយិតលក្ខណា,
ជេដ្ឋសិស្សមហាវឌ្ឍកិអាទិយោ វិយ សកិច្ចបរកិច្ចសាធិកាតិ ទដ្ឋព្ភំ។
ឯកគ្គតាវិតក្កាវិចារបីតីនំ សរូបវិការីនំ ហេដ្ឋា អាគតមេវ។

ជីវន្តិ តេន សម្បយុត្តធម្មាតិ ជីវិតំ, តទេវ សហជាតានុចាលនេ
អាធិបច្ចយោគេន ឥន្ទ្រិយន្តិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ, តំ អនុចាលនលក្ខណំ
ឧប្បលាទិអនុចាលកំ ឧទកំ វិយ។ ករណំ កាហេ, មនស្សី កាហេ មនសិកាហេ,
សោ ចេតសោ អារម្មណេ សមន្នាហារលក្ខណោ។ វិតក្កោ ហិ
សហជាតធម្មានំ អារម្មណេ អភិនិរោបនសភាវត្តា តេ តត្ថ បក្ខិបន្តោ វិយ
ហោតិ, ចេតនា អត្តនា អារម្មណគ្គហណេន យថារុទ្ធោ ធម្មេបិ តត្ថ តត្ថ
និយោជេន្តិ ពលនាយកោ វិយ ហោតិ, មនសិកាហេ តេ អារម្មណាភិមុខំ
បយោជនតោ អាជានីយានំ បយោជនកសាវជីវិយាតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។
ធម្មានព្ភិ តំ តំ យាថាវសរសលក្ខណំ សភាវតោ បជីវិជ្ឈិត្វា ភកវតា តេ តេ
ធម្មាវិតត្តាតិ ភកវតិ សទ្ធាយ “ឯវិវិសេសា ឥមេ ធម្មា” តិ ឱកហ្មេត្វា
ឧគ្គហណាបរិបុច្ឆាទិវសេន តេសំ សភាវសមធិគមាយ យោគោ ករណីយោ, ន

បន តត្ថ តត្ថ វិប្បជិបដ្ឋន្តេហិ សម្មោហោ អាបដ្ឋិតញ្ចាតិ អយមេត្ថ អាចរិយានំ
អនុសាសនំ។ សព្វេសម្មិ ឯកុននវុតិចិត្តានំ សាធារណា និយមតោ តេសុ
ឧប្បជ្ឈនតោតិ សព្វចិត្តសាធារណា នាម។

៣. អធិប្បដ្ឋនំ អធិមោក្ខោ, សោ សន្និដ្ឋានលក្ខណោ, អារម្មណោ
និច្ចលភាវេន ឥន្ទឡិលាវិយ ធន្នញ្ចោ។ វីរានំ ភាវោ, កម្មំ, វិធិនា ញ្ញ័យិតតំ
បវត្តតព្ពន្ធិវា វីរិយំ, ឧស្សហោ, សោ សហជាតានំ ឧបត្ថម្ភនលក្ខណោ។
វីរិយវសេន ហិ តេសំ ឱលីនវុត្តិតា ន ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឥមស្ស វិតក្កាធិហិ
វិសេសោ សុចាកដោ ហោតិ។ ធន្ននំ ធន្នោ, អារម្មណេន អត្ថិកតា, សោ
កត្តកាមតាលក្ខណោ។ តថា ហេស “អារម្មណគ្គហណោ ចេតសោ
ហត្ថប្បសារណំ វិយា” តិ (ធិ. ស. អដ្ឋ. ១ យេវាបនកវណ្ណានា) វុច្ចតិ។
ធានវត្ថុវិស្សជ្ឈនវសេន បវត្តកាលេបិ ចេស វិស្សជ្ឈិតព្ពេន តេន អត្ថិកោវ
ខិបិតព្ពឧស្សនំ គហណោ អត្ថិកោ ឥស្សសោ វិយ។ សោភនេសុ តទិតវេសុ ច
បកាវេន កិណ្ណាវិប្បកិណ្ណាតិ បកិណ្ណាកា។

៤. សោភនាបេក្ខាយ ឥតវេ, ឥតវាបេក្ខាយ សោភនា ច អញ្ញោ នាម, តេសំ
សមាធា ន ឧទ្ធច្ឆសទ្ធាធម្មោវិយ អកុសលាធិសភាវាយេវាតិ អញ្ញាសមាធា។

អញ្ញាសមាធមេតសិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អកុសលចេតសិកវណ្ណានា

៥. ឯវំ តាវ សព្វចិត្តសាធារណវសេន, បកិណ្ណាកវសេន ច
សោភនេតវសភាវេ តេវស ធម្មេ ឧទ្ធិសិទ្ធា ឥនានិ ហេដ្ឋា ចិត្តវិភាគេ
និទ្ធិដ្ឋានុក្កមេន អកុសលធម្មបរិយាបន្នេ បឋមំ, តតោ សោភនធម្មបរិយាបន្នេ
ច ធស្សេតុំ “មោហោ” ត្បាទិ វុត្តំ។ អហេតុកា បន អាវេណិកធម្មា នត្ថីតិ ន តេ

វិសុំ រុក្ខា។ អារម្មណ៍ មុយ្តីតីតិ មោហោ, អញ្ញាណំ, សោ
អារម្មណ៍សភាវៈប្រាជនលក្ខណោ។ អារម្មណ៍គ្រហឫទ័យសប្បវត្តាបិ ហេស
តស្ស យថាសភាវៈប្បដិប្បាទនាការេនេវ បវត្តតិ។ ន ហិរិយតិ ន លដ្ឋតិ
អហិរិកោ, បុគ្គលោ, ធម្មសមូហោ វា។ អហិរិកស្ស ភារោ អហិរិក្កំ, តទេវ
អហិរិកំ។ ន ឌីត្តប្បតីតិ អនោត្តប្បំ។ តត្ថ គូថតោ តាមសូករោវិយ
កាយទុច្ចរិតាធិតោ អធិគុច្ឆនលក្ខណំ អហិរិកំ, អគ្គតោ សលភោវិយ តតោ
អនុត្តាសលក្ខណំ អនោត្តប្បំ។ តេនាហុ ចោរណា -

“ធិគុច្ឆតិ នាហិរិកោ, ចាចា គូថាវ សូករោ;
ន កាយតិ អនោត្តប្បំ, សលភោវិយ ចាវកា”តិ។

ឧទ្ទុតស្ស ភារោ ឧទ្ទុច្ចំ, តំ ចិត្តស្ស អរូបសមលក្ខណំ
ចាសាណាភិយាតសមុទ្ទុតភស្តំវិយ។ លុព្ពតីតិ លោភោ, សោ អារម្មណ៍
អភិសង្កលក្ខណោ មក្កជាលេចោវិយ។ ចិត្តស្ស អាលម្ពិតុកាមតាមត្តំ ធម្មោ,
លោភោ តត្ថ អភិគិដ្ឋនន្តិ អយមេតេសំវិសេសោ។ “ឥទមេវ សច្ចំ,
មោយមញ្ញ”ន្តិ មិច្ឆាភិនិវេសលក្ខណោ ធិដ្ឋិ។ ញាណញ្ចំ អារម្មណ៍
យថាសភាវៈតោ ជាតិ, ធិដ្ឋិ យថាសភាវៈវិជហិត្វា អយាថាវតោ គណ្ណាតីតិ
អយមេតេសំវិសេសោ។ “សេយ្យោបាមស្មី”ត្យាធិនា មញ្ញតីតិ មាធា, សោ
ឧណ្ហាតិលក្ខណោ។ តថា ហេស “កេតុកម្យតាបច្ចបដ្ឋានោ”តិ (ធរ. ស. អដ្ឋ.
៤០០) រុក្ខា។ ធុស្សតីតិ ធាសោ, សោ ចណ្ឌិក្ខលក្ខណោ បហាជាសីវិសោវិយ,
ឥស្សតីតិ ឥស្ស, សា បរសម្បត្តិឧស្សយនលក្ខណោ។ មច្ឆរស្ស ភារោ មច្ឆរិយំ,
“មា ឥទំ អច្ឆរិយំ អញ្ញេសំ ហោតុ, មយ្ហមេវ ហោតុ”តិ បវត្តំ វា មច្ឆរិយំ, តំ
អត្តសម្បត្តិនិគ្រហនលក្ខណំ។ កុច្ឆិតំ កតន្តិ កុកតំ។
កតាកតទុច្ចរិតសុចរិតំ។ អកតម្បិ ហិ កុកត”ន្តិ វោហារន្តិ “យំ មយា អកតំ។

តំ កុកត"ន្តិ។ ឥធម៌ បន កតាកតំ អារព្ព ឧប្បន្នោវិប្បជិសារចិត្តប្បាទោ កុកតំ,
តស្ស ភាវោ កុក្កុដ្ឋំ, តំ កតាកតទុដ្ឋវិភស្តបរិភានុសោចនលក្ខណំ។ ជិនំ
ជិនំ, អនុស្សហនាវសំសីទនវសេន សំហតភាវោ។ មិទ្ធុនំ មិទ្ធុ,
វិភតសាមត្តិយតា, អសត្តិវិយាតោ វា, តត្ថ ជិនំ ចិត្តស្ស អកម្មញ្ញតាលក្ខណំ,
មិទ្ធុ វេទនាទិក្ខន្ធត្ថយស្សាតិ អយមេតេសំវិសេសោ។ តថា ហិ ចាឡិយំ (ធម៌. ស.
១១៦២-១១៦៣) “តត្ថ កតមំ ជិនំ? យា ចិត្តស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា។ តត្ថ
កតមំ មិទ្ធុ? យា កាយស្ស អកល្លតា អកម្មញ្ញតា” ត្យាទិនា ឥមេសំ និទ្ទេសោ
បរវត្តោ។ ននុ ច “កាយស្ស” តិ វចនតោ រូបកាយស្សបិ អកម្មញ្ញតា មិទ្ធុន្តិ
តស្ស រូបភាវោបិ អាបដ្ឋតីតិ? នាបដ្ឋតិ, តត្ថ តត្ថ អាចរិយេហិ
អានីតការណាវសេនេវស្ស បដិក្ខត្តត្តា។ តថា ហិ មិទ្ធុវាទិមតប្បជិក្ខេបនត្ថំ
តេសំ វាទនិក្ខេបបុព្វកំ អដ្ឋកថាទីសុ ពហុធាវិត្តារេន្តិ អាចរិយា។ អយំ បនេត្ត
សន្តិហោ -

“កេចិ មិទ្ធុម្បិ រូបន្តិ, វេទនេតំ ន យុដ្ឋតិ;
បហាតព្ពេសុ វុត្តត្តា, កាមច្ឆន្ទាទយោ វិយ។

“បហាតព្ពេសុ អក្ខាត-មេតំ នីវរណេសុ ហិ;
រូបន្តុ ន បហាតព្ព-មក្ខាតំ ទស្សនាទិនា។

“ន តុម្ហំ ភិក្ខុវេ រូបំ, បជហោថា'តិ ចាវតោ;
បហោយ្យភាវលេសោបិ, យត្ថ រូបស្ស ទិស្សតិ។

“តត្ថ តត្ថិសយច្ឆន្ទ-រាគហានិ បកាសិតា;
វុត្តញ្ញិ តត្ថ យោ ធន្ទ-រាគក្ខេហោតិអាទិកំ។

“រូចារូបេសុ មិទ្ធុសុ, អរូបំ តត្ថ ទេសិតំ;

ឥតិ ចេ នត្តិ តំ តត្ថ, អវិសេសេន ចាបតោ។

“សក្កា ហិ អនុមាតុំ យំ, មិទ្ធិ រូបន្តិ ចិន្តិតំ;
តម្បី នីវរណំ មិទ្ធិ-ការតោ ឥតវំ វិយ។

“សម្បយោគាភិធានា ច, ន តំ រូបន្តិ និច្ឆយោ;
អរូបីនញ្ចំ ខន្ធនំ, សម្បយោគោ បរុច្ចតិ។

“តថារុប្បេ សមុប្បត្តិ, ចាបតោ នត្តិ រូបតា;
និទ្ធា ឡីណាសវានន្ត, កាយគេលញ្ញតោ សិយា”តិ។

អកុសលចេតសិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សោភនចេតសិកវណ្ណានា

៦. សទ្ធិបាតីតិ សទ្ធា, ពុទ្ធាធិសុ បសាទោ, សា សម្បយុត្តធម្មានំ
បសាទនលក្ខណា ឧទកប្បសាទកមណី វិយ។ សរណំ សតិ, អសម្មោសោ,
សា សម្បយុត្តធម្មានំ សារណាលក្ខណា។ ហិរិយតិ កាយទុច្ចរិតាធិហិ
ជិតុច្ចតីតិ ហិរិ, សា ចាបតោ ជិតុច្ចនលក្ខណា។ ឌីត្ថប្បតីតិ ឌីត្ថប្បំ, តំ
ចាបតោ ឌត្តាសលក្ខណំ។ អត្ថការវវេសេន ចាបតោ ជិតុច្ចនតោ កុលវេជ្ជវិយ
ហិរិ, បរការវវេសេន ចាបតោ ឌត្តាសនតោ វេសិយាវិយ ឌីត្ថប្បំ។
លោភប្បជីបក្ខោ អលោភោ, សោ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អលគ្គតាលក្ខណោ
មុត្តភិក្ខុវិយ។ ទោសប្បជីបក្ខោ អទោសោ, សោ អចណ្ឌិក្ខលក្ខណោ
អនុកូលមិត្តាវិយ។ តេសុ ធម្មេសុ មជ្ឈត្តតា តត្រមជ្ឈត្តតា, សា
ចិត្តចេតសិកានំ អជ្ឈបេក្ខនលក្ខណោ សមប្បវត្តានំ អស្សានំ អជ្ឈបេក្ខកោ
សារជិវិយ។

កាយស្ប បស្សម្ពនំ កាយប្បស្សន្ធិ។ ចិត្តស្ប បស្សម្ពនំ ចិត្តប្បស្សន្ធិ។
 ឧភោមិ ចេតា កាយចិត្តនរជ្ជបសមលក្ខណា។ កាយស្ប លហុភារោ
 កាយលហុតា។ តថា ចិត្តលហុតា។ តា កាយចិត្តគរុភារវ្យបសមលក្ខណា។
 កាយស្ប មុទុភារោ កាយមុទុតា។ តថា ចិត្តមុទុតា។ តា
 កាយចិត្តជទុភារវ្យបសមលក្ខណា។ កម្មនិ សាធុ កម្មញ្ញំ, តស្ស ភារោ
 កម្មញ្ញតា, កាយស្ប កម្មញ្ញតា កាយកម្មញ្ញតា។ តថា ចិត្តកម្មញ្ញតា។ តា
 កាយចិត្តអកម្មញ្ញភារវ្យបសមលក្ខណា។ បគុណស្ប ភារោ ចាគុញ្ញំ, តនេវ
 ចាគុញ្ញតា, កាយស្ប ចាគុញ្ញតា កាយចាគុញ្ញតា។ តថា ចិត្តចាគុញ្ញតា។ តា
 កាយចិត្តានំ គេលញ្ញវ្យបសមលក្ខណា។ កាយស្ប ឧដុកភារោ
 កាយុដុកតា។ តថា ចិត្តុដុកតា។ តា កាយចិត្តានំ អន្ធូវលក្ខណា។ យថាភ្លម៍
 បនេតា កាយចិត្តានំ សារម្ពាទិករធាតុក្ខោភបដិបក្ខបច្ចយសមុដ្ឋានា,
 កាយោតិ ចេត្ត វេទនាទិក្ខន្ធត្ថយស្ប គហណាំ។ យស្មា ចេតេ ទ្វេ ទ្វេ ធម្មាវ
 ឯកតោ ហុត្វា យថាសកំ បដិបក្ខធម្មេ ហនន្តិ, តស្មា ឥនេវ ធុរិយតា វុត្តា, ន
 សមាធិអាធិសុ។ អបិច ចិត្តប្បស្សន្ធិអាធិហិ ចិត្តស្សេវ បស្សន្ធាធិភារោ ហោតិ,
 កាយប្បស្សន្ធិអាធិហិ បន រូបកាយស្បបិ
 តំសមុដ្ឋានបណីតរូបជរណាវសេនាតិ តទត្ថសន្ធិស្សនត្ថញ្ញេត្ត ធុរិយតា វុត្តា។
 សោភនានំ សញ្ញេសម្បិ សាធារណា និយមេន តេសុ ឧប្បជ្ឈនតោតិ
 សោភនសាធារណា។

៧. សម្មា វេទន្តិ ឯតាយោតិ សម្មាវាចា, វដិទុច្ឆរិតវិវតិ។ សា ចតុត្ថិជា
 មុសាវាទា វេរមណី, មិសុណាវាចា វេរមណី, ជរុសវាចា វេរមណី, សម្ពប្បលាចា
 វេរមណីតិ។ កម្មមេវ កម្មន្តោ សុត្តន្តវនន្តាធម្មោវិយ។ សម្មា បវត្តោ កម្មន្តោ
 សម្មាកម្មន្តោ, កាយទុច្ឆរិតវិវតិ។ សា តិវិជា ចាណាតិចាតា វេរមណី,
 អធិដ្ឋានាចា វេរមណី, កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណីតិ។ សម្មា អាជីវន្តិ ឯតោតិ

សម្មាអដ្ឋីវោ, មិច្ឆាជីវិតិ។ សោ បន អដ្ឋីវោហតុកកាយវីច្ឆុច្ឆិតតោ
វិរមណាវសេន សត្តវិជោ, កុហនលបនាធិមិច្ឆាជីវិតិវិរមណាវសេន ពហុវិជោ វា។
តិវិជាបិ បនេតា បច្ចេកំ សម្មត្តសមាទានសមុច្ឆេទវិរិតិវសេន តិវិជា
វិរិតិយោ នាម យថាវុត្តុច្ឆិតតេហិវិរមណតោ។

៨. ករោតិ បរទុក្ខេ សតិ សាធនំ បាធយខេទំ ជនេតិ, កិរតិ វាវិក្ខិបតិ
បរទុក្ខំ, កិណាតិ វា តំ ហិសតិ, កិរិយតិ វា ទុក្ខតេសុ បសារិយតីតិ ករុណា,
សា បរទុក្ខាបនយនកាមតាលក្ខណា។ តាយ ហិ បរទុក្ខំ អបនិយតុ វា, មា
វា, តទាការេនេវ សា បវត្តតិ។ មោទន្តិ ឯតាយាតិ មុទិតា, សា
បរសម្មត្តិអនុមោទនលក្ខណា, អប្បមាណាសត្តារម្មណត្តា អប្បមាណា, តា
ឯវ អប្បមញ្ញា។ ននុ ច “ចតស្សោ អប្បមញ្ញា” តិ វក្ខតិ, កស្មា បនេត្ត ទ្វេយេវ
វុត្តាតិ? អនោសតត្រមជ្ឈត្តតាហិ មេត្តបេក្ខានំ គហិតត្តា។ អនោសោយេវ
ហិ សត្តេសុ ហិតត្តសយវសប្បវត្តោ មេត្តា នាម។ តត្រមជ្ឈត្តតាយេវ តេសុ
បដិឃានុនយវុបសមប្បវត្តា ឧបេក្ខា នាម។ តេនាហុ ចោរាណា -

“អព្យាចាទេន មេត្តា ហិ, តត្រមជ្ឈត្តតាយ ច;
ឧបេក្ខា គហិតា យស្មា, តស្មា ន គហិតា ឧភោ” តិ។ (អភិធជ. ៧០);

បកាវេន ជាតាតិ អនិច្ចាធិវសេន អវុត្តុតីតិ បញ្ញា, សា ឯវ
យថាសភាវាវពោធនេ អាធិបច្ចយោគតោ ឥន្ទ្រិយន្តិ បញ្ញិទ្រិយំ។ អថ
សញ្ញាវិញ្ញាណាបញ្ញានំ កី នាជាករណាន្តិ? សញ្ញា តាវ នីលាធិវសេន
សញ្ញាននមត្តំ ករោតិ, លក្ខណាប្បដិវេធំ កាតុំ ន សក្កោតិ។ វិញ្ញាណំ
លក្ខណាប្បដិវេធម្មិ សាធម៌, ឧស្សុក្ខិត្វា បន មគ្គំ ចាបេតុំ ន សក្កោតិ។ បញ្ញា
បន តិវិធម្មិ ករោតិ, ពាលគាមិកហោវញ្ញកានំ កហាបណាវពោធនមេត្ត
និទស្សនន្តិ។ ញាណាវិប្បយុត្តសញ្ញាយ ចេត្ត អាការគ្គហណាវសេន

ឧប្បជ្ឈនកាលេ វិញ្ញាណំ អញ្ចេហារិកំ, សេសកាលេ ពលវំ។
ញាណសម្មយុត្តា បន ឧភោមិ តទនុគតិកា ហោន្តិ។ សព្វថាមិ បញ្ចវិសតីតិ
សម្ពន្ធោ។

៩. “តេរសញ្ញាសមាណ” ត្យាទិ តីហិ រាសីហិ វុត្តានំ សង្គហោ។

សោភនចេតសិកវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សម្មយោគនយវណ្ណានា

១០. ចិត្តន សហ អវិយុត្តា ចិត្តាវិយុត្តា, ចេតសិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។
ឧប្បជ្ឈតីតិ ឧប្បាទោ, ចិត្តមេវ ឧប្បាទោ ចិត្តុប្បាទោ។ អញ្ញត្ថ បន សសម្មយុត្តំ
ចិត្តំ ចិត្តុប្បាទោតិ វុច្ចតិ “ឧប្បជ្ឈតិ ចិត្តំ ឯតេនាតិ ឧប្បាទោ, ធម្មសម្មហោ,
ចិត្តញ្ច តំ ឧប្បាទោ ចាតិ ចិត្តុប្បាទោ” តិ កត្វា។ សមាហារទូន្មេមិ ហិ បុល្លិដ្ឋំ
កត្តចិ សធុរិទ្ធ ឥច្ឆន្តិ។ តេសំ ចិត្តាវិយុត្តានំ ចិត្តុប្បាទេសុ បច្ចេកំ សម្មយោគោ
ឥតោ បរំ យថាយោគំ បវុច្ចតីតិ សម្ពន្ធោ។

អញ្ញាសមាណចេតសិកសម្មយោគនយវណ្ណានា

១៣. សភាវេន អវិតក្កត្តា ទិបញ្ចវិញ្ញាណានិ វុដ្ឋិតានិ ឯតេហិ, តេហិ វា
ឯតានិ វុដ្ឋិតានិតិ ទិបញ្ចវិញ្ញាណាវុដ្ឋិតានិ, ចតុចត្តាលីស កាមាវចរចិត្តានិ។
តេសុ ចេវ ឯកាទសសុ បឋមជ្ឈានចិត្តេសុ ចវិតក្កោ ជាយតិ សេសានំ
ភាវនាពលេន អវិតក្កត្តាតិ អធិប្បាយោ។

១៤. តេសុ ចេវ បញ្ចបញ្ញាសសវិតក្កចិត្តេសុ, ឯកាទសសុ
ទុតិយជ្ឈានចិត្តេសុ ចាតិ ធនដ្ឋិចិត្តេសុ វិចារោ ជាយតិ។

១៥. ធ្វើបញ្ជាវិញ្ញាណេហិ, វិចិត្តិក្ខាសហគតេន ចាតិ ឯកាទសហិ វដ្ឋិតេសុ
អដ្ឋសត្តតិចិត្តេសុ អធិមោក្ខោ ជាយតិ។

១៦. បញ្ចាទ្វារវដ្ឋនេន, ធ្វើបញ្ជាវិញ្ញាណេហិ, សម្មជីច្ឆនទ្ធយេន,
សន្តិរណត្តយេន ចាតិ សោឡសហិ វដ្ឋិតេសុ តេសត្តតិយា ចិត្តេសុ វីរិយំ
ជាយតិ។

១៧. ទោមនស្សសហគតេហិធ្វីហិ, ឧបេក្ខាសហគតេហិ
បញ្ចបញ្ញាសចិត្តេហិ, កាយវិញ្ញាណទ្ធយេន, ឯកាទសហិ ចតុត្ថជ្ឈានេហិ
ចាតិ សត្តតិចិត្តេហិ វដ្ឋិតេសុ ឯកបញ្ញាសចិត្តេសុ បីតិ ជាយតិ។

១៨. អហេតុកេហិ អជ្ឈាសហិ, មោម្មហេហិ ធ្វីហិ ចាតិ វីសតិយា ចិត្តេហិ
វដ្ឋិតេសុ ឯក្ខនសត្តតិចិត្តេសុ ធនោ ជាយតិ។

១៩. តេ បនាតិ បកិណ្ណករីវដ្ឋិតា តំសហគតា ច។ យថាគ្គមន្តិ
វិតក្កាធិធបកិណ្ណករីវដ្ឋិតតំសហិតកមាឡុបតោ។ “ធសដ្ឋិ
បញ្ចបញ្ញាសា” ត្យាធិ ឯកវីសសតគណានវសេន, ឯក្ខនឡុតិគណានវសេន ច
យថាវហំ យោជេតព្ពំ។

អញ្ញាសមានចេតសិកសម្មយោគនយវណ្ណាធា និដ្ឋិតា។

អកុសលចេតសិកសម្មយោគនយវណ្ណាធា

២០. “សញ្ញាកុសលសាធារណា” តិ វត្វា តនេវ សមត្ថតុំ “សព្វេសុបី” ត្យាធិ
វុត្តំ។ យោ ហិ កោចិ ចាណាតិចាតាធិសុ បដិបដ្ឋតិ, សោ សព្វេហិ មោហោន
តត្ថ អនាធិនវទស្សរី អហិរិកេន តតោ អធិគុច្ឆន្តោ, អនោត្តប្បេន

អនោត្តប្បន្នោ, ឧទ្ធច្ឆន អរូបសន្នោ ច ហោតិ, តស្មា តេ សញ្ញាកុសលេសុ
ឧបលព្ពន្តិ។

២៤. លោកសហគតចិត្តេស្វេវាតិ វេ-កាវោ អធិការត្ថាយបិ ហោតីតិ
“ធិដ្ឋិសហគតចិត្តេស្វ” តិអាទីសុបិ អវធារណំ ទដ្ឋព្ពំ។ សក្កាយាទីសុ ហិ
អភិនិវិសន្តស្ស តត្ថ មមាយនសម្ភវតោ ធិដ្ឋិ លោកសហគតចិត្តេស្វេវ លព្ពតិ។
មាណេបិ អហំមាណវសេន បវត្តនតោ ធិដ្ឋិសធិសោវ បវត្តតីតិ ធិដ្ឋិយា សហ
ឯកចិត្តប្បាទេន បវត្តតិ កេសរសីហោវិយ អបរេន តថាវិជេន សហ
ឯកគុហាយំ, ន ចាបិ ទោសមូលាទីសុ ឧប្បជ្ជតិ អត្តសិនេហាសន្និស្សយភាវេន
ឯកន្តលោកបទដ្ឋានត្ថាតិ សោ ធិដ្ឋិវិប្បយុត្តេស្វេវ លព្ពតិ។

២៥. តថា បរសម្មត្ថី ឧស្សយន្តស្ស, អត្តសម្មត្ថិយា ច បរេហិ
សាធារណភារំ អនិច្ឆន្តស្ស, កតាកតទុច្ឆរិតសុចរិតេ អនុសោចន្តស្ស ច តត្ថ
តត្ថ បដិហាននវសេនេវ បវត្តនតោ ឥស្សរមច្ឆរិយកុក្កុច្ឆានិ បដិយចិត្តេស្វេវ។

២៦. អកម្មញ្ញតាបកតិកស្ស តថា សភាវតិក្ខេសុ អសម្ពាវិកេសុ
បវត្តនាយោគតោ ជិនមិទ្ធិ សសម្ពាវិកេស្វេវ លព្ពតិ។

២៧. សញ្ញាបុញ្ញេស្វេវ ចត្តារោ ចេតសិកា គតា, លោកមូលេយេវ
យថាសម្ពុត្តំ តយោ គតា, ទោសមូលេស្វេវ ទ្វីសុ ចត្តារោ គតា, តថា
សសម្ពាវេយេវ ទ្វយន្តិ យោជនា។ វិចិក្ខិច្ឆាវិចិក្ខិច្ឆាចិត្តេ ចាតិ ច-សន្នោ
អវធារណេ។ វិចិក្ខិច្ឆាវិចិក្ខិច្ឆាចិត្តេយេវាតិ សម្ពន្ធា។

អកុសលចេតសិកសម្មយោគនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សោភនចេតសិកសម្មយោគនយវណ្ណានា

២៩. លោកុត្តរចិត្តេសុ ចាទកជ្ឈានាធិវសេន កធាចិ សម្មាសង្កប្បវិរហោ
សីយា, ន បន វិរតីនំ អភារោ មគ្គស្ស កាយទុច្ចរិតាធិនំ សមុច្ឆេទវសេន,
ជលស្ស ច តទនុកូលវសេន បវត្តនតោតិ វុត្តំ “វិរតិយោ បនា” ត្យាទិ។
សព្ពថាបីតិ សព្ពេហិបិ តំតំទុច្ចរិតទុរាជីវានំ វិធមនវសប្បវត្តេហិ អាការេហិ។
ន ហិ ឯតាសំ លោកិយេសុ វិយ លោកុត្តរេសុបិ មុសាវាទាធិនំ វិសុំ វិសុំ
បហានវសេន បវត្តិ ហោតិ សព្ពេសមេវ ទុច្ចរិតទុរាជីវានំ តេន តេន មគ្គេន
កេសញ្ចិ សព្ពសោ, កេសញ្ចិ អចាយគមនីយាធិអវត្ថាយ បហានវសេន
ឯកកូលោ សមុច្ឆិទ្ធនតោ។ ននុ ចាយមត្តោ “ឯកតោវា” តិ ឥមីនាវ សិទ្ធាតិ?
តំ ន, តិស្សន្នំ ឯកតោវុត្តិបរិធិបនមត្តេន ចតុត្ថិជវចីទុច្ចរិតាធិនំ
បដិបក្ខាការប្បវត្តិយា អធិបិតត្ថា។ កេចិ បន ឥមមត្តំ អសល្លក្ខត្វាវ
“សព្ពថាបី” តិ ឥនំ អតិវត្ត” ត្ថិ វនន្តិ, តត្ថ តេសំ អញ្ញាណមេវ ការណំ។
“និយតា” តិ ឥមីនាបិ លោកិយេសុ វិយ កធាចិ សម្ពុំ និវារេតិ។ តថា ហេតា
លោកិយេសុ យេវាបនកវសេន ទេសិតា, ឥធ បន សរូបេនេវ។
កាមាវចរកុសលេស្វេវាតិ អវធារណេន កាមាវចរិចាកកិរិយេសុ
មហាគ្គតេសុ ច សម្ពុំ និវារេតិ។ តថា ចេវ ឧបរិ វត្តតិ។ កធាចីតិ
មុសាវាទាធិឯកកទុច្ចរិតេហិ បដិវិរមណាកាលេ។ កធាចិ ឧប្បជ្ឈន្តាបិ ន
ឯកតោ ឧប្បជ្ឈន្តិវីតិក្កមិតត្ថវត្ថុសម្ពាតានំ អត្តនោ អារម្មណានំ
សម្ពាបេក្ខត្តាតិ វុត្តំ “វិសុំ វិសុំ” ត្ថិ។

៣០. អប្បនាប្បត្តានំ អប្បមញ្ញានំ ន កធាចិ សោមនស្សវហិតា បវត្តិ
អត្ថិតិ “បញ្ចម... បេ... ចិត្តេសុ ចា” តិ វុត្តំ។ វិជីវណាទិតាយ មហាត្តំ គតានិ,
មហាន្តេហិ វា ឈាយីហិ គតានិ បត្តានីតិ មហាគ្គតានិ។ នាណ ហុត្វាតិ
ភិជ្ជាវម្មណត្តា អត្តនោ អារម្មណភូតានំ ទុក្ខិតសុខិតសត្តានំ
អាចាថគមនាបេក្ខតាយ វិសុំ វិសុំ ហុត្វា។ ឯត្ថាតិ ឥមេសុ

កាមាវចរកុសលចិត្តសុ, ករុណាមុទិតាភាវនាកាលេ អប្បនាវីដិតោ បុព្វេ
បរិចយវសេន ឧបេក្ខាសហគតចិត្តហិមិ បរិកម្មំ ហោតិ, យថា តំ
បគុណាគន្ធិំ សង្ខាយន្តស្ស កធាចិ អញ្ញាវិហិតស្សបិ សង្ខាយនំ, យថា ច
បគុណាវិបស្សនាយ សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស កធាចិ បរិចយពលេន
ញាណាវិប្បយុត្តចិត្តហិមិ សម្មសន្តិ ឧបេក្ខាសហគតកាមាវចរេសុ
ករុណាមុទិតានំ អសម្ពុវវាទោ កេចិវាទោ កតោ។ អប្បនាវីដិយំ បន តាសំ
ឯកន្តតោ សោមនស្សសហគតេស្វរេ សម្ពុវេ ទដ្ឋញ្ញោ ភិន្នជាតិកស្ស វិយ
ភិន្នវេទនស្សបិ អាសេវនបច្ឆយាភាវតោ។

៣២. តយោ សោឡសចិត្តស្វតិ សម្មាវាទាធយោ តយោ ធម្មា
អដ្ឋលោកុត្តរកាមាវចរកុសលវសេន សោឡសចិត្តសុ ជាយន្តិ។

៣៣. ឯវំ និយតានិយតសម្មយោគវសេន វុត្តសុ អនិយតធម្មេ ឯកតោ
ទស្សត្វា សេសានំ និយតការំ ទីបេតុំ “ឥស្សរមច្ឆេវា” ត្បាទិ វុត្តំ។
ឥស្សរមច្ឆេវកុក្កច្ឆវិរតិករុណាធយោ នាណា កធាចិ ជាយន្តិ, មាណោ ច កធាចិ
“សេយ្យោហមស្មី” ត្បាទិវសប្បវត្តិយំ ជាយតិ។ ជិនមិទ្ធិំ តថា កធាចិ
អកម្មញ្ញតាវសប្បវត្តិយំ សហ អញ្ញមញ្ញំ អវិប្បយោគិវសេន ជាយតីតិ
យោជនា។ អថ វា មាណោ ចាតិ ឯត្ថ ច-សទ្ធិំ “សហា” តិ ឯត្តាបិ យោជេត្វា ជិនមិទ្ធិំ
តថា កធាចិ សហ ច សសង្ខារិកបដិយេ, ទិដ្ឋិតតវិប្បយុត្តសសង្ខារិកេសុ ច
ឥស្សរមច្ឆវិយកុក្កច្ឆហិ, មាណេន ច សទ្ធិំ, កធាចិ
តទិតរសសង្ខារិកចិត្តសម្មយោគកាលេ, តំសម្មយោគកាលេបិ វា នាណា ច
ជាយតីតិ យោជនា ទដ្ឋញ្ញា។ អបរេ បន អាចរិយា “មាណោ ច ជិនមិទ្ធិញ្ញោ តថា
កធាចិ នាណា កធាចិ សហ ច ជាយតី” តិ ឯត្ថកមេវ យោជេសុំ។

៣៤. សេសាតិ យថាវុត្តហិ ឯកាទសហិ អនិយតេហិ ឥតវេ
ឯកចត្តាលីស។ កេចិ បន “យថាវុត្តហិ អនិយតេយេវាបនកេហិ សេសា
និយតេយេវាបនកា”តិ វណ្ណោន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ, ឥយេវាបនកនាមេន
កេសញ្ចិ អនុទ្ធជត្តា។ កេវលញ្ចោត្ត និយតានិយតវសេន ចិត្តប្បាទេសុ
យថាវហំ លព្ពមានចេតសិកមត្តសន្មស្សនំ អាចរិយេន កតំ, ន
យេវាបនកនាមេន កេចិ ឧទ្ធជាតិ។

ឯវំ តាវ “ជស្សទីសុ អយំ ជម្មោ ឯត្ថកេសុ ចិត្តេសុ ឧបលព្ពតី”តិ
ចិត្តបរិច្ឆេទវសេន សម្មយោកំ ទស្សេត្វា ឥទានិ “ឥមស្មី ចិត្តប្បាទេ ឯត្ថកា
ចេតសិកា”តិ ចេតសិកាសិបរិច្ឆេទវសេន សង្កហំ ទស្សេតុំ
“សង្កហញ្ញា”ត្យាទិ វុត្តំ។

សោភនចេតសិកសម្មយោកនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សម្មយោកនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សង្កហនយវណ្ណានា

៣៥. “ឆត្ថីសា”ត្យាទិ តត្ថ តត្ថ យថាវហំ លព្ពមានកធម្មវសេន
គណនសង្កហោ។

៣៦. បឋមជ្ឈានេ និយុត្តានិ ចិត្តានិ, តំ វា ឯតេសំ អត្ថិតិ
បឋមជ្ឈានិកចិត្តានិ។ អប្បមញ្ញានំ សត្តារម្មណត្តា, លោកុត្តរានញ្ច
និព្ពានារម្មណត្តា វុត្តំ “អប្បមញ្ញាវដ្ឋិតា”តិ។ “តថា”តិ ឥមិនា អញ្ញាសមាទា,
អប្បមញ្ញាវដ្ឋិតា សោភនចេតសិកា ច សង្កហំ កច្ឆន្តិតិ អាកខ្សតិ។
ឧបេក្ខាសហគតាតិ វិតក្កវិចារបីតិសុខវដ្ឋា សុខដ្ឋានំ បរិដ្ឋឧបេក្ខាយ

សហគតា។ បញ្ចកជ្ឈានវសេនាតិ វិតក្កវិចារ វិសុំ វិសុំ អតិក្កមិត្វា
ភាវេន្តស្ស នាតិ តិក្កញ្ញាណស្ស វសេន ទេសិតស្ស ឈានបញ្ចកស្ស វសេន។
តេ បន ឯកតោ អតិក្កមិត្វា ភាវេន្តស្ស តិក្កញ្ញាណស្ស វសេន
ទេសិតចតុក្កជ្ឈានវសេន ទុតិយជ្ឈានិកេសុ វិតក្កវិចារវដ្ឋិតានំ សម្ភវតោ
ចតុដា ឯវ សង្កហោ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។

៣៧. តេត្ថីសទ្ធយំ ចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈានចិត្តេសុ។

មហគ្គតចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា

៣៨. តីស្វតិ កុសលវិចាកកិរិយវសេន តិវិធសុ សីលវិសុទ្ធិវសេន
សុវិសោធិតកាយវធិបយោគស្ស កេវលំ ចិត្តសមាធានមត្តេន
មហគ្គតជ្ឈានានិ បវត្តន្តិ, ន បន កាយវធិកម្មានំ វិសោធនវសេន, នាបិ
ទុច្ឆរិតទុរាជីវានំ សមុច្ឆិន្ទនបដិប្បស្សម្ពនវសេនាតិ វុត្តំ “វិរតិវដ្ឋិតា”តិ។
បច្ឆេកមេវាតិ វិសុំ វិសុំយេវ។ បន្ទវសស្វតិ រូចាវចរវសេន តីសុ, អារុប្បវសេន
ទ្វាទសស្វតិ បន្ទវសសុ។ អប្បមញ្ញាយោ នលព្ពន្ធិតិ ឯត្ថ ការណំ វុត្តមេវ។

មហគ្គតចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កាមាវចរសោភនចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា

៤០. បច្ឆេកមេវាតិ ឯកេកាយេវ។ អប្បមញ្ញានំ ហិ សត្តារម្មណត្តា,
វិរតីនញ្ចវិតក្កមិត្តវត្ថុវិសយត្តា នត្ថិ តាសំ ឯកចិត្តប្បាទេ សម្ភវេតិ
លោកិយវិរតីនំ ឯកន្តកុសលសភាវត្តា នត្ថិ អព្យាកតេសុ សម្ភវេតិ វុត្តំ
“វិរតិវដ្ឋិតា”តិ។ តេនាហ “បញ្ច សិក្ខាបទា កុសលាយេវា”តិ (វិភ. ៧១៥)។
ឥតវថា សទ្ធាសតិអាទយោវិយ “សិយា កុសលា, សិយា អព្យាកតា”តិ

វេទយ្យ។ ជលស្ស បន មគ្គបដិពិម្ពក្ខតត្តា, ទុច្ឆរិតទុរាជីវាទំ បដិប្បស្សម្ពនតោ
ច នលោកុត្តរវិវត្តំ ឯកន្តកុសលតា យុត្តាភិ តាសំ តត្ថ អគ្គហឈាំ។
កាមាវចរវិចាកានម្បិ ឯកន្តបរិវារម្ពណាត្តា, អប្បមញ្ញានព្វា
សត្តារម្ពណាត្តា, វិវត្តនម្បិ ឯកន្តកុសលត្តា វុត្ថំ “អប្បមញ្ញាវិវត្តវដ្ឋិតា” តិ។

ននុ ច បញ្ញត្តាទិអារម្ពណាម្បិ កាមាវចរកុសលំ ហោតីតិ តស្ស
វិចាកេនបិ កុសលសទិសារម្ពណោន ភវិតព្ធិយថា តំ
មហាគ្គតលោកុត្តរវិចាកេហ្មីតិ? នយិទមេវំ, កាមតណ្ហាដីនស្ស ជលក្ខតត្តា។
យថា ហិ ធាសិយា បុត្តោ មាតរា ឥច្ឆិតំ កាតុំ អសក្កោន្តោ សាមិកេនេវ
ឥច្ឆិតិច្ឆិតំ ករោតិ, ឯវំ កាមតណ្ហាយត្តតាយ ធាសិសទិសស្ស
កាមាវចរកម្មស្ស វិចាកក្ខតំ ចិត្តំ តេន គហិតារម្ពណំ អគ្គហេត្វា
កាមតណ្ហារម្ពណាមេវ គណ្ហាភីតិ។ ទ្វាទសធាតិ កុសលវិចាកកិរិយកេនេសុ
បច្ឆេកំ ចត្តារោ ចត្តារោ ទុកាភិ កត្វា ភីសុ ទ្វាទសធា។

៤២. ឥនាទិ ឥមេសុ បឋមជ្ឈានិកាទិហិ ទុតិយជ្ឈានិកាទិទំ ភេទករធម្មេ
នស្សេតុំ “អនុត្តរេ ឈានធម្មា” ត្យាទិ វុត្ថំ។ អនុត្តរេ ចិត្តេ
វិតក្កវិចារបីតិសុខវសេន ឈានធម្មា វិសេសកា ភេទកា។ មជ្ឈិមេ មហាគ្គតេ
អប្បមញ្ញា, ឈានធម្មា ច។ បរិត្តេសុ កាមាវចរេសុ វិវត្តិ, ញ្ញាណបីតិ ច
អប្បមញ្ញា ច វិសេសកា, តត្ថ វិវត្តិ កុសលេហិ វិចាកកិរិយាទំ វិសេសកា,
អប្បមញ្ញា កុសលកិរិយេហិ វិចាកានំ, ញ្ញាណបីតិ បន ភីសុ
បឋមយុកធម្មាទិហិ ទុតិយយុកធម្មាទិនន្តិ ទដ្ឋព្វំ។

កាមាវចរសោភនចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អកុសលចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា

៤៤. ទុតិយេ អសម្ពាទិកេ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេ អសម្ពាទិកេ លោកមាណេន តថេវ
អញ្ញាសមាណា, អកុសលសាធារណា ច ឯកូនីសតិ ធម្មាតិ សម្ពុត្តោ។

៤៥. តតិយេតិ ឧបក្ខាសហគតទិដ្ឋិសម្បយុត្តេ អសម្ពាទិកេ។

៤៦. ចតុត្ថេតិ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេ អសម្ពាទិកេ។

៤៧. ឥស្សរមជ្ជិយកុក្កុទ្ធានិ បនេត្ត បច្ចេកមេវ យោជេតញ្ចានិ
ភិក្ខាវម្មណត្ថាយេវាតិ អធិប្បាយោ។

៥០. អធិមោក្ខស្ស និច្ចយាការប្បវត្តិតោ ទ្វេទ្គ្យកសភាវេវិចិត្តិច្ឆាចិត្តេ
សម្ពុតោ នត្ថិតិ “អធិមោក្ខវិហិតា”តិ វុត្ថំ។

៥១. ឯកូនីសតិ បឋមទុតិយអសម្ពាទិកេសុ, អជ្ឈាវស
តតិយចតុត្ថអសម្ពាទិកេសុ, វីស បញ្ចមេ អសម្ពាទិកេ, ឯកវីស
បឋមទុតិយសសម្ពាទិកេសុ, វីសតិ តតិយចតុត្ថសសម្ពាទិកេសុ, ទ្វាវីស
បញ្ចមេ សសម្ពាទិកេ, បន្ទវស មោម្មហទ្វយេតិ វេ អកុសលេ សត្តជា វិភាតិ
យោជនា។

៥២. សាធារណតិ អកុសលានំ សញ្ញេសមេវ សាធារណភូតា ចត្តារោ
សមាណា ច ធន្ទបីតិអធិមោក្ខវិជ្ជិតា អញ្ញាសមាណា អបរេ ទសាតិ ឯតេ ចុទ្ទស
ធម្មា សញ្ញាកុសលយោគិនោតិ បវុច្ឆន្តិតិ យោជនា។

អកុសលចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អហេតុកចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា

៥៤. “តថា”តិ ឥមិនា អញ្ញាសមាណេ បច្ឆាមសតិ។

៥៦. មនោវិញ្ញាណធាតុយាវិយវិសិដ្ឋមននកិច្ចាយោគតោ មននមត្តា
ធាតុតិ មនោធាតុ។ អហេតុកបដិសន្ធិយុគឡេតិ ឧបេក្ខាសន្តិវណ្ណធូយេ។

៥៨. ធានស ហសនចិត្តេ, ឯកានស វេជ្ជព្ពនសុខសន្តិវណ្ណសុ, ធន
មនោធាតុត្តិកាហេតុកបដិសន្ធិយុគឡេសេន បញ្ចសុ, សត្ត
ទិបញ្ចវិញ្ញាណសូតិ អដ្ឋាសហេតុកេសុ ចិត្តប្បាទេសុ សង្កហោ ចតុត្ថិដោ
ហោតីតិ យោជនា។

៥៩. តេត្តិសវិធសង្កហោតិ អនុត្តរេ បញ្ច, តថា មហាគ្គតេ,
កាមាវចរសោកនេ ធានស, អកុសលេ សត្ត, អហេតុកេ ចត្តារោតិ
តេត្តិសវិធសង្កហោ។

៦០. ឥត្ថំ យថាវុត្តនយេន ចិត្តាវិយុត្តានំ ចេតសិកានំ ចិត្តបរិច្ឆេទវសេន វុត្ថំ
សម្បយោគញ្ច ចេតសិកាសិបរិច្ឆេទវសេន វុត្ថំ សង្កហញ្ច ញ្ចា យថាយោគំ
ចិត្តន សមំ ភេទំ ឧទ្ទិសេ “សព្វចិត្តសាធារណា តាវ សត្ត ឯកូននវុតិចិត្តសុ
ឧប្បជ្ឈនតោ បច្ឆេកំ ឯកូននវុតិវិដា, បកិណ្ណកេសុ វិតក្កោ
បញ្ចបញ្ញាសចិត្តសុ ឧប្បជ្ឈនតោ បញ្ចបញ្ញាសវិដោ” ត្យាទិណ កថេយ្យាតិ
អត្ថោ។

អហេតុកចិត្តសង្កហនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ អភិធម្មត្តវិភាវិនិយា នាម អភិធម្មត្តសង្កហវណ្ណនាយ

ចេតសិកបរិច្ឆេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៣. បកិណ្ណកបរិច្ឆេទវណ្ណានា

១. ឥន្ទានិយមាវុត្តានំ ចិត្តចេតសិកានំ វេទនាទិវិភាគតោ,
តំតំវេទនាទិភេទភិទ្ទចិត្តប្បាទិវិភាគតោ ច បកិណ្ណកសង្កបំ ឧស្សេតុ
“សម្បយុត្តា យថាយោគ”ន្យាទិ អារទ្ធា យថាយោគំ សម្បយុត្តា
ចិត្តចេតសិកា ធម្មា សភាវតោ អត្តនោ អត្តនោ សភាវវសេន
ឯក្ខន្ធរុតិវិធម្មិ ចិត្តំ អារម្មណវិជាននសភាវសាមញ្ញេន ឯកវិធំ,
សត្តចិត្តសាធារណោ ជស្សោ ដុសនសភាវេន ឯកវិធាត្យាទិនា តេបញ្ញាស
ហោន្តិ។

២. ឥន្ទានិ តេសំ ធម្មានំ យថាវហំ វេទនា... បេ... វត្ថុតោ សង្កហោ នាម
វេទនាសង្កហាទិនាមកោ បកិណ្ណកសង្កហោ ចិត្តប្បាទវសេនេវ
តំតំវេទនាទិភេទភិទ្ទចិត្តប្បាទានំ វសេនេវ ន កត្តចិ តំវិវហេន នីយតេ
ឧបនីយតេ, អាហរីយតីត្យត្តោ។

វេទនាសង្កហាវណ្ណានា

៣. តត្ថាតិ តេសុ ធនុ សង្កហេសុ។ សុខាទិវេទនានំ,
តំសហគតចិត្តប្បាទានញ្ចវិភាគវសេន សង្កហោ វេទនាសង្កហោ។ ទុក្ខតោ,
សុខតោ ច អញ្ញា អទុក្ខមសុខា ម-ការាភមវសេន។ ននុ ច “ទ្វេមា, ភិក្ខុវេ,
វេទនា សុខា ទុក្ខា”តិ (សំ. និ. ៤.២៦៧) វចនតោ ទ្វេ ឯវ វេទនាតិ? សច្ចំ, តំ បន
អនវជ្ជបក្ខិកំ អទុក្ខមសុខំ សុខវេទនាយំ, សាវជ្ជបក្ខិកញ្ច ទុក្ខវេទនាយំ
សង្កហេត្វា វុត្តំ។ យម្បិ កត្តចិ សុត្ត “យំ កិញ្ចិ វេទយិតមិទមេត្ត ទុក្ខស្សា”តិ
(សំ. និ. ៤.២៥៩) វចនំ, តំ សង្ខារទុក្ខតាយ សត្តវេទនានំ ទុក្ខសភាវត្ថា វុត្តំ។
យថាហា - “សង្ខារានិច្ចតំ, អាណន្ត, មយា សន្ធាយ ភាសិតំ
សង្ខារវិបរិណាមតញ្ច យំ កិញ្ចិវេទយិតមិទមេត្ត ទុក្ខស្សា”តិ (សំ. និ. ៤.២៥៩;
ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៥២)។ តស្មា តិស្សោយេវ វេទនាតិ ទដ្ឋញ្ចា។ តេនាហា ភគវា -

“តិស្សោ ឥមា, ភិក្ខុវេ, វេទនា សុខា ទុក្ខា អទុក្ខមសុខា ចា” តិ (ឥតិវុ. ៥២-៥៣;
សំ. និ. ៤.២៤៩-២៥០)។ ឯវំ តិវិធាបិ បនេតា ឥន្ទ្រិយនេសនាយំ “សុឡិទ្ធរិយំ
ទុក្ខិទ្ធរិយំ សោមនស្សិទ្ធរិយំ ទោមនស្សិទ្ធរិយំ ឧបេក្ខិទ្ធរិយ” ត្ថិ (វិភ. ២០៩)
បញ្ចាធនេសិតាតិ តំវសេនបេត្ថវិភាគំ ទស្សេតុំ “សុខំ ទុក្ខ” ឡាទិ វុត្ថំ។
កាយិកមាណសិកសាតាសាតភេទតោ ហិ សុខំ ទុក្ខញ្ច បច្ចេកំ ទ្វិធាវិភជិត្វា
“សុឡិទ្ធរិយំ សោមនស្សិទ្ធរិយំ ទុក្ខិទ្ធរិយំ ទោមនស្សិទ្ធរិយ” ត្ថិ (វិភ. ២០៩)
នេសិតា, ឧបេក្ខា បន ភេទាភាវតោ ឧបេក្ខិទ្ធរិយត្ថិ ឯកធាវ។ យថា ហិ
សុខទុក្ខានិ អញ្ញថា កាយស្ស អនុគ្គហមុបយាតញ្ច ករោត្តិ, អញ្ញថា មនសោ,
នេវំ ឧបេក្ខា, តស្មា សា ឯកធាវ នេសិតា, តេនាហុ ចោរាណា -

“កាយិកំ មាណសំ ទុក្ខំ, សុខញ្ចាបេក្ខវេទនា;
ឯកំ មាណសមេវេតិ, បញ្ចេន្ទ្រិយភេទតោ” តិ។ (ស. ស. ៧៤);

តត្ថ ឥដ្ឋដោជ្ជញ្ញានុភវនលក្ខណំ សុខំ។ អនិដ្ឋដោជ្ជញ្ញានុភវនលក្ខណំ ទុក្ខំ។
សភាវតោ, បរិកប្បតោ វា ឥដ្ឋានុភវនលក្ខណំ សោមនស្សំ។ តថា
អនិដ្ឋានុភវនលក្ខណំ ទោមនស្សំ។ មជ្ឈត្តានុភវនលក្ខណា ឧបេក្ខា។

៥. ចតុចត្តាលីស បច្ចេកំ លោកិយលោកុត្តរភេទេន ឯកាទសវិធិត្តា។

៧. សេសានីតិ សុខទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សសហគតេហិ អវសេសានិ
អកុសលតោ ធម៌, អហេតុកតោ ចុទ្ធស, កាមាវចរសោភនតោ ទ្វាទស,
បញ្ចមជ្ឈានិកានិ តេវីសាតិ សត្តានិបិ បញ្ចបញ្ញាស។

វេទនាសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ហេតុសង្កហវណ្ណានា

១០. លោកាធិហេតុនំវិភាគវសេន, តំសម្បយុត្តវសេន ច សង្កហោ
 ហេតុសង្កហោ។ ហេតុវោ នាម ធម្មិកា ភវន្តិភិ សម្ពុតោ។ ហេតុភាវោ បន នេសំ
 សម្បយុត្តានំ សុប្បតិដ្ឋិតការវសាធនសម្ពុតោ មូលភាវោ។ លទ្ធិហេតុបច្ចយា
 ហិ ធម្មា វិវុទ្ធមូលាវិយ ចាទចា ជិវា ហោន្តិ, ន អហេតុការិយ ជលតលេ
 សេវាលសទិសា។ ឯវញ្ច កត្វា ឯតេ មូលសទិសតាយ “មូលានី” តិ ច វុច្ឆន្តិ។
 អបរេ បន “កុសលានីនំ កុសលាធិការវសាធនំ ហេតុភាវោ” តិ វុច្ឆន្តិ, ឯវំ សតិ
 ហេតុនំ អត្តនោ កុសលាធិការវសាធនោ អញ្ញោ ហេតុ មគ្គិតញ្ញោ សិយា។ អថ
 សេសសម្បយុត្តហេតុបដិពទ្ធោ តេសំ កុសលាធិភាវោ, ឯវម្បិ
 មោម្បហិច្ឆិតសម្បយុត្តស្ស ហេតុនោ អកុសលភាវោ អប្បដិពទ្ធោ សិយា។ អថ
 តស្ស សភាវតោ អកុសលភាវោចិ សិយា, ឯវំ សតិ សេសហេតុនម្បិ
 សភាវតោ កុសលាធិភាវោតិ តេសំ វិយ សម្បយុត្តធម្មានម្បិ សោ
 ហេតុបដិពទ្ធោ ន សិយា។ យទិ ច ហេតុបដិពទ្ធោ កុសលាធិភាវោ, តទា
 អហេតុកានំ អព្យាកតភាវោ ន សិយាតិ អលមតិនិប្បីឡនេន។
 កុសលាធិភាវោ បន កុសលាកុសលានំ
 យោនិសោអយោនិសោមនសិការប្បដិពទ្ធោ។ យថាហា - “យោនិសោ, ភិក្ខុវេ,
 មនសិករោតោ អនុប្បដ្ឋា ចេវ កុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ឈន្តិ, ឧប្បដ្ឋា ច កុសលា ធម្មា
 អភិវឌ្ឍន្តិ” ត្យាទិ (អ. និ. ១.៦៧), អព្យាកតានំ បន អព្យាកតភាវោ
 និវនុសយសន្តានប្បដិពទ្ធោ កម្មប្បដិពទ្ធោ អវិចាកការវប្បដិពទ្ធោ ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៦. ឥទានិហេតុនំ ជាតិភេទំ ទស្សេតុំ “លោភោ ទោសោ ចា” ត្យាទិ វុត្តំ។

ហេតុសង្កហាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កិច្ចសង្កហាវណ្ណានា

១៨. បដិសន្ធិានិមិត្តានិវិភាគវសេន, តំកិច្ចវន្តានព្យា បរិច្ឆេទវសេន
សង្គហោ កិច្ចសង្គហោ។ ភវតោ ភវស្ស បដិសន្ធិានំ បដិសន្ធិកិច្ចំ។
អរិច្ឆេទប្បវត្តិហេតុភាវេន ភវស្ស អង្គភាវោ ភវង្គកិច្ចំ។ អារជ្ជនកិច្ចានិ
ហោជ្ជា វុត្តវចនត្ថានុសារេន យថាវហំ យោជេតព្ពានិ។ អារម្មណ
តំតំកិច្ចសាធនវសេន អនេកក្ខត្តំ, ឯកក្ខត្តំ វា ជវមានស្ស វិយ បវត្តិ
ជវនកិច្ចំ។ តំតំជវនគ្គហិតារម្មណស្ស អារម្មណករណំ តទារម្មណកិច្ចំ។
និព្ពត្តភវតោ បរិគន្ធនំ បុតិកិច្ចំ។

១៩. ឥមាធិ បន កិច្ចានិ ឋានវសេន ចាកដានិ ហោន្តិតិ តំ ធានិ បភេទតោ
ទស្សេតុំ “បដិសន្ធិ” ត្យាទិ វុត្តំ, តត្ថ បដិសន្ធិយា ឋានំ បដិសន្ធិឋានំ។ កាមំ
បដិសន្ធិវិនិមុត្តំ ឋានំ នាម នត្ថិ, សុខគ្គហណត្ថំ បន “សិលាបុត្តកស្ស
សរីរ” ត្យាទិសុ វិយ អភេទេបិ ភេទបរិកប្បនាតិ ទជ្ជត្ថំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។
ទស្សនាធិនំ បញ្ចន្ធិវិញ្ញាណានំ ឋានំ បញ្ចវិញ្ញាណាឋានំ។ អាទិ-សទ្ទេន
សម្បជិច្ឆនឋានាធិនំ សង្គហោ។

តត្ថ បុតិកវង្គានំ អន្តរា បដិសន្ធិឋានំ។ បដិសន្ធិអារជ្ជនានំ, ជវនារជ្ជនានំ,
តទារម្មណារជ្ជនានំ, វេជ្ជព្ពនារជ្ជនានំ, កទាចិ ជវនបុតិកំ, តទារម្មណាបុតិកព្យា
អន្តរា ភវង្គឋានំ។ ភវង្គបញ្ចវិញ្ញាណានំ, ភវង្គជវនានព្យា អន្តរា អារជ្ជនឋានំ។
បញ្ចទ្វារវង្គនសម្បជិច្ឆនានមន្តរា បញ្ចវិញ្ញាណាឋានំ។
បញ្ចវិញ្ញាណាសន្តិរណានមន្តរា សម្បជិច្ឆនឋានំ។ សម្បជិច្ឆនវេជ្ជព្ពនានមន្តរា
សន្តិរណាឋានំ។ សន្តិរណាជវនានំ, សន្តិរណាភវង្គានព្យា អន្តរា វេជ្ជព្ពនឋានំ។
វេជ្ជព្ពនតទារម្មណានំ, វេជ្ជព្ពនភវង្គានំ, វេជ្ជព្ពនបុតិកំ,
មនោទ្វារវង្គនតទារម្មណានំ, មនោទ្វារវង្គនភវង្គានំ, មនោទ្វារវង្គនបុតិកព្យា

អន្តរា ជវនហំ។ ជវនកវត្តានំ, ជវនចុតីនព្វា អន្តរា តទាវម្ពណហំ។
ជវនបដិសន្ធិនំ, តទាវម្ពណបដិសន្ធិនំ, កវត្តបដិសន្ធិនំ វា អន្តរា ចុតិហំ នាម។

២០. ទ្វេឧបក្ខាសហគតសន្តិរណានិ សុខសន្តិរណស្ស
បដិសន្ធិវសប្បវត្តិភាវការតោតិអធិប្បាយោ។ ឯវញ្ច កត្វា បដ្ឋានេ
“ឧបក្ខាសហគតំ ធម្មំ បដិច្ច ឧបក្ខាសហគតោ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ ន
ហេតុបច្ចយា”តិ (បដ្ឋា. ៤.១៣.១៧៩) ឯវមាគតស្ស ឧបក្ខាសហគតបទស្ស
វិភង្គេ “អហេតុកំ ឧបក្ខាសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា, ទ្វេ ខន្ធព បដិច្ច
ឯកោ ខន្ធា, អហេតុកបដិសន្ធិក្ខណោ ឧបក្ខាសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ទ្វេ
ខន្ធា, ទ្វេ ខន្ធព បដិច្ច ឯកោ ខន្ធា”តិ (បដ្ឋា. ៤.១៣.១៧៩) ឯវំ បវត្តិបដិសន្ធិវសេន
បដិច្ចនយោ ឧទ្ធដោ, បីតិសហគតសុខសហគតបទវិភង្គេ បទ “អហេតុកំ
បីតិសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ចតយោ ខន្ធា...បេ... ទ្វេ ខន្ធា។ អហេតុកំ
សុខសហគតំ ឯកំ ខន្ធំ បដិច្ច ទ្វេ ខន្ធា ...បេ... ឯកោ ខន្ធា”តិ (បដ្ឋា.
៤.១៣.១៤៤, ១៦៧) បវត្តិវសេនេវ ឧទ្ធដោ, ន បទ
“អហេតុកបដិសន្ធិក្ខណោ”ត្យាទិនា បដិសន្ធិវសេន, តស្មា យថាធម្មសាសនេ
អវចនម្បិ អភាវមេវ ធិបេតីតិ ន តស្ស បដិសន្ធិវសេន បវត្តិ អត្ថិ។ យត្ថ បទ
លត្តមានស្សបិ កស្សបិ អវចនំ, តត្ថ ការណំ ឧបវិ អវិ ភវិស្សតិ។

២៥. មនោទ្វារាវជ្ជនស្ស បវត្តាវម្ពណោ ទ្វត្តិក្ខត្តំ បវត្តមានស្សបិ នត្តិ
ជវនកិច្ចំ តស្ស អារម្មណាសានុភវនាភាវតោតិ វុត្តំ “អារជ្ជនទ្វយវជ្ជិតានិ”តិ។
ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ អជ្ជកថាយំ “ជវនដ្ឋានេ វត្វា”តិ (ធរ. ស. អជ្ជ. ៤៩៨
វិចាកុទ្ធារកថា)។ ឥតវថា “ជវនំ ហុត្វា”តិ វត្តព្ពំ សិយាតិ។
កុសលាកុសលជលកិរិយចិត្តានិ ឯកវិសតិ លោកិយលោកុត្តរកុសលានិ,
ទ្វាទស អកុសលានិ, ចត្តារិ លោកុត្តរជលចិត្តានិ, អដ្ឋាវស

តេត្រមកកិរិយចិត្តានិ។ ឯកចិត្តក្នុងកិរិយា ហិ លោកុត្តរមគ្គានិកំ
តំសភាវវន្តតាយ ជវនកិច្ចំ នាម, យថា ឯកេកគោចរវិសយម្បិ
សព្វញ្ញាតញ្ញាណំ សកលវិសយាវពោធនសាមត្តិយយោគតោ ន កនាចិ
តំនាមំ វិជហតីតិ។

២៧. ឯវំ កិច្ចភេទេន វុត្តានេវ យថាសកំ លព្វមានកិច្ចគណានវសេន
សម្បិណ្ឌោត្វា ឧស្សេតុំ “តេសុ បនា” ត្បាទិ វុត្តំ។

៣៣. បដិសន្ធាធម្មោ ចិត្តប្បាទា នាមកិច្ចភេទេន បដិសន្ធាធីនំ នាមាណំ,
កិច្ចានញ្ច ភេទេន, អថ វា បដិសន្ធាធម្មោ នាម តន្ត្រាមកា ចិត្តប្បាទា
បដិសន្ធាធីនំ កិច្ចានំ ភេទេន ចុទ្ធស, ហ្វានភេទេន បដិសន្ធាធីនំយេវ ហ្វានានំ
ភេទេន ធនធា បកាសិតាតិ យោជនា។
ឯកកិច្ចហ្វានទិកិច្ចហ្វានតិកិច្ចហ្វានចតុកិច្ចហ្វានបញ្ចកិច្ចហ្វានានិ ចិត្តានិ
យថាក្កមំ អដ្ឋសដ្ឋិ, តថា ទ្វេ ច នវ ច អដ្ឋ ច ទ្វេ ចាតិ និទ្ធិសេតិ សម្ពុន្ទោ។

កិច្ចសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ទ្វារសង្កហវណ្ណានា

៣៥. ទ្វារានំ, ទ្វារប្បវត្តចិត្តានញ្ច បរិច្ឆេទវសេន សង្កហោ ទ្វារសង្កហោ។
អារជ្ជនាធីនំ អរូបធម្មានំ បវត្តិមុខការតោ ទ្វារានិវិយាតិ ទ្វារានិ។

៣៦. ចក្កមេវាតិ បសាទចក្កមេវ។

៣៧. អារជ្ជនាធីនំ មនានំ, មនោយេវ វា ទ្វារន្តិ មនោទ្វារំ។ ភវន្តិ
អារជ្ជនាធន្តំ ភវន្តិ។ តេនាហុ ចោរាណា -

“សាវ័ជ្ជនំ ភវន្តនុ, មនោទ្វារន្តិវុច្ឆតី”តិ;

៣៨. តត្ថាតិ តេសុ ចក្ខាធិទ្វារេសុ ចក្ខុទ្វារេ ធនត្ថាលីស ចិត្តានិ
យថាវហមុប្បជ្ឈន្តីតិ សម្ពុទ្ធោ។ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនមេកំ, ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនិ
ឧកយវិចាកវសេន សត្ត, វេជ្ជព្ពនមេកំ, កាមាវចរជវនានិ ច
កុសលាកុសលនិរាវជ្ជនកិរិយវសេន ឯក្ខនតីស, តទារម្មណានិ ច
អគ្គហិតគ្គហណោន អដ្ឋេវាតិ ធនត្ថាលីស។ យថាវហន្តិ ឥដ្ឋាធិអារម្មណេ
យោនិសោអយោនិសោមនសិការិនុសយសន្តានាធិនំ អនុបវសេន។
សព្ពថាបីតិ អារវ្ជនាធិតទារម្មណាបរិយោសានេន សព្ពេនបិ បកាវេន
កាមាវចរនេវាតិ យោជនា។ សព្ពថាបិ ចតុបញ្ញាស ចិត្តានីតិ វា សម្ពុទ្ធោ។
សព្ពថាបិ តំតំទ្វារិកវសេន បីតានិ អគ្គហិតគ្គហណោន ចក្ខុទ្វារិកេសុ
ធនត្ថាលីសចិត្តេសុ សោតវិញ្ញាណាធិនំ ចតុន្នំ យុគឡានំ បក្ខេបេន
ចតុបញ្ញាសបីត្យត្ថោ។

៤០. ចក្ខាធិទ្វារេសុ អប្បវត្តនតោ, មនោទ្វារសម្ពាតភវន្តតោ
អារម្មណានុវគ្គហណាវសេន អប្បវត្តិតោ ច បដិសន្ធិនិវសេន បវត្តានិ
ឯក្ខនីសតិ ទ្វារិមុត្តានិ។

៤២. ទិបញ្ចវិញ្ញាណានិ សកសកទ្វារេ, ធម្មីសតិ
មហាគ្គតលោកុត្តរជវនានិ មនោទ្វារេយេវ ឧប្បជ្ជនតោ ធម្មីស ចិត្តានិ
យថាវហំ សកសកទ្វារានុវបំ ឯកទ្វារិកចិត្តានិ។

៤៥. បញ្ចទ្វារេសុ សន្តិរណាតទារម្មណាវសេន, មនោទ្វារេ ច
តទារម្មណាវសេន បវត្តនតោ ធម្មារិកានិ ថេវ បដិសន្ធិនិវសប្បវត្តិយា
ទ្វារិមុត្តានិ ច។

៤៧. បញ្ចន្ទារិកានិ ឬ ធន្ទារិកានិ ឬ បញ្ចធន្ទារិកានិ។ ធន្ទារិកានិ ឬ តានិ
កនាចិ ធន្ទារិមុត្តានិ ចាតិ ធន្ទារិករិមុត្តានិ។ អថ វា ធន្ទារិកានិ ឬ
ធន្ទារិករិមុត្តានិ ចាតិ ធន្ទារិករិមុត្តានីតិ ឯកទេសសរូបេ កសេសោ ទដ្ឋព្រោ។

ធន្ទារសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អាលម្ពណាសង្កហវណ្ណានា

៤៨. អារម្មណានំ សរូបតោ, វិភាគតោ, តំវិសយចិត្តតោ ឬ សង្កហោ
អាលម្ពណាសង្កហោ។ វណ្ណារិការំ អាបជ្ជមាណំ រូបយតិ ហធយម្ពតភារំ
បកាសេតីតិ រូបំ, តទេវ ទុព្ពលបុរិសេន ទណ្ឌាទិវិយ ចិត្តេចតសិកេហិ
អាលម្ពីយតិ, តានិ វា អាគន្ធា ឯត្ថ រមន្តីតិ អារម្មណន្តិ រូបារម្មណំ។ សង្កីយតីតិ
សន្នោ, សោយេវ អារម្មណន្តិ សន្នារម្មណំ។ គន្ធយតិ អត្តនោ វត្ថុំ សូចេតិ
“ឥនមេត្ត អត្ថី”តិ បេសុញ្ញំ ករោន្តិវិយ ហោតីតិ គន្នោ, សោយេវ អារម្មណំ
គន្ធារម្មណំ។ រសន្តិ តំ សត្តា អស្សាទេន្តីតិ រសោ, សោយេវ អារម្មណំ
រសារម្មណំ។ ជុសីយតីតិ ជាដ្ឋព្ពំ, តទេវ អារម្មណំ ជាដ្ឋព្ពារម្មណំ។ ធម្មោយេវ
អារម្មណំ ធម្មារម្មណំ។

៤៩. តត្ថាតិ តេសុ រូចាទិអារម្មណេសុ, រូបមេវាតិ វណ្ណាយតនសង្ខាតំ
រូបមេវ។ សន្នាទយោតិ សន្នាយតនាទិសង្ខាតា សន្នាទយោ,
អាចោធាតុវដ្ឋិតភូតត្ថយសង្ខាតំ ជាដ្ឋព្ពាយតនព្វា។

៥០. បញ្ចារម្មណាបសាទានិ ឬ បេត្វា សេសានិ សោឡស សុខុមរូចានិ។

៥១. បច្ចុប្បន្នន្តិ វត្ថុមាណំ។

៥២. ធូលីធម្មតិ រូបាធិវសេន ធូលីធម្មតិ វិជ្ជាសាភាវតោ
អតីតាធិកាលវសេន នវត្តពុត្តានិព្វានំ, បញ្ញត្តិ ច កាលវិមុត្តំ នាម។
យថាវហន្តិ កាមាវចរជវនអភិញ្ញាសេសមហគ្គតាធិជវនានំ អនុរូបតោ។
កាមាវចរជវនានញ្ចិ ហសិគុប្បាទវដ្ឋានំ ធូលីធម្មតិ តិកាលិកំ, កាលវិមុត្តញ្ច
អារម្មណំ ហោតិ។ ហសិគុប្បាទស្ស តិកាលិកមេវ។ តថា ហិស្ស
ឯកន្តបរិត្តារម្មណាតំ វក្ខតិ។ ធិព្វចក្ខាធិវសប្បវត្តស្ស បន អភិញ្ញាជវនស្ស
យថាវហំ ធូលីធម្មតិ តិកាលិកំ, កាលវិមុត្តញ្ច អារម្មណំ ហោតិ។ វិភាគោ
បនេត្ត នវមបរិច្ឆេទេ អាវិភវិស្សតិ។ សេសានំ បន កាលវិមុត្តំ, អតីតញ្ច
យថាវហាមារម្មណំ ហោតិ។

៥៣. ធារ...បេ.... សម្ពាតានំ ធូលីធម្មតិ អារម្មណំ ហោតីតិ សម្ពន្ធោ, តំ បន
នេសំ អារម្មណំ ន អារជ្ជនស្ស វិយ កេនចិ អគ្គហិតមេវ គោចរការំ គច្ឆតិ, ន ច
បញ្ចាធាវិកជវនានំ វិយ ឯកន្តបច្ចប្បន្នំ, នាបិ មនោធាវិកជវនានំ វិយ
តិកាលិកមេវ, អវិសេសេន កាលវិមុត្តំ វា, នាបិ មរណាសន្នតោ
បុរិមភាគជវនានំ វិយ កម្មកម្មនិមិត្តាធិវសេន អាគមសិទ្ធិវេហារវិនិមុត្តន្តិ
អាហា “យថាសម្ពរំ...បេ.... សម្មត”ន្តិ។ តត្ថ យថាសម្ពរំន្តិ
តំតំភូមិកបដិសន្ធិកវដ្តុត្ថំនំ តំតំធារគ្គហិតាធិវសេន សម្ពវាទរូបតោ។
កាមាវចរនញ្ចិ បដិសន្ធិកវដ្តានំ តាវ រូបាធិបញ្ចារម្មណំ ធារគ្គហិតំ
យថាវហំ បច្ចប្បន្នមតីតញ្ច កម្មនិមិត្តសម្មតមារម្មណំ ហោតិ, តថា
ចុតិចិត្តស្ស អតីតមេវ។ ធម្មារម្មណំ បន តេសំ តិណ្ណាន្នម្បិ
មនោធារគ្គហិតមេវ អតីតំ កម្មកម្មនិមិត្តសម្មតំ, តថា រូបារម្មណំ ឯកមេវ
មនោធារគ្គហិតំ ឯកន្តបច្ចប្បន្នំ គតិនិមិត្តសម្មតន្តិ ឯវំ កាមាវចរបដិសន្ធាធិនំ
យថាសម្ពរំ ធារគ្គហិតំ បច្ចប្បន្នមតីតញ្ច
កម្មកម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តសម្មតមារម្មណំ ហោតិ។

មហាគ្គតបដិសន្ធិសុ បន រូបាវចរានំ, បឋមតតិយារុប្បានញា
ធម្មារម្មណាមេវ មនោទ្វារគ្គហិតំ បញ្ញត្តិភូតំ កម្មនិមិត្តសម្មតំ, តថា
ទុតិយចតុត្តារុប្បានំ អតីតមេវាតិ វេ មហាគ្គតបដិសន្ធិកវដ្តបុត្តំ
មនោទ្វារគ្គហិតំ បញ្ញត្តិភូតំ, អតីតំ វា កម្មនិមិត្តសម្មតមេវ អារម្មណំ ហោតិ។

យេកុយ្យន កវន្តវេ ធម្មារគ្គហិតន្តិ ពាហុល្លេន អតីតានន្តរកវេ
មរណាសន្នប្បវត្តនទ្វារិកជវនេហិ គហិតំ។ អសញ្ញិកវតោ បុតានញ្ញិ
បដិសន្ធិវិសយស្ស អនន្តរាតីតកវេ ន កេនចិ ទ្វារេន គហណំ អតីតិ តទេវេត្ថ
យេកុយ្យគ្គហណេន ព្យភិចារិតំ។ កេវលញ្ញិ កម្មពលេនេវ តេសំ បដិសន្ធិយា
កម្មនិមិត្តាធិកមារម្មណំ ឧបជ្ជាតិ។ តថា ហិ សច្ចសន្នេបេ អសញ្ញិកវតោ
បុតស្ស បដិសន្ធិនិមិត្តំ បុច្ឆិត្វា -

“កវន្តរកតំ កម្មំ, យមោកាសំ លកេ តតោ;

ហោតិ សា សន្ធិតេនេវ, ឧបជ្ជាបិតតោចវេ”តិ។ (ស. ស. ១៧១) -

កេវលំ កម្មពលេនេវ បដិសន្ធិតោចវស្ស ឧបជ្ជានំ វុត្តំ។ ឥតវថា ហិ
ជវនគ្គហិតស្សបិ អារម្មណស្ស កម្មពលេនេវ ឧបជ្ជាបិយមាណត្តា “តេនេវា”តិ
សាវធារណាវចនស្ស អធិប្បាយសុញ្ញតា អាបន្នេយ្យាតិ។ ននុ ច តេសម្បិ
បដិសន្ធិតោចវេ កម្មកវេ កេនចិ ទ្វារេន ជវនគ្គហិតោ សម្ភវតីតិ? សច្ចំ
សម្ភវតិ កម្មកម្មនិមិត្តសម្មតោ, គតិនិមិត្តសម្មតោ បន សព្វេសម្បិ
មរណាកាលេយេវ ឧបជ្ជាតីតិ កុតោ តស្ស កម្មកវេ គហណាសម្ភវេ។
អបិចេត្ត មរណាសន្នប្បវត្តជវនេហិ គហិតមេវ សន្ធាយ “ធម្មារគ្គហិត”ន្តិ វុត្តំ,
វេញ កត្វា អាចរិយេន ឥមស្មីយេវ អធិការេ បរមត្ថវិនិច្ឆយេ វុត្តំ -

“មរណាសន្នសត្តស្ស, យថោបជ្ជិតតោចវំ;

ធនាវេសុ តមាវត្ថុ, បដិសន្ធិកវន្តវេ"តិ។ (បរម. វិ. ៨៩);

“បច្ចុប្បន្ន”ន្យាទិនា អនាគតស្ស បដិសន្ធិគោចរការំ និវាវេតិ។ ន ហិ តំ
អតីតកម្មកម្មនិមិត្តានិវិយ អនុភូតំ, នាបិ បច្ចុប្បន្នកម្មនិមិត្តកតិនិមិត្តានិ
វិយ អាចាចកតញ្ច ហោតីតិ, កម្មកម្មនិមិត្តានិមញ្ច សរូបំ សយមេវ វក្ខតិ។

៥៤. តេស្វតិ រូចាទិបច្ចុប្បន្នាទិកម្មាទិអារម្មណេសុ វិញ្ញាណេសុ។ រូចាទីសុ
ឯកេកំ អារម្មណំ ឯតេសន្តំ រូចាទិឯកេការម្មណានិ។

៥៥. រូចាទិកំ បញ្ចវិធម្មិ អារម្មណមេតស្សតិ រូចាទិបញ្ចារម្មណំ។

៥៦. សេសានីតិ ទិបញ្ចវិញ្ញាណាសម្បជ្ជនេហិ អវសេសានិ ឯកាទស
កាមាវចរវិចាកានិ។ សព្វថាបិ កាមាវចរាម្មណានីតិ សព្វេនបិ
ធនាវិកធាវិមុត្តធន្យាម្មណាវសប្បវត្តាការេន និព្វត្តានិបិ
ឯកន្តកាមាវចរសភាវធន្យាម្មណគោចរានិ។ ឯតុ ហិវិចាកានិ តាវ
សន្តិរណានិវេសេន រូចាទិបញ្ចារម្មណេ, បដិសន្ធិវេសេន ធន្យាម្មណាសម្ពាតេ
កាមាវចរាម្មណាយេវ បវត្តន្តិ។

ហសនចិត្តម្មិ បធានសារុប្បដ្ឋានំ ទិស្វា តុស្សន្តស្ស រូចាវម្មណេ,
ភណ្ឌាកាជនដ្ឋានេ មហាសន្តំ សុត្វា “ឯវរូចា លោលុប្បតណ្ហា មេ បហីនា”តិ
តុស្សន្តស្ស សន្ធាវម្មណេ, គន្ធាទីហិ ចេតិយបូជនកាលេ តុស្សន្តស្ស
គន្ធាវម្មណេ, រសសម្បន្នំ បិណ្ឌាចាតំ សព្វហ្មចារីហិ ភាដេត្វា បរិភុញ្ញនកាលេ
តុស្សន្តស្ស រសាវម្មណេ, អាភិសមាចារិកវត្ថុបរិបូរណកាលេ តុស្សន្តស្ស
ដោដ្ឋញ្ញាវម្មណេ, បុព្វេនិវាសញ្ញាណាទីហិ គហិតកាមាវចរធម្មំ អារត្ត
តុស្សន្តស្ស ធម្មាវម្មណេតិ ឯវំ បរិត្តធម្មបរិយាបន្នេស្វេវ ធនុ អារម្មណេសុ
បវត្តតិ។

៥៧. ឆ្ងាទសាកុសលអដ្ឋញ្ញាណវិប្បយុត្តជវនវសេនវីសតិ ចិត្តានិ អត្តនោ
ជន្មការតោ លោកុត្តរធម្ម អារត្ត បវត្តិតំ ន សក្កោន្តិតិ នវិជលោកុត្តរធម្ម
វដ្ឋេត្វា តេភូមកានិ, បញ្ញត្តិញ អារត្ត បវត្តិតិ អាហា “អកុសលានិ
ចេវា” ត្បាទិ។ ឥមេសុ ហិ អកុសលតោ ចត្តារោ ទិដ្ឋិតសម្បយុត្តចិត្តប្បាទា
បរិត្តធម្ម អារត្ត បរាមសនអស្សាទនាភិនន្ទនកាលេ កាមាវចរាម្ពណា,
តេនេវាការេន សត្តវីសតិ មហាគ្គតធម្ម អារត្ត បវត្តិយំ មហាគ្គតារម្ពណា,
សម្មតិធម្ម អារត្ត បវត្តិយំ បញ្ញត្តារម្ពណា។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្តប្បាទាបិ តេយេវ
ធម្ម អារត្ត កេវលំ អស្សាទនាភិនន្ទនវសេន បវត្តិយំ, បដិយសម្បយុត្តា ច
ទុស្សនវិប្បដិសារវសេន, វិចិត្តិច្ឆាសហគតោ អនិដ្ឋង្គមនវសេន,
ឧទ្ធច្ចសហគតោវិត្តិបនវសេន, អរូបសមវសេន ច បវត្តិយំ
បរិត្តមហាគ្គតបញ្ញត្តារម្ពណា, កុសលតោ ចត្តារោ, កិរិយតោ ចត្តារោតិ អដ្ឋ
ញ្ញាណវិប្បយុត្តចិត្តប្បាទា សេក្ខបុព្វដ្ឋនឌីណាសវានំ
អសក្កច្ចទានបច្ចវេក្ខណាធម្មស្សវនាទីសុ បរិត្តធម្ម អារត្ត បវត្តិកាលេ
កាមាវចរាម្ពណា, អតិបគុណាជ្ឈានបច្ចវេក្ខណាកាលេ មហាគ្គតារម្ពណា,
កសិណានិមិត្តាទីសុ បរិកម្មាទិកាលេ បញ្ញត្តារម្ពណាតិ ទដ្ឋព្ភំ។

៥៨. អរហត្តមគ្គដលវដ្ឋិតសញ្ញារម្ពណានិ សេក្ខបុព្វដ្ឋនសន្តានេស្សវ
បវត្តនតោ។ សេក្ខាបិ ហិ ឋបេត្វា លោកិយចិត្តំ អរហតោ មគ្គដលសម្មាតំ
ចាដិបុគ្គលិកចិត្តំ ជានិតំ ន សក្កោន្តិ អននិកតត្តា, តថា បុព្វដ្ឋនាទយោបិ
សោតាបន្នាទីនំ, សេក្ខានំ បន អត្តនោ អត្តនោ មគ្គដលបច្ចវេក្ខណាសុ
បរសន្តានគតមគ្គដលារម្ពណាយ អភិញ្ញាយ បរិកម្មកាលេ, អភិញ្ញាចិត្តេនេវ
មគ្គដលានំ បរិច្ឆិន្ទនកាលេ ច អត្តនោ អត្តនោ សមាធានំ, ហេដ្ឋិមានញ្ច
មគ្គដលធម្ម អារត្ត កុសលជវនានំ បវត្តិ អត្តិតិ អរហត្តមគ្គដលស្សវ
បដិក្ខេតោ កតោ។ កាមាវចរមហាគ្គតបញ្ញត្តិនិព្វានានិ បន សេក្ខបុព្វដ្ឋនានំ

សក្កច្ចនាធិបតីវេក្ខណធម្មស្សវនសម្មាសម្ពុទ្ធសកសិណបរិកម្មាធិសុ
តំតនាម្ពណ្ឌិកាភិញ្ញាណំ បរិកម្មកាលេ, គោត្រតុវេនានកាលេ,
ទិព្វបក្ខាធិហិ រូបវិជាននាទិកាលេ ច កុសលជវនានំ គោចរការំ គប្បន្តិ។

៥៩. សព្វថាបិ សញ្ញាម្ពណានីតិ

កាមាវចរមហាគ្គតសព្វលោកុត្តរបញ្ញត្តិវសេន សព្វថាបិ សញ្ញាម្ពណានិ, ន
បន អកុសលាធម្មោវិយ សប្បទេសសញ្ញាម្ពណានីត្យត្ថោ។ កិរិយជវនានញ្ញា
សព្វញ្ញតញ្ញាណានីវសប្បវត្តិយំ, វេជ្ជព្ពនស្ស ច តំតំបុរេចារិកវសប្បវត្តិយំ ន
ច កិញ្ញា អគោចរំ នាម អត្ថិ។

៦០. បឋមតតិយារុប្បាម្ពណាត្តា អារុប្បេសុ ទុតិយចតុត្ថានិ
មហាគ្គតាម្ពណានិ។

៦១. សេសានិ... បេ.... បញ្ញត្តាម្ពណានីតិ បន្ទុស រូចាវចរានិ,
បឋមតតិយារុប្បានិ ចាតិ ឯកវិសតិ កសិណានិបញ្ញត្តិសុ បវត្តនតោ
បញ្ញត្តាម្ពណានិ។

៦២. តេវិសតិកាមាវចរវិចាកបញ្ចនាវរជ្ជនហសនវសេន បញ្ជវិសតិ
ចិត្តានិ បរិត្តម្ហិ កាមាវចរាម្ពណោ យេវ ភវន្តិ។ កាមាវចរញ្ញា មហាគ្គតាធម្មោ
ឧបាទាយ មន្ទានុការតាយ បរិសមន្តតោ អត្តំ ខណ្ឌិតំ វិយាតិ បរិត្តំ។ “ធម៌
ចិត្តានិ មហាគ្គតេយេវ” ត្យាទិនា សព្វត្ថ សាវជារណាយោជនា ទដ្ឋញ្ញា។

អាលម្ពណាសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វត្ថុសង្កហវណ្ណានា

២៤. វត្តវិភាគតោ, តព្ពត្តកចិត្តបរិច្ឆេទវសេន ច សង្កហោ វត្តសង្កហោ។
វសន្តិ ឯតេសុ ចិត្តបេតសិកា តន្តិស្សយត្តាតិ វត្តនិ។

២៥. តានិ កាមលោកេ សញ្ញានិបិ លព្ពន្ធិ បរិបុណ្ណិន្ទិយស្ស តត្ថេវ
ឧបលព្ពនតោ។ មិ-សន្តេន បន អន្ធពធិរាធិវសេន កេសញ្ចិ អសម្ពំ ធីបេតិ។

២៦. យាធាទិត្តយំ នត្តិ ព្រហ្មានំ កាមវិរាគភាវនាវសេន គន្ធរសដោជ្ឈព្ពេសុ
វិវត្តតាយ តព្ពិសយប្បសាទេសុបិ វិរាគសភាវតោ។
ពុទ្ធនស្សនធម្មស្សវនាធិអត្ថំ បន ចក្កុសោតេសុ អវិវត្តភាវតោ ចក្ខាធិទ្ធយំ
តត្ថ ឧបលព្ពតិ។

២៧. អរូបលោកេ សញ្ញានិបិ ន វត្តនិ ន សំវិជ្ជន្តិ អរូបំ
រូបវិរាគភាវនាពលេន តត្ថ សព្ពេន សត្តំ រូបប្បវត្តិយា អភាវតោ។

២៨. បញ្ចវិញ្ញាណានេវ និស្សត្តនិដ្ឋីវដ្ឋេន ធាតុយោតិ
បញ្ចវិញ្ញាណធាតុយោ។

២៩. មននមត្តា ធាតុ មនោធាតុ។

៣០. មនោយេវ វិសិដ្ឋវិជាននកិច្ចយោគតោ វិញ្ញាណំ និស្សត្តនិដ្ឋីវដ្ឋេន
ធាតុ ចាតិ មនោវិញ្ញាណធាតុ។ មនសោ វិញ្ញាណធាតុតិ វា
មនោវិញ្ញាណធាតុ។ សា ហិ មនតោយេវ អនន្តរបច្ចយតោ
សម្ពុយមនសោយេវ អនន្តរបច្ចយភូតាតិ មនសោ សម្ពុទ្ធិនី ហោតិ។
សន្តិរណត្តយស្ស, អជ្ឈមហាវិចាកានំ, បដិយទ្ធយស្ស, បឋមមគ្គស្ស,
ហសិគុប្បាទស្ស, បន្ទរស្សចាវចរានញ្ច វសេន បវត្តា
យថាវត្ថុមនោធាតុបញ្ចវិញ្ញាណធាតុហិ អវសេសា មនោវិញ្ញាណធាតុ

សង្ខាតា ច តីស ធម្មា ន កេវលំ មនោធាតុយេវ, តថា ហធយំ និស្សយេវ
បវត្តន្តិ តិ សម្ពុទ្ធា។

សន្តិវណ្ណមហាវិចាកានិ ហិ ឯកាទស ធារាភាវតោ, កិច្ចាភាវតោ ច
អាវុប្បេ ន ឧប្បជ្ឈន្តិ។ បដិយស្ស អនីវរណាវត្ថុស្ស អភាវតោ តំសហគតំ
ចិត្តទ្វយំ រូបលោកេបិ នត្ថិ, បភេវ អាវុប្បេ។ បឋមមគ្គោបិ
បរតោ ឃោសបច្ចយាភាវេ សាវកានំ អនុប្បជ្ឈនតោ, ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធានញ្ច
មនុស្សលោកតោ អញ្ញត្ថ អនិព្ពត្តនតោ, ហសនចិត្តញ្ច កាយាភាវតោ,
រូចាវចរានិ អរូបីនំ រូបវិរាគភាវនាវសេន តទាវម្ពណេសុ លាទេសុបិ
វិវត្តភាវតោ អរូបភវេ ន ឧប្បជ្ឈន្តិ តិ សញ្ញានិបិ ឯតានិ តេត្ថីស ចិត្តានិ ហធយំ
និស្សយេវ បវត្តន្តិ។

៧៤. បញ្ចូទាវចរកុសលតោ អវសេសានិ ធាទស លោកិយកុសលានិ,
បដិយទ្វយតោ អវសេសានិ នស អកុសលានិ,
បញ្ចូទាវរជ្ជនហសនរូចាវចរកិរិយេហិ អវសេសានិ តេរស កិរិយចិត្តានិ,
បឋមមគ្គតោ អវសេសានិ សត្ត អនុត្តរានិ ចាតិ ឥមេសំ វសេន
ទ្វេចត្តាលីសវិធា មនោវិញ្ញាណធាតុសង្ខាតា ធម្មា បញ្ចវេការភវវសេន
ហធយំ និស្សយ វា, ចតុវេការភវវសេន អនិស្សយវា បវត្តន្តិ។

៧៥. កាមេ ភវេ ធរត្ថំ និស្សិតា សត្ត វិញ្ញាណធាតុយោ, រូបេ ភវេ តិវត្ថំ
និស្សិតា ឃានវិញ្ញាណាធិត្តយវដ្ឋិតា ចតុព្ពិធាវិញ្ញាណធាតុយោ, អាវុប្បេ ភវេ
អនិស្សិតា ឯកា មនោវិញ្ញាណធាតុ មតាតិ យោជនា។

៧៦. កាមាវចរវិចាកបញ្ចូទាវរជ្ជនបដិយទ្វយហសនវសេន សត្តវីសតិ
កាមាវចរានិ, បន្ទវស រូចាវចរានិ, បឋមមគ្គោតិ តេចត្តាលីស និស្សយេវ

ជាយរេ, តតោយេវ អវសេសា អារុប្បវិចាកវដ្ឋិតា ទ្វេចត្តាលីស អនិស្សយ ច
អនិស្សយ ច ជាយរេ, ចាការុប្បា ចត្តារោ អនិស្សិតាយវាតិ សម្ពុទ្ធា។

វត្ថុសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិការិនិយា នាម អភិធម្មត្ថុសង្កហវណ្ណានាយ

បកិណ្ណកបរិច្ឆេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៤. វិចិបរិច្ឆេទវណ្ណានា

១. ឥច្ឆេវំ យថាវុត្តនយេន ចិត្តប្បាទានំ ចតុន្នំ ខន្ធនំ ឧត្តរំ

វេទនាសង្កហាធិវិភាគតោ ឧត្តមំ បភេទសង្កហំ កត្វា បុន កាមាវចរាធនំ
តិណ្ណំ ភូមីនំ, ធ្វិហេតុកាធិបុគ្គលានញ្ច ភេទេន លក្ខិតំ “ឥនំ ឯត្ថកេហិ បរំ,
ឥមស្ស អនន្តរំ ឯត្ថកានិ ចិត្តានី” តិ ឯវំ បុព្វាបរិច្ឆេហិ និយាមិតំ
បដិសន្ធិបរត្ថិសុ ចិត្តប្បាទានំ បរត្ថិសង្កហំ នាម តន្នាមកំ សង្កហំ
យថាសម្ពុរតោ សមាសេន បរត្ថាមីតិ យោជនា។

២. វត្ថុទ្វារាវម្ពណសង្កហា ហោជ្ជា កចិតាបិ បរិបុណ្ណំ កត្វា បរត្ថិសង្កហំ
នស្សេតុំ បុន និក្ខិតា។

៣. វិសយានំ ទ្វារេសុ, វិសយេសុ ច ចិត្តានំ បរត្ថិ វិសយប្បវត្តិ។

៤. តត្ថាតិ តេសុ ធនុ ធរក្កេសុ។

វិចិធរក្កវណ្ណានា

៦. “ចក្ខុទ្វារ បវត្តាវីដិ ចិត្តបរម្មរា ចក្ខុទ្វារវីដិ” ត្យាទិនា ទ្វារវសេន,
“ចក្ខុវិញ្ញាណាសម្ពុទ្ធិវីដិ តេន សហ ឯការម្មណាឯកទ្វារិកតាយ
សហចរណាការតោ ចក្ខុវិញ្ញាណាវីដិ” ត្យាទិនា វិញ្ញាណាវសេន វា វីដិនំ នាម
យោជនា កាតញ្ញាតិ ធស្សេតុ “ចក្ខុទ្វារវីដិ” ត្យាទិ វុត្តំ។

វីដិធក្កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វីដិភេទវណ្ណានា

៧. “អតិមហន្ត” ន្យាជីសុ ឯកចិត្តក្ខណាតីតំ ហុត្វា អាចាថាគតំ
សោឡសចិត្តក្ខណាយុកំ អតិមហន្តំ នាម។ ទ្វិតិចិត្តក្ខណាតីតំ ហុត្វា
បន្ទវសបុទ្ធសចិត្តក្ខណាយុកំ មហន្តំ នាម។ ចតុចិត្តក្ខណតោ បដ្ឋាយ យាវ
នវចិត្តក្ខណាតីតំ ហុត្វា តេវសចិត្តក្ខណតោ បដ្ឋាយ យាវ
អដ្ឋចិត្តក្ខណាយុតំ បរិត្តំ នាម។ ធនចិត្តក្ខណតោ បដ្ឋាយ យាវ
បន្ទវសចិត្តក្ខណាតីតំ ហុត្វា សត្តចិត្តក្ខណតោ បដ្ឋាយ យាវ
ទ្វិចិត្តក្ខណាយុកំ អតិបរិត្តំ នាម។ ឯវញ្ច កត្វា វក្ខតិ
“ឯកចិត្តក្ខណាតីតានី” ត្យាទិ។ វិភូតំ ចាកជំ។ អវិភូតំ អចាកជំ។

វីដិភេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បញ្ចទ្វារវីដិវណ្ណានា

៨. កេចន្តិ កេន បកាវេន អតិមហន្តាទិវសេន វិសយវត្ថានន្តិ បុច្ឆិត្វា
ចិត្តក្ខណាវសេន តំ បកាសេតុ “ឧប្បាទបិទី” ត្យាទិ អារទ្ធា។ ឧប្បជ្ឈនំ ឧប្បាទោ,
អត្ថបដិលាកោ។ ភញ្ញនំ ភង្គោ, សរូបវិណាសោ។ ឧភិន្នំ វេមជ្ឈេ ភង្គាភិមុខប្បវត្តិ
បិទី នាម។ កេចិ បន ចិត្តស្ស បិទីក្ខណំ បដិសេធន្តិ។ អយញ្ចំ នេសំ

អធិប្បាយោ - ចិត្តយមកេ (វិភ. មូលដី. ២០ បក្ខិណ្ឌាកកថាវណ្ណាន; យម.

២.ចិត្តយមក.៨១, ១០២) “ឧប្បន្នំ ឧប្បជ្ជមានំ”ន្តិ ឯវមាធិបទានំវិភង្គ

“ភង្គក្ខណោ ឧប្បន្នំ, នោ ច ឧប្បជ្ជមានំ, ឧប្បាទក្ខណោ ឧប្បន្នញ្ចោ

ឧប្បជ្ជមានញ្ចោ”ត្យាទិនា (យម. ២.ចិត្តយមក.៨១, ១០២) ភង្គប្បាទាវ កថិតា, ន

បិតិក្ខណោ។ យទិ ច ចិត្តស្ស បិតិក្ខណោបិ អត្ថិ, “បិតិក្ខណោ ភង្គក្ខណោ

ចា”តិ វត្ថុតំ សិយា។ អថ មតំ “ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ, វយោ បញ្ញាយតិ, បិតស្ស

អញ្ញាចត្ថំ បញ្ញាយតីតិ (អ. និ. ៣.៤៧) សុត្តន្តបិដកោ បិតិក្ខណោ អត្ថិ”តិ,

តត្ថបិ ឯកស្មី ធម្មេ អញ្ញាចត្ថស្ស អនុប្បជ្ជនតោ, បញ្ញាណាវចនតោ ច

បពន្ធបិតិយេវ អធិប្បតា, ន ច ខណបិតិ, ន ច អភិធម្មេ លព្ពមានស្ស អវចនេ

ការណំ អត្ថិ, តស្មា យថាធម្មសាសនេ អវចនម្បិ អភាវមេវ ធិបេតីតិ។ តត្ថ

វុច្ចតេ យថេវ ហិ ឯកធម្មាធារភាវេបិ ឧប្បាទភង្គានំ អញ្ញោ ឧប្បាទក្ខណោ,

អញ្ញោ ភង្គក្ខណោតិ ឧប្បាទាវត្ថាយ ភិណ្ឌាភង្គាវត្ថា ឥច្ឆិតា។ ឥតវថា ហិ

“អញ្ញោយេវ ធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, អញ្ញោ និវុដ្ឋតិ”តិ អាបដ្ឋេយ្យ, ឯវមេវ

ឧប្បាទភង្គាវត្ថាហិ ភិណ្ឌាភង្គាភិមុខាវត្ថាបិ ឥច្ឆិតញ្ចា, សា បិតិ នាម។ ចាឡិយំ

បន វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរោធតោ នយទស្សនវសេន សា ន វុត្តា។

អភិធម្មទេសនាបិ ហិ កថាចិ វេនេយ្យជ្ឈាសយានុរោធន បវត្ថតិ, យថា រូបស្ស

ឧប្បាទោ ឧបចយោ សន្តតីតិ ទិដា ភិទ្ធិត្វា ទេសិតោ, សុត្តេ ច “តីណិមាទិ,

ភិក្ខុវេ, សង្ខតស្ស សង្ខតលក្ខណានិ។ កតមាទិ តីណិ? ឧប្បាទោ បញ្ញាយតិ,

វយោ បញ្ញាយតិ, បិតស្ស អញ្ញាចត្ថំ បញ្ញាយតី”តិ ឯវំ សង្ខតធម្មស្សេវ

លក្ខណានស្សនត្ថំ ឧប្បាទាទីនំ វុត្ថត្តា ន សក្កា បពន្ធស្ស បញ្ញត្តិសភាវស្ស

អសង្ខតស្ស បិតិ តត្ថ វុត្តាតិ វិញ្ញាតំ។ ឧបសគ្គស្ស ច ធាតុត្ថេយេវ បវត្តនតោ

“បញ្ញាយតី”តិ ឯតស្ស វិញ្ញាយតីតិ អត្តោ។ តស្មា ន ឯត្តាវតា ចិត្តស្ស

បិតិក្ខណោ បដិពាហិតំ យុត្តោតិ សុវុត្ថមេតំ “ឧប្បាទបិតិភង្គវសេនា”តិ។

ឯវព្វា កត្វា វុត្តំ អដ្ឋកថាយម្បិ “ឯកេកស្ស ឧប្បាទវិភិក្កុវសេន តយោ
តយោ ខណា” តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៦ បកិណ្ណាកកថា)។

៩. អរូបំ លហុបរិណាមំ, រូបំ គរុបរិណាមំ គាហកតាហោតព្វការស្ស
តំតំខណាវសេន ឧប្បជ្ឈនតោតិ អាហា “តានី” ត្យាទិ។ តានីតិ តាទិសានិ។
សត្តរសន្នំ ចិត្តានំ ខណានិ វិយ ខណានិ សត្តរសចិត្តក្ខណានិ, តានិ
ចិត្តក្ខណានិ សត្តរសាតិ វា សម្ពុត្តោ វិសុំ វិសុំ បន ឯកបញ្ញាស ចិត្តក្ខណានិ
ហោន្តិ។ រូបធម្មានន្តិ វិញ្ញត្តិលក្ខណារូបវជ្ជានំ រូបធម្មានំ វិញ្ញត្តិទ្វយញ្ញំ
ឯកចិត្តក្ខណាយុកំ។ តថា ហិ តំ ចិត្តានុបរិវត្តិធម្មេសុ វុត្តំ។ លក្ខណារូបេសុ ច
ជាតិ ចេវ អនិច្ចតា ច ចិត្តស្ស ឧប្បាទភក្កក្ខណេហិ សមាធាយុកា, ជេវតា បន
ឯកុបញ្ញាសចិត្តក្ខណាយុកា។ ឯវព្វា កត្វា វុទន្តិ -

“តំ សត្តរសចិត្តាយុ, វិធាវិញ្ញត្តិលក្ខណា” ត្ថិ (ស. ស. ៦០);

កេចិ (វិភ. មូលជី. ២០) បន “បដិច្ចសមុប្បាទដ្ឋកថាយំ ‘ឯត្តាវតា ឯកាទស
ចិត្តក្ខណា អតីតា ហោន្តិ, អថាវសេសបញ្ចចិត្តក្ខណាយុកេ’ តិ (វិសុទ្ធិ.
២.៦២៣; វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) វចនតោ សោឡសចិត្តក្ខណានិ រូបធម្មានមាយូ។
ឧប្បជ្ឈមានមេវ ហិ រូបំ ភវត្ត្ថេចលនស្ស បច្ចយោ ហោតី” តិ វុទន្តិ, តយិទមសារំ
“បដិសន្ធិចិត្តេន សហុប្បន្នំ កម្មជ្ឈរូបំ តតោ បដ្ឋាយ សត្តរសមេន សន្ធិ និរុដ្ឋតិ,
បដិសន្ធិចិត្តស្ស វិភិក្ខុណោ ឧប្បន្នំ អជ្ឈាវសមស្ស ឧប្បាទក្ខណោ
និរុដ្ឋតី” ត្យាទិ (វិភ. អដ្ឋ. ២៦ បកិណ្ណាកកថា) អដ្ឋកថាយមេវ
សត្តរសចិត្តក្ខណាស្ស អាគតត្តា។ យត្ថ បន សោឡសចិត្តក្ខណានេវ
បញ្ញាយន្តិ, តត្ថ ចិត្តប្បវត្តិយា បច្ចយភាវយោគ្យក្ខណាវសេន នយោ នីតោ។
ហេដ្ឋិមកោដិយា ហិ ឯកចិត្តក្ខណាម្បិ អតិក្កន្តស្សេវ រូបស្ស
អាថាថាគមនសាមត្តិយន្តិ អលមតិវិត្តាវេន។

១០. ឯកចិត្តស្ស ខណំ វិយ ខណំ ឯកចិត្តក្ខណំ, តំ អតីតំ ឯតេសំ, ឯតានិ
វា តំ អតីតានីតិ ឯកចិត្តក្ខណាតីតានិ។ អាចារ្យមាគច្ឆន្តិតិ រូបសធារម្មណានិ
សកសកដ្ឋានេ វេត្វាវ កោចរការំ គច្ឆន្តិតិ អាភោគានុរូបំ
អនេកកលាបគតានិ អាចារ្យ អាគច្ឆន្តិ, សេសានិ បន យានាទិនិស្សយេសុ
អល្លីនានេវ វិញ្ញាណុប្បត្តិការណានីតិ ឯកេកកលាបគតានិបិ។
ឯកេកកលាបគតាបិ ហិ បសាទាវិញ្ញាណស្ស អាធារការំ គច្ឆន្តិ, តេ បន
កវុដ្តុចលនស្ស អនន្តរបច្ចយក្ខតេន កវុដ្តុន សទ្ធិ ឧប្បន្នា។ “អាវុដ្ឋនេន សទ្ធិ
ឧប្បន្នា”តិ អបរេ។

ទ្វិក្ខត្ថំ កវុដ្តុ ចលិតេតិ
វិសទិសវិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុការសម្ពាតកវុដ្តុចលនវសេន
បុរិមគ្គហិការម្មណាស្មីយេវ ទ្វិក្ខត្ថំ កវុដ្តុ បវត្ថេ។ បញ្ចសុ ហិ បសាទេសុ
យោគ្យទេសាវត្ថានវសេន អាវម្ពណេ យដ្ឋិតេ បសាទយដ្ឋនានុការេន
កវុដ្តុសន្តតិ វេច្ឆិដ្ឋមាណា សហសា អនោច្ឆិដ្ឋិទ្វាយថា វេកេន ធាវត្តោ
ហេតុកាមាបិ បុរិសោ ឯកទ្វិបទវារេ អតិក្កមិត្វាវ តិដ្ឋតិ, ឯវំ ទ្វិក្ខត្ថំ ឧប្បន្និត្វាវ
ឡិដ្ឋិតិ។ តត្ថ បឋមចិត្តំ កវុដ្តុសន្តតិ ចាលេន្តំវិយ ឧប្បន្និតិ កវុដ្តុចលនំ,
នុតិយំ តស្ស ឡិដ្ឋិដ្ឋនាការេន ឧប្បន្ននតោ កវុដ្តុបច្ឆេនោតិ វេហារន្តិ។ ឥធ បន
អវិសេសេន វុត្ថំ “ទ្វិក្ខត្ថំ កវុដ្តុ ចលិតេ”តិ។

ននុ ច រូចាទិនា បសាទេ យដ្ឋិតេ តន្តិស្សិតស្សេវ ចលនំ យុត្ថំ, កថំ បន
ហានយវត្ថុនិស្សិតស្ស កវុដ្តុស្សាតិ? សន្តតិវសេន ឯកាពទ្ធត្តា។ យថា ហិ
ភេរិយា ឯកស្មី តលេ វិតសក្ខរាយ មក្ខិកាយ និសិន្នាយ អបរស្មី តលេ
នណ្ឌាទិនា បហាដេ អនុក្កមេន ភេរិចម្មវត្តាទីនំ ចលនេន សក្ខរាយ ចលិតាយ
មក្ខិកាយ ឧប្បតិទ្វា គមនំ ហោតិ, ឯវមេវ រូចាទិនា បសាទេ យដ្ឋិតេ

តន្ត្រីស្បុរយេសុ មហាភូតេសុ ចលិតេសុ អនុក្កមេន តំសម្ពន្ធានំ សេសរូបាទម្បី
ចលនេន បាទយវត្ថុម្ហី ចលិតេ តន្ត្រីស្សិតស្ស ភវន្តស្ស ចលនាការេន បវត្តិ
ហោតិ។ វុត្តញ្ច -

“យដ្ឋិតេ អញ្ញវត្ថុម្ហី, អញ្ញនិស្សិតកម្មនំ;
ឯកាពទ្ធេន ហោតីតិ, សក្ការោបមយា វទេ” តិ។ (ស. ស. ១៧៦);

ភវន្តសោតន្តិ ភវន្តប្បវាហំ។ អាវដ្ឋន្តន្តិ “កី ឆាមេត” ន្តិ វទន្តំ វិយ អាភោកំ
កុរុមាណំ។ បស្សន្តន្តិ បច្ចក្ខតោ បេក្ខន្តំ។ ននុ ច “ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា” តិ (ធិ. និ.
១.២១៣; អ. និ. ៣.៦២; វិភ. ៥១៧) វចនតោ ចក្ខុន្ត្រិយមេវ ទស្សនកិច្ចំ សាធនិ,
នវិញ្ញាណាន្តិ? នយិទមេវ, រូបស្ស អន្ធការេន រូបទស្សនេ អសមត្ថភាវតោ។
យទិ ច តំ រូបំ បស្សតិ, តថា សតិ អញ្ញវិញ្ញាណាសមដ្ឋិនោបិ
រូបទស្សនប្បសង្កា សិយា។ យទិ ឯវិញ្ញាណាស្ស តំ កិច្ចំ សាធនិ,
វិញ្ញាណាស្ស អប្បដិពន្ធត្តា អន្តរតរូបស្សបិ ទស្សនំ សិយា។ ហោតុ
អន្តរិតស្សបិ ទស្សនំ, យស្ស ជលិតាទិតិ រោហិតស្ស អាឡោកបដិពន្ធនត្តិ,
យស្ស បន កុដ្ឋាទិអន្តរិតស្ស អឡោកបដិពន្ធនា អត្ថិ។ តត្ថ បច្ចយាភាវតោ
វិញ្ញាណំ នុប្បជ្ជតីតិ ន តស្ស ចក្ខុវិញ្ញាណេន គហណំ ហោតិ។ “ចក្ខុនា” តិ
បនេត្ត តេន ទ្វារេន ករណាភូតេនាតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា និស្សិតកិរិយា
និស្សយប្បដិពន្ធវា វុត្តា យថា “មញ្ញា ឧក្កដ្ឋី ករោន្តិ” តិ។

សម្បជិច្ឆន្តន្តិ តមេវ រូបំ បដិគ្គណ្ណន្តំ វិយ។ សន្តិរយមាទន្តិ តមេវ រូបំ វីមំសន្តំ
វិយ។ វវត្ថុបេន្តន្តិ តមេវ រូបំ សុដ្ឋុសល្លកេន្តំ វិយ។
យោនិសោមនសិការាទិវសេនលទ្ធោ បច្ចយោ ឯតេនាតិ លទ្ធបច្ចយំ។ យំ កិញ្ចិ
ជវនន្តិ សម្ពន្ធា។ មុច្ឆាមរណាសន្នកាលេសុ ច ធម្មញ្ញបិ ជវនាទិ បវត្តន្តិ
អាហា “យេកុយ្យេនា” តិ។ ជវនាទុពន្ធនីតិ បដិសោតកាមិនាវំ នទីសោតោ វិយ

កិត្តិ កាលំ ជវនំ អនុគតានិ។ តស្ស ជវនស្ស អារម្មណំ អារម្មណមេតេសន្តិ
តទារម្មណានិ “ព្រហ្មស្សរោ” ត្យាទីសុ វិយ មជ្ឈេបទលោបវសេន,
តទារម្មណានិ ច តានិ ចាកានិ ចាតិ តទារម្មណាចាកានិ។ យថាវហន្តិ
អារម្មណាជវនសត្តានុប្បំ។ តថា បវត្តិ បន សយមេវ បកាសយិស្សតិ,
កវដ្ឋចាតោតិ វីចិចិត្តវសេន អប្បវត្តិទ្វា ចិត្តស្ស កវដ្ឋចាតោវិយ, កវដ្ឋវសេន
ឧប្បត្តិតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯត្ថ ច វីចិចិត្តប្បវត្តិយា សុខគ្គហណាតំ អម្ពោបមាទិកំ
អាហារន្តិ, តត្រិទំ អម្ពោបមាមត្តំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨ វិចាកុទ្ធារកថា) - ឯកោ
កិរ បុរិសោ ជលិតម្ហុក្ខមូលេ សសីសំ ចារុបិទ្វា និទ្ទាយន្តោ អាសន្នេ បតិភស្ស
ឯកស្ស អម្ពជលស្ស សន្នេន បពុជ្ជិទ្វា សីសតោ វត្តំ អបនេទ្វា ចក្កំ ឧម្ពិលេទ្វា
ទិស្វា ច តំ គហេទ្វា មទ្ធិទ្វា ឧបសិជ្ឈិទ្វា បក្កការំ ញាទ្វា បរិភុណ្ឌិទ្វា មុខគតំ
សហ សេម្ពេន អជ្ឈោហរិទ្វា បុន តត្ថវ និទ្ទាយតិ។ តត្ថ បុរិសស្ស
និទ្ទាយនកាលោវិយ កវដ្ឋកាលោ, ជលស្ស បតិភកាលោវិយ អារម្មណស្ស
បសាទយជ្ជនកាលោ, តស្ស សន្នេន បពុទ្ធកាលោវិយ អារជ្ជនកាលោ,
ឧម្ពិលេទ្វា ឱលោកិតកាលោវិយ ចក្កវិញ្ញាណប្បវត្តិកាលោ, គហិតកាលោ
វិយ សម្មជិច្ឆនកាលោ, មទ្ធនកាលោវិយ សន្តិរណកាលោ,
ឧបសិជ្ឈនកាលោវិយ វោជ្ជត្តនកាលោ, បរិភោគកាលោវិយ ជវនកាលោ,
មុខគតំ សហ សេម្ពេន អជ្ឈោហរណកាលោវិយ តទារម្មណកាលោ, បុន
និទ្ទាយនកាលោវិយ បុន កវដ្ឋកាលោ។

ឥមាយ ច ឧបមាយ កី ទីបីតំ ហោតិ? អារម្មណស្ស បសាទយជ្ជនមេវ កិច្ចំ,
អារជ្ជនស្ស វិសយាភុជនមេវ, ចក្កវិញ្ញាណស្ស ទស្សនមត្តមេវ,
សម្មជិច្ឆនាទីនញ្ច បដិគ្គណ្ឌនាទិមត្តមេវ, ជវនស្សេវ បន អារម្មណាសានុភវនំ,
តទារម្មណស្ស ច តេន អនុភូតស្សេវ អនុភវនន្តិ ឯវំ កិច្ចវសេន ធម្មានំ
អញ្ញមញ្ញំ អសំកិណ្ឌាតា ទីបីតា ហោតិ។ ឯវំ បវត្តមាទំ បន ចិត្តំ “អារជ្ជនំ នាម

ហុត្វាភវត្ត្ថានន្តរំ ហោតិ, តំ ធស្សនាធីសុ អញ្ញាតរំ ហុត្វា អារដ្ឋនានន្តរំ"ន្យាទិនា
និយុញ្ញកេ ការកេ អសតិបិ ឧតុតីជនិយាមាទិ (ធម្ម. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨
វិទាកុទ្ធារកថា) វិយ ចិត្តនិយាមវសេនេវ បវត្តតីតិ វេទិតព្ធំ។

១១. ឯត្តាវតា សត្វរស ចិត្តក្ខណានិ បរិបូរេន្តីតិ សម្ពុទ្ធោ។

១២. អប្បហោន្តាតីតកន្តិ អប្បហោន្តំ ហុត្វា អតីតំ។ នត្តិ

តទារម្មណាប្បាទោតិ ចុទ្ធសចិត្តក្ខណាយុកេ តាវ អារម្មណស្ស និរុទ្ធត្តាវ
តទារម្មណំ នុប្បជ្ជតិ។ ន ហិ ឯកវិដិយំ កេសុចិ បច្ចុប្បន្នារម្មណេសុ កានិចិ
អតីតារម្មណានិ ហោន្តិ។ បន្ទរសចិត្តក្ខណាយុកេសុចិ ជវនុប្បត្តិតោ បរំ
ឯកមេវ ចិត្តក្ខណំ អវសិជ្ជន្តិ ទិក្ខត្តំ តទារម្មណាប្បត្តិយា
អប្បហោនកតាវតោ នត្តិ ទុតិយតទារម្មណស្ស ឧប្បត្តិតិ បឋមម្សិ
នុប្បជ្ជតិ។ ទិក្ខត្តមេវ ហិ តទារម្មណាប្បត្តិ ចាឡិយំ និយមិតា
ចិត្តប្បវត្តិតណាធាយំ សព្ពវារេសុ "តទារម្មណានិ ទ្វេ"តិ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧)
ទិដ្ឋមេវ ចិត្តវារាជំ អាគតត្តា។ យំ បន បរមត្ថវិនិច្ឆយេ វុត្ថំ -

"សកី ទ្វេ វា តទាលម្ពំ, សកិមារដ្ឋនាទយោ"តិ (បរម. វិ. ១១៦), តំ
មជ្ឈិមភាណាកមតានុសារេន វុត្ថន្តិ ធម្មព្ធំ។ យស្មា បន មជ្ឈិមភាណាកានំ
វាទោ ហោជ្ជា វុត្ថចាឡិយា អសំសន្ទនតោ សម្មាហរិវោទនីយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧)
បដិក្ខិត្តោវ, តស្មា អាចរិយេនបិ អត្តនា អនិច្ចេតត្តាយេវ ឥធ ចេវ
នាមរូបបរិច្ឆេទេ ច សកី តទារម្មណាប្បត្តិ ន វុត្តា។

១៣. វោជ្ជព្ពនុប្បាទតោ បរំ ធម្មចិត្តក្ខណាវសិដ្ឋាយុកម្មិ អារម្មណំ
អប្បាយុកកាវេន បរិទុព្ពលត្តា ជវនុប្បត្តិយា បច្ចយោ ន ហោតិ។ ជវនព្ពិ
ឧប្បជ្ជមាជំ និយមេន សត្តចិត្តក្ខណាយុកេយេវ ឧប្បជ្ជតីតិ អធិប្បាយេនាហ

“ជវនម្បិ អនុប្បជ្ជិតា” តិ។ ហេតុម្ហី ចាយំ ត្វាបច្ឆយោ, ជវនស្សបិ អនុប្បត្តិយាតិ
អត្ថោ។ ឥតរថា ហិ អបរកាល កិរិយាយ សមាធកត្តកតា នលព្ពតីតិ។
ទុត្តិក្ខត្តន្តិ ទុក្ខត្តំ វា តិក្ខត្តំ វា។ កេចិ បន “តិក្ខត្តន្តិ ឥទំ
វេចនសិលិដ្ឋតាមត្ថប្បយោជន” ត្តិ វេទន្តិ, តំ បន តេសំ អភិនិវេសមត្តំ។ ន ហិ
“ទុក្ខត្តំ វោជ្ជព្ពនមេវ បរិវត្តតិ” តិ វុត្ថេបិ វេចនស្ស អសិលិដ្ឋកាវោ អត្ថិ, ន ច
តិក្ខត្តំ បរត្ថិយា ពាធកំ កិញ្ចិ វេចនំ អដ្ឋកថាធិសុ អត្ថិ។ ឯវញ្ច កត្វា តត្ថ តត្ថ
សីហឡសំវណ្ណានាការាបិ “ទុក្ខត្តំ វា តិក្ខត្តំ វា” ឥច្ឆេវ វណ្ណាន្តិ។ វោជ្ជព្ពនមេវ
បរិវត្តតិ វោជ្ជព្ពនមេវ បុនប្បនំ ឧប្បជ្ជតិ។ តំ បន អប្បត្វា អន្តរា
ចក្ខុវិញ្ញាណាធិសុ វត្វា ចិត្តប្បវត្ថិយា និវត្តនំ នត្ថិ។

អាណន្ទាចរិយោ បនេត្ថ (ធរ. ស. មូលដ៏. ៤៩៨ វិចាកុទ្ធារកថាវណ្ណនា)
“អាវជ្ជនា កុសលាកុសលានំ ខន្ធនំ អនន្តរបច្ឆយេន បច្ឆយោ” តិ (បដ្ឋា.
១.១.៤១៧) អាវជ្ជនាយ កុសលាកុសលានំ អនន្តរបច្ឆយការស្ស វុត្តត្តា
វោជ្ជព្ពនាវជ្ជនានញ្ច អត្តន្តរការតោ សតិ ឧប្បត្តិយំ វោជ្ជព្ពនំ
កាមាវចរកុសលាកុសល កិរិយជវនានំ ឯកន្តតោ អនន្តរបច្ឆយភាវេនេវ
បវត្ថេយ្យ, នោ អញ្ញថាតិ មុច្ឆាកាលាធិសុ មជ្ជិក្ខតវេគតាយ ជវនចារិប្បិយា
បរិត្តារម្មណំ និយមិតព្ពំ, ន វោជ្ជព្ពនស្ស ទុត្តិក្ខត្តំ បរត្ថិយាតិ ធិបេតិ។ កិញ្ចាបិ
ឯវំ ធិបេតិ, តិហេតុកិរិចាកានិ បន អនន្តរបច្ឆយភាវេន វុត្តានេវ។
ខីណាសវានំ ចុតិវសេន បវត្តានិ ន កស្សបិ អនន្តរបច្ឆយការំ គប្បន្នីតិ តានិ
វិយ វោជ្ជព្ពនម្បិ បច្ឆយវេកល្លតោ កុសលាកុសលាធិនំ អនន្តរបច្ឆយោ ន
ហោតីតិ ន ន សក្កាវត្តំ, តស្មា អដ្ឋកថាសុ អាគតនយេនេវត្ថ បរិត្តារម្មណំ
និយមិតន្តិ។

១៤. នត្តិវីថិចិត្តប្បាទោ ឧបរិមកោជិយា សត្តចិត្តកូណាយុកស្សបិ
ទូត្តិកូត្តំ វោដ្ឋព្ពនុប្បត្តិយា អប្បហោនកភាវតោវីថិចិត្តានំ ឧប្បាទោ នត្តិ,
ភវន្ត្រចាតោវ ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ ភវន្ត្រចលនមេវាតិ អវធារណាជលំ
ធស្សេតុំ “នត្តិវីថិចិត្តប្បាទោ”តិ វុត្តំ។ អបរេ បន “នត្តិ ភវន្ត្របច្ឆេទោ”តិ
អវធារណាជលំ ធស្សេន្តិ, តំ បនវីថិចិត្តប្បាទាកាវវចនេនេវ សិទ្ធិំ។ សតិ ហិ
វីថិចិត្តប្បាទេ ភវន្ត្រ ឧបច្ឆិដ្ឋតិ។ ភវន្ត្របច្ឆេទនាមេន បន ហេដ្ឋាបិ វិសុំ អវុត្តត្តា
ឥធម អវិសេសេន វុត្តំ។

១៥. សព្ពសោវីថិចិត្តប្បត្តិយា អភាវតោ បច្ឆិមវារោវិធមោយវាវសេន
វុត្តោ, អញ្ញត្ថ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៤៩៨ វិចាកុដ្ឋារកថា) បន ទុតិយតតិយវារាបិ
តទារម្មណាជវេនហិ សុញ្ញត្តា “មោយវារា”តិ វុត្តា។ អារម្មណភូតាតិ
វិសយភូតា, បច្ចយភូតា ច។ បច្ចយោបិ ហិ “អារម្មណ”ន្តិ វុច្ឆតិ “នលច្ឆតិ មារោ
ឌិតារំ, នលច្ឆតិ មារោ អារម្មណ”ន្ត្យាធិសុ (ធិ. និ. ៣.៨០) វិយ។ តេនេវេត្ថ
មោយវាវស្សបិ អារម្មណភូតាវិសយប្បវត្តិតិ សិទ្ធិំ។ អតិបរិត្តារម្មណញ្ញិ
មោយវាវបញ្ញាបនស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ ឥតថា ហិ ភវន្ត្រចលនស្ស
សកសកគោចរេយេវ បវត្តនតោ បច្ឆិមវាវស្ស អតិបរិត្តារម្មណ បវត្តិ
នត្តិតិ “ចតុន្នំ វារាជំ អារម្មណភូតា”តិ វចនំ ទុរុបចាទនំ សិយាតិ។

១៦. បញ្ចាទារេ យថាវហំ តំតំទ្វារាទុរុបំ, តំតំបច្ចយាទុរុបំ,
តំតំអារម្មណាទិអនុរុបញ្ច ឧប្បជ្ឈមាធានិវីថិចិត្តានិ
អារជ្ជនទស្សនាទិសម្បជ្ជិច្ឆនសន្តិរណាវោដ្ឋព្ពនជវនតទារម្មណាវសេន
អវិសេសតោ សត្តេវ ហោន្តិ។ ចិត្តប្បាទា ចិត្តានំវិសុំវិសុំ ឧប្បត្តិវសេន
ឧប្បជ្ឈមាធិចិត្តានិយេវ វា ចតុទ្ទស

អាវុធនាធិបញ្ចកសត្តជវនតទារម្មណ៍ឱយវសេនវិត្តារា បន ចតុបញ្ញាស
សព្វេសមេវ កាមាវចរានំ យថាសម្ពុំ តត្ថ ឧប្បជ្ឈនតោ,

ឯត្ថាតិ វិសយប្បវត្តិសង្គហោ។

បញ្ចាទ្វារីវិជីវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មនោទ្វារីវិជី

បរិត្តជវនវារវណ្ណានា

១៧. មនោទ្វារីកចិត្តានំ អតីតានាគតម្បិ អាវម្ពណំ ហោតីតិ តេសំ
អតិមហន្តាធិវសេនវិសយវត្ថានំ កាតុំ ន សក្កាតិ វិភូតាវិភូតវសេនេវេតំ
និយមេតុំ “យទិវិភូតមាវម្ពណ”ន្យាទិ វុត្តំ។

១៩. ឯត្ថាតិ មនោទ្វារេ។ ឯកចត្តាលីស បញ្ចាទ្វារវេណីកានំ
ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណមនោធាតុត្ថយវសេន តេវសចិត្តានំ តត្ថ អប្បវត្តនតោ។

បរិត្តជវនវារវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អប្បនាជវនវារវណ្ណានា

២០. វិភូតាវិភូតកេនោ នត្តិ អាវម្ពណស្ស វិភូតកាលេយេវ
អប្បនាសម្ពុតោ។

២១. តត្ថ ហិ ធម្មិសតិមហគ្គតលោកុត្តរជវនេសុ យំ កិញ្ចិ ជវនំ
អប្បនាវិជីមោតរតីតិ សម្ពុតោ។ បរិកម្មោបចារាណុលោមគោត្រភូតាមេន
យថាគ្គមំ ឧប្បជ្ឈិត្វា និរុទ្ធតិ យោជនា។ បឋមចិត្តញ្ចិ អប្បនាយ បរិកម្មត្តា

បដិសន្ធិរកក្ខតត្តា បរិកម្មំ។ ធុតិយំ សមីបចារិត្តា ឧបចារំ។ នាធាសន្នោមិ ហិ
នាតិទ្វប្បវត្តិ សមីបចារី នាម ហោតិ, អប្បនំ ឧបេច្ច ចរតីតិ វា ឧបចារំ។
តតិយំ បុព្វភាគេ បរិកម្មានំ, ឧបរិអប្បនាយ ច អនុកូលត្តា អនុលោមំ។ ចតុត្ថំ
បរិត្តគោត្តស្ស, បុព្វជ្ជនគោត្តស្ស ច អភិកវនតោ, មហាគ្គតគោត្តស្ស,
លោកុត្តរគោត្តស្ស ច ភាវនតោ វឌ្ឍនតោ គោត្រភុ, ឥមាទិ ចត្តារិ នាមាទិ
ចតុក្ខត្ថំ បរិត្តិយំ អនវសេសតោ លព្ពន្ធិ, តិក្ខត្ថំ បរិត្តិយំ បន
ឧបចារាអនុលោមគោត្រភុនាមនេវ លព្ពន្ធិ។ អដ្ឋកថាយំ (វិសុទ្ធិ. ២.៨០៤) បន
បុរិមានំ តិណ្ណំ, ទ្វិន្នំ វា អវិសេសេនបិ បរិកម្មាទិនាមំ វុត្ថំ, ចតុក្ខត្ថំ, តិក្ខត្ថមេវ
វា បញ្ចមំ, ចតុត្ថំ វា ឧប្បជ្ជិតព្វអប្បនាមុបតោតិ អធិប្បាយោ។
បរិកម្មាទិនាមានំ អនវសេសតោ លព្ពន្ធិមានវា ឧស្សនត្ថំ “ចតុក្ខត្ថំ” ធិ អាទិតោ
វុត្ថំ, គណនបដិចាជីវសេន បន “បញ្ចមំ វា” តិ ឱសានេ វុត្ថំ។

យថាវហន្តិ ឱប្បាភិញ្ញាទន្ធាភិញ្ញានុរូបំ។ ឱប្បាភិញ្ញស្ស ហិ តិក្ខត្ថំ
បរិត្តកាមាវចរជវនានន្តរំ ចតុត្ថំ អប្បនាចិត្តមុប្បជ្ជតិ។ ទន្ធាភិញ្ញស្ស ចតុក្ខត្ថំ
បរិត្តជវនានន្តរំ បញ្ចមំ អប្បនា ឧប្បជ្ជតិ, យស្មា បន អលទ្ធាសេវនំ អនុលោមំ
គោត្រភុ ឧប្បាទេតុំ ន សក្កោតិ, លទ្ធាសេវនម្បិ ច ធម្មំ សត្តមំ ភវន្តស្ស
អាសន្នការេន បចាតាសន្នបុរិសោវិយ អប្បនាវសេន បតិជ្ជាតុំ ន សក្កោតិ,
តស្មា ចតុត្ថតោ ឱរំ, បញ្ចមតោ បរំ វា អប្បនា ន ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យថាភិនិហារវសេនាតិ

រូចារូបលោកុត្តរមគ្គដលានុរូបសមថវិបស្សនាភាវនាចិត្តាភិនិហារណានុរូប
តោ, អប្បនាយ វីចិ អប្បនាវីចិ។ “តតោ បរំ ភវន្តចាតោវ ហោតិ” តិ
ឯត្ថកេយេវ វុត្ថេ ចតុត្ថំ, បញ្ចមំ វា ឱតិណ្ណាអប្បនាតោ បរំ ភវន្តចាតោវ ហោតិ,
ន មគ្គានន្តរំ ដលចិត្តំ, សមាបត្តិវីចិយញ្ច ឈានដលចិត្តានិ បុនប្បនន្តិ
គណ្ណោយុទ្ធិ បុន “អប្បនាវសានេ” តិ វុត្ថំ។ និកាយន្តរិយា កិរ

លោកិយប្បធានុ បឋមកប្បធានោ បរំ សត្តមជ្ឈនបូរណតំ ទូតិក្ខតំ
កាមាវចរជនានម្បី បរត្ថី វណ្ណោន្តិតិ តេសំ មតិនិសេធនតំ “កវដ្ឋចាតោវា”តិ
សាវជារណំ វុត្ថំ។

២២. តត្ថាតិ តេសុ អដ្ឋញ្ញាណសម្បយុត្តកាមាវចរជនេសុ, តេសុ ច
ឆត្ថិសតិមហាគ្គតលោកុត្តរជនេសុ។ តត្ថាតិ វា តស្មី អប្បធាវាវេ។
សោមនស្សសហគតជនានន្តរន្តិ សោមនស្សសហគតានំ ចតុន្នំ
កុសលកិរិយជនានំ អនន្តរំ។ សោមនស្សសហគតាវាតិ ចតុក្កជ្ឈានស្ស,
សុត្វិបស្សកាធិនំ មគ្គជលស្ស ច វសេន សោមនស្សសហគតាវ, ន បន
ឧបេក្ខាសហគតា ភិន្នវេទនានំ អញ្ញាមញ្ញំ អាសេវនបច្ចយការស្ស អនុទ្ធជត្តា។
ចាជិកដ្ឋិតញាតិ បសំសិតញា, ឥន្ទិតញាតិ វុត្ថំ ហោតិ។ តត្ថាបីតិ តស្មី
ឯកវេទនជនវាវេបិ។ កុសលជនានន្តរន្តិ
ចតុត្ថិដញ្ញាណសម្បយុត្តកុសលជនានន្តរំ កុសលជនមប្បេតិ, ន
កិរិយជនំ ភិន្នសន្តានេ និត្តត្ថនតោ។ ហេដ្ឋិមញ្ច ជលត្តយមប្បេតិ
សមាបត្តិវីជិយន្ត្យធិប្បាយោ។

២៣. សុខបុញ្ញម្ហា សោមនស្សសហគតតិហេតុកកុសលទ្ធិយតោ បរំ
អគ្គជលវិចាកកិរិយវដ្ឋិតលោកិយលោកុត្តរចតុក្កជ្ឈានជនវសេន ទូត្ថិស,
ឧបេក្ខកា តិហេតុកកុសលទ្ធិយតោ បរំ តថេវ បញ្ចមជ្ឈានានិ ទ្វាទស,
សុខិតក្រិយតោ តិហេតុកទ្ធិយតោ បរំ កិរិយជ្ឈានចតុក្កស្ស,
អគ្គជលចតុក្កស្ស ច វសេន អដ្ឋ, ឧបេក្ខកា តិហេតុកទ្ធិយតោ បរំ
ឧបេក្ខាសហគតត្រូវចារ្យបកិរិយបញ្ចកស្ស, អគ្គជលស្ស ច វសេន ឆ អប្បធា
សម្ពោន្តិ។

២៤. ឯតត្ថាតិ វីជិសដ្ឋិហាជិកាវេ។

អប្បនាជវេនវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មនោទ្វារវិចីវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

អប្បនាជវេនវាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

តទាវម្ពណានិយមវណ្ណានា

២៥. សព្ពត្តាបីតិ បញ្ចទ្វារមនោទ្វារេបិ។

២៦. ឥដ្ឋេតិ ឥដ្ឋមជ្ឈត្ថេ។ អតិឥដ្ឋាវម្ពណាញិវិសុំ វក្ខតិ។ កុសលវិចាកានិ
បញ្ចវិញ្ញាណាសម្បជិច្ឆនសន្តិវណាតទាវម្ពណានីតិ សម្ពន្ធោ។ ឥដ្ឋមជ្ឈត្ថេ
សន្តិវណាតទាវម្ពណានិ ឧបេក្ខាសហគតានេវាតិ អាហា “អតិឥដ្ឋេ បន
សោមនស្សសហគតានេវា”តិ។ វិចាកស្ស ហិ កម្មានុការតោ បវត្តមានស្ស
អាទាសេ មុខនិមិត្តំ វិយ និព្វិកប្បតាយ បកេប្បត្វា គហណាការតោ
យថាវម្ពណាមេវ វេទនាយោគោ ហោតិ, កុសលាកុសលានំ បន
អប្បហ័និបល្លាសេសុ សន្តានេសុ បវត្តិយា អតិឥដ្ឋេបិ
ឥដ្ឋមជ្ឈត្ថអនិដ្ឋាការតោ, អនិដ្ឋេបិ ឥដ្ឋឥដ្ឋមជ្ឈត្ថាការតោ គហណំ ហោតិ។
តថា ហិ អស្សទ្វាធិនំ ពុទ្ធាធិសុ អតិឥដ្ឋាវម្ពណេសុបិ ឧបេក្ខាជវេនំ ហោតិ,
តិត្តិយាធិនញ្ច ទោមនស្សជវេនំ, គម្ពីរបកតិកាធិនញ្ច បដិក្កលាវម្ពណោ
ឧបេក្ខាជវេនំ, សុនខាធិនញ្ច តត្ថ សោមនស្សជវេនំ, បុរិមបច្ឆាភាគប្បវត្តានិ បន
វិចាកានិ យថាវត្ថុកានេវ។ អបិច អសុចិទស្សនេ សុមនាយមាណំ
សុនខាធិនន្តិ។ ចក្កវិញ្ញាណាធិនំ បន អតិឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ បវត្តមានានម្បិ
ឧបេក្ខាសហគតតតាវេ ការណំ ហេដ្ឋា កថិតមេវ។

២៧. តត្ថាប័តិ តទានម្ពណ្ណសូចិ។

សោមនស្សសហគតកិរិយជវនាវសានេតិ

សហេតុកាហេតុកសុខសហគតកិរិយបញ្ចកាវសានេ។ ខីណាសវានំ
ចិត្តវិបល្លាសភាវេន កិរិយជវនាទិបិ យថាវម្ពណមេវ បវត្តន្តិ វុត្តំ

“សោមនស្សសហគតកិរិយជវនាវសានេ” ឡាទិ។ កេចិ បន អាចរិយា “បដ្ឋានេ
(ធរ. ស. មូលដី. ៤៩៨ វិចិត្តកុទ្ធារកថាវណ្ណានា) ‘កុសលាកុសលេ និរុទ្ធវិចិត្តកា
តទានម្ពណ្ណា ឧប្បជ្ជតី’ តិ (បដ្ឋា. ៣. ១. ៩៨) កុសលាកុសលានមេវានន្តរំ
តទានម្ពណំ វុត្តន្តិ នត្តិ កិរិយជវនានន្តរំ តទានម្ពណ្ណាប្បទោ” តិ វេទន្តិ។ តត្ថ
វុច្ឆតេ - យទិ អព្យាកតានន្តរម្បិ តទានម្ពណំ វុច្ឆយ្យ។ បរិក្ការម្ពណ
វោដ្ឋព្ភនានន្តរម្បិ តស្ស បវត្តិ មញ្ញេយ្យន្តិ កិរិយជវនានន្តរំ តទានម្ពណំ ន វុត្តំ,
ន បន អលព្ភនតោ។ លព្ភមានស្សបិ ហិ កេនចិ អធិប្បាយេន កត្តចិ អវេនំ
ទិស្សតិ, យថា តំ ធម្មសង្កហេ លព្ភមានម្បិ ហទយវត្ថុ ទេសនាភេទបរិហារត្ថំ
ន វុត្តន្តិ។

២៨. ទោមនស្ស... បេ... ឧបេក្ខាសហគតានេវ ភវន្តិ, ន

សោមនស្សសហគតានិ អញ្ញមញ្ញំ វិវុទ្ធសភាវត្តា។ តេនេវ ហិ បដ្ឋានេ
ទោមនស្សានន្តរំ សោមនស្សំ, តទនន្តរញ្ញ ទោមនស្សំ អនុទ្ធី។ តថា ហិ
“សុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តោ ធម្មោ សុខាយ វេទនាយ សម្មយុត្តស្ស
ធម្មស្ស អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ” ឡាទិនា (បដ្ឋា. ១. ២. ៤៥) សុខទុក្ខវេទនាយ
សម្មយុត្តោ ធម្មា អត្តនោ អត្តនោ សមាទវេទនាសម្មយុត្តានំ
អនុក្ខមសុខវេទនាយ សម្មយុត្តកានញ្ញ អនន្តរបច្ចយភាវេន ទ្វីសុ ទ្វីសុ
វារេសុ វុត្តា, អនុក្ខមសុខវេទនាយ សម្មយុត្តកា បន
សមាទវេទនាសម្មយុត្តានំ, ឥតវវេទនាទ្វយសម្មយុត្តានញ្ញ ធម្មានំ
អនន្តរបច្ចយភាវេន តីសុ វារេសូតិ ឯវំ វេទនាត្ថិកេ សត្តេវ អនន្តរបច្ចយវាវ

វុត្តា។ យទី ច ទោមនស្សានន្តរំ សោមនស្សំ, សោមនស្សានន្តរំ វា ទោមនស្សំ
ឧប្បជ្ឈេយ្យ, សុខទុក្ខវេទនាសម្មយុត្តានម្មី អញ្ញាមញ្ញំ អនន្តរបច្ចយវសេន ទេ
វារេ វឡេត្វានំ វារា វត្តញ្ញា សិយំ, ន បនេវំ វុត្តា។ តស្មា ន តេសំ តទនន្តរំ ឧប្បត្តិ
អត្ថិ។ ឯត្ថ ច “សោមនស្សសហគតកិរិយជវនាវសានេ” ត្យាទិនា អយម្មី
និយមោ អនុញ្ញាតោ -

“បរិត្តកុសលានោស-ចាបសាតក្រិយាជវា;
បញ្ចស្វេកំ តទាលម្ហំ, សុខិតេសុ យថាវហំ។

“ចាចាកាមសុភា ចេវ, សោបេក្ខា ច ក្រិយាជវា;
សោបេក្ខេសុ តទាលម្ហំ, ធស្វេកមន្តរបតោ” តិ។

អយញ្ញំ ជវនេន តទាវម្ពណនិយមោ អព្យកិចារី។

“ញ្ញាណសម្មយុត្តជវនតោ ញ្ញាណសម្មយុត្តតទាវម្ពណ” ឡាទិនយប្បវត្តោ
បន អនេកន្តិកោ។ យេតុយ្យេន ហិ អកុសលជវនេសុ បរិចិត្ស្យ កទាចិ
កុសលជវនេសុ ជវិតេសុ, កុសលជវនេសុ វា បរិចិត្ស្យ កទាចិ
អកុសលជវនេសុ ជវិតេសុ អកុសលានន្តរំ បរិត្តបរិចយេន
តិហេតុកជវនតោបិ បរំ អហេតុកតទាវម្ពណំ ហោតិ, តថា កុសលានន្តរំ
បរិត្តបរិចយេន អកុសលជវនតោ បរំ តិហេតុកតទាវម្ពណម្មី,
បដិសន្ធិនិព្ពត្តកកម្មតោ បន អញ្ញាកម្មេន តទាវម្ពណប្បវត្តិយំ វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។
តថា ច វុត្តំ បដ្ឋានេ “អហេតុកេ ខន្ធអនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សន្តិ,
កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ អហេតុកោ វិចាកោ តទាវម្ពណតា ឧប្បជ្ឈតិ,
កុសលាកុសលេ និរុទ្ធេ សហេតុកោ វិចាកោ តទាវម្ពណតា ឧប្បជ្ឈតី” តិ
(បដ្ឋា. ៣.១.៩៨)។

តស៊ូ យស្មា ទោមនស្សជវនាវសានេ ឧបេក្ខាសហគតានេវ ហោតិ។
តស៊ូ ទោមនស្សសហគតជវនាវសានេ ឧបេក្ខាសហគតសន្តិវណំ ឧប្បជ្ជតិ
សម្ពុត្តោ។ ‘សោមនស្សបដិសន្ធិកស្ស’ តិ ឥមំ ភវន្តី ចាតាភារោ ធីបិ តោវ
ហោតិ ទោមនស្សនន្តរំ សោមនស្សភាវតោតិ តំ អវត្ថា តទាវម្ពណាភាវមេវ
បរិកេប្បន្តោ អាហា “យទិ តទាវម្ពណាសម្ពុតោ នត្ថិ” តិ។
សោមនស្សបដិសន្ធិកស្ស តិ ត្ថិ យាទិនោ ពុទ្ធាទិ អតិ ឥដ្ឋាវម្ពណោ បិ
បដិហតចិត្តស្ស ទោមនស្សជវនេ ជវិតេ វុត្តនយេន
សោមនស្សតទាវម្ពណាស្ស អតិ ឥដ្ឋាវម្ពណោ ច
ឧបេក្ខាសហគតតទាវម្ពណាស្ស អនុប្បជ្ជនតោ, កេនចិ វា អសប្បាយេន
បរិហ័នលោកិយជ្ឈានំ អារត្ត “បណ្ឌិតធម្មោ មេ នដ្ឋោ” តិ វិប្បជិសារំ ជនេន្តស្ស
ទោមនស្សជវនេ សតិ អកាមាវចរាវម្ពណោ តទាវម្ពណាភាវតោ យទិ
តទាវម្ពណាស្ស ឧប្បត្តិសម្ពុតោ នត្ថិ តិ អធិប្បាយោ។

បរិចិត្តបុព្វត្ថំ បុព្វេ បរិចិត្តំ, តស្មី ភវេ យេតុយ្យេន គហិតបុព្វំ។
ឧបេក្ខាសហគតសន្តិវណំ ឧប្បជ្ជតិ និរាវជ្ជនម្យិ។ យថា តំ និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស
ជលចិត្តន្យធិប្បាយោ។ យថាហុ -

“និរាវជ្ជំ កថំ ចិត្តំ, ហោតិ នេតញ្ចិ សម្មតំ;
និយមោ នវិនាវជ្ជំ, និរោធា ជលទស្សនា” តិ។

កេន បន កិច្ចេន ឥទំ ចិត្តំ បវត្តតិ តិ? តទាវម្ពណាកិច្ចេន តាវ ន បវត្តតិ
ជវនាវម្ពណាស្ស អគ្គហណតោ, នាបិ សន្តិវណាកិច្ចេន យថាសម្មជិច្ឆិតស្ស
សន្តិវណាវសេន អប្បវត្តនតោ, បដិសន្ធិចុតិសុ វត្តព្ភមេវ នត្ថិ, ចារិសេសតោ
បន ភវស្ស អដ្ឋភាវតោ ភវន្តី កិច្ចេនាតិ យុត្តំ សិយា។
អាចរិយធម្មចាលត្ថេវេនបិ (ធរ. ស. អនុជ. ៤៩៨ វិចាកុទ្ធារកថាវណ្ណនា) ហិ

អយមត្ថោ ធនុស្សិតោ។ យំ បន បដិសន្ធិកវុត្តានំ ធម្មតោ, អារម្មណតោ ច
សមានតំ វុត្តតិ, តំ យេកុយ្យតោតិ ធម្មតំ។ ន ហិ ឥទមេកំ ហំនំ វុត្តោ
បដិសន្ធិកវុត្តានំ វិសទិសតា អត្ថិ។ តមនន្តវុត្តាតិ តំ អត្ថនោ អនន្តំ អព្យវហិតំ
កត្វា, តទនន្តវុត្តោ។

២៩. កាមាវចរ...បេ... ឥច្ឆន្តិទិ ឯត្ថ កាមាវចរជវនាវសានេយេវ
តទារម្មណំ ឥច្ឆន្តិ កាមតណ្ហានិធានកម្មនិព្ពត្តត្តា។ ន ហិ តំ
កាមតណ្ហាហេតុកេន កម្មនា ជនិតំ អតំសភាវស្ស
រូចារូចាវចរលោកុត្តរជវនស្ស អនន្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ កីការណា? អជនកត្តា,
ជនកសមានត្តាភាវតោ ច។ យថា ហិ គេហតោ ពហិ និក្ខមិតុកាមោ
ពាលកោ ជនកំ, តំសទិសំ វា អន្តរិយំ គហេត្វា និក្ខមតិ, នាញំ រាជបុរិសាធិ,
ឯវំ កវុត្តិសយតោ អញ្ញត្ថ បវត្តមាទំ តទារម្មណំ ជនកំ
កាមាវចរកុសលាកុសលំ, តំសទិសំ វា កាមាវចរកិរិយជវនំ អនុពន្ធិ, ន
បន តស្ស វិសទិសានិ មហគ្គតលោកុត្តរជវនានិ។ តថា កាមាវចរសត្តានមេវ
តទារម្មណំ ឥច្ឆន្តិ, ន ព្រហ្មានំ តទារម្មណូបនិស្សយស្ស
កាមាវចរបដិសន្ធិពិជស្សភាវតោ។ តថា កាមាវចរធម្មេស្វេវ
អារម្មណភូតេសុ ឥច្ឆន្តិ។ ន ឥតេសុ អបរិចិត្តត្តា។ យថា ហិ សោ ពាលកោ
ជនកំ, តំសទិសំ វា អនុគច្ឆន្តោបិ អរញ្ញាធិអបរិចិត្តជ្ជានំ គច្ឆន្តំ អនុពន្ធិត្វា
បមុខុត្តណាធិម្ហិ បរិចិត្តជ្ជានេយេវ អនុពន្ធិ, ឯវមិទម្បិ
រូចាវចរាធិអបរិចិត្តារម្មណំ អារព្ព បវត្តនំ នានុពន្ធិ។ អបិ ច
កាមតណ្ហាយត្ថកម្មជនិតត្តាបិ ឯតំ កាមតណ្ហារម្មណេសុ បរិត្តធម្មេស្វេវ
បវត្តតីតិ វុត្តោវាយមត្ថោ។ ហោន្តិ ចេត្ថ -

“ជនកំ តំសមាទំ វា, ជវនំ អនុពន្ធិ;

ន តុ អញ្ចំ តទាលម្ហំ, ពាលទារកលីលយា។

“ពីជស្សភាវតោ នត្ថិ, ព្រហ្មានម្មំ ឥមស្ស ហិ;
បដិសន្ធិមនោ ពីដំ, កាមាវចរសញ្ញាតំ។

“ហ្នែ បរិច្ចេកេយេវ, តំ ឥទំ ពាលកោវិយ;
អនុយាតីតិ នាញ្ញត្ថ, ហោតិ តណ្ហាវសេន វា”តិ។

ននុ ច “កាមាវចរបដិសន្ធិពិជាកាវតោ”តិ វុត្ថំ, តថា ច
ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនម្មំ អភារោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ ឥន្ទ្រិយប្បវត្តិអានុភាវតោ,
ធូរវិចិត្រេន ចិត្តនិយមតោ ច។

តទារម្មណនិយមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ជវននិយមវណ្ណានា

៣២. មនុប្បវត្តិយន្តិ មរណាសន្នកាលេ វត្ថុទុព្ពលតាយ មន្ទិភូតវេគត្តា
មន្ទំ ហុត្វា បវត្តិយំ។ មរណកាលាធិស្វតិ អាធិសន្នេន មុច្ឆាកាលំ សង្កណ្ហាតិ។

៣៣. ភគវតោ...បេ... វនន្តិតិ ភគវតោ យមកថាជីហារិយ កាលាធិសុ
ឧទកក្ខន្ធអគ្គិក្ខន្ធប្បវត្តនាធិអត្ថំ វិសុំ វិសុំ បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា តតោ
វុជ្ជាយ ឈានធម្មេ វិសុំ វិសុំ អារវ្លេន្តស្ស អារវ្លេនវសិតាយ មត្តកប្បត្តិយា
អារវ្លេនតប្បរោវ ចិត្តាភិនីហារោ ហោតីតិ យថាវជ្ជិតឈានផ្ការម្មណានិ
ចត្តារិ, បញ្ចវា បច្ចវេក្ខណាជវនចិត្តានិ បវត្តន្តិតិ វនន្តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៧៨)
អដ្ឋកថាថវិយា។ “ភគវតោ”តិ ច ឥទំ និទស្សនមត្ថំ អញ្ញេសម្មិ
ធម្មសេនាបតិអាធិនំ ឯវរូបេ អច្ឆាយិកកាលេ អបរិបុណ្ណាជវនានំ បវត្តនតោ។
តថា ច វុត្ថំ អដ្ឋកថាយំ “អយញ្ច មត្តកប្បត្តា វសិតា ភគវតោ

យមកទាដិហារិយកាលេ អញ្ជើសំ វា ឯវ្យែ កាលេ"តិ (វិសុទ្ធិ. ១.៧៨)។
"ចត្តារិ បញ្ចា វា"តិ ច បនេតំ តិ ភិក្ខុទ្ធិយមុទិទ្ធិយវសេន គហេតព្ពន្ធិ
អាចរិយធម្មទាលត្ថេវេន (វិសុទ្ធិ. មហា. ១.៧៨) វុត្ថំ, តស្មា ភកវតោ ចត្តារិ,
អញ្ជើសំ បញ្ចាបីតិ យុត្តំ វិយ ទិស្សតិ។

៣៤. អាទិកម្មិកស្សតិ អាទិតោ កតយោគកម្មស្ស។ បឋមំ និព្ពត្តា
អប្បនា បឋមកប្បនា។ អភិញ្ញាជវនានម្បី "បឋមកប្បនាយា"តិ អធិការោ
សិយាតិ អាហា "សព្ពនាបី"តិ, បឋមុប្បត្តិកាលេ, ចិល្បាវសីកាលេ ច
បញ្ចាភិញ្ញាជវនានិ ឯកវារមេវ ជវន្តិគ្យតោ។

៣៥. មគ្គាយេវ ឧប្បជ្ឈនតោ មគ្គុប្បនា។ យថាវហន្តិ បញ្ចមំ វា ចតុត្ថំ វា
ឧប្បន្នមគ្គានុរូបំ។ សត្តជវនបរមត្តា ហិ ឯការជ្ឈនវីចិយា ចតុត្ថំ ឧប្បន្នមគ្គតោ
បរំ តីតិ ជលចិត្តានិ, បញ្ចមំ ឧប្បន្នមគ្គតោ បរំ ទ្វេ វា ហោន្តិ។

៣៦. និរោធសមាបត្តិកាលេតិ និរោធស្ស បុព្ពភាគេ។ ចតុត្តារុប្បជវនន្តិ
កុសលកិរិយានំ អញ្ញាតរំ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនជវនំ។
អនាគាមិធិណាសវាយេវ និរោធសមាបត្តិ សមាបជ្ឈន្តិ, ន
សោតាបន្នសកទាមិនោតិ វុត្ថំ "អនាគាមិជលំ វា អវហត្ថជលំ វា"តិ។
វិភត្តិវិបល្លាសោ ចេត្ត ទដ្ឋញ្ញោ "អនាគាមិជលេ វា អវហត្ថជលេ វា"តិ។ តេនាហា
"និរុទ្ធ"តិ។ យថាវហន្តិ តំតំបុគ្គលានុរូបំ។

៣៧. សព្ពត្តាបិ សមាបត្តិវីចិយន្តិ សកលាយបិ ឈានសមាបត្តិវីចិយំ,
ជលសមាបត្តិវីចិយញ្ច។

៣៨. បរិត្តានិ ជវនានិ សត្តក្ខត្តំ មតានិ ឧក្កំសកោជិយា។ មគ្គាភិញ្ញា បន
សកី ឯកវារមេវ មតា។ អវសេសានិ អភិញ្ញាមគ្គវដ្តិតានិ

មហាគុតលោកុត្តរជវនានិ ពហុនិបិ លព្ពន្ធិ សមាបត្តិវិទិយំ អហោរត្ថម្បិ
បវត្តនតោ។ អបិ-សន្តេន លោកិយជ្ឈានានិ បឋមកប្បឆាយំ,
អន្តិមជលទ្វយញ្ច និរោធានន្តរំ ឯកវារំ, ជលចិត្តានិ មគ្គានន្តរំ ទូត្តិកូត្តម្បិ តិ
សម្បិល្លោតិ។

ជវននិយមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលកេនវណ្ណានា

៤០. ឥនានិ ធុហេតុកាហេតុកាចាយិ កាហេតុកតិហេតុកវសេន
ចតុត្ថិធានំ បុប្ផជ្ឈនានំ, មគ្គជ្ឈជលជ្ឈវសេន អដ្ឋវិធានំ អរិយានន្តិ ទ្វាទសន្តំ
បុគ្គលានំ ឧប្បជ្ឈនករីចិត្តបរិច្ឆេទទស្សនត្ថំ បឋមំ តាវ តេសំ វជ្ជិតព្ពចិត្តានិ
នស្សេតុមាហា “ធុហេតុកានមហេតុកានញ្ច” ត្យាទិ។
បដិសន្ធិវិញ្ញាណសហគតាលោកានោសវសេន ទ្វេហេតុ ឥមេសន្តិ
ទ្វិហេតុកា។ តាទិសានំ ហេតុនំ អភាវតោ អហេតុកា។ ម-កាពោ
បទសន្ធិករោ។ អប្បនាជវនានិ ន លព្ពន្ធិ វិចាការវរណសញ្ញាវតោ។
ទ្វិហេតុកាហេតុកបដិសន្ធិ ហិ “វិចាការវរណ” ន្តិ វុច្ចតិ។
អប្បនាជវនាភាវតោយេវ អវហត្ថំ នត្ថិតិ កិរិយជវនានិ ន លព្ពន្ធិ។

៤១. “សហេតុកំ (បដ្ឋា. ៣.១.១០២) ភវន្តំ អហេតុកស្ស ភវន្តស្ស
អនន្តរបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ ចាបតោ អហេតុកានម្បិ នាណកម្មេន
ទ្វិហេតុកតទារម្មណំ សម្ភវតិ, ទ្វិហេតុកានំ វត្ថុព្ពមេវ នត្ថិ។ មូលសន្និយា បន
ជឡ្យភាវតោ ឧភិន្នម្បិ នត្ថិ តិហេតុកតទារម្មណន្តិ អាហា “តថា
ញ្ញាណសម្បយុត្តវិចាកានិ ចា” តិ។ អាចរិយដោតិចាលត្ថេវេន បន
“សហេតុកំ ភវន្ត” ន្តិ អវិសេសេន វុត្ថត្តា អហេតុកានម្បិ

តិហេតុកតនាម្ពណំ វត្វា ឥធិញ្ញាណសម្បយុត្តវិចាកាការវចនស្ស
បរិហាសវសេន “សោ ឯវ បុច្ឆិតត្ថោ, យោ តស្ស កត្តា” តិ វុត្ថំ, តំ បន
បរិហាសវសេន វុត្តម្បិ អាចរិយំ បុច្ឆិត្វាវ វិជាននត្ថំ វុត្តវចនំ វិយ ឋិតំ។ តថា ហិ
អាចរិយេនេវេត្ត ការណំ បរមត្ថវិនិច្ឆយេ វុត្ថំ -

“ញ្ញាណចាកា ន វត្ថន្តិ, ជឡត្តា មូលសន្និយា” តិ; (បរម. វិ. ២៧១);

អបរេ បន “យថា អហេតុកានំ សហេតុកតនាម្ពណំ ហោតិ, ឯវ
ទិហេតុកានំ តិហេតុកតនាម្ពណម្បិ” តិ វុត្ថោន្តិ, តេសំ មតានុរោធន ច
ឥតាបិ ញ្ញាណសម្បយុត្តវិចាកបដិក្ខេចា អហេតុកេយេវ សន្ធាយាតិ វុត្ថន្តិ។
តត្ថ បន បមាណាថាភាវតោ អាចរិយេន ឧភិន្នម្បិ សាធារណវសេន
ញ្ញាណសម្បយុត្តវិចាកាការេ ការណំ វត្វា សមកមេវ ចិត្តបរិច្ឆេទស្ស
ទស្សិតត្តា តេសំ វចនំ វិមំសិត្វា សម្បជិច្ឆិតត្ថំ។ អហេតុកាបេក្ខាយ ចេត្ត
“សុគតិយ” ន្តិ វចនំ, តំ បន អត្ថតោ អនុញ្ញាតទិហេតុកវិចាកានំ តត្ថេវ
សម្ភវទស្សនបរិ។ តេនាហ “ធុគ្គតិយំ បនា” ត្យាទិ។

៤៣. តិហេតុកេស្វតិ

បដិសន្ធិវិញ្ញាណសហគតាលោកានោសាមោហវសេន តិហេតុកេសុ
បុព្វដ្ឋានីស្វ នវិវិធិបុគ្គលេសុ។

៤៥. ទិដ្ឋិ... បេ... សេក្ខានន្តិ សិក្ខាយ អបរិបូរការិតាយ សិក្ខនសីលតាយ

“សេក្ខា” តិ លទ្ធនាមាណំ សោតាបន្នសកទាតាមីណំ បុគ្គលាណំ បឋមមគ្គេនេវ
សក្កាយទិដ្ឋិវិចិក្ខានំ បហ័នត្តា តំសហគតជវនានិ ចេវ ច-សទ្ធន
អាកឡិតានិ ឱណាសវាវេណិកានិ កិរិយជវនានិ ច ន លត្តន្តិ។

៤៦. បដិយជវនាទិ ចាតិ ទោមនស្សជវនាទិ ចេវ
ទិដ្ឋិសម្បយុត្តវិចិត្តិក្ខាសហគតកិរិយជវនាទិ ច។

៤៧. លោកុត្តរ...បេ.... សមុប្បជ្ឈន្តិ ចតុន្នំ មគ្គានំ ឯកចិត្តក្ខណ៌កភារេន
បុគ្គលន្តរេសុ អសម្ពុតោ, ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមានញា ឧបរូបរិសមាបត្តិយា
អននិកតត្តា, ឧបរូបរិបុគ្គលានញា អសមុគ្សាដិតកម្មកិលេសនិរោធន
បុព្វជ្ឈនេហិវិយ សោតាបន្នានំ សោតាបន្នាទីហិ បុគ្គលន្តរភារូបគមនេន
បដិប្បស្សន្តត្តា ច អដ្ឋបិ លោកុត្តរជវនាទិ យថាសកំ មគ្គជលដ្ឋានំ
អរិយានមេវ សមុប្បជ្ឈន្តិ។

៤៨. ឥនាទិ តេសំ តេសំ បុគ្គលានំ យថាបដិក្ខត្តជវនាទិ វុដ្ឋេត្វា
ចារិសេសតោ លព្ពមានជវនាទិ សម្មិល្លោត្វា ទស្សេតុំ “អសេក្ខាន” ន្យាទិ វុត្តំ។
តិវិធសិក្ខាយ បរិបូរការិការតោ អសេក្ខានំ ឧណាសវានំ
តេត្ថីសវិធកុសលាកុសលស្ស, ហេដ្ឋិមជលត្តយស្ស, វីចិមុត្តានញា
នវមហគ្គតវិចាកានំ វសេន បញ្ចចត្តាលីសវដ្ឋិតានិ សេសានិ
តេវីសតិកាមាវចរវិចាកវីសតិកិរិយអរហត្តជលវសេន ចតុចត្តាលីស
វីចិចិត្តានិ សម្ពុតា យថាលាភំ កាមភវេ វិចានំ វសេន ឧទ្ទិសេ។

សេក្ខានំ
អជ្ឈារសកិរិយជវនទិដ្ឋិវិចិត្តិក្ខាសហគតបញ្ចកអគ្គជលមហគ្គតវិចាកវសេ
នតេត្ថីស វុដ្ឋេត្វា
តេវីសតិកាមាវចរវិចាកាវជ្ជនទ្ធិយឯកវីសតិកុសលសត្តាកុសលហេដ្ឋិម
ជលត្តយវសេន ធម្មញ្ញាសវីចិចិត្តានិ យថាសម្ពុតំ ឧទ្ទិសេ អវិសេសតោ។
វិសេសតោ បន សោតាបន្នសកទាតាមីនំ ឯកបញ្ញាស, អនាតាមីនំ
ឯក្ខនបញ្ញាស, អវសេសានំ ចតុន្នំ បុព្វជ្ឈនានំ

អដ្ឋារសកិរិយជវនសព្ពលោកុត្តរមហាគ្គតវិចាកវសេន បញ្ចតិស វដ្ឋេត្វា
អវសេសានិ កាមាវចរវិចាកអវដ្ឋនទ្វយលោកិយកុសលាកុសលវសេន
ចតុបញ្ញាសវីដិចិត្តានិ យថាសម្ភវតោ ឧទ្ទិសេ អវិសេសតោ។ វិសេសតោ បន
តិហេតុកានំ ចតុបញ្ញាសេវ លព្ពន្ធិ, ទ្វិហេតុកាហេតុកានំ
ញាណាសម្មយុត្តវិចាកអប្បនាជវនវដ្ឋិតានិ ឯកចត្តាលីស, អាចាយិ កានំ
តានេវ ទ្វិហេតុកវិចាកវដ្ឋិតានិ សត្តតិស វីដិចិត្តានិ ទដ្ឋព្ពំ។

បុគ្គលានំ វសេន ចិត្តប្បវត្តិកេនោ បុគ្គលកេនោ។

បុគ្គលកេនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ភូមិវិភាគវណ្ណានា

៤៩. សព្ពានិបិ វីដិចិត្តានិ ឧបលព្ពន្ធិ ធនំ ទ្វារានំ, សព្ពេសញ្ច បុគ្គលានំ តត្ថ
សម្ភវតោ។ យថាវហន្តិ តំតំភវានុរូបំ, តំតំបុគ្គលានុរូបញ្ច។

៥០. ត្បទិនា ឃានវិញ្ញាណាទិនម្បិ បដិក្ខេចោ ហេស្សតីតិ រូចាវចរភូមិយំ
បដិយជវនតទារម្ពណានេវ បដិក្ខិត្តានិ។ សព្ពត្ថាបីតិ កាមភវេ, រូបភវេ,
អរូបភវេ ច។

៥១. កាមភវេ យថាវហំ វីដិមុត្តវដ្ឋានិ អសីតិ វីដិចិត្តានិ, រូបភវេ
បដិយទ្វយអដ្ឋតទារម្ពណាធិវិញ្ញាណាធក្កវីដិមុត្តកវសេន បញ្ចវីសតិ
វដ្ឋេត្វា សេសានិ អវដ្ឋនទ្វយនវអហេតុកវិចាកតេបញ្ញាសជវនវសេន
ចតុសដ្ឋិ, អរូបេ ភវេ
តេវីសតិកាមាវចរវិចាកបឋមមគ្គបញ្ចនសរូចាវចរបដិយទ្វយអារុប្បវិចាក
កិរិយមនោធាតុហសនវសេន សត្តចត្តាលីស វដ្ឋេត្វា សេសានិ ធព្ពីសតិ

បរិត្តជវនអដ្ឋអារុប្បជវនសត្តលោកុត្តរជវនមនោទ្វារវដ្ឋនវសេន
ទ្វេចត្តាលីស ចិត្តានិលព្ភរេ ឧបលព្ភន្តិ។

កេចិ បន “រូបភវេ អនិជ្ឈាវម្ពណាភាវតោ ឥធាគតានំយេវ ព្រហ្មានំ
អកុសលវិចាកសម្ពវោតិ តានិ បរិហាបេត្វា បញ្ចបរិត្តវិចាកេហិ សទ្ធិរូបភវេ
សដ្ឋិយេវ វិចិត្តានិ” តិ វទន្តិ។ ឥធម បន តត្ថ ឋត្វាបិ ឥមំ លោកំ បស្សន្តានំ
អនិជ្ឈាវម្ពណស្ស អសម្ពវោ ន សក្កាវត្ថុន្តិ តេហិ សទ្ធិយេវ តត្ថ ចតុសដ្ឋិ
វុត្តានិ។ ឯវញ្ច កត្វាវុត្ថំ ធម្មានុសារណីយំ “យទា ព្រហ្មានោ កាមាវចរំ
អនិជ្ឈាវម្ពណំ អាលម្ពន្តិ, តទា តំ សុគតិយម្បិ
អកុសលវិចាកចក្ខុសោតវិញ្ញាណមនោធាតុសន្តិវណានំ ឧប្បត្តិ
សម្ពវតី” តិ។

ភូមិវសេនវិភាគោ ភូមិវិភាគោ។

ភូមិវិភាគវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥៥. យថាសម្ពវន្តិ តំតំទ្វារេសុ, តំតំភវេសុ វា សម្ពវានុរូបតោ។
យាវតាយុកន្តិ បដិសន្ធិតោ បរំ ភវនិកន្តិវសេន បវត្តមនោទ្វារិកចិត្តវិចិតោ
បដ្ឋាយ ចុតិចិត្តាវសានំ, តតោ បុព្វេ បវត្តភវផ្កាវសានំ វា អព្ពោធិដ្ឋា អសតិ
និរោធសមាបត្តិយន្តិ អធិប្បាយោ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិការិវិនិយា នាម អភិធម្មត្ថសង្កហវណ្ណនាយ

វិចិត្តបរិច្ឆេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៥. វិចិត្តបរិច្ឆេទវណ្ណានា

១. ឯត្តាវតាវីជិសង្កហំ ទស្សត្វា ឥនានិវីជិមុត្តសង្កហំ ទស្សតុមារកន្តោ
អាហា "វីជិចិត្តវសេនេ" ន្យាទិ។ ឯវំ យថាវុត្តនយេនវីជិចិត្តវសេន បវត្តិយំ
បជិសន្ធិតោ អបរកាកេ ចុតិបរិយោសានំ បវត្តិសង្កហោ នាម សង្កហោ
ឧទិវតោ, ឥនានិ តទនន្តរំ សន្ធិយំ បជិសន្ធិកាលេ, តទាសន្នតាយ
តំគហណេនេវ គហិតចុតិកាលេ ច បវត្តិសង្កហោ វុច្ឆតីតិ យោជនា។

ភូមិចតុក្កវណ្ណានា

៣. បុញ្ញសម្មតា អយា យេភុយ្យេន អបគតោតិ អចាយោ, សោយេវ ភូមិ
កវន្តិ ឯត្ត សត្តាតិ អចាយភូមិ។ អនេកវិធសម្បត្តិអធិដ្ឋានតាយ សោភនា
គន្ធាតោ ឧបបន្និតព្ពតោ គតីតិ សុគតិ, កាមតណ្ហាសហចរិតា សុគតិ
កាមសុគតិ, សោយេវ ភូមិទិ កាមសុគតិភូមិ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

៤. អយតោ សុខតោ និគ្គតោតិ និរយោ។ តិរោ អញ្ចិតាតិ តិរច្ឆានា, តេសំ
យោនិ តិរច្ឆានយោនិ។ យវន្តិ តាយ សត្តា អមិស្សិតាបិ សមាទជាតិ តាយ
មិស្សិតាវិយ ហោន្តិទិ យោនិ។ សា បន អត្ថតោ ខន្ធនំ បវត្តិវិសេសោ។
បកដ្ឋេន សុខតោ ឥតា គតាតិ បេតា, និជ្ឈាមតណ្ហាកាធិភេទានំ បេតានំ
វិសយោ បេត្តិវិសយោ។ ឯត្ត បន តិរច្ឆានយោនិ បេត្តិវិសយគ្គហណេន
ខន្ធនំយេវ គហណំ តេសំ តាធិសស្ស បរិច្ឆិទ្ធាកាសស្ស អភាវតោ។ យត្ថ វា
តេ អវញ្ញបព្ពតចាទាធិកេ និពទ្ធវាសំ វសន្តិ, តាធិសស្ស ហ៊ានស្ស វសេន
ឌីកាសោបិ គហេតត្តោ។ ន សុវន្តិ ឥស្សរិយកីឡាធិហិ ន ទិព្ពន្តិទិ អសុរា,
បេតាសុរា។ ឥតវេ បន ន សុរា សុវប្បដិបក្ខាតិ អសុរា, ឥធ ច បេតាសុរានមេវ
គហណំ ឥតវេសំ តាវតីសេសុ គហណាស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ តថា ហិ វុត្តំ
អាចរិយេន -

“តាវតីសេសុ ទេវេសុ, វេបចិត្តាសុរា គតា”តិ; (នាម. បរិ. ៤៣៨);

៥. សតិស្វរការព្រហ្មចរិយយោគ្យតាធិគុណាហិ ឧក្ខជ្ជមនតាយ មនោ ឧស្សន្នំ ឯតេសន្តិ មនុស្សា។ តថា ហិ បរមសតិនេបក្កាធិប្បត្តា ពុទ្ធានយោបិ មនុស្សក្ខតាយេវ។ ជម្ពុទីបវាសិនោ ចេត្ត និប្បវិយាយតោ មនុស្សា។ តេហិ បន សមាឡាទាធិតាយ សន្និ បរិត្តធិបវាសីហិ ឥតរមហាធិបវាសិនោបិ “មនុស្ស”តិ វុច្ឆន្តិ។ លោកិយា បន “មនុស្សា អាធិខត្តិយស្ស អបច្ចំ បុត្តាតិ មនុស្ស”តិ វុច្ឆន្តិ។ មនុស្សនំ និវាសក្ខតា ភូមិ ឥធ មនុស្សា។ ឯវំ សេសេសុបិ។

ចត្វសុ មហារាជេសុ ភត្តិ ឯតេសំ, ចតុន្នំ វា មហារាជានំ និវាសជ្ជានក្ខតេ ចាតុមហារាជេ ភវាតិ ចាតុមហារាជិកា។ មាយេន មាលាវេន សន្និ តេត្តិស សហបុញ្ញការិនោ ឯត្ត និព្ពត្តាតិ តំសហចរិតជ្ជានំ តេត្តិសំ, តទេវ តាវតីសំ, តំនិវាសោ ឯតេសន្តិ តាវតីសាតិ វុច្ឆន្តិ។ យស្មា បន “សហស្សំ ចាតុមហារាជិកានំ សហស្សំ តាវតីសាន”ន្តិ (អ. និ. ៣.៨០) វចនតោ សេសចក្កវាឡេសុបិ ធកាមាវចរទេវលោកា អត្ថិ, តស្មា នាមមត្តមេវ ឯតំ តស្ស ទេវលោកស្សតិ គហេតត្ថំ។ ធុក្ខតោ យាតា អបយាតាតិ យាមា។ អត្តនោ សិរិសម្បត្តិយា តុសំ បីតី ឥតា គតាតិ តុសីតា។ និម្មានេ វតិ ឯតេសន្តិ និម្មានវតិនោ។ បរិនិម្មិតេសុ កោគេសុ អត្តនោ វសំ វុត្តន្តិ បរិនិម្មិតវសវត្តិនោ។

៦. មហាព្រហ្មានំ បរិចារិកត្តា តេសំ បរិសតិ ភវាតិ ព្រហ្មចារិសដ្ឋា។ តេសំ បុរោហិតជ្ជានេ បិតត្តា ព្រហ្មបុរោហិតា។ តេហិ តេហិ ឈានាធិហិ គុណវិសេសេហិ ព្រហិតា បរិវុទ្ធាតិ ព្រហ្មនោ, វណ្ណាវន្តតាយ ចេវ ធីយាយុកតាធិហិ ច ព្រហ្មចារិសដ្ឋាធិហិ មហន្តា ព្រហ្មនោតិ

មហាព្រហ្មនោ។ តយោបេតេ

បណ្ឌិតរតនបការភាសិតសមាទតលវាសិនោ។

៨. ឧបរិមេហិ បរិត្តា អាកា ឯតេសន្តិ បរិត្តាកា។ អប្បមាណា អាកា
ឯតេសន្តិ អប្បមាណាកា។ វលហាកតោវិជ្ជុវិយ ឥតោ ចិតោ ច អាកា សរតិ
និស្សរតិ ឯតេសំ សប្បីតិ កជ្ឈាននិព្ពត្តក្ខន្ធសន្តានត្តាតិ អាកស្សរា។
ទណ្ឌធិបិកាយ វា អច្ចុវិយ ឯតេសំ សរីរតោ អាកា ធិដ្ឋិតា ធិដ្ឋិតា បតន្តុវិយ
សរតិ និស្សរតិ អាកស្សរា។ យថាវុត្តាយ វា បកាយ អាកាសនសីលាតិ
អាកស្សរា។ ឯតេបិ តយោ បណ្ឌិតរតនបការភាសិតេកតលវាសិនោ។

៩. សុភាតិ ឯកគ្បនា អចលា សរីរភា វុច្ចតិ, សា ឧបរិព្រហ្មហិ បរិត្តា
ឯតេសន្តិ បរិត្តសុភា។ អប្បមាណា សុភា ឯតេសន្តិ អប្បមាណាសុភា។
បកាសមុទយសម្ពាតេហិ សុភេហិ កិណ្ណា អាកិណ្ណាតិ សុភកិណ្ណា។
“សុភាកិណ្ណា”តិ ច វុត្តព្កេ អា-សទ្ធិស្ស រស្សត្ថំ, អន្តិមណា-ការស្ស ច ហា-ការ
កត្វា “សុភកិណ្ណា”តិ វុត្ថំ។ ឯតេបិ
បណ្ឌិតរតនបការភាសិតេកតលវាសិនោ។

១០. ឈានប្បការនិព្ពត្តំ វិបុលំ ជលមេតេសន្តិ វេហាប្បលា។
សញ្ញាវិរាគការនានិព្ពត្តរូបសន្តតិមត្តត្តា នត្តិ សញ្ញា, តំមុខេន វុត្តាវសេសា
អរូបក្ខន្ធា ច ឯតេសន្តិ អសញ្ញា។ តេយេវ សត្តាតិ អសញ្ញាសត្តា។ ឯតេបិ
បណ្ឌិតរតនបការភាសិតេកតលវាសិនោ។ សុទ្ធានំ អនាគាមិអរហន្តានមេវ
អាវាសាតិ សុទ្ធាវាសា។ អនុនយបដិយាការតោ វា សុទ្ធា អាវាសោ ឯតេសន្តិ
សុទ្ធាវាសា, តេសំ និវាសក្ខមិបិ សុទ្ធាវាសា។

១១. ឥសេសុ បន បឋមតលវាសិនោ អប្បកេន កាលេន អត្តនោ ហំនំ ន
វិជហន្តីតិ អវិហា។ ទុតិយតលវាសិនោ ន កេនចិ តប្បន្តីតិ អតប្បា។
តតិយតលវាសិនោ បរមសុន្ទរូបត្តា សុខេន ទិស្សន្តីតិ សុទស្សា។
ចតុត្ថតលវាសិនោ សុបរិសុទ្ធនិស្សន្តត្តា សុខេន បស្សន្តីតិ សុទស្សិនោ។
បញ្ចមតលវាសិនោ បន ឧក្កជ្ជសម្បត្តិកត្តា នត្ថិ ឯតេសំ កនិជ្ជភារោតិ
អកនិជ្ជា។

១២. អាភាសានញ្ញាយតនេ បវត្តា បឋមារុប្បវិចាកក្ខតចតុក្ខន្ធា ឯវ,
តេហិ បរិន្និទ្ធិកាសោ វា អាភាសានញ្ញាយតនក្ខមិ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

១៣. បុទុជ្ជនា, សោតាបន្នា ច សកទាគាមិនោ ចាបិ បុគ្គលា សុទ្ធាវាសេសុ
សព្ពថា ន លព្ពន្តីតិ សម្ពន្ធា។ បុទុជ្ជនាទិនញ្ច បដិក្ខេបេន
អនាគាមិអរហន្តានមេវ តត្ថ លាភោ វុត្តោ ហោតិ។

១៤. សេសដ្ឋានេស្វតិ សុទ្ធាវាសអចាយអសញ្ញាវដ្ឋិតេសុ សេសដ្ឋានេសុ
អរិយា, អនរិយាបិ ច លព្ពន្តិ។

ក្ខមិចតុក្កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បដិសន្ធិចតុក្កវណ្ណានា

១៥. ឌីក្កន្តិក្ខណោតិ បដិសន្ធិក្ខណោ។

១៦. ជាតិយា អន្ទោ ជន្ទន្ទោ។ កិញ្ចាបិ ជាតិក្ខណោ អណ្ណាជជលាតុជា
សព្ពេបិ អចក្កការ។ តថាបិ ចក្ខាទិឧប្បជ្ជនារហាកាលេបិ
ចក្ខុប្បត្តិវិពន្ធកកម្មប្បដិពាហិតសាមត្តិយេន ទិន្នបដិសន្ធិនា, ឥតវេនបិ វា
កម្មេន អនុប្បាទេតព្ពចក្កកោ សត្តោ ជន្ទន្ទោ នាម។ អបេវ បន “ជន្ទន្ទោតិ

បស្ចុគ្គិយំយេវ អន្ទោ, មាតុកុច្ឆិយំ អន្ទោ ហុត្វា និក្ខន្តោតិ អត្តោ, តេន
ធុហេតុកតិហេតុកានំ មាតុកុច្ឆិយំ ចក្ខុស្ស អវិបជ្ជនំ សិទ្ធ"ន្តិ វទន្តិ។

ជច្ចន្ទាទីនន្តិ ឯត្ថ អាទិគ្គហលោន

ជច្ចតាធិរជច្ចម្ភគជច្ចជឡជច្ចម្ភត្ថកបណ្ណាកធុតតោព្យញ្ញនកនបុំសកមម្មាទីនំ
សន្តិហោ។ អបរេ បន “ឯកច្ឆេ អហេតុកបដិសន្ធិកា អវិកលិទ្រិយា ហុត្វា
ថោកំ វិចារណាបកតិកា ហោន្តិ, តាទិសានម្បិ អាទិសន្ទេន សន្តិហោ”តិ វទន្តិ។
ភុម្មនេវេ សីតា និស្សិតា តគ្គតិកត្តាតិ ភុម្មស្សិតា។ សុខសមុស្សយតោ
វិនិចាតាតិ វិនិចាតិកា។

**១៨. សព្ពត្តាបិ កាមសុគតិយន្តិ ទេវមនុស្សវសេន សត្តវិធាយបិ
កាមសុគតិយំ។**

**២១. តេស្វតិ យថាវុត្ថបដិសន្ធិយុត្តេសុ បុគ្គលេសុ, អចាយាទីសុ វា។
អាយុប្បមាណាគណាយ និយមោ នន្តិ កេសញ្ចិ ចិរាយុកត្តា, កេសញ្ចិ
ចិរតរាយុកត្តា ច។ តថាចាហុ -**

“អាចាយិកមនុស្សាយុ-
បរិច្ឆេនោ នវិជ្ជតិ;
តថា ហិ កាលោ មន្ទាតា,
យក្ខា កេចិ ចិរាយុនោ”តិ។ -

អចាយេសុ ហិ កម្មមេវ បមាណំ, តត្ថ និព្ពត្តានំ យាវ កម្មំ នឌីយតិ។ តាវ
ចវនាកាវតោ, តថា ភុម្មនេវានំ។ តេសុបិ ហិ និព្ពត្តា កេចិ សត្តាហាទិកាលំ
តិជ្ជន្តិ, កេចិ កប្បមត្តម្បិ, តថា មនុស្សានម្បិ កធាចិ តេសម្បិ
អសន្ទៀយ្យាយុកត្តា កធាចិ ធនវស្សាយុកត្តា។ “យោ ចិវំ ជីវតិ, សោ

វស្សសតំ ជីវតិ, អប្បំ វា ភិយ្យា (ធិ. និ. ២.៧; សំ. និ. ១.១៤៥; អ. និ. ៧.៧៤),
ធុតិយំ វស្សសតំ ន ចាបុណាតី”តិ ឥទំ បន អដ្ឋតនកាលិកេ សន្ធាយ វុត្តំ។

២២. ធិញ្ញានិ បញ្ចវស្សសតានីតិ មនុស្សានំ បញ្ញាស វស្សានិ ឯកទិនំ,
តទន្ទុបតោ មាសសំវច្ឆរេ បរិច្ឆិន្ទិត្វា ធិញ្ញប្បមាណានិ បញ្ចវស្សសតានិ
អាយុប្បមាណំ ហោតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ -

“យានិ បញ្ញាស វស្សានិ, មនុស្សានំ ធិនោ តហី;
តីសវត្ថុធិវោ មាសោ, មាសា ឆ្វាទស សំវច្ឆរំ;
តេន សំវច្ឆរេនាយុ, ធិញ្ញំ បញ្ញាសតំ មត”ន្តិ។

មនុស្សគណនាយាតិ មនុស្សានំ សំវច្ឆរគណនាយ។ តតោ ចតុគ្គុណន្តិ
ចាតុមហារាជិកានំ បញ្ញាសមនុស្សកវស្សបរិមិតំ ធិវសំ, ធិញ្ញានិ ច
បញ្ចវស្សសតានិ ធិគុណំ កត្វា ធិញ្ញវស្សសហស្សានិ តាវតីសានំ សម្ភវតីតិ ឯវំ
ធិវសសំវច្ឆរធិគុណវសេន ចតុគ្គុណំ, តំ បន ធិញ្ញគណនាយ វស្សសហស្សំ,
មនុស្សគណនាយ សដ្ឋវស្សសតសហស្សានិកតិកោជិប្បមាណំ ហោតិ។
តតោ ចតុគ្គុណំ យាមាទន្តិ តាវតីសានមាយុប្បមាណាតោ វុត្តនយេន
ចតុគ្គុណំ, ធិញ្ញគណនាយ ធិសហស្សំ, មនុស្សគណនាយ
ចត្តាលីសវស្សសតសហស្សានិកា ចុទ្ទស វស្សកោជិយោ ហោន្តិ។ តតោ
ចតុគ្គុណំ តុសិតានន្តិ ធិញ្ញានិ ចត្តារិ វស្សសហស្សានិ, មនុស្សគណនាយ
សដ្ឋវស្សសតសហស្សានិកា សត្តបញ្ញាស វស្សកោជិយោ។ តតោ ចតុគ្គុណំ
និម្មានវតីនន្តិ ធិញ្ញានិ អដ្ឋវស្សសហស្សានិ, មនុស្សគណនាយ ទ្វេ
វស្សកោជិសតានិ ចត្តាលីសវស្សសតសហស្សានិកា តីស វស្សកោជិយោ
ច។ តតោ ចតុគ្គុណំ បរិនិម្មិតវសវត្ថិនន្តិ ធិញ្ញានិ សោឡស វស្សសហស្សានិ។

២៣. មនុស្សកណ្តាប់ បន សយមេរ ឧស្សេន្តោ អាហា “នវសតញ្ញា” ត្បាទិ។
វស្សានំ សម្ពុទ្ធិ នវសតំ ឯកវីស កោជិយោ, តថា សង្ឃិ ច វស្សសតសហស្សានិ
វសវត្ថីសុ អាយុប្បមាណានិ សម្ពុន្នោ។

២៤. ទុតិយជ្ឈានភូមិយន្តិ ចតុក្កនយវសេន វុត្តំ។ តតោ បរំ បវត្ថិយំ,
ចរនកាលេ ច តថាវបមេវ ភវន្តុតិវសេន បវត្ថិត្វា និវុជ្ឈតីតិ យោជនា។

២៥. តេស្វតិ តាហិ គហិតបដិសន្ធិកេសុ ព្រាហ្មសុ។ កប្បស្សតិ
អសង្ខ្យយកប្បស្ស។ ន ហិ ព្រាហ្មចារិសង្ខាទីនំ តិណ្ណំ មហាកប្បវសេន
អាយុបរិច្ឆេទោ សម្ពុតិ ឯកកប្បបិ តេសំ អវិនាសភាវេន បរិបុណ្ណកប្ប
អសម្ពុតោ។ តថា ហេស (វិសុទ្ធិ. ២.៤០៩) លោកោ សត្តវាវេសុ អគ្គិនា
វិនស្សតិ, អជ្ឈមេ វាវេ ឧទកេន, បុន សត្តវាវេសុ អគ្គិនា, អជ្ឈមេ វាវេ ឧទកេនាតិ
ឯវំ អជ្ឈសុ អជ្ឈកេសុ បរិបុណ្ណសុ បដិមេ វាវេ វាតេន វិនស្សតិ។ តត
បឋមជ្ឈានតលំ ឧបាទាយ អគ្គិនា, ទុតិយតតិយជ្ឈានតលំ ឧបាទាយ
ឧទកេន, ចតុត្ថជ្ឈានតលំ ឧបាទាយ វាតេន វិនស្សតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ -

“សត្ត សត្តគ្គិនា វាវ, អជ្ឈមេ អជ្ឈមេ ទកា;
ចតុសង្ឃិយទា បុណ្ណា, ឯកោ វាយុវរោ សិយា។

“អគ្គិនាភស្សរា ហោជ្ជា, អាបេន សុភកិណ្ណតោ;
វេហប្បលតោ វាតេន, ឯវំ លោកោ វិនស្សតិ” តិ។ -

តស្មា តិណ្ណាម្បិ បឋមជ្ឈានតលានំ ឯកកប្បបិ អវិនាសភាវតោ
សកលកប្ប តេសំ សម្ពុតោ នត្ថិតិ អសង្ខ្យយកប្បវសេន តេសំ
អាយុបរិច្ឆេទោ ទដ្ឋត្តោ។ ទុតិយជ្ឈានាទិតលតោ បដ្ឋាយ បន បរិបុណ្ណស្ស
មហាកប្បស្ស វសេន, ន អសង្ខ្យយកប្បវសេន។ អសង្ខ្យយកប្បាតិ ច

យោជនាយាមវិគ្គារតោ សេតសាសបរាសិតោ វស្សសតវស្សសតធ្វយេន
ឯកេកតីជស្ស ហរណោន សាសបរាសិនោ បរិក្ខយេបិ អក្ខយសភាវស្ស
មហាកប្បស្ស ចតុត្ថភាគោ។ សោ បន សត្តរោគទុត្តិក្ខានំ អញ្ញាតវសំវដ្តេន
ពហូសុវិធាសមុបគតេសុ អវសិជ្ឈសត្តសន្តានប្បវត្តកុសលកម្មានុភាវេន
ធនវស្សតោ បដ្ឋាយ អនុក្កមេន អសង្ខ័យ្យាយុកប្បមាលោសុ សត្តេសុ បុន
អសទ្ធម្មសមាធានវសេន កមេន បរិហាយិត្វា ធនវស្សាយុកេសុ ជាតេសុ
រោគាធិនំ អញ្ញាតវសំវដ្តេន សត្តានំវិធាសប្បត្តិយាវ “អយមេកោ
អន្តរកប្បា”តិ ឯវំ បរិច្ឆិន្ទស្ស អន្តរកប្បស្ស វសេន
ចតុសង្ខិអន្តរកប្បប្បមាលោ ហោតិ, “វិសតិអន្តរកប្បប្បមាលោ”តិ ច
វទន្តិ។

៤៥. អាភាសានញ្ចាយតនំ ឧបគច្ឆន្តិតិ អាភាសានញ្ចាយតនូបគា។

៤៩. ឯកមេវាតិ ភូមិតោ, ជាតិតោ, សម្បយុត្តធម្មតោ, សម្ព័រតោ ច
សមាធមេវ។ ឯកជាតិយន្តិ ឯកស្មី ភវេ។

បដិសន្ធិចតុក្កវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កម្មចតុក្កវណ្ណានា

៥០. ឥធានិ កម្មចតុក្កំ ចតុហាការេហិ ឧស្សេតុ “ជនក”ន្យាទិ អារទ្ធុ,
ជនយតីតិ ជនកំ។ ឧបត្ថម្ភតីតិ ឧបត្ថម្ភកំ។ ឧបគន្ធា បិដ្ឋេតីតិ ឧបបិដ្ឋកំ។
ឧបគន្ធា ឃាតេតីតិ ឧបឃាតកំ។

តត្ថ បដិសន្ធិបវត្ថីសុ វិចាកកដត្តារូបានំ និព្វត្តកា
កុសលាកុសលចេតនា ជនកំ នាម។ សយំ វិចាកំ និព្វត្តតុ អសក្កាន្តម្បិ

កម្មន្តរស្ស ចរិតវិចារកនិព្វត្តនេ បច្ចយភូតំ, វិចារកស្សេវ វា សុខទុក្ខភូតស្ស
វិច្ឆេទបច្ចយានុប្បត្តិយា, ឧបព្រហ្មនបច្ចយុប្បត្តិយា ច ជនកសាមត្តិយានុប្ប
ចរិតរប្បវត្តិបច្ចយភូតំ កុសលាកុសលកម្មំ **ឧបត្ថម្ភកំ** នាម។

កម្មន្តរជនិតវិចារកស្ស ព្យាធិធាតុសមតាធិនិមិត្តវិពាធនេន
ចរិតរប្បវត្តិវិនិពន្ធកំ យំ កិញ្ចិ កម្មំ **ឧបបីឡកំ** នាម។ ទុព្ពលស្ស បន កម្មស្ស
ជនកសាមត្តិយំ ឧបហាច្ច វិច្ឆេទកបច្ចយុប្បាធនេន តស្ស វិចារកំ បដិពាហិត្វា
សយំ វិចារកនិព្វត្ត កកម្មំ **ឧបយាតកំ** នាម។

ជនកោបយាតកានញ្ចិ អយំ វិសេសោ - ជនកំ កម្មន្តរស្ស វិចារកំ
អនុបច្ឆិទ្ធិត្វាវ វិចារកំ ជនេតិ, ឧបយាតកំ ឧបច្ឆេទនបុព្វកន្តិ ឥទំ តាវ
អដ្ឋកថាសុ (វិសុទ្ធិ. ២.៦៨៧; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៣.៣៤) សន្និដ្ឋានំ។ អបរេ បន
អាចរិយា “ឧបបីឡកកម្មំ ពហ្វាពាធាធិបច្ចយោបសំហារេន កម្មន្តរស្ស
វិចារកំ អន្តរន្តរាវិពាធិតិ។ ឧបយាតកំ បន តំ សព្ពសោ ឧបច្ឆិទ្ធិត្វា អញ្ញាស្ស
ឱកាសំ ទេតិ, ន បន សយំ វិចារកនិព្វត្តកំ។ ឯវញ្ចិ ជនកតោ ឥមស្ស វិសេសោ
សុចារកដា”តិ វទន្តិ។ **កិច្ចវសេនាតិ**
ជននឧបត្ថម្ភនឧបបីឡនឧបច្ឆេទនកិច្ចវសេន។

៥០. គរុកន្តិ មហាសាវន្តំ, មហានុភាវញ្ចា អញ្ញេន កម្មេន បដិពាហិតុំ
អសក្កុណោយ្យកម្មំ។ **អាសន្នន្តិ** មរណាកាលេ អនុស្សវិតំ, តទា កតញ្ចា។
អាចិណ្ណាន្តិ អភិណ្ណាសោ កតំ, ឯកវារំ កត្វាបិ វា អភិណ្ណាសោ សមាសេវិតំ។
កដត្តាកម្មន្តិ គរុកាធិការំ អសម្បត្តំ កតមត្តតោយេវ កម្មន្តិ វត្ថព្វកម្មំ។

តត្ថ កុសលំ វា ហោតុ អកុសលំ វា, គរុកាគរុកេសុ យំ គរុកំ
អកុសលបក្ខេ មាតុយាតកាធិកម្មំ, កុសលបក្ខេ មហាគ្គតកម្មំ វា, តទេវ
បឋមំ វិបត្តតិ សតិបិ អាសន្នាធិកម្មេ បរិត្តំ ឧទកំ ឱត្តវិទ្ធា គច្ឆន្តោ មហោយោ

វិយ។ តថា ហិ តំ “គរុក”ន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មី អសតិ ទ្វាសន្នេសុ យំ អាសន្នំ
មរណកាលេ អនុស្សវិតំ, តទេវ បឋមំវិបច្ឆតិ, អាសន្នកាលេ កតេ វត្តព្ភមេវ
នត្ថិ។ តស្មីម្យិ អសតិ អាចិណ្ណានាចិណ្ណេសុ ច យំ អាចិណ្ណំ សុសីល្យំ វា,
ទុស្សីល្យំ វា, តទេវ បឋមំវិបច្ឆតិ។ កជត្តាកម្មំ បនលទ្ធាសេវនំ បុរិមានំ
អភាវេន បដិសន្ធិ អាកឡតីតិ គរុកំ សព្វបឋមំវិបច្ឆតិ។ គរុកេ អសតិ
អាសន្នំ, តស្មីម្យិ អសតិ អាចិណ្ណំ, តស្មីម្យិ អសតិ កជត្តាកម្មំ។ តេនាហ
“ចាកានាបរិយាយេនា”តិ, វិចាកានាទុក្កមេនាត្យត្ថោ។ អភិជម្ពាវតារាជីសុ
បន អាសន្នតោ អាចិណ្ណំ បឋមំវិបច្ឆន្តំ កត្វា វុត្ថំ។ យថា បន
តោគណាបរិបុណ្ណាស្ស វជស្ស ទ្វារេ វិវដេ អបរភាគេ ធម្មកវពលវគវេសុ
សន្នេសុបិ យោ វជទ្វារស្ស អាសន្នោ ហោតិ, អន្តមសោ ទុព្ពលជវគ្គវេបិ,
សោយេវ បឋមតវំ និក្ខមតិ, ឯវំ គរុកតោ អញ្ញេសុ កុសលាកុសលេសុ
សន្នេសុបិ មរណកាលស្ស អាសន្នត្តា អាសន្នមេវ បឋមំវិចាកំ ទេតីតិ វេទ តំ
បឋមំ វុត្ថំ។

៥២. ទិដ្ឋជម្ពោ បច្ចក្ខត្វតោ បច្ចប្បន្នោ អត្តភារោ, តត្ថ វេទិតព្ពំ
វិចាកានុកវនវសេនាតិ ទិដ្ឋជម្ពវេទនីយំ។ ទិដ្ឋជម្ពតោ អនន្តរំ ឧបបដ្ឋិត្វា
វេទិតព្ពំ ឧបបដ្ឋវេទនីយំ។ អបរេ អបរេ ទិដ្ឋជម្ពតោ អញ្ញាស្មី យត្ថ កត្តចិ
អត្តភារេ វេទិតព្ពំ កម្មំ អបរាបរិយវេទនីយំ។ អហោសិ ឯវ កម្មំ, ន តស្ស
វិចាកោ អហោសិ, អត្ថិ, ភវិស្សតិ ចាតិ ឯវំ វត្តព្ភកម្មំ អហោសិកម្មំ។

តត្ថ បដិបក្ខេហិ អនភិក្ខុតតាយ, បច្ចយវិសេសេន បដិលទ្ធវិសេសតាយ
ច ពលវភាវប្បត្តា តាទិសស្ស បុព្វាភិសដ្ឋារស្ស វសេន សាតិសយា ហុត្វា
តស្មីយេវ អត្តភារេ ជលទាយិនី បឋមជវនេចតនា ទិដ្ឋជម្ពវេទនីយំ នាម។ សា
ហិ វុត្តប្បការេន ពលវជនសន្តានេ គុណាវិសេសយុត្តេសុ

ឧបការាធុបការវសប្បវត្តិយា, អាសេវនាលាភេន អប្បវិចាកតាយ ច
ឥតរទ្ធយំ វិយ បវត្តសន្តានុបរមាបេក្ខំ, ឌីកាសលាភាបេក្ខញ្ច កម្មំ ន
ហោតីតិ ឥធរេ បុប្ផមត្តំ វិយ បវត្តវិចាកមត្តំ អហេតុកដលំ ទេតិ។
អត្តសាធិកា បន សត្តមជវនចេតនា សន្និដ្ឋាបកចេតនាភូតា វុត្តនយេន
បដិលទ្ធិវិសេសា អនន្តរត្តភាវេវិចាកនាយិដី ឧបបដ្ឋវេទនិយំ នាម។ សា ច
បដិសន្និ ទត្វាវ បវត្តវិចាកំ ទេតិ។ បដិសន្និយា បន អទិន្នាយ បវត្តវិចាកំ
ទេតីតិ នត្ថិ។ ចុតិ អនន្តរញ្ញា ឧបបដ្ឋវេទនិយស្ស ឌីកាសោ។ បដិសន្និយា បន
ទិន្នាយ ជាតិសតេបិ បវត្តវិចាកំ ទេតីតិ អាចរិយា។
យថាវុត្តកអារណារិហតោ ទិដ្ឋជម្មវេទនិយាទិការំ អសម្បត្តា
អាទិបរិយោសានចេតនានំ មជ្ឈេ បវត្តា បញ្ច ចេតនាវិចាកនានសភាវស្ស
អនុបច្ឆន្ទត្តា យនា កនាចិ ឌីកាសលាភេ សតិ បដិសន្និបវត្តិសុ វិចាកំ
អភិនិច្ឆាទេន្តិ អបរាបរិយវេទនិយំ នាម។ សកសកកាលាតីតំ បន
បុរិមកម្មទ្ធយំ, តតិយម្បិ ច សំសារប្បវត្តិយា វេច្ឆន្នាយ អហោសិកម្មំ នាម។

ចាកកាលវសេនាតិ បច្ចុប្បន្នេ, តទនន្តរេ, យនា កនាចីតិ ឯវំ បុរិមានំ
តិណ្ណំ យថាបរិច្ឆន្ទកាលវសេន, ឥតរស្ស តំកាលាភាវវសេន ច។
អហោសិកម្មស្ស ហិ កាលាតិក្កមតោវ តំ វេហារោ។

៥៣. ចាកឋានវសេនាតិ បដិសន្និយា វិបច្ឆនភូមិវសេន។

៥៤. ឥទានិ អកុសលាទិកម្មានំ កាយកម្មទ្វារាទិវសេន បវត្តិ,
តំនិទ្កេសមុខេន ច តេសំ ចាលាភាតិចាតាទិវសេន ទសវិធាទិភេទញ្ច ទស្សេតុំ
“តត្ថ អកុសល”ន្យាទិ អារទ្ធា។ កាយទ្វារេ បវត្តំ កម្មំ កាយកម្មំ។ ឯវំ
វចីកម្មាទីនិ។

៥៥. ចាណស្ស សណ៌កំ បតីតុំ អនត្វា អតីវ ចាតនំ ចាណាតិចាតោ។
កាយវាចាហិ អទិន្នស្ស អាធានំ អទិន្នាធានំ។ មេដុនីតិក្កមសម្ព័ន្ធាតេសុ
កាមេសុ មិច្ឆា ចរណំ កាមេសុ មិច្ឆាចារោ។

តត្ថ ចាណាតិ វេហារតោ សត្តោ, បរមត្ថតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ តស្មី ចាណា
ចាណសញ្ញានោ ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកប្បយោគសមុដ្ឋាបិការា វេកកចេតនា
ចាណាតិចាតោ។ បរកណ្ណោ តថាសញ្ញានោ
តទាធាយកប្បយោគសមុដ្ឋាបិការា វេយ្យចេតនា អទិន្នាធានំ។
អសទ្ធម្មសេវនេវសេន កាយទ្វារប្បវត្តា អគន្ធាត្ថជ្ជានីវិតិក្កមចេតនា
កាមេសុមិច្ឆាចារោ នាម។ សុរាចានម្បិ ឯត្ថេវ សង្កយ្ហតីតិ វេទន្តិ វសសម្ព័ន្ធាតេសុ
កាមេសុ មិច្ឆាចារការតោ។ កាយវិញ្ញត្តិសម្ព័ន្ធាតេ កាយទ្វារេតិ កាយេន
អធិប្បាយវិញ្ញាបនតោ, សយញ្ច កាយេនវិញ្ញេយ្យត្តា កាយវិញ្ញត្តិសម្ព័ន្ធាតេ
អភិក្កមាទិជនកចិត្តជវាយោធាត្វាធិកកលាបស្ស វិការាភូតេ សន្តម្ពនាធិនំ
សហការីការណាភូតេ ចោបនកាយការតោ, កម្មានំ បវត្តិមុខការតោ ច
កាយទ្វារសម្ព័ន្ធាតេ កម្មទ្វារេ។

កិញ្ចាបិ ហិ តំតំកម្មសហគតចិត្តប្បាទេនេវ សាវិញ្ញត្តិ ជនីយតិ។ តថាបិ
តស្ស តថា បវត្តមាធាយ តំសមុដ្ឋាបកកម្មស្ស កាយកម្មាទិវេហារោ
ហោតីតិ សា តស្សេវ បវត្តិមុខការេន វត្ថុំ លព្ពតិ។ “កាយទ្វារេ វុត្តិតោ” តិ
ឯត្ថកេយេវ វុត្តេ “យទិ ឯវំ កម្មទ្វារវវត្តានំ ន សិយា។ កាយទ្វារេ ហិ បវត្តំ
‘កាយកម្ម’ វុត្តិតិ, កាយកម្មស្ស ច បវត្តិមុខភូតំ ‘កាយទ្វារ’ វុត្តិ។
ចាណាតិចាតាធិកំ បន វាចាយ អាណាបេន្តស្ស កាយកម្មំ វេទិទ្វារេបិ
បវត្តតីតិ ទ្វារេន កម្មវវត្តានំ ន សិយា, តថា មុសាវាធាធិ កាយវិការេន
ករេន្តស្ស វេទិកម្មំ កាយទ្វារេបិ បវត្តតីតិ កម្មេន ទ្វារវវត្តានម្បិ ន សិយា” តិ

អយំ ចោទនា បច្ចុប្បន្នយុទ្ធិ ពាហុល្លវុត្តិយា វវត្តានំ ឧស្សេត្តំ
“ពាហុល្លវុត្តិតោ”តិ វុត្តំ។ កាយកម្មញ្ញំ កាយធារេយេវ ពហុលំ បវត្តតិ, អប្បំ
វចីធារេ, តស្មា កាយធារេយេវ ពហុលំ បវត្តនតោ កាយកម្មភារោ សិទ្ធា
វនចរកាធិនំ វនចរកាធិភារោ វិយ។ តថា កាយកម្មមេវ យេភុយ្យេន
កាយធារេ បវត្តតិ, ន ឥតរាជិ, តស្មា កាយកម្មស្ស យេភុយ្យេន ឯត្ថេវ
បវត្តនតោ កាយកម្មធារភារោ សិទ្ធា ព្រាហ្មណគាមាធិនំ
ព្រាហ្មណគាមាធិភារោ វិយាតិ នត្ថិ កម្មធារវវត្តានេ កោចិ វិពន្ធាតិ
អយមេត្តាធិប្បាយោ។

៥៦. មុសាតិ អភូតំ វត្ថុ, តំ តច្ឆតោ វនន្តិ ឯតេនាតិ មុសាវាទោ។ បិសតិ
សាមគ្គី សញ្ញាល្គោតិ វិក្ខិបតិ, បិយភារំ សុញ្ញំ ករោតីតិ វា បិសុណា។
អត្តានម្បិ បរម្បិ ជុសំ ករោតិ, កកចោ វិយ ខរសម្មស្សាតិ វា ជុសា។ សំ សុខំ,
ហិតញ្ច ជលតិ វិសរតិ វិជានេតីតិ សម្ពំ, អត្តនោ, បរេសញ្ច អនុបការំ យំ
កិត្យិ, តំ បលបតិ ឯតេនាតិ សម្ពប្បលាថោ។

តត្ថ អភូតំ វត្ថុ ភូតតោ បរិវិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថា
វិញ្ញាបនប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា មុសាវាទោ។ សោ បរស្ស
អត្តភេទករោវ កម្មបថោ ហោតិ, ឥតរោ កម្មមេវ។ បរេសំ ភេទកាមតាយ,
អត្តប្បិយ កាមតាយ វា បរភេទករវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា សំកិលិដ្ឋចេតនា
បិសុណាវាទា, សាបិ ធ្វីសុ ភិន្នេសុយេវ កម្មបថោ។ បរស្ស
មម្ពច្ឆេទករវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ឯកន្តជុសុចេតនា ជុសុវាទា។ ន ហិ
ចិត្តសណ្តាតាយ សតិ ជុសុវាទា នាម ហោតិ។
សីតាហរណាធិអនត្ថវិញ្ញាបនប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា សំកិលិដ្ឋចេតនា
សម្ពប្បលាថោ, សោ បន បរេហិ តស្មី អនត្ថេ គហិតេយេវ កម្មបថោ។

វិចីវិញ្ញត្តិសម្ពាទេ វិចីទ្វារេតិ វាចាយ អធិប្បាយំ វិញ្ញាបេតិ, សយញ្ច វាចាយ
វិញ្ញាយតីតិ វិចីវិញ្ញត្តិសម្ពាទេ
វិចីភេទករប្បយោគសមុជ្ជាបកចិត្តសមុជ្ជាបដវីធាត្វាធិកកលាបស្ស
វិការក្ខតេ ចោបនវាចាភាវតោ, កម្មានំ បវត្តិមុខភាវតោ ច វិចីទ្វារសម្ពាទេ
កម្មទ្វារេ។ ពាហុល្លវុត្តិតោតិ ឥទំ វុត្តនយមេវ។

៥៧. បរសម្បត្តិ អភិមុខំ ឈាយតិ លោកវសេន ចិន្តេតីតិ អភិជ្ឈា។
ព្យាបជ្ជតិ ហិតសុខំ ឯតេនាតិ ព្យាចាទោ។ មិច្ឆាវិបរីតតោ បស្សតីតិ មិច្ឆាធិដ្ឋិ។

តត្ថ “អហោ វត ឥទំ មម សិយា”តិ វេ បរកណ្ណាភិជ្ឈាយនំ អភិជ្ឈា, សា
បរកណ្ណាស្ស អត្តនោ នាមនេនេវ កម្មបថោ ហោតិ។ “អហោ វតាយំ សត្តោ
វិនស្សយ្យ”តិ វេ មនោបទោសោ ព្យាចាទោ។ “នត្ថិ ធិដ្ឋ”ន្យាធិនា នយេន
វិបរីតទស្សនំ មិច្ឆាធិដ្ឋិ។ ឯត្ថ បន នត្ថិកអហេតុកអកិរិយធិដ្ឋិហិយេវ
កម្មបថភេទោ។ ឥមេសំ បន អដ្ឋាធិវត្ថានវសេន បបញ្ចោ តត្ថ តត្ថ (ធិ. និ.
អដ្ឋ. ១.៨; ធិ. ស. អដ្ឋ. ១ អកុសលកម្មបថកថា; ចារា. អដ្ឋ. ២.១៧២)
អាគតនយេន ធិដ្ឋញ្ចោ។ អញ្ញត្រាបិ វិញ្ញត្តិយាតិ កាយវិចីវិញ្ញត្តិវិនាបិ, តំ
អសមុជ្ជាបេត្វាបិ ត្យត្តោ។ វិញ្ញត្តិសមុជ្ជាបកចិត្តសម្បយុត្តា ចេត្ត
អភិជ្ឈាទយោ ចេតនាបក្ខិការ ហោន្តិ។

៥៨. ទោសមូលេន ជាយន្តីតិ សហជាតាធិបច្ចយេន ទោសសម្ពាទតមូលេន,
ទោសមូលកចិត្តេន វា ជាយន្តិ, ន លោកមូលាធិហិ។ ហសមាធាបិ ហិ រាជានោ
ទោសចិត្តេនេវ ចាណាវធំ អាណាបេន្តិ, តថា ជរុសវាចាព្យាចាទេសុបិ យថាវហំ
ធិដ្ឋញ្ចំ។ មិច្ឆាទស្សនស្ស អភិធិវិសិតញ្ចវត្ថុសុ លោកបុព្វជ្ជមមេវ អភិធិវិសនតោ
អាហា “មិច្ឆាធិដ្ឋិ ច លោកមូលេនា”តិ។ សេសានិ ចត្តាវិបិ ធ្វីហិ មូលេហិ
សម្ពវន្តីតិ យោ តាវ អភិមតំ វត្ថុំ, អនភិមតំ វា អត្តពន្ធិបរិត្តាណាធិប្បយោជនំ

សន្លាយ ហាតិ, តស្ស អធិន្ទានំ លោកមូលេន ហោតិ។ វេរិនិយ្យាតនតំ
ហរន្តស្ស ទោសមូលេន។ នីតិចាប័កប្បមាណាតោ ទុដ្ឋនិគ្គហណាតំ បរសន្តកំ
ហរន្តានំ រាជ្ជនំ, ព្រាហ្មណានព្វា “សត្តមិទំ ព្រាហ្មណានំ រាជ្ជហិ ទិន្នំ, តេសំ បន
សត្តទុព្ពលភាវេន អញ្ញេ បរិភុញ្ញន្តិ, អត្ថសន្តកមេវ ព្រាហ្មណា
បរិភុញ្ញន្តិ” ត្យាទិនិ វត្វា សកសញ្ញាយ ឯវំ យំ កិញ្ចិ ហរន្តានំ,
កម្មជលសម្ពន្ធបរាជិនព្វា មោហមូលេន។ ឯវំ មុសាវាទានីសុបិ យថាវហំ
យោជេតព្វំ។

៦៣. ធនុ អារម្មណេសុ តិវិជកម្មវសេន ឧប្បជ្ឈមានម្សតំ តិវិជនិយមេន
ឧប្បជ្ឈតីតិ អាហា “តថា ទានសីលការៈនាវសេនា” តិ។ ធនុធា និទ្ទិសិយមាណំ
ហិ ទិន្នំ, បុន ទិន្នំ, តិណ្ហាព្វា យថាក្កមំ ទានានីសុ តិស្វេវ សង្កហោ។ ការណំ
បនេត្ថ បរតោ វក្ខាម។ ធឧន្យារម្មណេសុ បន តិវិជកម្មទ្វារេសុ ច នេសំ
បរតិយោជនា អដ្ឋកថានីសុ (ធន. ស. អដ្ឋ. ១៥៦-១៥៩) អាគតនយេន
គហោតព្វា។

៦៥. ទីយតិ ឯតេនាតិ ទានំ, បរិច្ចាគចេតនា។ ឯវំ សេសេសុបិ។ សីលតីតិ
សីលំ, កាយវិជកម្មានិ សមាទហាតិ, សម្មា បេហីតិ ត្យត្តោ, សីលយតិ វា
ឧបទារេតីតិ សីលំ, ឧបទារណំ បនេត្ថ កុសលានំ អធិដ្ឋានភាវោ។ តថា ហិ វុត្តំ
“សីលេ បតិដ្ឋាយា” ត្យាទិ (សំ. និ. ១.២៣, ១៩២)។ ភាវេតិ កុសលេ ធម្មេ
អាសេវតិ វឡេតិ ឯតាយាតិ ការៈនា។ អបចាយតិ បូជារសេន សាមីចី ករោតិ
ឯតេនាតិ អបចាយនំ។ តំតំកិច្ចករណេ ព្យាវជស្ស ភាវោ វេយ្យាវដ្ឋំ។ អត្ថនោ
សន្តានេ និព្ពត្តា បត្តិ ទីយតិ ឯតេនាតិ បត្តិទានំ។ បត្តិ អនុមោទតិ ឯតាយាតិ
បត្តាអនុមោទនា។ ធម្មំ សុណាន្តិ ឯតេនាតិ ធម្មស្សវនំ។ ធម្មំ ទេសេន្តិ ឯតាយាតិ
ធម្មទេសនា។ ទិដ្ឋិយា ឧដុករណំ ទិដ្ឋិដុកម្មំ។

តត្ថ សានុសយសន្តានវតោ បរេសំ បូជានុគ្គហកាមតាយ អត្ថនោ
វិជ្ជមានវត្ថុបរិច្ឆេទនវសប្បវត្តចេតនា **ធានំ** នាម, ធានវត្ថុបរិយេសនវសេន,
ទិន្នស្ស សោមនស្សចិត្តេន អនុស្សវណាវសេន ច បវត្តា បុព្វបច្ឆាភាគចេតនា
ឯត្ថវ សមោធានំ កច្ចន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបិ យថាវហំ ទដ្ឋព្ពំ។ និច្ចសីលានិវសេន
បញ្ច, អដ្ឋ, ទស វា សីលានិ សមាទិយន្តស្ស, បរិបូរេន្តស្ស, អសមាទិយិត្វាបិ
សម្បត្តកាយវីច្ឆិទ្ធវិគតោវិរមន្តស្ស, បព្វជន្តស្ស, ឧបសម្បទមាឡកេ សំវរំ
សមាទិយន្តស្ស, ចតុចារិសុទ្ធិសីលំ បរិបូរេន្តស្ស ច បវត្តចេតនា **សីលំ** នាម។
ចត្តាលីសាយ កម្មដ្ឋានេសុ, ខន្ធានីសុ ច ភូមីសុ បរិកម្មសម្មសនវសប្បវត្តា
អប្បនំ អប្បត្តា គោត្រភុបរិយោសានចេតនា **ភាវនា** នាម,
និវរដ្ឋវិជ្ជាទិបរិយាបុណនចេតនាបិ ឯត្ថវ សមោធានំ កច្ចន្តិ។

វយសា, គុណេហិ ច ជេដ្ឋានំ ចីវរាទីសុ បច្ឆាសារហិតេន
អសំកិលិដ្ឋដ្ឋាសយេន បច្ឆដ្ឋានអាសនាភិទីហារាទិវិជិតា
ពហុមានករណចេតនា **អបចាយនំ** នាម។ តេសមេវ, គិលានានញ្ច
យថាវត្ថុដ្ឋាសយេន តំតំកិច្ចករណចេតនា **វេយ្យាវច្ឆំ** នាម។ អត្ថនោ សន្តានេ
និព្ពត្តស្ស បុញ្ញស្ស បរេហិ សាធារណភាវំ បច្ឆាសីសនចេតនា **បត្តិធានំ** នាម។
បរេហិ ទិន្នស្ស, អទិន្នស្សបិ វា បុញ្ញស្ស មន្ទេរមលវិនិស្សជេន ចិត្តេន
អញ្ញានុមោទនចេតនា **បត្តានុមោទនា** នាម។ ឯវមិមំ ធម្មំ សុត្វា តត្ថ វុត្តនយេន
បដិបដ្ឋន្តោ “លោកិយលោកុត្តរគុណាវិសេសស្ស ភាគី ភវិស្សមិ, ពហុស្សតោ
វា ហុត្វា បរេសំ ធម្មទេសនាទីហិ អនុគ្គណ្ឌិស្សមី” តិ ឯវំ អត្ថនោ, បរេសំ វា
ហិតជេរណាវសប្បវត្តេន អសំកិលិដ្ឋដ្ឋាសយេន ហិតុបទេសសវនចេតនា
ធម្មស្សវនំ នាម, និវរដ្ឋវិជ្ជាទិសវនចេតនាបិ ឯត្ថវ សង្កយ្ហន្តិ។
លាភសក្ការាទិនិវេក្ខតាយ យោនិសោ មនសិ ករោតោ ហិតុបទេសចេតនា

ធម្មទេសនា នាម, និវរដ្ឋវិជ្ជាទិបទិសនចេតនាបិ ឯត្ថេវ សង្កហំ គច្ឆន្តិ។ “អត្ថិ ទិន្ន”ន្យាទិនយប្បវត្តសម្មាទស្សនវសេន ទិដ្ឋិយា ឧដុករណំ ទិដ្ឋិដុកម្ហំ នាម។

យទិ ឯវំ ញាណាវិប្បយុត្តចិត្តប្បាទស្ស ទិដ្ឋិដុកម្ហបុញ្ញកិរិយភារោ ន លព្ពតីតិ? នោ នលព្ពតិ បុរិមបច្ឆិមចេតនាទម្បិ តំតំបុញ្ញកិរិយាស្សេវ សង្កណ្ណានតោ។ កិញ្ចាបិ ហិ ឧដុករណាវេលាយំ ញាណាសម្បយុត្តមេវ ចិត្តំ ហោតិ, បុរិមបច្ឆាភាគេ បនញាណាវិប្បយុត្តម្បិ សម្ពវតីតិ តស្សបិ ទិដ្ឋិដុកម្ហភារោ ឧបបជ្ជតីតិ អលមតិប្បបញ្ចេន។

ឥមេសុ បន ទសសុ បត្តិទានានុមោទនា ទានេ សង្កហំ គច្ឆន្តិ តំសភាវត្តា។ ទានម្បិ ហិ ឥស្សរមច្ឆេរានំ បដិបក្ខំ, ឯតេបិ។ តស្មា សមាទប្បដិបក្ខតាយ ឯកលក្ខណត្តា តេ ទានមយបុញ្ញកិរិយវត្ថុម្ហំ សង្កយ្ហន្តិ។ អបចាយនវេយ្យាវច្ឆាសីលមយបុញ្ញេវ សង្កយ្ហន្តិ ចារិត្តសីលភាវតោ។ ទេសនាសវនទិដ្ឋិដុកា បន កុសលធម្មាសេវនភាវតោ ភាវនាមយេ សង្កហំ គច្ឆន្តិ (ធី. និ. ដី. ៣.៣០៥) អាចរិយធម្មចាលត្ថេវេន វុត្ថំ។ អបវេ បន “ទេសេន្តោ, សុណេន្តោ ច ទេសនានុសារេន ញាណំ បេសេត្វាលក្ខណានិ បដិវិជ្ឈ បដិវិជ្ឈ ទេសេតិ, សុណាតិ ច, តានិ ច ទេសនាសវនានិ បដិវេធមេវាហារន្តិទិ ទេសនាសវនាភាវនាមយេ សង្កហំ គច្ឆន្តិ”តិ វទន្តិ។ ធម្មទានសភាវតោ ទេសនា ទានមយេ សង្កហំ គច្ឆតីតិបិ សក្កាវត្ថំ។ តថា ហិ វុត្ថំ “សព្ពទានំ ធម្មទានំ ជីវាតី”តិ (ធម. ប. ៣៥៤)។ តថា ទិដ្ឋិដុកម្ហំ សព្ពត្ថាបិ សព្វេសំ និយមនលក្ខណត្តា។ ទានាធិសុ ហិ យំ កិញ្ចា “អត្ថិ ទិន្ន”ន្យាទិនយប្បវត្តាយ សម្មាទិដ្ឋិយាវិសោធិតំ មហាប្បលំ ហោតិ មហានិសំសំ, ឯវញ្ច កត្វា ទីយនិកាយជ្ជកថាយំ (ធី. និ. អដ្ឋ. ៣.៣០៥; ធម. ស. អដ្ឋ. ១៥៦-១៥៩ បុញ្ញកិរិយវត្ថាទិកថា) “ទិដ្ឋិដុកម្ហំ សព្វេសំ

និយមលក្ខណៈ"ន្តិវុត្តំ។ ឯវំ ធានសីលការនាវសេន តីសុ ឥតវេសំ
សង្កណ្ណានតោ សង្ខេបតោ តិវិធមេវ បុញ្ញកិរិយវត្ថុ ហោតីតិ ទដ្ឋព្វំ, តថា ចេវ
អាចរិយេន ហេដ្ឋា ទស្សិតំ។

៦៧. មនោកម្មមេវ វិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបកត្តាការេន កាយទ្វារាទីសុ
អប្បវត្តនតោ។ តញ្ច រូបាវចរកុសលំ ភាវនាមយំ ធានាទិវសេន
អប្បវត្តនតោ។ អប្បនាប្បត្តំ បុព្វភាគប្បវត្តានំ កាមាវចរភាវតោ។
ឈានង្គកេននាតិ បដិបទាទិកេនតោ អនេកវិធត្ថេបិ អង្គាតិក្កមវសេន
និព្ពត្តជ្ឈានង្គកេនតោ បញ្ចវិធំ ហោតិ។

៦៨. អារម្មណកេននាតិ កសិណុក្ខាជិមាកាសំ, អាកាសវិសយំ មនោ,
តទភារោ, តទាលម្ហំ វិញ្ញាណាន្តិ ចតុត្ថិជន្តិ ឥមេសំ ចតុន្នំ អារម្មណានំ កេនេន។

៦៩. ឯត្ថាតិ ឥមេសុ ចាកជ្ជានវសេន ចតុត្ថិជេសុ កម្មេសុ។ ឧទុច្ឆរហិតន្តិ
ឧទុច្ឆសហគតចេតនាវហិតំ ឯកាទសវិធំ អកុសលកម្មំ។ កី បនេត្ត ការណំ
អធិមោក្ខវិវហេន សព្វទុព្ពលម្បិ វិចីកិច្ឆាសហគតំ បដិសន្ធិ អាកង្ខតិ,
អធិមោក្ខសម្បយោគេន តតោ ពលវន្តម្បិ ឧទុច្ឆសហគតំ នាកង្ខតីតិ?
បដិសន្ធិធានសភាវភាវតោ។ ពលវំ អាកង្ខតិ, ទុព្ពលំ នាកង្ខតីតិ ហិ អយំ
វិចារណា បដិសន្ធិធានសភាវេសុយេវ។ យស្ស បន បដិសន្ធិធានសភារោយេវ
នត្ថិ, ន តស្ស ពលវភារោ បដិសន្ធិអាកង្ខនេ ការណំ។

កេមំ បនេតំ វិញ្ញាតព្វំ ឧទុច្ឆសហគតស្ស បដិសន្ធិធានសភារោ នត្ថីតិ?
ទស្សនេនបហាតព្ពេសុ អនាគតត្តា។ តិវិធា ហិ អកុសលា ទស្សនេន
បហាតព្ពា, ភាវនាយ បហាតព្ពា, សិយា ទស្សនេន បហាតព្ពា, សិយា
ភាវនាយ បហាតព្ពាតិ។ តត្ថ ធិដ្ឋិសហគតវិចីកិច្ឆាសហគតចិត្តប្បាទា

ធនស្សនេន បហាតព្ពា ឆាម បឋមំ និព្វានធនស្សនវសេន “ធនស្សន”ន្តិ លទ្ធាមេន
សោតាបត្តិមគ្គេន បហាតព្ពត្តា។ ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តប្បាទោ ភាវនាយ
បហាតព្ពា ឆាម អគ្គមគ្គេន បហាតព្ពត្តា។ ឧបរិមគ្គត្ថយញ្ញំ បឋមមគ្គេន
ទិដ្ឋនិព្វានេ ភាវនាវសេន បវត្តនតោ “ភាវនា”តិ វុច្ចតិ។
ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តទោមធនស្សសហគតចិត្តប្បាទោ បន សិយា ធនស្សនេន បហាតព្ពា,
សិយា ភាវនាយ បហាតព្ពា តេសំ អចាយនិព្ពត្តការត្ថាយ បឋមមគ្គេន,
សេសេហាលាហាលាវត្ថាយ ឧបរិមគ្គេហិ បហិយមាណត្ថា។ តត្ថ សិយា
ធនស្សនេន បហាតព្ពម្មិ ធនស្សនេន បហាតព្ពសាមញ្ញេន ឥធ “ធនស្សនេន
បហាតព្ព”ន្តិ វោហរន្តិ។

យទិ ច ឧទ្ធច្ចសហគតំ បដិសន្ធិ ទទេយ្យ, តទា អកុសលបដិសន្ធិយា
សុគតិយំ អសម្ពុទ្ធតោ អចាយេស្វេរ ទទេយ្យ។ អចាយគមនីយព្វា អវស្សំ
ធនស្សនេន បហាតព្ពំ សិយា។ ឥតថា អចាយគមនីយស្ស អប្បហ័នត្ថា
សេក្ខានំ អចាយុប្បត្តិ អាបដ្ឋតិ, ន ច បនេតំ យុត្តំ “ចតុបាចាយេហិ ច
វិប្បមុត្តោ (ឧ. ចា. ៦.១១; សុ. និ. ២៣៤), អវិនិចាតធម្មោ”តិ (ចារា. ២១; សំ. និ.
៥.៩៩៨) អាទិវចនេហិ សហវិវុជ្ឈនតោ។ សតិ ច បនេតស្ស ធនស្សនេន
បហាតព្ពកាវេ “សិយា ធនស្សនេន បហាតព្ពា”តិ ឥមស្ស វិភង្គេ វត្តព្ពំ សិយា, ន
ច បនេតំ វុត្តន្តិ។ អថ សិយា “អចាយកាមិនិយោ រាគោ ទោសោ មោហោ
តទេកជ្ជា ច កិលេសា”តិ វេ ធនស្សនេន បហាតព្ពេសុ វុត្តត្ថា
ឧទ្ធច្ចសហគតចេតនាយ តត្ថ សង្កេហោ សក្កា វុត្តន្តិ។ តំ ន, តស្ស ឯកន្តតោ
ភាវនាយ បហាតព្ពកាវេន វុត្តត្ថា។ វុត្តញ្ញេតំ - “កតមេ ធម្មា ភាវនាយ
បហាតព្ពា? ឧទ្ធច្ចសហគតោ ចិត្តប្បាទោ”តិ (ធរ. ស. ១៤០៦), តស្មា ធនស្សនេន
បហាតព្ពេសុ អវចនំ ឥមស្ស បដិសន្ធិទានាការំ សាធម៌តិ។ ននុ ច
បដិសន្ធិទារិកង្កេ -

“យស្មី សមយេ អកុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ ឧបេក្ខាសហគតំ
ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តំ រូចារម្មណំ វា... បេ.... ធម្មារម្មណំ វា, យំ យំ វា បនារព្វ
តស្មី សមយេ ជស្សោ ហោតិ... បេ.... អវិក្ខេបោ ហោតិ, ឥមេ ធម្មា
អកុសលា។ ឥមេសុ ធម្មេសុ ញ្ញាណំ ធម្មបដិសម្ពិទ្ធា, តេសំ វិចាកេ
ញ្ញាណំ អត្ថបដិសម្ពិទ្ធា” តិ (វិភ. ៧៣០-៧៣១) -

ឯវំ ឧទ្ធច្ចសហគតចិត្តប្បាទំ ឧទ្ធវិទ្ធា តស្ស វិចាកោបិ ឧទ្ធដោតិ កធមស្ស
បដិសម្ពិទ្ធានាការោ សម្បជិដ្ឋិតញ្ចេតិ? នាយំ បដិសម្ពិទ្ធានំ សន្ធាយ ឧទ្ធដោ។
អថ ខោ បវត្តិវិចាកំ សន្ធាយ។ បដ្ឋានេ បន -

“សហជាតា ធស្សនេន បហាតញ្ញា ចេតនា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូចានំ
កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ, នាណក្ខណ៌កា ធស្សនេន បហាតញ្ញា ចេតនា
វិចាកានំ ខន្ធានំ, កជត្តា ច រូចានំ កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា.
២.៨.៨៩) -

ធស្សនេន បហាតញ្ញាចេតនាយ ឯវំ សហជាតនាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយការំ
ឧទ្ធវិទ្ធា “សហជាតា ការំនាយ បហាតញ្ញា ចេតនា ចិត្តសមុដ្ឋានំ រូចានំ
កម្មបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ២.៨.៨៩) ការំនាយ បហាតញ្ញាចេតនាយ
សហជាតកម្មបច្ចយភារោវ ឧទ្ធដោ, ន បន នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយភារោ, ន
ច នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយំ វិនា បដិសម្ពិទ្ធអាកឡនំ អត្ថិ, តស្មា នត្ថិ តស្ស
សព្ពថាបិ បដិសម្ពិទ្ធានន្តិ។ យំ បនេកេ វធន្តិ “ឧទ្ធច្ចចេតនា ឧភយវិចាកម្មំ ន
ទេតិ បដ្ឋានេ នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយការំស្ស អនុទ្ធដត្តា” តិ, តំ តេសំ
មតិមត្តំ បដិសម្ពិទ្ធាវិភង្គេ ឧទ្ធច្ចសហគតានម្បិ បវត្តិវិចាកស្ស ឧទ្ធដត្តា,
បដ្ឋានេ ច បដិសម្ពិទ្ធវិចាកការំមេវ សន្ធាយ នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយការំស្ស
អនុទ្ធដត្តា។ យធិ ហិ បវត្តិវិចាកំ សន្ធាយ នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ចយភារោ

វុទ្ធយុទ្ធ, តទា បដិសន្ធិវិចារកម្មស្ស មញ្ញេយ្យន្តិលព្ពមានស្សបិ
បវត្តិវិចារកស្ស វសេន នាណក្ខណ៌កកម្មបច្ឆយភារោ ន វុត្តោ, តស្មា ន សក្កា
តស្ស បវត្តិវិចារកំ និវារេតុំ។ តេនាហ “បវត្តិយំ បដា” ត្យាទិ។
អាចរិយពុទ្ធមិត្តាធម្មោ បន អត្ថិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ ភាវនាយ បហាតព្ពម្មិ។ អត្ថិ
ន ភាវនាយ បហាតព្ពម្មិ, តេសុ ភាវនាយ បហាតព្ពំ សេក្ខសន្តានប្បវត្តំ,
ឥតរំ បុប្ផន្តនសន្តានប្បវត្តំ, ជលនាណញ្ច បុប្ផន្តនសន្តានប្បវត្តស្សេវ ន
ឥតរស្សាតិ ឯវំ ឧទ្ធច្ចសហគតំ ទិដាវិភជិត្យា ឯកស្ស ឧភយវិចារកនាម,
ឯកស្ស សព្ពថាបិ វិចារកាភាវំ វុណ្ណានិ។ យោ បនេត្ត តេសំ វិនិច្ឆយោ, យញ្ច
តស្ស និរាករណំ, យញ្ច សព្ពថាបិ វិចារកាភាវំ វាទីនំ មតបដិក្ខេបនំ ឥធ អវុត្តំ,
តំ សព្ពំ បរមត្ថមញ្ញសាធិសុ, វិសេសតោ ច អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយា នាម
អភិធម្មាវតារសំវុណ្ណនាយំ វុត្តនយេន វេទិតព្ពំ។

សព្ពត្ថាបិ កាមលោកេតិ សុគតិទុគ្គតិវសេន សព្ពស្មិម្មិ កាមលោកេ។
យថាវហន្តិ ធារាវម្ពណានុរូបំ។ អចាយេសុបិ យំ នាគសុបណ្ណាទីនំ
មហាសម្មត្ថិវិសយំ វិចារកវិញ្ញាណំ, យញ្ច និរយវាសីនំ
មហាមោគ្គល្លានត្ថេនស្សនាធិសុ ឧប្បជ្ជតិ វិចារកវិញ្ញាណំ, តំ
កុសលកម្មស្សេវ ជលំ។ ន ហិ អកុសលស្ស ឥដ្ឋិវិចារកោ សម្ពវតិ។ វុត្តព្វេតំ
“អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខុវេ, អនវកាសោ, យំ អកុសលស្ស កម្មស្ស ឥដ្ឋោ កត្តោ
វិចារកោ សំវិជ្ជតិ” តិ (ម. និ. ៣.១៣១; អ. និ. ១.២៨៤-២៨៦; វិភ. ៨០៩), តស្មា
កុសលកម្មំ អចាយេសុបិ អហេតុកវិចារកានិ ជនេតិ។ អញ្ញាភូមិកស្ស ច
កម្មស្ស អញ្ញាភូមិកវិចារកាភាវតោ កាមវិរាគភាវនាយ
កាមតណ្ហាវិសយវិញ្ញាណុប្បាទនាយោគតោ ឯកន្តសទិសវិចារកត្តា ច
មហាគ្គតានុត្តរកុសលានំ រូចាវចរកម្មេន អហេតុកវិចារកុប្បត្តិយា អភាវតោ

រូបលោកេបិ យថាវហំ រូបាធិវិសយានិ តានិ អភិនិច្ឆាទេតីតិ វុត្ថំ “សព្ពត្តាបិ កាមលោកេ” ត្យាទិ។

៧១. ឯវំ បនវិបច្ឆន្តំ កម្មំ សោឡសកម្វាទសកអដ្ឋកវសេន តិចា វិបច្ឆតីតិ ទស្សេតុំ “តត្ថាបិ” ត្យាទិ វុត្ថំ។ តត្ថាបិ ឯវំ វិបច្ឆមាទេបិ កុសលកម្មេ។ ឧក្កជ្ជន្តិ កុសលបរិវារលាភតោ, បច្ឆា អាសេវនប្បវត្តិយា វា វិសិដ្ឋំ។ យញ្ញំ កម្មំ អត្ថនោ បវត្តិកាលេ បុរិមបច្ឆាភាគប្បវត្តេហិ កុសលកម្មេហិ បរិវារិតំ, បច្ឆា វា អាសេវនលោភេន សមុទាចិណ្ឌំ។ តំ ឧក្កជ្ជំ។ យំ បន ករណាកាលេ អកុសលកម្មេហិ បរិវារិតំ, បច្ឆា វា “ឧក្កជមេតំ មយា” តិ វិប្បជិសារុប្បាទនេន បរិភាវិតំ, តំ ឱមកន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

បដិសន្ធិន្តិ ឯកមេវ បដិសន្ធិ។ ន ហិ ឯកេន កម្មេន អនេកាសុ ជាតិសុ បដិសន្ធិ ហោតិ, បវត្តិវិចាតោ បន ជាតិសតេបិ ជាតិសហស្សេបិ ហោតិ។ យថាហ “តិវច្ឆានគតេ ទានំ ទត្វា សតតុណ្ហា ទក្ខិណា ចាជិកន្តិវត្តា” តិ (ម. និ. ៣.៣៧៩)។ យស្មា បនេត្ត ញ្ញាណំ ជច្ឆន្ទាធិវិបត្តិនិមិត្តស្ស មោហាស្ស, សញ្ញាកុសលស្សេវ វា បដិបក្ខំ, តស្មា តំសម្បយុត្តំ កម្មំ ជច្ឆន្ទាធិវិបត្តិបច្ឆយំ ន ហោតីតិ តិហេតុកំ អតិទុព្ពលម្បិ សមាទំ ទុហេតុកបដិសន្ធិមេវ អាកខ្សតិ, នាហេតុកំ។ ទុហេតុកញ្ច កម្មំ ញ្ញាណសម្បយោគាភាវតោ ញ្ញាណដលុប្បាទនេ អសមត្ថំ, យថា តំ អលោភសម្បយោគាភាវតោ អលោភដលុប្បាទនេ អសមត្ថំ អកុសលកម្មន្តិ តំ អតិឧក្កជ្ជម្បិ សមាទំ ទុហេតុកមេវ បដិសន្ធិ អាកខ្សតិ, ន តិហេតុកន្តិ វុត្ថំ “តិហេតុកមោមកំ ទុហេតុកមុក្កជ្ជញ្ញា” ត្យាទិ។

ឯត្ថ សិយា - យថា បដិសម្ពិទាមគ្គេ “គតិសម្បត្តិយា ញ្ញាណសម្បយុត្តេ អដ្ឋន្តិហេតុនំ បច្ឆយា ឧបបត្តិ ហោតី” តិ (បដិ. ម. ១.២៣១) កុសលស្ស

កម្មស្ស ជវនក្ខណោ តិណ្ណំ, និកក្ខណោ ទិណ្ណំ, បដិសន្ធិក្ខណោ តិណ្ណាញ
 ហេតុនំ វសេន អដ្ឋន្តំ ហេតុនំ បច្ចយា ញ្ញាណាសម្បយុត្ថបបត្តិ, តថា
 “គតិសម្បត្តិយា ញ្ញាណាវិប្បយុត្ថេ ធន្តំ ហេតុនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតី” តិ
 (បដិ. ម. ១. ២៣៣) ជវនក្ខណោ ទិណ្ណំ, និកក្ខណោ ទិណ្ណំ, បដិសន្ធិក្ខណោ ទិណ្ណាញ
 ហេតុនំ វសេន ធន្តំ ហេតុនំ បច្ចយា ញ្ញាណាវិប្បយុត្ថបបត្តិ វុត្តា, ឯវំ
 “គតិសម្បត្តិយា ញ្ញាណាវិប្បយុត្ថេ សត្តន្តំ ហេតុនំ បច្ចយា ឧបបត្តិ ហោតី” តិ
 តិហេតុកកម្មេន ធុហេតុកបដិសន្ធិយា អវុត្តត្តា នត្តិ តិហេតុកស្ស
 ធុហេតុកបដិសន្ធិអាកក្ខន្ធន្តិ? នយិទមេវ ធុហេតុកោមកកម្មេន
 អហេតុកបដិសន្ធិយាវិយ តិហេតុកោមកកម្មេន សាមត្តិយានុបតោ
 ធុហេតុកបដិសន្ធិយាវ ធាតព្ភត្តា, កម្មសវិក្ខកវិចាកនស្សន្តំ បន
 មហាថេវេន សាវសេសោ ចាថោ កតោ។ ឥតថា “ចតុន្តំ ហេតុនំ បច្ចយា” តិ
 វចនាការតោ ធុហេតុកកម្មេន អហេតុក្ខបបត្តិយាបិអភាវោ អាបដ្ឋតិ, តស្មា
 យថា សុគតិយំ ជច្ចន្តពិរាទិវិបត្តិយា អហេតុក្ខបបត្តិ វដ្ឋេត្វា គតិសម្បត្តិយា
 សហេតុក្ខបបត្តិធន្សនត្តំ ធុហេតុក្ខបបត្តិ ឯវ ឧទ្ធជា, ន អហេតុក្ខបបត្តិ, ឯវំ
 កម្មសវិក្ខកវិចាកនស្សនត្តំ តិហេតុកកម្មេន តិហេតុក្ខបបត្តិ ឯវ ឧទ្ធជា, ន
 ធុហេតុក្ខបបត្តិ, ន បន អលព្ពនតោតិ ទដ្ឋព្ភំ។

៧២. ឯវំ ឯកាយ ចេតនាយ សោឡសវិចាកានិ ឯត្ថេវ ធានសកមក្កោ
 អហេតុកដ្ឋកម្មីតិ បវត្ថស្ស តិបិដកច្ចឡនាគត្ថេវវាទស្ស វសេន
 វិចាកប្បវត្តិ ធន្សេត្វា ឥនានិ ឯកាយ ចេតនាយ ធានសវិចាកានិ ឯត្ថេវ
 ធនសកមក្កោ អហេតុកដ្ឋកម្មីតិ អាគតស្ស
 មោវាបិវាសីមហាធម្មាភិក្ខុតត្ថេវវាទស្សបិ វសេន ធន្សេតុំ អសដ្ឋាវ
 សសដ្ឋាវវិចាកានិ” ត្យាទិ វុត្តំ។ យថា មុខេ ចលិតេ អាទាសតលេ មុខនិមិត្តំ
 ចលតិ, ឯវំ អសដ្ឋាវកុសលស្ស អសដ្ឋាវវិចាកោវ ហោតិ, ន សសដ្ឋាវោតិ ឯវំ

អាគមនតោវ សង្ខារភេទោតិ អយមេត្តាធិប្បាយោ។ យស្មា បនវិចាកស្ស
សង្ខារភេទោ បច្ចយវសេន ឥច្ឆិតោ, ន កម្មវសេន, តស្មា ឯស កេចិវាទោ
កតោ។

តេសន្តិ តេសំ ឯវំវាទីនំ។ យថាក្កមន្តិ តិហេតុកុក្កដាជីនំ អនុក្កមេន។
ទ្វាទសវិចាកានីតិ តិហេតុកុក្កដាអសង្ខារិកសសង្ខារិកកម្មស្ស វសេន
យថាក្កមំ សសង្ខារិកចតុក្កវដ្តីតានិ, អសង្ខារិកចតុក្កវដ្តីតានិ ច ទ្វាទស
វិចាកានិ, តថា តិហេតុកោមកស្ស, ធុហេតុកុក្កដស្ស ច កម្មស្ស វសេន
ធុហេតុកសសង្ខារទ្វយវដ្តីតានិ, ធុហេតុកាសង្ខារទ្វយវដ្តីតានិ ច ទស
វិចាកានិ, ធុហេតុកោមកស្ស វសេន ធុហេតុកទ្វយវដ្តីតានិ ច អដ្ឋវិចាកានិ
យថាវុត្ថស្ស “តិហេតុកមុក្កដ”ន្យាទិណា វុត្ថនយស្ស អនុសារេន
អនុស្សវណោន យថាសម្ពុំ តស្ស តស្ស សម្ពុំវាទុបតោ ឧទ្ទិសេ។

៧៥. បរិតោ អត្ថំ ខណ្ឌិតំ វិយ អប្បានុការន្តិ បរិត្ថំ។ បកជ្ជការំ នីតន្តិ
បណ្ឌិតំ, ឧភិទ្ធិ មជ្ឈេ ភវំ មជ្ឈិមំ។ តត្ថ “បដិលទ្ធមត្ថំ អនាសេវិតំ បរិត្ថ”ន្តិ
អវិសេសតោវ អដ្ឋកថាយំ វុត្ថំ, តថា “នាតិសុភាវិតំ អបរិបុណ្ណាវសីការំ
មជ្ឈិមំ។ អតិវិយ សុភាវិតំ បន សព្វសោ បរិបុណ្ណាវសីការំ បណ្ឌិត”ន្តិ។
អាចរិយេន បនេត្ថ បរិត្ថម្យិ ព្យាសកំ លទ្ធាសេវនមេវាធិប្បតន្តិ ទិស្សតិ។ តថា
ហានេន នាមរូបបរិច្ឆេទេ -

“សមាណាសេវនេ លទ្ធិ, វិជ្ជមាទេ មហាព្ពលេ;
អលទ្ធា តាទិសំ ហេតុំ, អភិញ្ញា នវិបច្ឆតី”តិ។ (នាម. បរិ. ៤៧៤);

សមាទភូមិកតោវ អាសេវនលាភេន ពលវភាវតោ មហាគ្គតធម្មានំ
វិចាកានំ វត្វា តទការតោ អភិញ្ញាយ អវិបច្ឆនំ វុត្ថំ។ ហីនេហិ

ធនូចិត្តវិរយវិមសាហិ និព្ពត្តិតំ វា បរិត្តំ។ មជ្ឈិមេហិ ធន្នាទីហិ មជ្ឈិមំ។
បណ្ឌិតេហិ បណ្ឌិតន្តិ អលមតិប្បបញ្ចេន។

៨៤. បញ្ចមជ្ឈានំ ភាវេត្វាតិ អភិញ្ញាភាវំ អសម្មត្តំ បញ្ចមជ្ឈានំ តិវិធម្មិ
ភាវេត្វា។ អភិញ្ញាភាវប្បត្តស្ស បន អវិចាកភាវោ “អលទ្ធា តាទិស” ឡាទិនា
(នាម. បរិ. ៤៧៤) អាចរិយេន សាធិតោ។ មូលដីកាការាទយោ បន អញ្ញាថាបិ តំ
សាធន្តិ។ តំ បន សង្ខេបតោ, តត្ថ តត្ថ វិត្តារតោ ច អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយំ
វុត្តនយេន ធន្នំ។ សញ្ញាវិរាគំ ភាវេត្វាតិ “សញ្ញា រោគោ, សញ្ញា
គណ្ណោ” ឡាទិនា, “ដំ ចិត្តំ ធិត្ថំ ចិត្ត” ឡាទិនា វា នយេន អរូបប្បវត្តិយា
អាទិនវេទស្សនេន តទភាវេ ច បណ្ឌិតភាវសន្និដ្ឋានេន វាយោកសិណោ
កេសញ្ចិ មតេន បរិច្ឆេទាកាសកសិណោ វា ភាវនាពលេន តេន
បដិលភិតត្ថភាវេ អរូបស្ស អនិព្ពត្តិសភាវាចានវសេន អរូបវិរាគភាវនំ
ភាវេត្វា អញ្ញាសត្តេសុ ឧប្បជ្ឈន្តិ កម្មកិរិយាវាទិនោ តិត្តិយា ឯវាត្យធិប្បាយោ។
តេ បន យេន ភិរិយាបថេន ឥធម មរណ្តិ។ តេនេវ តត្ថ និព្ពត្តន្តិតិ ធន្នំ។

៨៥. អនាគាមិនោ បន សុទ្ធាវាសេសុ ឧប្បជ្ឈន្តិតិ អនាគាមិនោយេវ អវិយា
បុទុជ្ជនាទិកាលេ, បច្ឆាបិ វា បញ្ចមជ្ឈានំ តិវិធម្មិ ភាវេត្វា
សទ្ធាទិស្ត្រិយវេមត្តតានុក្កមេន បញ្ចសុ សុទ្ធាវាសេសុ ឧប្បជ្ឈន្តិ។

៨៦. យថាគ្គមំ ភាវេត្វា យថាគ្គមំ អារុប្បេសុ ឧប្បជ្ឈន្តិតិ យោជនា
យថាគ្គមន្តិ ច បឋមារុប្បាទិអនុក្កមេន។ សព្ពម្មិ ចេតំ តស្ស តស្សេវ
ឈានស្ស អាវេណិកភូមិវសេន វុត្តំ។ និកន្តិយា បន សតិ បុទុជ្ជនាទយោ
យថាលទ្ធគ្នានស្ស ភូមិភូតេសុ សុទ្ធាវាសវជ្ជិតេសុ យត្ថ កត្តចិ និព្ពត្តន្តិ, តថា
កាមភវេបិ កាមាវចរកម្មពលេន។ ‘ឥជ្ឈតិ, ភិក្ខុវេ, សីលវតោ ចេតោបណិធិ
វិសុទ្ធត្តា’ តិ (អ. និ. ៨.៣៥) ហិ វុត្តំ។ អនាគាមិនោ បន កាមរាគស្ស សព្ពសោ

បឋានត្តា កាមភវេសុ និកង្គំ ន ឧប្បាទេន្តីតិ កាមលោកវដ្តិតេ
យថាលទ្ធផ្សានភូមិភូតេ យត្ថ កត្ថចិ និព្ពត្តន្តិ។ សុទ្ធាវាសេសុ ហិ
អនាគាមិនោយេវ និព្ពត្តន្តីតិ និយមោ អត្ថិ។ តេ បន អញ្ញាត្ថ ន និព្ពត្តន្តីតិ
និយមោ នត្ថិ។ វេរុណ កត្វា វុត្ថំ អាចរិយេន -

“សុទ្ធាវាសេសុនាគាមិ-បុគ្គលាវោបបដ្ឋវេ;
កាមធាតុម្ហំ ជាយន្តិ, អនាគាមិវិវដ្តិតា”តិ។ (បរម. វិ. ២០៥);

សុត្តន្តបិដកកថា បនេតេ មរណកាលេ ឯកន្តេនេវ សមាបត្តី និព្ពត្តន្តិ
សមាធិម្ហំ បរិបូរការីភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “ឥតិយោបិ បន អរិយា វា អនិយា វា
អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនិយោ ព្រហ្មចារិសន្នេសុយេវ និព្ពត្តន្តិ”តិ អដ្ឋកថាយំ (វិភ.
អដ្ឋ. ៨០៩; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៧៩ អាទយោ; ម. និ. អដ្ឋ. ៣.១៣០) វុត្ថំ។ អបិចេត្ត
វេហប្បលអកនិជ្ឈេតត្ថាវុប្បកវាណំ សេដ្ឋភវភាវតោ តត្ថ និព្ពត្តា អរិយា អញ្ញាត្ថ
នុប្បដ្ឋន្តិ, តថា អវសេសេសុ ឧបរូបរិ ព្រហ្មលោកេសុ និព្ពត្តា
ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមេសុ។ វុត្ថញ្ចេតំ អាចរិយេន -

“វេហប្បលេ អកនិជ្ឈេ, ភវត្ថេ ច បតិដ្ឋិតា;
ន បុនាញ្ញាត្ថ ជាយន្តិ, សព្វេ អរិយបុគ្គលា;
ព្រហ្មលោកតតា ហេដ្ឋា, អរិយា នោបបដ្ឋវេ”តិ។ (នាម. បរិ. ៤៥២-
៤៥៣);

កម្មចតុក្កវល្លាណា និដ្ឋិតា។

ចុតិបដិសន្ធិក្កមវល្លាណា

៨៩. “អាយុក្ខយេនា” ត្យាជីសុ សតិបិ កម្មានុកាលេ តំតំគតីសុ
 យថាបរិច្ឆ័ន្ទស្ស អាយុនោ បរិក្ខយេន មរណំ អាយុក្ខយមរណំ។ សតិបិ តត្ថ
 តត្ថ បរិច្ឆ័ន្ទាយុសេសេ គតិកាលាទិបច្ចយសាមគ្គិយញ្ច តំតំភវសាធកស្ស
 កម្មនោ បរិនិដ្ឋិតវិចាកត្តា មរណំ កម្មក្ខយមរណំ។ អាយុកម្មានំ សមកមេវ
 បរិក្ខិណាត្តា មរណំ ឧភយក្ខយមរណំ។ សតិបិ តស្មី ធុរិមេ បុរិមភវសិទ្ធស្ស
 កស្សចិ ឧបច្ឆេទកកម្មនោ ពលេន សត្តហរណាទិហិ ឧបក្កមេហិ
 ឧបច្ឆ័ជ្ជមានសន្តាធានំ, គុណមហាន្តេសុ វា កតេន កេនចិ ឧបក្កមេន
 អាយុហិតឧបច្ឆេទកកម្មនា បដិពាហិតសាមគ្គិយស្ស កម្មស្ស
 តំតំអត្ថភាវប្បវត្តនេ អសមត្ថភាវតោ ទុសិមារកលាពុរាជាទីនំវិយ
 តដ្ឋុណោយេវ ឋានាចារ្យនវសេន បវត្តមរណំ ឧបច្ឆេទកមរណំ នាម។ ឥទំ បន
 នេវយិកានំ ឧត្តរកុរុវាសីនំ កេសញ្ចិ ទេវានញ្ច ន ហោតិ។ តេនាហុ -

“ឧបក្កមេន វា កេសញ្ចបច្ឆេទកកម្មនា” តិ។ (ស. ស. ៦២);

មរណាស្ស ឧប្បត្តិ បវត្តិ មរណាប្បត្តិ។

៩០. មរណាកាលេតិ មរណាសន្នកាលេ។ យថាវហន្តិ តំតំគតីសុ
 ឧប្បជ្ឈនកសត្តានុរូបំ, កត្ថចិ បន អនុប្បជ្ឈមានស្ស វិណាសវស្ស យថាបដ្ឋិតំ
 នាមរូបធម្មាទិកមេវ ចុតិបរិយោសាធានំ កោចរការំ គច្ឆតិ, ន
 កម្មកម្មនិមិត្តាធម្មោ។ ឧបលទ្ធពុព្ពន្ធិ ចេតិយទស្សនាទិវសេន បុព្ពេ ឧបលទ្ធិ។
 ឧបករណភូតន្តិ បុច្ឆាទិវសេន ឧបករណភូតំ។ ឧបលភិតព្ពន្ធិ អនុភវិតព្ពំ។
 ឧបភោគភូតន្តិ អច្ឆរាវិមានកប្បុរក្ខនិរយគ្គិអាទិកំ ឧបភុញ្ញិតព្ពំ។
 អច្ឆរាវិមានកប្បុរក្ខមាតុកុច្ឆិអាទិគតំ ហិ រូចាយតនំ សុគតិនិមិត្តំ។
 និរយគ្គិនិរយចាលាទិគតំ ទុគ្គតិនិមិត្តំ។ គតិយា និមិត្តំ គតិនិមិត្តំ។

កម្មពលេនាតិ បដិសន្ធិនិព្វត្តកស្ស កុសលាកុសលកម្មស្ស អានុភាវេន។
 ឆន្ទំ ឆ្វារានន្តិ វត្តមាននយេន យថាសម្ភវំ ឆន្ទំ ឧបបត្តិឆ្វារានំ, យទិ កុសលកម្មំ
 វិបច្ឆតិ, តទា បរិសុទ្ធិ កុសលចិត្តំ បវត្តតិ, អថ អកុសលកម្មំ, តទា ឧបក្កិលីដ្ឋំ
 អកុសលចិត្តន្តិ អាហា “វិបច្ឆមានក... បេ... កិលីដ្ឋំ វា” តិ។ តេនាហា ភគវា
 “និមិត្តស្សនទគធិតំ វា, ភិក្ខុវេ, វិញ្ញាណំ តិដ្ឋមានំ តិដ្ឋតិ,
 អនុញ្ញានស្សនទគធិតំ វា, តស្មី ចេ សមយេ កាលំ ករោតិ, ហានមេតំ វិជ្ជតិ, យំ
 ទិដ្ឋំ គតីនំ អញ្ញាតវំ គតី ឧបបន្នេយ្យ និរយំ វា តិវច្ឆានយោនី វា” តិ (សំ. និ.
 ៤.២៣៥)។ តត្ថោណាតំ វាតិ តស្មី ឧបបន្និតត្ថកវេ ឱណាតំ វិយ, តត្ថោណាតំ
 ឯវាតិ វា បទន្នេនា។ “ពាហុល្លេនា” តិ ឯត្ថ អធិប្បាយោ “យេតុយ្យេន ភវន្តវេ” តិ
 ឯត្ថ វុត្តនយេន ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា “យថាវហា” តិ ឥមិនាវ សោសក្កា សង្កេហតុន្តិ
 “ពាហុល្លេនា” តិ ឥមិនា សហសា ឱច្ឆិដ្ឋមានជីវិតានំ សណិកំ មរណានំ វិយ ន
 អភិក្ខុណាមេវាតិ ធិបិតន្តិ វិញ្ញាយតិ។ អភិនវករណាវសេនាតិ តដ្ឋុលោ
 ករិយមានំ វិយ អត្តានំ អភិនវករណាវសេន។

៩១. បច្ឆាសន្នមរណាស្សតិ ឯកវីដិប្បមាណាយុកវសេន, តតោ វា កិញ្ចិ
 អធិកាយុកវសេន សមាសន្នមរណាស្ស។ វីចិចិត្តាវសានេតិ
 តទាវម្ពណាបរិយោសានានំ, ជវនបរិយោសានានំ វា វីចិចិត្តានំ អវសានេ។ តត្ថ
 “កាមភវតោ ចរិត្វា តត្ថវ ឧប្បជ្ជមានានំ តទាវម្ពណាបរិយោសានានិ,
 សេសានំ ជវនបរិយោសានានី” តិ ធម្មានុសារណិយំ វុត្តំ។ ភវន្តក្ខយេវាតិ យទិ
 ឯកជវនវីចិតោ អធិកតរាយុសេសោ សិយា, តទា ភវន្តាវសានេ វា ឧប្បជ្ជិត្វា
 និវុដ្ឋតិ។ អថ ឯកចិត្តក្ខណាយុសេសោ សិយា, តទា វីចិចិត្តាវសានេ, តព្វា
 អតីតកម្មាធិវិសយមេវ។ “តស្សនន្តរមេវា” តិ ឥមិនា អន្តរភវវាធិមតំ
 បដិក្ខិបតិ។

យថាវហន្តិ កម្មករណាកាលស្ស, វិចាកនានាកាលស្ស ច អនុបវសេន។
អថ វា វិបច្ឆមានកកម្មានុប អនុសយវសេន, ជវនសហជាតវសេន វា
បវត្តិអនុបតោត្យត្តោ។ ននុ ច “អវិជ្ជានុសយបវិក្ខិត្តនា” ត្យាទិ វុត្តំ។
ជវនសហជាតានញ្ច កថំ អនុសយភារោតិ? នាយំ ទោសោ
អនុសយសទិសតាយ តាសម្បិ អនុសយវេហារភាវតោ។ ឥតវថា
អកុសលកម្មសហជាតានំ ភវតណ្ហាសហជាតានំ វា
ចុតិអាសន្នជវនសហជាតានញ្ច សន្តិហោ ន សិយា។ អវិជ្ជាវ អប្បហីនដ្ឋេន
អនុសយនតោ បវត្តនតោ អនុសយោ, តេន បវិក្ខិត្តន បវិវាវតេន។
តណ្ហានុសយោវ មូលំ បធានំ សហការីការណភូតំ ឥមស្សាទិ
តណ្ហានុសយមូលកោ។ សន្ធាវេនាទិ កុសលាកុសលកម្មេន
កម្មសហជាតជស្សាទិធម្មសមុទាយេន ចុតិអាសន្នជវនសហជាតេន វា, តេន
ជនិយមានំ។ អវិជ្ជាយ ហិ បដិច្ចន្ទាទីនវិសយេ តណ្ហា នាមេតិ,
ទិបនកសន្ធាវសម្មតា យថាវុត្តសន្ធាវា ទិបន្តិ, យថាហុ -

“អវិជ្ជាតណ្ហាសន្ធាវ-សហដេហិ អចាយិនំ;
វិសយាទីនវច្ឆាទិនមនក្ខិបកេហិ តុ។

“អប្បហីនេហិ សេសានំ, នាទនំ នមនម្បិ ច;
ទិបកា បន សន្ធាវា, កុសលាវ ភវន្តិហា” តិ។ (ស. ស. ១៦៤-១៦៥);

សម្បយុត្តេហិ បវិក្ខយ្ហមានន្តិ អត្តនា សម្បយុត្តេហិ ជស្សាទីហិ ធម្មេហិ
សម្បយុត្តបច្ឆយាទិនា បវិវាវេត្វា គយ្ហមានំ, សហជាតានមធិដ្ឋានភាវេន
បុព្ពន្ធមភូតន្តិ អត្តនា សហជាតានំ បតិដ្ឋានភាវេន បធានភូតំ។
“មនោបុព្ពន្ធមា ធម្មា” តិ (ធម. ប. ១-២) ហិ វុត្តំ។ ភវន្តរបដិសន្ធានវសេនាទិ
បុរិមភវន្តរស្ស, បច្ឆិមភវន្តរស្ស ច អញ្ញមញ្ញំ ឯកាពាទ្ធិវិយ បដិសន្ធិហានវសេន

ឧប្បជ្ជមានមេវ បតិជ្ជាតិ, ន ឥតោ កត្តាត្យជិប្បាយោ។ ន ហិ
បុរិមភវបរិយាបន្នោ កោចិ ធម្មោ ភវន្តំ សង្គមតិ, នាបិ
បុរិមភវបរិយាបន្នោហត្ថហិ វិជា ឧប្បជ្ជតិ បដិយោសបទីបមុទ្ធា វិយាតិ
អលមតិប្បបញ្ចេន។

៩២. មន្តំ ហុត្វា បវត្តានិ មន្តប្បវត្តានិ។ បច្ចុប្បន្នាវម្ពណេសុ អាចាថកតេសុ
មនោទ្វារេ គតិនិមិត្តវសេន, បញ្ចទ្វារេ កម្មនិមិត្តវសេនាត្យជិប្បាយោ។
បដិសន្ធិភវផ្កានម្បិ បច្ចុប្បន្នាវម្ពណាតាលព្ពតីតិ មនោទ្វារេ តាវ បដិសន្ធិយា
ចតុន្នំ ភវផ្កានព្វា, បញ្ចទ្វារេ បន បដិសន្ធិយាវ បច្ចុប្បន្នាវម្ពណាតាវោ លព្ពតិ។
តថា ហិ កស្សចិ មនោទ្វារេ អាចាថមាគតំ បច្ចុប្បន្នំ គតិនិមិត្តំ អារព្ព
ឧប្បន្នាយ តទារម្ពណាបរិយោសាធាយ ចិត្តវិជីយា អនន្តំ ចុតិចិត្ត ឧប្បន្ន
តទនន្តំ បញ្ចចិត្តកូណាយុកេ អារម្ពណេ បវត្តាយ បដិសន្ធិយា ចតុន្នំ
ភវផ្កានំ, បញ្ចទ្វារេ ច ញាតកាធិហិ ឧបដ្ឋាបិតេសុ ធម្មេសុ វណ្ណាធិកេ
អារព្ព យថាវហំ បវត្តាយ ចិត្តវិជីយា ចុតិចិត្តស្ស ច អនន្តំ
ឯកចិត្តកូណាយុកេ អារម្ពណេ បវត្តាយ បដិសន្ធិយា បច្ចុប្បន្នាវម្ពណេ បវត្តិ
ឧបលព្ពតីតិ អយមេត្ត សន្នេចោ, វិត្តារោ បន វិសុទ្ធិមគ្គេ(វិសុទ្ធិ. ២.៦២០
អាធមោ) វិភង្គជ្ជកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) វា
សន្ធាវបច្ចយាវិញ្ញាណាបទវណ្ណាធាយំ វុត្តនយេន ទដ្ឋព្ពោ។ ធម្មារគ្គហិតន្តិ
កម្មនិមិត្តំ ធម្មារគ្គហិតំ, គតិនិមិត្តំ ធម្មារគ្គហិតន្តិ យថាសម្ភវំ យោជេតព្ពំ។
អបរេ បន អវិសេសតោ វណ្ណាន្តិ។ សច្ចសន្នេហេបិ តេនេវាជិប្បាយេន ឥទំ វុត្តំ -

“បញ្ចទ្វារេ សិយា សន្ធិ, វិជា កម្មំ ទិគោចរេ” តិ; (ស. ស. ១៧៣);

អដ្ឋកថាយំ (វិសុទ្ធិ. ២.៦២៤-៦២៥; វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) បន “គតិនិមិត្តំ
មនោទ្វារេ អាចាថមាគតី” តិ វុត្តត្តា, តទារម្ពណាយ ច

បញ្ចេញវិកលចរិតសិរិយា អនុស្សាវរីយ៍តត្តា, មូលដីកាដីសុ ច “កម្មពលេន ឧបជ្ជាបិតំ
វណ្ណាយតនំ សុបិនំ បស្សន្តស្ស វិយ ទិព្វចក្កស្ស វិយ ច មនោទ្វារេយេវ
គោចរការំ កច្ឆតី” តិ (វិសុទ្ធិ. មហា. ២.៦២៣) និយមេត្វា វុត្តត្តា តេសំ វចនំ ន
សម្បជិច្ឆន្តិ អាចរិយា។ “បច្ចុប្បន្នញ្ញា” តិ ឯត្ថ គតិនិមិត្តំ តាវ បច្ចុប្បន្នាម្មណំ
យុជ្ជតិ, កម្មនិមិត្តំ បន បដិសន្ធិជនកកម្មស្សេវ និមិត្តភូតំ អធិប្បតន្តិ កថំ
តស្ស បុតិអាសន្នជវនេហិ គហិតស្ស បច្ចុប្បន្នភារោ សម្ភវតិ។ ន ហិ តនេវ
អារម្មណបដ្ឋាបកំ, តនេវ បដិសន្ធិជនកំ ភវេយ្យ ឧបចិត្តភាវតាវតោ
អនុស្សាវរីយ៍តត្តា ច។ “កតត្តា ឧបចិត្តត្តា” តិ (ធម្ម. ស. ៤៣១) ហិ វចនតោ បុនប្បនំ
លទ្ធាសេវនមេវ កម្មំ បដិសន្ធិ អាកឡតិ។ បដិសម្ពិទ្ធាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.២៣២) ច
និកត្តិក្ខណោ ទិដ្ឋំ ហេតុនំ បច្ចយាបិ សហេតុកបដិសន្ធិយា
វុត្តត្តាកត្តបចិត្តម្បិ កម្មំ តណ្ហាយ អស្សាវរីយ៍តត្តា វិចារកំ អភិទិដ្ឋានេតិ, តនា
ច បដិសន្ធិយា សមាធិវិជយំ វិយ បវត្តមាធានិ បុតិអាសន្នជវនាធិ កថំ បុនប្បនំ
លទ្ធាសេវនាធិ សិយុំ, កថញ្ច តាធិ តនា កណ្ហាយ បរាមជ្ជានិ។ អបិច បច្ចុប្បន្នំ
កម្មនិមិត្តំ បុតិអាសន្នប្បវត្តានំ បញ្ចេញវិកលចរិតនំ អារម្មណំ ហោតិ។
“បញ្ចេញវិកលចរិតកម្មញ្ញ បដិសន្ធិនិមិត្តកំ ន ហោតិ បរិទុព្វលភាវតោ” តិ
អដ្ឋកថាយំ (វិសុទ្ធិ. ២.៦២០; វិភ. អដ្ឋ. ២២៧) វុត្តន្តិ សច្ចមេតំ។ ញាតកាធិហិ
ឧបជ្ជាបិតេសុ បន បុច្ឆាធិសុ សន្និហិតេសេវ មរណាសម្ភវតោ តត្ថ វណ្ណាធិកំ
អារព្វ បុតិអាសន្នវិជិតោ បុរិមភាគប្បវត្តានំ បដិសន្ធិជននសមត្ថានំ
មនោទ្វារិកជវនានំ អារម្មណភូតេន សហ សមាធាត្ថា តនេកសន្តតិបតិទំ
បុតិអាសន្នជវនគ្គហិតម្បិ បច្ចុប្បន្នំ វណ្ណាធិកំ កម្មនិមិត្តភារេន វុត្តំ។ ឯវញ្ញ
កត្វា វុត្តំ អានន្ទាចរិយេន “បញ្ចេញវេ ច អាចាចមាគច្ឆន្តំ បច្ចុប្បន្នំ កម្មនិមិត្តំ
អាសន្នកតកម្មារម្មណាសន្តតិយំ ឧប្បន្នំ, តំសទិសញ្ញា ទដ្ឋត្ត” តិ (វិភ. មូលដី.
២២៧; វិសុទ្ធិ. មហា. ២.៦២៣)។

៩៤. យថាវហន្តិ ធុតិយ ចតុត្ថបធម៌តតិយានំ បដិសន្ធិនំ អនុបតោ។

៩៥. អារុប្បធុតិយា បរំ ហេដ្ឋិមារុប្បវដ្ឋិតា អារុប្បបដិសន្ធិយោ ហោន្តិ
ឧបរូបរិអរូបីនំ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមកម្មស្ស អនាយូហានតោ, ឧបចារជ្ឈានស្ស បន
ពលវភាវតោ តស្ស វិចាកក្ខតា កាមតិហេតុកា បដិសន្ធិយោ ហោន្តិ។
រូចារចរធុតិយា បរំ អហេតុករហិតា ឧបចារជ្ឈានានុភាវេនេវ
ធុហេតុកតិហេតុកបដិសន្ធិយោ សិយុំ, កាមតិហេតុម្ហា ធុតិតោ បរំ សញ្ញា ឯវ
កាមរូចារូបភវបរិយាបន្នា យថាវហំ អហេតុកាធិបដិសន្ធិយោ សិយុំ។ ឥតរោ
ធុហេតុកាហេតុកធុតិតោ បរំ កាមេស្វេវ ភវេសុ តិហេតុកាធិបដិសន្ធិយោ
សិយុំ។

ធុតិបដិសន្ធិក្កមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩៥. បដិសន្ធិយា និរោធស្ស អនន្តរតោ បដិសន្ធិនិរោធានន្តរតោ។ តទេវ
ចិត្តន្តិ តំសទិសតាយ តញ្ចាហារប្បវត្តត្តា តទេវ ចិត្តំ យថា “តានិយេវ
ឱសធានី” តិ។ អសតិវីចិចិត្តប្បាទេតិ អន្តរន្តរាវីចិចិត្តានំ ឧប្បាទេ អសតិ,
ធុតិចិត្តំ ហុត្វា និរុជ្ឈតិ តទេវ ចិត្តន្តិ សម្ពុទ្ធោ។

១០០. បរិវត្តន្តា បរត្តន្តិ យាវ វដ្តមូលសមុច្ឆេទាត្យធិប្បាយោ។

១០២. យថា ឥហ ភវេបដិសន្ធិ ចេវ ភវដ្ឋញ្ចវីចិយោ ច ធុតិ ច, តថា បុន
ភវន្តេវ បដិសន្ធិភវដ្ឋន្តិ ឯវមាទិកា អយំ ចិត្តសន្តតិ បរិវត្តតីតិ យោជនា។ កេចិ
បន ឥមស្មី បរិច្ឆេទេវីចិមុត្តសង្កហស្សេវ ទស្សិតត្តា បដិសន្ធិភវដ្ឋធុតីនមេវ
ឥធ គហាណំ យុត្តន្ត្យធិប្បាយេន “បដិសន្ធិភវដ្ឋវីចិយោ” តិ ឥមស្ស
បដិសន្ធិភវដ្ឋប្បវាហាតិ អត្ថំ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ
បរត្តិសង្កហទស្សនាវសានេ តត្ថ សង្កហិតានំ សញ្ញេសមេវ និកមនស្ស

អធិប្បតត្តា។ ឯវត្ថុ សតិ “បដិសង្ខាយ បនេតមន្តរ” ឆ្លើយតប សព្វសមេវ ឯត-
សន្តោស បរាមសនំ សុដ្ឋ ឧបបន្នំ ហោតិ។ ឯតំ យថាវុត្ថំ វុត្ថបវុត្ថំ អន្តរំ អនិច្ចំ
បលោកធម្មំ បដិសង្ខាយ បច្ឆវេក្ខិត្វា ពុទ្ធា បណ្ឌិតា ចិរាយ ចិរកាលំ សុត្តតា
ហុត្វា អប្បតំ ធុរំ អចរនធម្មំ បទំ និព្វានំ អធិកន្ធា មគ្គដលញ្ញាលោន សង្ខតត្វា
តតោយេវ សុដ្ឋ សមុច្ឆន្នសិនេហពន្ធនា សមំ និរុបដិសេសនិព្វានធាតុំ ឯស្សន្តិ
ចាបុណ្ហស្សន្តិ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិការិនិយា នាម អភិធម្មត្ថសង្គហវណ្ណនាយ

វិចីមុត្តបរិច្ឆេទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. រូបបរិច្ឆេទវណ្ណនា

១. ឯវំ តាវ ចិត្តចេតសិកវសេន ធុរិធំ អភិធម្មត្ថំ ទស្សេត្វា ឥទានិ រូបំ,
តទនន្តរញ្ច និព្វានំ ទស្សេតុមារកន្តោ អាហា “ឯត្តាវតា” ត្យាធិ។
សប្បភេទប្បវត្តិកា ឧទ្ទេសនិទ្ទេសបដិនិទ្ទេសវសេន តីហិ បរិច្ឆេទេហិ
វុត្ថប្បភេទវណ្ណោ, បវត្តិបដិសន្ធិវសេន ធ្វើហិ បរិច្ឆេទេហិ វុត្ថប្បវត្តិវណ្ណោ ច
ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ឯត្តាវតា បញ្ចហិ បរិច្ឆេទេហិ វិភត្តា ហិ យស្មា, ឥទានិ
យថានុប្បត្តំ រូបំ បវុច្ឆតីតិ យោជនា។

២. ឥទានិ យថាបដិញ្ញាតរូបវិភាគត្ថំ មាតិកំ បេតុ “សមុទ្ទេសា” ត្យាធិ
វុត្ថំ។ សង្ខេបតោ ឧទ្ទិសនំ សមុទ្ទេសោ។ ឯកវិធានិវសេន វិភជនំ វិភាគោ,
សមុដ្ឋាតិ ឯតស្មា ដលន្តិ សមុដ្ឋានំ, កម្មាទយោ រូបជនកបច្ចយា។
ចក្ខុទសកាទយោ កលាហា។ បវត្តិក្កមតោ ចេតិ កវកាលសត្តភេទេន រូបានំ
ឧប្បត្តិក្កមតោ។

រូបសមុទ្រសវណ្ណានា

៣. ឧបាទិដ្ឋានុបាទិដ្ឋសន្តានេសុ សសម្ពារធាតុវសេន មហន្តា ហុត្វា ភូតា ចាតុភូតាតិ មហាភូតា (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៥៨៤)។ អថវា អនេកវិធអព្ពតវិសេសទស្សនេន, អនេកាភូតទស្សនេន វា មហន្តានិ អព្ពតានិ, អភូតានិ វា ឯតេសូតិ មហាភូតា, មាយាភារាទយោ។ តេហិ សមាណ សយំ អនីលាទិសភាវានេវ នីលាទិឧបាទាយរូបទស្សនាទិតោតិ មហាភូតា។ មនាបវណ្ណសណ្ឋានាទិហិ វា សត្តានំ វញ្ញកា យក្ខិនិអាទយោ វិយ មនាបឥត្តិបុរិសរូបទស្សនាទិណ សត្តានំ វញ្ញកត្តា មហន្តានិ អភូតានិ ឯតេសូតិ មហាភូតា។ វុត្តម្មិ ហេតុ -

“មហន្តា ចាតុភូតាតិ, មហាភូតសមាតិ វា;

វញ្ញកត្តា អភូតេន, ‘មហាភូតា’តិ សម្មតា”តិ។ (អភិធរ. ៦២៦);

អថ វា មហន្តចាតុភាវតោ មហន្តានិ ភវន្តិ ឯតេសុ ឧបាទាយរូបានិ, ភូតានិ ចាតិ មហាភូតានិ។ មហាភូតេ ឧបាទាយ បវត្តំ រូបំ ឧបាទាយរូបំ។ យទិ ឯវំ “ឯកំ មហាភូតំ បដិច្ច តតោ មហាភូតា”ត្យាទិវចនតោ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣) ឯកេកមហាភូតា សេសមហាភូតានំ និស្សយា ហោន្តិតិ តេសម្មិ ឧបាទាយរូបតាបសង្កាតិ? នយិទមេវំ ឧបាទាយេវ បវត្តរូបានំ តំសមញ្ញាសិទ្ធិតោ។ យញ្ញិ មហាភូតេ ឧបាទិយតិ, សយញ្ញ អញ្ញេហិ ឧបាទិយតិ។ ន តំ ឧបាទាយរូបំ។ យំ បន ឧបាទិយតេវ, ន កេនចិ ឧបាទិយតិ, តនេវ ឧបាទាយរូបន្តិ នត្តិ ភូតានំ តញ្ញោហារប្បសង្កា។ អបិច ចតុដ្ឋំ មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបន្តិ ឧបាទាយរូបលក្ខណាន្តិ នត្តិ តយោ ឧបាទាយ បវត្តានំ ឧបាទាយរូបតាតិ។

៤. បឋមជ្ជេន បឋវី, តរុបព្ភតាធិនំ បកតិបឋវីវិយ សហជាតរូចានំ
បតិជ្ជានភារេន បក្ខាយតិ, ឧបជ្ជាតីតិ វុត្តំ ហោតិ, បឋវី ឯវ ធាតុ
សលក្ខណាធារណាធិតោ និស្សត្តនិជ្ជិវជ្ជេន សរីរសេលាវយវធាតុសទិសត្តា
ចាតិ បឋវីធាតុ។ អាបេតិ សហជាតរូចានិ បត្តរតិ, អាចាយតិ វា ព្រូហេតិ
វឡើតីតិ អាហោ។ តេជេតិ បរិចាចេតិ, និសេតិ វា តិក្ខុភារេន សេសក្ខតត្ថយំ
ឧស្មាបេតីតិ តេជោ។ វាយតិ ទេសន្តប្បត្តិហេតុភារេន ក្ខតសង្ឃាតំ ចាបេតីតិ
វាយោ។ ចតស្សោបិ បនេតា យថាក្ខមំ
កថិនត្ថនវត្ថុឧណ្ហាត្ថវិត្ថម្ពនត្ថលក្ខណាតិ ទដ្ឋព្ភំ។

៥. ចក្ខាធិនំ វចនត្ថោ ហេដ្ឋា កថិតោវ។ បសាធុរុបំ នាម ចតុន្នំ
មហាក្ខតានំ បសន្នភាវហេតុកត្តា។ តំ បន យថាក្ខមំ
ទដ្ឋកាមតាសោតុកាមតាយាយិតុកាមតាសាយិតុកាមតាដុសិតុកាមតានិ
ទានកម្មសមុជ្ជានក្ខតប្បសាទលក្ខណំ។ តត្ថ ចក្ខុ តាវ មជ្ឈេ
កណ្តាមណ្ឌលស្ស ឧកាសិរប្បមាណោ អភិមុខេ បីតានំ
សរីរសណ្ឋានុប្បត្តិបទេសេ តេលមិវ បិចុបដលានិ សត្តក្ខិបដលានិ ព្យាបេត្វា
ធារណានហាបនមណ្ឌានពិជនកិច្ចាហិ ចតូហិ ធាតីហិវិយ ខត្តិយកុមារោ
សន្ធារណាពន្ធនបរិចាចនសមុទីរណាកិច្ចាហិ ចតូហិ ធាតូហិ កតូបការំ
ឧតុចិត្តាហារេហិ ឧបត្ថម្ភិយមាណំ អាយុនា បរិចាលិយមាណំ វណ្ណាធិហិ បរិវារិតំ
យថាយោគំ ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនំ វត្ថុទ្វារការំ សដេន្តំ បវត្ថតិ, ឥតរំ
“សសម្ពារចក្ខុ”តិ វុច្ចតិ។ ឯវំ សោតាធយោបិ យថាក្ខមំ សោតពិលព្ភន្តរេ
អង្គុលិវេជនាការំ ឧបចិតតនុតម្ភលោមំ, នាសិកព្ភន្តរេ អដបទសណ្ឋានំ,
ជីវាមជ្ឈេ ឧប្បលទលក្ខសណ្ឋានំ បទេសំ អភិព្យាបេត្វា បវត្ថន្តិ, ឥតរំ បន
វេបេត្វា កម្មជេតេជស្ស បតិជ្ជានជ្ជានំ កេសគ្គលោមគ្គនខគ្គសុក្ខចម្មានិ ច
អវសេសំ សកលសរីរំ ជីវិត្វា បវត្ថតិ។ ឯវំ សន្តេបិ ឥតរេហិ តស្ស សង្គរោ ន

ហោតិ ភិទ្ទនិស្សយលក្ខណត្ថា។ ឯកនិស្សយានិបិ ហិរុបរសាធិនិ
លក្ខណភេទតោ អសំកិល្លាភិ កី បន ភិទ្ទនិស្សយា បសាទា។

៦. អាថោធាតុយា សុខុមភាវេន ដុសិតុំ អសក្កុណោយ្យត្ថា វុត្ថំ
“អាថោធាតុវិវដ្តិតំ ភូតត្ថយសម្ព័ត”ន្តិ។ កិញ្ញាបិ ហិ សីតតា ដុសិត្វា គយ្ហតិ,
សា បន តេជោយេវ។ មន្តេ ហិ ឧណ្ហាត្ថេ សីតពុទ្ធិ សីតតាសម្ព័តស្ស កស្សបិ
គុណស្ស អភាវតោ។ តយិទំ សីតពុទ្ធិយា អនវដ្ឋិតភាវតោវិញ្ញាយតិ
ចារាចារេវីយ។ តថា ហិ យម្ពកាលេ អាតបេ ឋត្វា ឆាយំ បរិដ្ឋានំ សីតពុទ្ធិ
ហោតិ, តត្ថេវ ចិរកាលំ ឋិតានំ ឧណ្ហាពុទ្ធិ។ យទិ ច អាថោធាតុ សីតតា សិយា,
ឧណ្ហាភាវេន សហ ឯកស្មី កលាបេ ឧបលព្ពេយ្យ, ន ចេវំ ឧបលព្ពតិ, តស្មា
វិញ្ញាយតិ “ន អាថោធាតុ សីតតា”តិ។ យេ បន “ធរតា អាថោធាតុ, សា ច
ដុសិត្វា គយ្ហតិ”តិ វទន្តិ, តេ វត្ថុញ្ញា “ធរតា នាម ដុសិត្វា គយ្ហតិ តិ ឥទំ
អាយស្មន្តានំ អភិមានមត្តំ សណ្ឋានេវីយា”តិ។ វុត្ថញ្ញេតំ ចោរាណោហិ -

“ធរតាសហវុត្ថិនិ, តីណិ ភូតានិ សម្ពុសំ;
ធរតំ សម្ពុសាមីតិ, លោកោយមភិមញ្ញតិ។

“ភូតេ ដុសិត្វា សណ្ឋានំ, មនសា គណ្ហតោ យថា;
បច្ចក្ខតោ ដុសាមីតិ, វិញ្ញេយ្យា ធរតា តថា”តិ។

គោចររូបំ នាម បញ្ចវិញ្ញាណាវិសយភាវតោ។ គាវោ ឥន្ទ្រិយានិ ចរន្តិ
ឯត្ថាតិ គោចរន្តិ ហិ អារម្មណស្សេតំ នាមំ។ តំ បនេតំ បញ្ចវិធម្មិ យថាក្កមំ
ចក្ខុវិញ្ញាណាធិនំ គោចរភាវលក្ខណំ, ចក្ខាធិបជិហាននលក្ខណំ វា។

៧. ឥត្ថិយា ភាវោ ឥត្ថត្ថំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៦៣២)។ បុរិសស្ស ភាវោ បុរិសត្ថំ។ តត្ថ
ឥត្ថិលិដ្ឋនិមិត្តកុត្តាកប្បហេតុភាវលក្ខណំ ឥត្ថត្ថំ,

បុរិសលីដ្ឋាធិហេតុការលក្ខណំ បុរិសត្ថំ។ តត្ថ ឥត្ថិនំ អង្គជាតំ ឥត្ថិលីដ្ឋំ។
សរាធិប្បាយា ឥត្ថិនិមិត្តំ “ឥត្ថិ”តិ សញ្ញាននស្ស បច្ចយភាវតោ។
អរិសធិហេតុមនិសង្ខាធិ ឥត្ថិកុត្តំ។ ឥត្ថិសណ្ឋានំ ឥត្ថាកប្បោ។
បុរិសលីដ្ឋាធិនិមិត្តំ វុត្ថនយេន ធម្មញ្ញានិ។ អដ្ឋកថាយំ បន អញ្ញាថា ឥត្ថិលីដ្ឋាធិនិ
វណ្ណិតានិ។ តំ បន ឃំ សង្កហេត្វា វនន្តិ -

“លីដ្ឋំ ហត្ថាធិសណ្ឋានំ, និមិត្តំ មិហិតាធិកំ;
កុត្តំ សុប្បាធិនា កិឡា, អាកប្បោ គមនាធិក”ន្តិ។

ការរូបំ នាម ភវតិ ឯតេន ឥត្ថាធិអភិធានំ, ពុទ្ធិ ចាតិ កត្វា។ តំ បនេតំ
កាយិន្ទ្រយំ វិយ សកលសរីរំ ជីវិត្វា តិដ្ឋតិ។

៨. ហធម្មមេវ មនោធាតុមនោវិញ្ញាណាធាតុនំ និស្សយត្ថា វត្ថុ ចាតិ
ហធម្មវត្ថុ។ តថា ហិ តំ ធាតុទ្វយនិស្សយភាវលក្ខណំ, តញ្ច
ហធម្មកោសព្ភន្តេវ អឡបសតមត្ថំ លោហិតំ និស្សយ បវត្ថតិ។ រូបកណ្តោ
អវុត្ថស្សបិ បនេតស្ស អាគមតោ, យុត្តិតោ ច អត្ថិភាវោ ធម្មញ្ញោ។ តត្ថ, តំ រូបំ
និស្សយ មនោធាតុ ច មនោវិញ្ញាណាធាតុ ច វត្ថុន្តិ “យំ រូបំ មនោធាតុយា ច
មនោវិញ្ញាណាធាតុយា ច តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ និស្សយបច្ចយេន
បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៨) ឯវមាគតំ បដ្ឋានវចនំ អាគមោ។ យុត្តិ បនេវ ធម្មញ្ញា -

“និប្បន្នភូតិកាធារា, ទ្វេ ធាតុ កាមរូបិនំ;
រូបាធិពន្ធវុត្តិត្វា, ចក្ខុវិញ្ញាណាធម្មយោ វិយ។

“ចក្ខុធិនិស្សិតានេតា, តស្សញ្ញាធារភាវតោ;
នាបិ រូបាធិកេ តេសំ, ពហិទ្ធាបិ បវត្តិតោ។

“ន ចាបិ ជីវិតំ តស្ស, កិច្ចន្តរនិយុត្តិភោ;
ន ច ភាវទ្ធយំ តស្សី, អសន្តេបិ បវត្តិភោ។

“តស្មា តទញ្ញំ វត្ថុ តំ, ភូតិកន្តិវិជានិយំ;
វត្ថាលម្ពុកានន្ត, ទេសនាភេទតោ ឥទំ;
ធម្មសង្គណិចាបស្សី, ន អក្ខាតំ មហេសិនា”តិ។

៩. ជីវន្តិ តេនាតិ ជីវិតំ, តទេវ កម្មជ្រូបបរិចាលនេ អាធិបច្ចយោគតោ
សង្គ្រិយន្តិ ជីវិតសង្គ្រិយំ។ តថា ហេតុំ កម្មជ្រូបបរិចាលនលក្ខណំ។ យថាសកំ
ខណមត្តជ្ជាយំនម្បិ ហិ សហជាតានំ បវត្តិហេតុភាវេនេវ អនុចាលកំ។ ន ហិ
តេសំ កម្ម្យេវ បិតិការណំ ហោតិ អាហារជាធិនំ អាហារាធិវិយ កម្មស្ស
តន្ត្រីណាការតោ។ ឥទំ បន សហ ចាចនក្ខិនា អនវសេសឧចាធិន្តកាយំ
ព្យាបេត្វា បវត្តតិ។

១០. កតឡំ កត្វា អដ្ឋោហរិយតីតិ កតឡំ កាហោ អាហារោ, ឥទព្វា
សវត្ថុកំ កត្វា អាហារំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ សេសង្គ្រិយកាយោបត្តម្ពនហេតុភូតា បន
អដ្ឋមផ្កានុសារី រសហរសផ្លាតា អដ្ឋោហរិតព្វាហារសិនេហភូតា ធិជា ឥធ
អាហាររូបំ នាម។ តថា ហេតុំ សេសង្គ្រិយកាយោបត្តម្ពនហេតុភាវលក្ខណំ,
ធិជដ្ឋមករូចាហារណាលក្ខណំ វា។

១១. កត្វឡត្តាធិនា អត្ថនោ អត្ថនោ សភាវេន ឧបលព្ពនតោ សភាវរូបំ
នាម។ ឧប្បាទាធិហិ, អនិច្ចតាធិហិ វា លក្ខណេហិ សហិតន្តិ សលក្ខណំ។
បរិច្ឆេទាធិការំវិនា អត្ថនោ សភាវេនេវ កម្មាធិហិ បច្ចយេហិ និប្បន្នត្តា និប្បរូបំ
នាម។ រុប្បនសភាវោ រូបំ, តេន យុត្តម្បិ រូបំ, យថា “អរិសសោ, នីលុប្បល”ន្តិ,
ស្វាយំ រូប-សន្តោ រុទ្ធិយា អតំសភាវេបិ បវត្តតីតិ អបរេន រូប-សន្តេន

វិសេសេត្វា “រូបរូប”ន្តិ វុត្ថំ យថា “ទុក្ខទុក្ខ”ន្តិ។ បរិច្ឆេទាទិការំ អភិក្កមិត្វា
សភាវេនេវ ឧបលព្ពនតោ លក្ខណាត្តយារោបនេន សម្មសិតុំ អរហត្តា
សម្មសន្ធរូបំ។

១២. ន កស្សតីតិ អកាសោ។ អកាសោយេវ អាកាសោ, និដ្ឋិវដ្ឋេន ធាតុ
ចាតិ អាកាសធាតុ។ ចក្ខុទសកាទិឯកេកកលាបគត្វាចានំ កលាបន្តវេហិ
អសំកិណ្ណាភាវាចាននវសេន បរិច្ឆេទកំ, តេហិ វា បរិច្ឆិដ្ឋមាទំ, តេសំ
បរិច្ឆេទមត្តំ វា រូបំ បរិច្ឆេទរូបំ។ តញ្ញិ តំ តំ រូបកលាបំ បរិច្ឆិដ្ឋន្តំវិយ ហោតិ។
វិជ្ជមានេហិ ច កលាបន្តវត្ថុតេហិ កលាបន្តវត្ថុតានំ សម្មជ្ជភាវេ តំតំរូបវិវិត្តតា
រូបបរិយញ្ញោ អាកាសោ។ យេសញ្ច សោ បរិច្ឆេទោ, តេហិ សយំ
អសម្មុដ្ឋោយេវ។ អញ្ញាថា បរិច្ឆិដ្ឋតា ន សិយា តេសំ រូចានំ ព្យាបីភាវាបត្តិតោ។
អព្យាបីតា ហិ អសម្មុដ្ឋតា។ តេនាហ ភគវា “អសម្មុដ្ឋំ ចត្វហិ មហាភូតេហិ”តិ
(ធជ. ស. ៦៣៧)។

១៣. ចលមានកាយេន អធិប្បាយំ វិញ្ញាបេតិ, សយញ្ច តេន វិញ្ញាយតីតិ
កាយវិញ្ញត្តិ។ សវិញ្ញាណកសទ្ធិសម្ពាទាចាយ អធិប្បាយំ វិញ្ញាបេតិ,
សយញ្ច តាយ វិញ្ញាយតីតិ វចីវិញ្ញត្តិ។ តត្ថ
អភិក្កមាទិជនកចិត្តសមុដ្ឋានវាយោធាតុយា
សហជាតរូបសន្តម្ពនសន្ធាវណាចលិតេសុ សហការីការណាភូតោ
ជន្ធមានកាយជន្ធនតំហេតុកវាយោធាតុវិនិមុត្តោ មហន្តំ ចាសាណំ
ឧត្តិបន្តស្ស សព្វថាមេន គហណាកាលេ ឧស្សហានវិការោវិយ រូបកាយស្ស
បរិជន្ធនបច្ចយភាវេន ឧបលព្ពមាណោវិការោ កាយវិញ្ញត្តិ។ សា ហិ
ជន្ធមានកាយេន អធិប្បាយំ វិញ្ញាបេតិ។ ន ហិ វិញ្ញត្តិវិការវហិតេសុ
រុក្ខចលនាទីសុ “ឥនមេស កាវេតី”តិ អធិប្បាយក្កហណំ ទិដ្ឋន្តិ។

ហត្ថចលនាទីសុ ច ជន្មមានកាយគ្រហឈានន្តរំ អវិញ្ញាយមានន្តរេហិ
មនោទ្វារជវនេហិ គយ្យមានត្តា សយញ្ច កាយេនវិញ្ញាយតិ។

កង់ បនវិញ្ញត្តិវសេន ហត្ថចលនាធម្មោ ហោន្តិតិ? វុច្ចតេ -
ឯការវដ្តនវីដិយំ សត្តសុ ជវនេសុ សត្តមជវនសមុជ្ជានវាយោធាតុ
វិញ្ញត្តិវិការសហិតាវ បឋមជវនាទិសមុជ្ជានាហិ វាយោធាតុហិ លទ្ធាបត្តម្ហា
នេសន្តវុប្បត្តិហេតុភាវេន ចលយតិ ចិត្តជំ, បុរិមជវនាទិសម្ពុតា បន
សន្តម្ពនសន្ធារណមត្តករា តស្ស ឧបការាយ ហោន្តិតិ។ យថា ហិ សត្តហិ
យុគេហិ អាកឡិតត្ថសកដេ សត្តមយុគយុត្តាយេវ គោណា ហោជ្ជា ធនុ
យុគេសុ យុត្តគោណោហិ លទ្ធាបត្តម្ហា សកដំ ចាលេន្តិ, បឋមយុគាទិយុត្តា បន
ឧបត្ថម្ពនសន្ធារណមត្តមេវ សាធគណ្ឌ តេសំ ឧបការាយ ហោន្តិ, ឯវំសម្បទមិទំ
ទដ្ឋព្វំ។

នេសន្តវុប្បត្តិយេវ ចេត្ត ចលនំ ឧប្បន្ននេសតោ កេសគ្គមត្តម្យី ធម្មានំ
សង្គមនាការតោ។ ឥតរថា នេសំ អព្យាចារកតា, ខណ្ឌិកតា ច ន សិយា។
នេសន្តវុប្បត្តិហេតុភាវេតិ ច យថា អត្តនា សហជវ្ចចានិ
ហោជ្ជិមជវនសមុជ្ជិតរូបេហិ បតិជ្ជិតដ្ឋានតោ អញ្ញត្ត ឧប្បន្នន្តិ, ឯវំ តេហិ សហ
តត្ត ឧប្បត្តិយេវាតិ ទដ្ឋព្វំ, ឯត្ត បន ចិត្តដេ ចលិតេ តំសម្ពុន្នេន ឥតរម្យី ចលតិ
នទីសោតេ បក្ខិត្តសុក្ខកោមយបិណ្ឌំ វិយ។ តថា ចលយិតុំ អសក្កោន្តិ យោបិ
បឋមជវនាទិសមុជ្ជានវាយោធាតុយោវិញ្ញត្តិវិការសហិតាយេវ យេន
ទិសាការគេន អយំ អភិក្កមាទីនិ បវត្តេតុកាមោ,
តទភិមុខការវិការសម្ភវតោ។ ឯវញ្ច កត្វា មនោទ្វារវដ្តនស្សបិ
វិញ្ញត្តិសមុជ្ជាបកត្តំ វក្ខតិ។ វចីភេទករចិត្តសមុជ្ជានបថវីធាតុយា

អក្ខរឫត្តិដ្ឋានកតខុទ្ទកន្ថបេហិ សហ យដ្ឋនបច្ចយត្ថតោ ឯកោវិការោ
វិចីញ្ញត្តិ។ យំ បនេត្ត វត្ថុតំ, តំ កាយវិញ្ញត្តិយំ វុត្ថនយេន ទដ្ឋតំ។

អយំ បនវិសេសោ - យថា តត្ថ “ដន្ទមានកាយគ្គហណានន្តរ”ន្តិ វុត្ថំ,
ឯវមិធ “សុយ្យមានសទ្ធសុវនានន្តរ”ន្តិ យោជេតតំ។ ឥធិ ច សន្តម្ពនាទីនំ
អភាវតោ សត្តមជវនសមុដ្ឋិតាត្យាទិនយោ ន លព្ពតិ។ យដ្ឋនេន ហិ សទ្ធិយេវ
សន្តោ ឧប្បជ្ឈតិ។ យដ្ឋនញ្ច បឋមជវនាទីសុបិ លព្ពតេវ។ ឯត្ថ ច យថា
ឧស្សាបេត្វា ពទ្ធកោសីសតាលបណ្ណាទិរូចានិ ទិស្វា តទនន្តរប្បវត្តាយ
អវិញ្ញាយមានន្តរាយ មនោទ្វារវិចីយា កោសីសាទីនំ ឧទកសហចារិតប្បការំ
សញ្ញាណំ គហេត្វា ឧទកគ្គហណំ ហោតិ, ឯវំ
វិប្បន្ទមានសមុច្ចារិយមានកាយសន្តេ គហេត្វា តទនន្តរប្បវត្តាយ
អវិញ្ញាយមានន្តរាយ មនោទ្វារវិចីយា បុរិមសិទ្ធសម្ពន្ធបនិស្សយាយ
សាទិប្បាយវិការគ្គហណំ ហោតីតិ អយំ ទិដ្ឋំ សាធារណា ឧបមា។

១២. លហុភារោ លហុតា។ មុទុភារោ មុទុតា។ កម្មញ្ញភារោ កម្មញ្ញតា។
យថា ក្កមញ្ញេតោ អរោគិនោវិយ រូចានំ អគរុតា សុបរិមទ្ធិតចម្មស្សវិយ
អកថិនតា សុដន្តសុវណ្ណស្សវិយ សរីរកិរិយានំ អនុកូលភារោតិ ទដ្ឋតំ។
អញ្ញមញ្ញំ អវិជហន្តស្សបិ ហិ លហុតាទិត្តយស្ស តំតវិការាធិករូបេហិ នានត្ថំ
វុច្ឆតិ, ទន្ធត្ថករធាតុក្ខោភប្បដិបក្ខបច្ចយសមុដ្ឋានោ ហិ រូបវិការោ
លហុតា។ ថទ្ធត្ថករធាតុក្ខោភប្បដិបក្ខបច្ចយសមុដ្ឋានោ មុទុតា។
សរីរកិរិយានំ អនុកូលភាវករធាតុក្ខោភប្បដិបក្ខបច្ចយសមុដ្ឋានោ
កម្មញ្ញតាតិ។

១៣. ឧបចយនំ ឧបចយោ, បឋមចយោត្យត្តោ “ឧបញ្ញត្ត”ន្ត្យាទីសុវិយ ឧប-
សទ្ធស្ស បឋមត្ថុដោតនតោ។ សន្តានោ សន្តតិ, បពន្ធាត្យត្តោ។ តត្ថ

បដិសន្ធិតោ បដ្ឋាយ យាវ ចក្ខាទិទសកានំ ឧប្បត្តិ, ឯត្ថន្តរេ រូបុប្បាទោ
ឧបចយោ នាម។ តតោ បរំ សន្តតិ នាម។ យថាសកំ ខណាមត្តជ្ជាយំនំ រូចានំ
និរោធាភិមុខការវសេន ជីវណំ ជរា, សាយេវ ជវតា, និច្ចធុវភាវេន ន ឥច្ចំ
អនុបគន្ធព្ពន្ធិ អនិច្ចំ, តស្ស ភារោ អនិច្ចតា, រូបបរិភេទោ។ លក្ខណារូបំ នាម
ធម្មានំ តំតំអវត្តាវសេន លក្ខណាហេតុត្តា។

១៦. ជាតិរូបមេវាតិ បដិសន្ធិតោ បដ្ឋាយ រូចានំ ខណោ ខណោ
ឧប្បត្តិការតោ ជាតិសម្ពាតំ រូបុប្បត្តិភាវេន ចតុសន្តតិរូបប្បដិពទ្ធវត្តិត្តា
រូបសម្មតញ្ច ជាតិរូបមេវ ឧបចយសន្តតិភាវេន បរុច្ចតិ
បឋមុបរិនិច្ឆត្តសម្ពាតប្បវត្តិអាការភេទតោ វេនេយ្យវសេន “ឧបចយោ
សន្តតិ” តិ (ធរ. ស. ៦៤២) វិភជិត្វា វុត្តត្តា។ ឯវញ្ច កត្វា តាសំ និទ្ទេសេ អត្ថតោ
អភេទំ ទស្សេតុំ “យោ អាយតនានំ អាចយោ, សោ រូបស្ស ឧបចយោ។ យោ
រូបស្ស ឧបចយោ, សា រូបស្ស សន្តតិ” តិ (ធរ. ស. ៦៤១-៦៤២) វុត្តំ។
ឯកាទសវិធម្មីតិ សភាគសង្កហវសេន ឯកាទសប្បការម្មី។

១៧. ចត្តារោក្ខតា, បញ្ច បសាទា, ចត្តារោវិសយា, ធុរិយោ ភារោ,
ហធយរូបមិច្ឆបិ ឥទំ ជីវិតាហាររូបេហិ ធូរិហិ សហ អជ្ឈារសវិធំ, តថា បរិច្ឆេទោ
ច ធុរិយាវិញ្ញត្តិ, តិរិយោវិកាហោ, ចតុត្ថំធំ លក្ខណាន្តិ រូចានំ បរិច្ឆេទវិការាទិការំ
វិធាវិសុំ បច្ចយេហិ អនិព្ពត្តត្តា ឥមេ អនិច្ចន្ទា ទស ចេតិ អជ្ឈីសតិវិធំ ភវេ។

រូបសមុទ្ទេសវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

រូបវិភាគវណ្ណានា

១៨. ឥទានិ យថាឧទ្ធិជ្ឈរូចានំ ឯកវិធាទិនយទស្សនត្ថំ “សព្ពញ្ច បនេត” ឡាទិ
វុត្តំ។ សម្មយុត្តស្ស អលោកាទិហេតុនោ អភារា អហេតុកំ។ យថាសកំ

បច្ចុប្បន្នតាយ សប្បដ្ឋយំ។ អត្តានំ អារត្ត បរត្តេហិ កាមាសវាទីហិ សហិតត្តា
សាសវំ។ បច្ចុយេហិ អភិសង្កតត្តា សង្កតំ។ ឧបាទានក្ខន្ធសង្ខាតេ លោកេ
និយុត្តតាយ លោកិយំ។ កាមតណ្ហាយ អវចរិតត្តា កាមាវចរំ។ អរូបធម្មានំ
វិយ កស្សចិ អារម្មណស្ស អគ្គហណតោ នាស្ស អារម្មណន្តិ អនារម្មណំ។
តទង្គាទិវសេន បហាតព្ភតាការតោ អប្បហាតព្ភំ។ ឥតិ-សន្នោ បការត្ថោ,
តេន “អព្យាកត” ន្យាទិកំ សព្វំ ឯកវិជនយំ សង្កណ្ហាតិ។

១៩. អដ្ឋត្តិករូបំ អត្តការសង្ខាតំ អត្តានំ អធិកិច្ច ឧទ្ទិស្ស បរត្តត្តា។ កាមំ
អញ្ជេហិ ហិ អដ្ឋត្តសម្ពតា អត្តិ, រុទ្ធាវសេន បន ចក្ខាទិកំយេវ អដ្ឋត្តិកំ។ អថ
វា “យទិ មយំ ន ហោម, តុំ កដ្ឋកលិដ្ឋរូបមោ ភវិស្សសី” តិ វទន្តាវិយ
អត្តការស្ស សាតិសយំ ឧបការត្តា ចក្ខាទិនេវ វិសេសតោ អដ្ឋត្តិកានិ នាម។
អត្តសង្ខាតំ វា ចិត្តំ អធិកិច្ច តស្ស ធូរភាវេន បរត្តតិ អដ្ឋត្តំ, តទេវ
អដ្ឋត្តិកំ។ តតោ ពហិត្តតត្តា ឥតរំ តេវីសតិវិធំ ពាហិរូបំ។

២០. ឥតរំ ពាវីសតិវិធំ អវត្តរូបំ។

២២. អដ្ឋវិធម្មិ ឥន្ទ្រិយរូបំ បញ្ចវិញ្ញាណោសុ លិដ្ឋាទីសុ
សហជ្ជរូបបរិចាលនេ ច អាធិបច្ចយោគតោ។ បសាធិរូបស្ស ហិ បញ្ចវិធស្ស
ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ អាធិបច្ចំ អត្តនោ បដុមន្តាទិភាវេន តេសម្មិ
បដុមន្តាទិភាវាចានតោ។ ភាវទ្ធយស្សចិ ឥតិលិដ្ឋាទីសុ អាធិបច្ចំ យថាសកំ
បច្ចុយេហិ ឧប្បជ្ឈមាណម្មិ តេសំ យេភុយ្យេន សភាវកសន្តានេយេវ
តំតទាការេន ឧប្បជ្ឈនតោ, ន បន ឥន្ទ្រិយបច្ចុយភាវតោ។ ជីវិតស្ស ច
កម្មជបរិចាលនេ អាធិបច្ចំ តេសំ យថាសកំ ខណដ្ឋានស្ស
ជីវិតិន្ទ្រិយប្បជិតត្តា។ សយញ្ច អត្តនា បរិចធម្មសម្ពន្ធនេវ បរត្តតិ នារិកោ
វិយ។

២៣. វិសយវិសយិការប្បត្តិវសេន ជូលត្តា ឱឡារិក្សបំ។ តតោយេវ
គហណាស្ស សុករត្តា សន្តិក្សបំ អាសន្ធរូបំ នាម។ យោ សយំ, និស្សយវសេន
ច សម្មត្តានំ, អសម្មត្តានញ្ច បដិមុខភារោ អញ្ញមញ្ញបតនំ, សោ បដិយោ
វិយាតិ បដិយោ។ យថា ហិ បដិយាតេ សតិ ទុព្ពលស្ស ចលនំ ហោតិ, វេ
អញ្ញមញ្ញំ បដិមុខភារេ សតិ អរូបសភាវត្តា ទុព្ពលស្ស ភវន្តស្ស ចលនំ
ហោតិ។ បដិយោ យស្ស អត្ថំ តំ សប្បដិយំ។ តត្ថ សយំ សម្មត្តិ ដោជ្ជត្ថស្ស,
និស្សយវសេន សម្មត្តិ យានជីវាកាយគន្ធសានំ, ឧភយថាបិ អសម្មត្តិ
ចក្កុសោតរូបសន្តានន្តិ ទដ្ឋតំ។ ឥតវំ សោឡសវិធំ ឱឡារិកតាទិសភាវភាវតោ
សុខមរូចាទិកំ។

២៤. កម្មតោ ជាតំ អជ្ឈាសវិធំ ឧបាទិន្ធរូបំ តណ្ហាទិដ្ឋិហិ ឧបេតេន កម្មនា
អត្តនោ ជលភារេន អាទិន្នត្តា គហិតត្តា។ ឥតវំ អគ្គហិតគ្គហណោនទសវិធំ
អនុបាទិន្ធរូបំ។

២៥. ទដ្ឋត្ថការសម្ពាតេន និទស្សនេន សហវត្ថតីតិ សនិទស្សនំ។
ចក្កុវិញ្ញាណាគោចរភារោ ហិ និទស្សនន្តិ វុច្ចតិ តស្ស ច រូចាយតនតោ
អនញ្ញត្ថេបិ អញ្ញេហិ ធម្មេហិ តំ វិសេសេតុំ អញ្ញំ វិយ កត្វាវត្ថុំ វដ្ឋតីតិ សហ
និទស្សនេន សនិទស្សនន្តិ។ ធម្មការសាមញ្ញេន ហិ ឯកីភូតេសុ ធម្មេសុ យោ
នានត្ថករោវិសេសោ, សោ អញ្ញាវិយ កត្វា ឧបចរិតុំ យុត្តោ។ វេវញ្ញិ
អត្ថវិសេសាវពោធា ហោតិ។

២៦. អសម្មត្តវសេនាតិ អត្តានំ អសម្មត្តស្ស គោចរស្ស វសេន, អត្តនា
វិសយប្បទេសំ វា អសម្មត្តវសេន។ ចក្កុសោតានិ ហិ រូបសន្តេហិ អសម្មត្តានិ,
សយំ វា តានិ អសម្មត្តានេវ អារម្មណំ គណ្ហាន្តិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ -

“ចក្ខុសោតំ បនេតេសុ, ហោតាសម្បត្តតាហកំ;
វិញ្ញាណុប្បត្តិហេតុត្តា, សន្តរាធិកគោចរេ។

“តថា ហិ ទូរទេសដ្ឋំ, ដលីកាធិតិរោហិតំ;
មហាន្តព្វា នកាធិនំ, វណ្ណំ ចក្ខុ ឧទិត្តតិ។

“អាភាសាធិគតោ កុច្ឆិ-ចម្មានន្តរិកោបិ ច;
មហាន្តោ ច យណ្ណាធិនំ, សន្នោ សោតស្ស គោចរេ។

“គន្ធាវិសយទេសំ តំ, ជីវិត្វា គណ្ហាតីតិ ចេ;
អធិដ្ឋានវិធានេបិ, តស្ស សោ គោចរេ សិយា។

“ភូតប្បពន្ធតោ សោ ចេ, យាតិ ឥន្ទ្រិយសន្និធិ;
កម្មចិត្តោជសម្ពុតោ, វណ្ណា សន្នោ ច ចិត្តដោ។

“នតេសំ គោចរេ ហោន្តិ, ន ហិ សម្ពោន្តិ តេ ពហិ;
វុត្តា ច អវិសេសេន, ចាបេ តំវិសយាវតេ។

“យទិ ចេតំ ទ្វយំ អត្តសមីបំយេវ គណ្ហាតិ;
អក្ខិវណ្ណំ តថា មូលំ, បស្សេយ្យ ភម្មកស្ស ច។

“ធិសាទេសវវត្ថានំ, សទ្ធស្ស នភវេយ្យ ច;
សិយា ច សវវេធិស្ស, សកណ្ណោ សវចាតន”ន្តិ។

គោចរគ្គាហិករូបំ វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ ហុត្វា តំតំគោចរគ្គហណាសភាវត្តា។
ឥតរំ តេវិសតិវិធំ អគោចរគ្គាហិករូបំ គោចរគ្គហណាភាវតោ។

២៧. វណ្ណិតញ្ចោ ធន្ទញ្ចោតិ វណ្ណោ។ អត្ថនោ ឧទយានន្តរំ រូបំ ជនេតីតិ ឌីជា។
អវិនិញ្ចោគរូបំ កត្តចិបិ អញ្ញមញ្ញំ វិនិកុញ្ញនស្ស វិសុំ វិសុំ បវត្តិយា អភារតោ។
រូបលោកេ គន្ធាធិនំ អភារវាទិមតម្បិ ហិ តត្ថ តត្ថ (វិភ. មូលដ៏. ២២៧; វិភ.
អនុដ៏. ២២៧) អាចរិយេហិ បដិក្ខត្ថមេវ។

២៨. ឥច្ឆេវន្តិ ឯត្ថបិ ឥតិ-សន្នោ បការត្ថោ, តេន ឥធ អនាគតម្បិ សព្វំ
ទុកតិកាធិភេទំ សង្គណ្ណាតិ។

រូបវិភាគវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

រូបសមុដ្ឋាននយវណ្ណានា

២៩. កានិ បន តានិ កម្មាធិនិ, កម៌, កត្ថ, កទា ច រូបសមុដ្ឋានានីតិ អាហា
“តត្ថា”ត្យាទិ។ បដិសន្ធិមុចាទាយាតិ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណំ ឧចាទាយ។
ខណោ ខណោតិ ឯកេកស្ស ចិត្តស្ស តីសុ តីសុ ខណោសុ, និរន្តរមេវាតិ វុត្ថំ
ហោតិ។ អបរេ បន ចិត្តស្ស វិចិត្តក្ខណំ (វិភ. មូលដ៏. ២០
បកិណ្ណកកថាវណ្ណានា), ភន្តក្ខណោ ច រូបុប្បាទំ (វិភ. មូលដ៏. ២០
បកិណ្ណកកថាវណ្ណានា) បដិសេដេន្តិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ វិចិត្តក្ខណាភារេ តេសំ
ឧបបត្តិ ចេវ តត្ថ វត្ថុត្ថញ្ចោ ហេដ្ឋា កចិតមេវ, ឥធាបិ បន ភន្តក្ខណោ
រូបុប្បាទាភារេ ឧបបត្តិយា តត្ថ វត្ថុត្ថេន ច សហ សុខគ្គហណាត្ថំ សង្គហេត្វា
វុច្ឆតិ -

“ឧប្បន្នប្បជ្ជមានន្តិ, វិភន្តេ ឯវមាទិនំ;

ភន្តក្ខណាស្មី ឧប្បន្នំ, នោ ច ឧប្បជ្ជមានកំ។

“ឧប្បជ្ជមានមុប្បាទេ, ឧប្បន្នញ្ចោតិអាទិនា;

ភង្គុប្បាទាវ អក្ខតា, ន ចិត្តស្ស បីតិក្ខណោ។

“ឧប្បាទោ ច វយោ ចេវ, អញ្ញាបត្តំ បីតស្ស ច;
បញ្ញាយតីតិ (អ. និ. ៣.៤៧) វុត្តត្តា, បីតិ អត្ថីតិ ចេ មតំ។

“អញ្ញាបត្តស្ស ឯកស្មី, ធម្មេ អនុបលទ្ធិតោ;
បញ្ញាណាវចនា ចេវ, បពន្ធដ្ឋិតិ តត្ថបិ។

“វុត្តា តស្មា ន ចិត្តស្ស, បីតិ ទិស្សតិ ចាឡិយំ;
អភិធម្មេ អភាវោបិ, និសេធាយេវ សព្ពថា។

“យទា សមុទយោ យស្ស, និរុដ្ឋតិ តទាស្ស កី;
ទុក្ខមុប្បជ្ឈតីត្យត្ថ, បញ្ញោ នោតិ និសេធតោ។

“រូបុប្បាទោ ន ភង្គុស្មី, តស្មា សព្ពេបិ បច្ចយា;
ឧប្បាទេយេវ ចិត្តស្ស, រូបហេតុតិ កេចន។

“វុច្ចតេ តត្ថ ឯកស្មី, ធម្មេយេវ យថា មតា;
ឧប្បាទាវត្ថតោ ភិដ្ឋា, ភង្គាវត្ថា តថេវ តុ។

“ភង្គុស្សាភិមុខាវត្ថា, ឥន្ទ្រតញ្ញា អយំ បីតិ;
នយទស្សនតោ ឯសា, វិភង្គេ ន តុ ទេសីតា។

“លក្ខណំ សង្ខតស្សេវ, វត្ថុមុប្បាទអាទិនំ;
ទេសីតត្ថា ន តត្ថាបិ, បពន្ធស្ស បីតីវតា។

“ឧបសគ្គស្ស ធាតុនមត្ថេយេវ បវត្តិតោ;
បញ្ញាយតីតិ ចេតស្ស, អត្ថោ វិញ្ញាយតេ ឥតិ។

“ភង្គេ រូបស្ស ធុប្បាទោ, ចិត្តជានំ វសេន វា;
អារុប្បំវាភិសន្ទាយ, ភាសិតោ យមកស្ស ហិ។

“សភាវោយំ យថាលាភ-យោជនាតិ តតោ នហិ;
ន ចិត្តដ្ឋិតិ ភង្គេ ច, ន រូបស្ស អសម្ពវោ”តិ។

៣១. រូបវិភក្កការណ៍ព្រឹត្តត្តា ហេតុនោ តព្ពិជ្ជតាយ, អនោកាសតាយ ច
អរូបវិចាកា, រូបជននេ វិសេសបច្ចយេហិ ឈានង្គេហិ សម្មយោគាភាវតោ
ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានិ ចាតិ ចុទ្ធស ចិត្តានិ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេត្តិ វុត្ថំ
“អារុប្បវិចាកទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណាវដ្ឋិត”តិ។ បដិសន្ធិចិត្តំ, បន ចុតិចិត្តព្វា
ឯក្ខន្ធវិសតិ ភវង្គស្សេវ អន្តោគធន្តា ចិត្តន្តំ ន ហោតីតិ ន តស្ស វដ្ឋនំ កតំ។
កិញ្ចាបិ ន កតំ, បច្ឆាជាតបច្ចយេហិតំ, បន អាហារាធិហិ ច អនុបត្តទ្ធិ
ទុព្ពលវត្ថុំ និស្សាយ បវត្តត្តា, អត្តនោ ច អាគន្ធកតាយ កម្មជរូបេហិ
ចិត្តសមុដ្ឋានរូចានំ ហំនំ គហេត្វា បិតត្តា ច បដិសន្ធិចិត្តំ រូបសមុដ្ឋាបកំ ន
ហោតិ។ ចុតិចិត្ត បន អដ្ឋកថាយំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៦៣៦; វិភ. អដ្ឋ. ២៦
បកិណ្ណកកថា) តាវ “រូបសន្តវដ្ឋមូលស្មី សន្តានេ សាតិសយំ សន្តវុត្តិតាយ
ឌីណាសវស្សេវ ចុតិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ”តិ (ធរ. ស. មូលដី. ៦៣៦) វុត្ថំ។
អានន្ទាចរិយានយោ បន “សព្ពេសម្បិ ចុតិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ”តិ វទន្តិ។
វិនិច្ឆយោ បន នេសំ សង្ខេបតោ មូលដីកាធិសុ, វិត្តាវតោ ច
អភិធម្មត្ថវិកាសិនិយំ វុត្តនយេន ទដ្ឋព្ពោ។ បឋមភវង្គមុចាធាយាតិ
បដិសន្ធិយា អនន្តរនិព្វត្តបឋមភវង្គតោ បដ្ឋាយ។ ជាយន្តមេវ សមុដ្ឋាបេតិ, ន
បន បីតំ, ភិជ្ជមាណំ វា អនន្តរាធិបច្ចយលាភេន ឧប្បាទក្ខណោយេវ
ជនកសាមត្ថិយយោគតោ។

៣២. ឥរិយាបថ កាយិកកិរិយាបថ បវត្តិបថការីតោ ឥរិយាបថោ, គមនាទិ,
អត្ថតោ តទវត្ថា រូបប្បវត្តិ។ តម្បី សន្ធាវេទិ យថាបវត្តំ ឧបត្ថម្ភេទិ។ យថា ហិ
វីចិចិត្តេហិ អញ្ចេកិណ្ណោ ភវន្តោ បវត្តមាទេ អដ្ឋានិ ឱសីទន្តិ, ន ឯវមេតេសុ
ទូត្តិសវិធសុ, វត្តមាទេសុ ច ធម្មិសតិយា ជាគរណាចិត្តេសុ បវត្តមាទេសុ។
តទា បទ អដ្ឋានិ ឧបត្ថទានិ យថាបវត្តឥរិយាបថការីនេវ បវត្តន្តិ។

៣៣. វិញ្ញត្តិម្បី សមុជ្ជាបេន្តិ, ន កេវលំ រូបិរិយាបថានេវ។ អវិសេសវចនេបិ
បទេត្ថ មនោទ្វារប្បវត្តានេវ វោជ្ឈព្ពនជវនានិ វិញ្ញត្តិសមុជ្ជាបកានិ, តថា
ហាសជនកានិ ច បញ្ចទ្វារប្បវត្តានំ បរិទុព្ពលភាវតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ កាមញ្ចេត្ថ
រូបវិនិមុត្តោ ឥរិយាបថោ, វិញ្ញត្តិ វា នត្តិ, តថាបិ ន សព្វំ រូបសមុជ្ជាបកំ ចិត្តំ
ឥរិយាបថូបត្ថម្ភកំ, វិញ្ញត្តិវិការជនកញ្ច ហោតិ។ យំ បទ ចិត្តំ វិញ្ញត្តិជនកំ, តំ
ឯកំសតោ ឥរិយាបថូបត្ថម្ភកំ ឥរិយាបថស្ស វិញ្ញត្តិយា សហ អវិជាការីតោ។
ឥរិយាបថូបត្ថម្ភកញ្ច រូបជនកន្តិ ឥមស្ស វិសេសទស្សនត្ថំ រូបតោ
ឥរិយាបថវិញ្ញត្តិនំ វិសុំ គហណំ។

៣៤. តេរសាទិ កុសលតោ ចត្តារិ, អកុសលតោ ចត្តារិ, កិរិយតោ
បញ្ចាទិ តេរស។ តេសុ ហិ បុទុដ្ឋនា អដ្ឋហិ កុសលាកុសលេហិ ហាសន្តិ,
សេក្ខា ទិដ្ឋិសហគតវន្តិតេហិ, អសេក្ខា បទ បញ្ចហិ កិរិយចិត្តេហិ, តត្ថាបិ
ពុទ្ធា ចត្វហិ សហេតុកកិរិយចិត្តេហេវ ហាសន្តិ, ន អហេតុកេន
“អតីតំសាទីសុ អប្បដិហតញ្ញាណំ បទ្វា ឥមេហិ តីហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតស្ស
ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សព្វំ កាយកម្មំ ញ្ញាណបុព្វន្តមំ ញ្ញាណានុបរិវត្តិ” តិ
វចនតោ (មហានិ. ៦៩; ចូឡនិ. មោយរាជមាណាវបុត្តានិទ្ទេស ៨៥; បដិ. ម.
៣.៥)។ ន ហិ វិចារណាបញ្ញាវហិតស្ស ហាសិតុប្បាទស្ស ពុទ្ធានំ បវត្តិ យុត្តាទិ
វទន្តិ។ ហាសិតុប្បាទចិត្តេន បទ បវត្តិយមានម្បី តេសំ សិតករណំ

បុព្វេនិវាសអនាគតសសព្ពញ្ញតញ្ញាណានំ អនុវត្តកត្តា
ញ្ញាណានុបវិវត្តិយេវាទិ។ ឯវញ្ញ កត្វា អដ្ឋកថាយំ (ធរ. ស. អដ្ឋ. ៥៦៨) “តេសំ
ញ្ញាណានំ ចិល្លាបរិយន្តេ ឥទំ ចិត្តំ ហាសយមាណំ ឧប្បជ្ឈតី” តិ វុត្តំ, តស្មា ន
តស្ស ពុទ្ធានំ បវត្តិ សក្កា និវារេតុ។

៣៥. បច្ឆាជាតាធិបច្ឆយូបត្ថម្ភលាភេន បីតិក្ខណោយេវ ឧតុឌីជានំ
ពលវភាវោតិ វុត្តំ “តេជាធាតុ បីតិប្បត្តា” ត្យាទិ។

៣៧. តត្ថ ហធិយស្ស័យរូចានិ នវ កម្មតោយេវ ជាតត្តា កម្មជានេវ។
យញ្ញិ ជាតំ, ជាយតិ, ជាយិស្សតិ ច, តំ “កម្មជ” ត្ថិ វុត្តតិ យថា ធុទ្ធិន្តិ។

៤០. បច្ឆប្បន្នបច្ឆយាបេក្ខត្តា លហុតាធិត្តយំ កម្មជំ ន ហោតិ, ឥតវថា
សត្តនាការីហិ ភវិតព្ពន្ធិ វុត្តំ “លហុតាធិត្តយំ ឧតុចិត្តាហារេហិ សម្ពោតី” តិ។

៤៣. ឯកន្តកម្មជានិ នវ, ចតុជេសុ កម្មជានិ នវាទិ អជ្ឈាស កម្មជានិ,
បញ្ចវិការរូបសទ្ធអវិនិព្វោគរូបអាកាសវសេន បន្ទាស ចិត្តជានិ, សន្តោ,
លហុតាធិត្តយំ, អវិនិព្វោគាកាសរូចានិ នវាទិ តេស ឧតុជានិ,
លហុតាធិត្តយអវិនិព្វោគាកាសវសេន ធានស អាហារជានិ។

៤៤. កេវលំ ជាយមាធិរូចានំ ជាយមាធិបរិបច្ឆមាធិភិដ្ឋមាធិរូចានំ
សភាវត្តា សភាវមត្តំ វិនា អត្តនោ ជាតិអាធិលក្ខណាការតោ លក្ខណានិ
កេហិចិ បច្ឆយេហិ ន ជាយន្តីតិ បកាសិតំ។ ឧប្បនាធិយុត្តានញ្ញិ ចក្ខាធីនំ
ជាតិអាធិនិលក្ខណានិវិជ្ជន្តិ, ន ឯវំ ជាតិអាធិនំ។ យទិ តេសម្បិ ជាតិអាធិនិ
សិយុំ, ឯវំ អនវត្តានមេវ អាបន្នេយ្យ។ យំ បន “រូចាយតនំ... បេ... កតត្ថិ កាហោ
អាហារោ។ ឥមេ ធម្មា ចិត្តសមុជ្ឈានា” ត្យាទិសុ (ធរ. ស. ១២០១) ជាតិយា
កុតោចិជាតត្តំ អនុញ្ញាតំ, តម្បិ រូបជនកបច្ឆយានំ រូបុប្បាទនំ បតិ

អនុបរតព្យាបាទានំ បច្ចយភារូបគមនក្ខណោ ជាយមានធម្មវិការភាវេន
ឧបលព្ពមានតំ សន្ធាយាតិ ធន្នព្ពំ។ យម្បី “ជាតិ, ភិក្ខុវេ, អនិច្ចា សង្ខតា
បដិច្ចសមុប្បន្នា។ ជរាមរណំ, ភិក្ខុវេ, អនិច្ចំ សង្ខតំ បដិច្ចសមុប្បន្ន”ន្តិ វចនំ (សំ.
និ. ២.២០), តត្ថាបិ បដិច្ចសមុប្បន្នានំ លក្ខណភាវតោតិ អយមេត្តាភិសន្ធិ។
តេនាហុ ចោរាណា -

“ចាបេ កុតោចិ ជាតត្ថំ, ជាតិយា បរិយាយតោ;
សង្ខតានំ សភាវត្តា, តីសុ សង្ខតតោទិតា”តិ។

រូបសមុជ្ជាននយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

កលាបយោជនាវណ្ណានា

៤៥. យស្មា បនេតានិ រូចានិ កម្មាទិតោ ឧប្បជ្ជមានានិបិ ន ឯកេកំ
សមុជ្ជហន្តិ, អថ ខោ បិណ្ឌាតោវ។ តស្មា បិណ្ឌានំ គណនបរិច្ឆេទំ, សរូបញ្ច
ទស្សេតុំ “ឯកុប្បាទា”ត្យាទិ វុត្ថំ។ សហវុត្តិនោតិ វិសុំ វិសុំ
កលាបគតរូបវសេន សហវុត្តិនោ, ន សព្ពកលាចានំ អញ្ញមញ្ញំ
សហុប្បត្តិវសេន។

៤៦. ទស បរិមាណា អស្សាតិ ទសកំ, សមុទាយស្សេតុំ នាមំ, ចក្កនា
ឧបលក្ខិតំ, តប្បធានំ វា ទសកំ ចក្កទសកំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

៤៧. វចីវិញ្ញត្តិគ្គហណោន សធាបិ សង្កហិតោ ហោតិ តស្សា
តទិវិនាភាវតោតិ វុត្ថំ “វចីវិញ្ញត្តិទសក”ន្តិ។

៥០. កី បនេតេ ឯកវីសតិ កលាចា សព្ពេបិ សព្ពត្ថ ហោន្តិ, ឧទាហុ កេចិ
កត្ថចិតិ អាហា “តត្ថា”ត្យាទិ។

កលាបយោជនាវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

រូបបវត្តិក្ខមវណ្ណានា

៥២. ឥនាទិ នេសំ សម្ពវវសេន, បវត្តិបដិសន្ធិវសេន, យោនិវសេន ច បវត្តិ
នស្សេតុំ “សព្វានិបិ បនេតានិ” ត្យាទិ វុត្តំ។ យថាវហន្តិ
សភាវកបវិបុល្លោយតនានំ អនុរូបតោ។

៥៣. កមលកុហាវគព្ពមលាទិសំសេនដ្ឋានេសុ ជាតា សំសេនជា។
ឧបចាតោ នេសំ អត្ថិតិ ឱបចាតិកា, ឧក្កំសគតិបរិច្ឆេទវសេន ចេត្ត
វិសិដ្ឋឧបចាតោ គហិតោ យថា “អភិរូបស្ស កញ្ញា ធាតត្ថា” តិ។ សត្ត
នសកានិ ចាតុភវន្តិ បវិបុល្លោយតនភាវេន ឧបលព្ពនតោ។ កនាទិ នលព្ពន្ធ
ជច្ចន្ធជច្ចពិធរជច្ចាយាននបុំសកអាទិកប្បិកានំ វសេន។ តត្ថ សុគតិយំ
មហានុភាវេន កម្ពុនា និព្ពត្តមាធានំ ឱបចាតិកានំ ឥន្ទ្រិយវេកល្លាយោគតោ
ចក្កុសោតយាធាលាភោ សំសេនជាធំ, ភាវាលាភោ
បវមកប្បិកឱបចាតិកានំ វសេនបិ។ ទុក្ខតិយំ បន ចក្កុសោតភាវាលាភោ
ទ្វិន្ទម្យី វសេន, យាធាលាភោ សំសេនជានមេវ វសេន, ន ឱបចាតិកានំ
វសេនាទិ ធម្មតំ។ តថា ហិ ធម្មហនយវិភង្កេ “កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ
កស្សចិ ឯកាទសាយតនានិ ចាតុភវន្តិ, កស្សចិ នស, កស្សចិ អបរាទិបិ នស,
កស្សចិ នវ, កស្សចិ សត្តា” តិ (វិភ. ១០០៧) វេនតោ បវិបុល្លាព្រិយស្ស
ឱបចាតិកស្ស សទ្ធាយតនវន្តិតានិ ឯកាទសាយតនានិ វុត្តានិ។ អនុស្ស
ចក្កាយតនវន្តិតានិ នស, តថា ពិធរស្ស សោតាយតនវន្តិតានិ, អនុពិធរស្ស
តទុភយវន្តិតានិ នវ, គព្ពសេយ្យកស្ស
ចក្កុសោតយានជិវាសទ្ធាយតនវន្តិតានិសត្តាយតនានិ វុត្តានិ។ យទិ បន
អយានកោបិ ឱបចាតិកោ សិយា, អនុពិធរយានកានំ វសេន តិក្ខត្តំ នស,

អន្តរាគមន៍អន្តរាគមន៍ក្នុងការយល់ដឹង វិសេស តិក្ខុត្ថំ នវ, អន្តរាគមន៍ក្នុងការយល់ដឹង វិសេស ច អដ្ឋ អាយតនានិវត្តត្ថានិ សិយុំ, ន បនេវ វុត្តានិ។ តស្មា នត្ថិ ឱបចាតិកស្ស យានវេកល្លន្តិ។ តថា ច វុត្តំ យមកដ្ឋកថាយំ “អយានកោ ឱបចាតិកោ នត្ថិ។ យទិភវេយ្យ, កស្សចិ អដ្ឋាយតនានិវត្ត វិទេយ្យ” តិ (យម. អដ្ឋ. អាយតនយមក. ១៨-២១)។

សំសេទដានំ បន យានភារោ ន សក្កា និវាវេតុំ “កាមធាតុយា ឧបបត្តិក្ខណោ” ត្បទិចាឡិយា (វិភ. ១០០៧) ឱបចាតិកយោនិមេវ សន្ធាយ, សត្តាយតនគ្គហណស្ស ច អញ្ញោសំ អសម្ពុតោ គព្ពសេយ្យកមេវ សន្ធាយ វុត្តត្ថា។ យំ បន “សំសេទដាយោនិកា បរិបុណ្ណាយតនភារេន ឱបចាតិកសង្កហំ កត្វា វុត្តា” តិ អដ្ឋកថាវចនំ, តម្បិ បរិបុណ្ណាយតនំយេវ សំសេទដានំ ឱបចាតិកេសុ សង្កហវសេន វុត្តំ។ អបរេ បន យមកេ យានជីវ្ហានំ សហចារិតា វុត្តាតិ អជ្ឈិស្ស អសម្ពុតោ អយានកស្សចិ អភាវមេវ វណ្ណាន្តិ, តត្ថាបិ យថា ចក្កុសោតានិ រូបភវេ យានជីវ្ហាហិ វិនា បវត្តន្តិ, ន វេ យានជីវ្ហា អញ្ញាមញ្ញាវិនា បវត្តន្តិ ទិដ្ឋម្បិ រូបភវេ អនុប្បជ្ឈនតោតិ វេ វិសុំ វិសុំ កាមភវេ អប្បវត្តិវសេន តេសំ សហចារិតា វុត្តាតិ ន ន សក្កា វុត្តន្តិ។

៥៤. គព្ពេ មាតុកុច្ឆិយំ សេន្តិតិ គព្ពសេយ្យកា, តេយេវ រូចាទីសុ សត្តតាយ សត្តាតិ គព្ពសេយ្យកសត្តា។ ឯតេ អណ្ណាដលាពុជា។ តីណិ ទសកានិ ចាតុភវន្តិ, យានិ “កលលរូប” ន្តិ វុច្ឆន្តិ, បរិបិណ្ឌិតានិ ច តានិ ជាតិឧណ្ណាយ ឯកស្ស អំសុនោ បសន្នតិលតេលេ បក្ខិបិទ្វា ឧទ្ធដស្ស បក្សិវិទ្វា អគ្គេ បិតតិដ្ឋមត្តានិ អច្ឆានិវិប្បសន្នានិ។ កតាចិ នលព្ពតិ អភាវកសត្តានំ វសេន។ តតោ បវន្តិ បដិសន្ធិតោ បរំ។ បវត្តិកាលេតិ សត្តមេ សត្តាហេ, ដីកាការមតេន ឯកាទសមេ សត្តាហេ វា។ កមេនាតិ

ចក្ខុធនកថាភារតោ សត្តាហាតិក្កមេន សោតធនកំ, តតោ
សត្តាហាតិក្កមេន យានធនកំ, តតោ សត្តាហាតិក្កមេន ជីវ្ហាធនកន្តិ ឃំ
អនុក្កមេន។ អដ្ឋកថាយម្យំ ហិ អយមត្ថោ ធន្យតោ។

៥៥. បិទិកាលន្តិ បដិសន្ធិចិត្តស្ស បិទិកាលំ។ បដិសន្ធិចិត្តសហជាតា ហិ
ឧតុ ឋានប្បត្តា តស្ស បិទិត្តលោ សុទ្ធដ្ឋកំ សមុដ្ឋាបេតិ, តទា ឧប្បន្នា
ភន្ត្តក្កលោត្យាទិនា អនុក្កមេន ឧតុ រូបំ ជនេតិ។ ឌីជាជរណាមុចាទាយាតិ
គព្ពសេយ្យកស្ស មាតុ អដ្ឋោហជាហារតោ សំសេនដោបចាតិកានញ្ច
មុខគតសេម្ហាទិតោ ឌីជាយ រសហរណីអនុសារេន សរីរេ ជរណាកាលតោ
បដ្ឋាយ។

៥៦. ចុតិចិត្តំ ឧបរិមំ ឯតស្សាតិ ចុតិចិត្តោបរិ។ កម្មជ្រូចានិ ន ឧប្បជ្ជន្តិ
តឧប្បត្តិយំ មរណាភារតោ។ កម្មជ្រូបរិច្ឆេទេ ហិ “មតោ”តិ វុច្ឆតិ។ យថាហ -

“អាយុ ឧស្មា ច វិញ្ញាណំ, យទា កាយំ ជហន្តិមំ;
អបរិទ្ធោ តទា សេតិ, និរត្តំ កលិដ្ឋរ”ន្តិ។ (សំ. និ. ៣.៩៥ ថោកំ
វិសធិសំ);

បុរេតរន្តិ សត្តរសមស្ស ឧប្បាទក្កលោ។ តតោបរំ ចិត្តជាហារជ្រូបញ្ច
វោច្ឆិជ្ជតិ អជីវកសន្តានេ តេសំ ឧប្បត្តិយា អភារតោ យថានិព្ពត្តំ ចិត្តជំ,
អាហារជញ្ច តតោ បរំ កិញ្ចិ កាលំ បរត្តិទ្វា និរុជ្ឈតិ។ អបរេ បន អាចរិយា
“ចិត្តជ្រូបំ ចុតិចិត្តតោ បុរេតរមេវ វោច្ឆិជ្ជតិ”តិ វណ្ណាន្តិ។

៥៨. រូបលោកេ យានជីវ្ហាកាយានំ អភារេ ការណំ វុត្តមេវ។ ភារទ្វយំ បន
ពហលកាមរាគូបនិស្សយត្តា ព្រហ្មានញ្ច តទភារតោ តត្ថ ន បរត្តតិ។
អាហារជកលាទានិ ច ន លត្តន្តិ អដ្ឋោហជាហារភារេន សរីរគតស្សបិ

អាហារស្បៀង រូបសមុជ្ជាបនាភាវតោ។ ពាហិរញ្ញិ ឧត្តំ, អាហារញា ឧបនិស្សយំ
លភិត្វា ឧត្តអាហារា រូបំ សមុជ្ជាបេន្តិ។ ជីវិតនវកន្តិ កាយាភាវតោ
កាយទសកជ្ជានិយំ ជីវិតនវកំ។

៥៩. អតិវច្ឆតិ សេសព្រាហ្មណំ បដិសន្ធិយំ, បវត្តេ ច ឧបលភិតតញ្ញរូបតោ
អវសិដ្ឋំ ហោតិ, មរណាកាលេ បន ព្រាហ្មណំ សិរីរនិក្ខេបាភាវតោ សព្វេសម្បិ
តិសមុជ្ជានិ, ទិសមុជ្ជានិ ច សហោវ និរុជ្ឈន្តិ។

៦០. រូបេសុ តេវីសតិ យានជីវិតកាយភាវទ្ធយវសេន បញ្ចន្ធិ អភាវតោ។
កេចិ បន “លហុតាទិត្តយម្បិ តេសុ នត្តិ ទន្ធត្តករាទិតាតុក្ខាភាវតោ” តិ
វទន្តិ, តំ អការណំ។ ន ហិ រូបសមេតញ្ញាបេក្ខា តត្ថិរោទិធម្មប្បវត្តិ តថា សតិ
សហេតុកកិរយចិត្តេសុ លហុតាទិនំ អភាវប្បសន្តតោ។ “សន្នោ
វិកាវោ” ត្យាទិ សព្វេសម្បិ សាធារណវសេន វុត្តំ។

រូបបវត្តិក្កមវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និព្វានភេទវណ្ណានា

៦២. ឯត្តាវតា ចិត្តចេតសិករូចានិវិភាគតោ និទ្ទិសិត្វា ឥនានិ និព្វានំ
និទ្ទិសន្តោ អាហា “និព្វានំ បនា” ត្យាទិ។ “ចតុមគ្គញ្ញាលោន សន្និកាតញ្ញ” ត្ថិ
ឥមិនា និព្វានស្ស តំតំអរិយបុគ្គលានំ បច្ចក្ខេសិទ្ធតំ ទស្សេតិ។
“មគ្គជលានមារម្មណភូត” ត្ថិ ឥមិនា កល្យាណបុគ្គលានំ អនុមាណសិទ្ធតំ។
សន្និទ្ធពម្មារម្មណញ្ញិ, បញ្ញត្តារម្មណំ វា ញ្ញាណំ កិលេសានំ
សមុច្ឆេទបដិប្បស្សម្ពនេ អសមត្ថំ, អត្ថិ ច លោកេ កិលេសសមុច្ឆេទានិ។ តស្មា
អត្ថិ សន្និទ្ធពម្មតិធម្មវិបរីតោ កិលេសានំ សមុច្ឆេទបដិប្បស្សទិករានំ
មគ្គជលានំ អារម្មណភូតោ និព្វានំ នាម ឯកោ ធម្មោតិ សិទ្ធិ។

បច្ចុប្បន្នមានសិទ្ធិតាសន្តស្សនេន ច អភាវមត្តំ និព្វានន្តិវិប្បដិបន្នានំ វាទំ
និសេដេតីតិ អលមតិប្បបញ្ចេន។ ឧន្ទាទិភេទេ តេភូមកធម្មេ ហេដ្ឋបរិយវសេន
វិននតោ សំសិព្ពនតោ វានសម្ព័ន្ធាតាយ តណ្ហាយ និក្ខន្តត្តាវិសយាតិក្កមវសេន
អតីតត្តា។

២៣. សភាវតោតិ អត្តនោ សន្តិលក្ខណេន។ ឧទាទិយតិ កាមុចាទាទីហិតិ
ឧទាទិ, បញ្ចក្ខន្ធស្សេតំ អធិវចនំ, ឧទាទិយេវ សេសោ កិលេសេហិតិ
ឧទាទិសេសោ, តេន សហវត្ថុតីតិ សឧទាទិសេសោ, សា ឯវ និព្វានធាតុតិ
សឧទាទិសេសនិព្វានធាតុ។ ការណបរិយាយេនាតិ សឧទាទិសេសាទិវសេន
បញ្ញាបនេ ការណភូតស្ស ឧទាទិសេស ភាវភាវស្ស លេសេន។

២៤. អារម្មណតោ, សម្មយោគតោ ច រាគនោសមោហេហិ សុញ្ញត្តា សុញ្ញំ,
សុញ្ញមេវ សុញ្ញតំ, តថា រាគាទិនិមិត្តរហិតត្តា អនិមិត្តំ។
រាគាទិបណិធិរហិតត្តា អប្បណិហិតំ។ សព្ពសម្ព័ន្ធវេហិ វា សុញ្ញត្តា សុញ្ញតំ។
សព្ពសម្ព័ន្ធវិនិមិត្តភាវតោ អនិមិត្តំ។ តណ្ហាបណិធិយា អភាវតោ
អប្បណិហិតំ។

២៥. ចវេនាភាវតោ អច្ចុតំ។ អន្តស្ស បរិយោសានស្ស អតិក្កន្តត្តា អច្ចន្តំ។
បច្ចយេហិ អសម្ព័ន្ធតត្តា អសម្ព័ន្ធតំ។ អត្តនោ ឧត្តរិវស្ស អភាវតោ, សហធម្មេន
វត្ថុព្ពស្ស ឧត្តរស្ស វា អភាវតោ អនុត្តរំ។ វានតោ តណ្ហាតោ មុត្តត្តា សព្ពសោ
អបគតត្តា វានមុត្តា។ មហាន្តេ សីលក្ខន្ធាទិកេ ឯសន្តិ គវេសន្តិតិ
មហេសយោ។ “ឥតិ ចិត្ត”ន្យាទិ ធម្មា បរិច្ឆេទេហិ វិភត្តានំ ចិត្តាទិនំ និគមនំ។

និព្វានភេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិការិនិយា នាម អភិធម្មត្ថសង្កហវណ្ណនាយ

រូបបរិច្ឆេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៧. សមុច្ចយបរិច្ឆេទវណ្ណានា

១. សលក្ខណា ចិន្តនាទិសលក្ខណា ចិត្តចេតសិកនិប្បន្នបនិព្វានវសេន
ធាសត្តតិបកេនា វត្ថុធម្មា សភាវធម្មា វុត្តា, ឥនាទិ តេសំ យថាយោគំ
សភាវធម្មានំ ឯកេកសមុច្ចយវសេន យោគានុរូបតោ
អកុសលសង្គហាទិកេនំ សមុច្ចយំ វាសី បរក្ខាមីតិ យោជនា។

២. អកុសលានមេវ សភាគធម្មវសេន សង្គហោ អកុសលសង្គហោ។
កុសលាទិវសេន មិស្សកានំ សង្គហោ មិស្សកសង្គហោ,
សច្ចាភិសម្ពោធិសង្ខាតស្ស អរិយមគ្គស្ស បក្ខេ ភវានំ ពោធិបក្ខិយានំ ធម្មានំ
សតិបដ្ឋានាទិកេនានំ សភាគវត្ថុវសេន សង្គហោ ពោធិបក្ខិយសង្គហោ។
ឧន្ទាទិវសេន សព្ពេសំ សង្គហោ សព្ពសង្គហោ។

អកុសលសង្គហវណ្ណានា

៣. បុព្វកោដិយា អបញ្ញាយនតោ ចិវចារិវាសិយដ្ឋេន, វណតោ វា
វិស្សន្ធមានយូសាវិយ ចក្ខាទិតោវិសយេសុ វិស្សន្ធនតោ អាសវា។ អថ វា
ភវតោ អាភវត្ថំ ធម្មតោ អាគោត្រភុំ សវន្តិ បវត្តន្តិទិ អាសវា។ អវធិអត្ថោ ចេត្ត
អា-កាហោ, អវធិ ច មរិយាទាភិវិធិវសេន ធុរិដោ។ តត្ថ “អាចាជលិបុត្តំ វុដ្ឋោ
ទេវោ” ត្យាទីសុ វិយ កិរិយំ ពហិ កត្វា បវត្តោ មរិយាទោ។ “អាភវត្ថំ សន្នោ
អព្ពត្តតោ” ត្យាទីសុ វិយ កិរិយំ ព្យាបេត្វា បវត្តោ អភិវិធិ។ ឥធម បន អភិវិធិម្ហិ
នដ្ឋញ្ញោ។ តថា ហោតេ និព្វត្តិជ្ជានភូតេ ច ភវត្ថេ, គោត្រភុម្ហិ ច អារម្មណភូតេ
បវត្តន្តិវិជ្ជមានេសុ ច អញ្ញេសុ អាភវត្ថំ, អាគោត្រភុម្ហា សវន្តេសុ មាណីទីសុ

អត្តត្ថនិយក្ខបាលាវសេន អភិព្យាបនតោ មនករណាជ្ជន អាសវសទិសតាយ
ច ឯតេយេវ អាសវភាវេន និរុទ្ទាតិ ទដ្ឋតំ។ កាមោយេវ អាសវោ កាមាសវោ,
កាមរាគោ។ រូចារូបភវេសុ ធន្តរាគោ ភវាសវោ។
ឈាននិកន្តិសស្សតទិដ្ឋិសហគតោ ច រាគោ ឯត្ថវ សង្កយ្ហតិ។ តត្ថ បឋមោ
ឧបបត្តិភវេសុ រាគោ, ទុតិយោ កម្មភវេ, តតិយោ ភវទិដ្ឋិសហគតោ។
ឆ្វាសជ្ជិវិជា ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋាសវោ។ ទុក្ខាទីសុ ចតុសុ សច្ចេសុ, បុព្វេន្ត, អបរេន្ត,
បុព្វាបរេន្ត, បដិច្ចសមុប្បាទេសុ ចាតិ អជ្ឈេសុ ឋានេសុ អញ្ញាណំ អវិជ្ជាសវោ។

៤. ឡត្ថវិក្ខា ហរណតោ, ឡិហននតោ វា ហោជ្ជា កត្វា ហននតោ
ឡិសីទាបនតោ “ឡិយោ”តិ វុច្ឆតិ ជលប្បវាហោ, ឯតេ ច សត្តេ ឡត្ថវិក្ខា ហនន្តា
វជ្ជស្មី សត្តេ ឡិសីទាបេន្តាវិយ ហោន្តិទិ ឡិយសទិសតាយ ឡិយា, អាសវាយេវ
បនេត្ថ យថាវុត្ថជ្ជន “ឡិយា”តិ ច វុច្ឆន្តិ។

៥. វជ្ជស្មី, ភវយន្តកេ វា សត្តេ កម្មវិចារកេន ភវន្តរាទីហិ, ទុក្ខេន វា សត្តេ
យោជេន្តិទិ យោគា, ហោជ្ជា វុត្ថធម្មាវ។

៦. នាមកាយេន រូបកាយំ, បច្ចុប្បន្នកាយេន វា អនាគតកាយំ គន្លេន្តិ
ទុប្បមុញំ វេបេន្តិទិ កាយគន្លា។ គោសីលាទិនា សីលេន, វេតេន, តទុកយេន ច
សុទ្ធិទិ ឯវំ បរតោ អសភាវតោ អាមសនំ បរាមាសោ។ “ឥទមេវ សច្ចំ,
មោយមញ្ញ”ន្តិ អភិនិវិសនំ ទទ្ធិ ក្លាហោ ឥទំ សច្ចាភិទិវេសោ។

៧. មណ្ឌកំ បន្ទតោវិយ ភុសំ ទទ្ធិំ អារម្មណំ អាទិយន្តិទិ ឧទាទានានិ។
កាមោយេវ ឧទាទានំ, កាមេ ឧទាទិយតីតិ វា កាមុទាទានំ។ “ឥមិនា មេ
សីលវតាទិនា សំសារសុទ្ធិ”តិ ឯវំ សីលវតាទិនំ គហណំ សីលព្ពតុទាទានំ។

វេទន្តិ ឯតេជានតិ វាដោ, ខន្ទេហិ ព្យាតិវត្តាព្យាតិវត្តវសេនវីសតិ បរិកប្បិតស្ស
អត្តនោ វាដោ អត្តវាដោ។ សោយេវ ឧបាទានន្តិ អត្តវាឧបាទានំ។

៨. ឈានាធិវសេន ឧប្បជ្ឈនកកុសលចិត្តំ និសេដេន្តិ តថា តស្ស ឧប្បជ្ឈិតុំ ន
ទេន្តិតិ នីវរណានិ, បញ្ញាចក្កនោ វា អារវណដ្ឋេន នីវរណា។ បញ្ចសុ
កាមគុណេសុ អធិមត្តរាគសម្មាតោ កាមោយេវ ធន្តនដ្ឋេន ធន្នោ ចាតិ
កាមច្ចន្នោ។ សោយេវ នីវរណន្តិ កាមច្ចន្តនីវរណំ។ ព្យាបជ្ឈិតិ វិនស្សតិ ឯតេន
ចិត្តន្តិ ព្យាចាដោ, “អនត្ថំ មេ
អចរី” ត្យាទិនយប្បវត្តនវិធអាយាតវត្ថុបទដ្ឋានតាយ នវីរិដោ,
អដ្ឋានកោបេន សហ ទសវិដោ វា ដោសោ, សោយេវ នីវរណន្តិ
ព្យាចាទនីវរណំ។ ជិនមិទ្ធិមេវ នីវរណំ ជិនមិទ្ធិនីវរណំ។ តថា
ឧទ្ធច្ចកុក្កច្ចនីវរណំ។ កស្មា បនេតេ ភិន្នធម្មា ទ្វេ ទ្វេ ឯកនីវរណភារេន វុត្តាតិ?
កិច្ចាហារបដិបក្ខានំ សមាទភាវតោ។ ជិនមិទ្ធានញ្ចិ ចិត្តប្បាទស្ស
លយាចាទនកិច្ចំ សមាទំ, ឧទ្ធច្ចកុក្កច្ចានំ អវុបសន្តភាវការណំ។ តថា បុរិមានំ
ទ្វិន្នំ តន្តិវិជម្ពិតា អាហារោ, ហេតុត្យត្ថោ, បដិមាទំ ព្យាតិព្យាសនាធិវិតក្កនំ។
បុរិមានញ្ច ទ្វិន្នំ វិរិយំ បដិបក្ខក្ខតំ, បដិមាទំ សមថោតិ, តេជាហុ ចោរណា -

“កិច្ចាហារវិបក្ខានំ, ឯកត្តា ឯកមេត្ត ហិ;
កតមុទ្ធច្ចកុក្កច្ចំ, ជិនមិទ្ធិព្វោ តាទិនា។

“លីនតាសន្តតា កិច្ចំ, តន្តិ ព្យាតិវិតក្កនំ;
ហេតុ វិរិយសមថា, ឥមេ តេសំ វិរោធិនោ” តិ។

៩. អប្បហ៊ានដ្ឋេន អនុ អនុ សន្តានេ សេន្តិតិ អនុសយា, អនុវ្យំ ការណំ
លភិក្ខា ឧប្បជ្ឈន្តិត្យត្ថោ។ អប្បហ៊ានា ហិ កិលេសា ការណាលាភេ សតិ

ឧបជ្ជនាវហា សន្តានេ អនុ អនុ សយិតាវិយ ហោន្តិតិ តទវត្ថា “អនុសយា”តិ
វុច្ចន្តិ។ តេ បន និប្បវិយាយតោ អនាគតា កិលេសា, អតីតបច្ចុប្បន្នាបិ
តំសភាវត្ថា តថា វុច្ចន្តិ។ ន ហិ កាលភេទេន ធម្មានំ សភាវភេទោ អត្ថិ, យទិ
អប្បហ័នដ្ឋន អនុសយា, ននុ សព្វេបិ កិលេសា អប្បហ័នា អនុសយា
ភវេយ្យន្តិ? ន មយំ អប្បហ័នតាមត្ថេន “អនុសយា”តិ វទាម, អថ ខោ
អប្បហ័នដ្ឋន ថាមគតា កិលេសា អនុសយាតិ។ ថាមគមនញ្ច
អនញ្ញសាធារណោ កាមរាគាទីនមេវ អាវេណីកោ សភាវោតិ អលំ វិវាទេន។
កាមរាគោយេវ អនុសយោ កាមរាគានុសយោ។

១០. សំយោជន្តិ ពន្ធន្តិតិ សំយោជនានិ។

១២. ចិត្តំ កិលិស្សតិ ឧបតប្បតិ, ពាជីយតិ វា ឯតេហិតិ កិលេសា។

១៣. កាមភវនាមេនាតិ កាមភវសម្ពាតានំ អារម្មណានំ នាមេន។
តថាបវត្តន្តិ សីលព្ពតាទីនំ បរតោ អាមសនាទីវសេន បវត្តំ។

១៤. អាសវា ច ឱយា ច យោគា ច គន្តា ច វត្ថុតោ ធម្មតោ វុត្តនយេន
តយោ។ តថា ឧបាទានា ទុវេ វុត្តា តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន។ នីវរណា អដ្ឋសិយុំ
ចិនមិទ្ធុឧកុក្កច្វានំ វិសុំ គហណតោ។ អនុសយា ធម្មេវ ហោន្តិ
កាមរាគភវរាគានុសយានំ តណ្ហាសភាវេន ឯកតោ គហិតត្ថា។ នវ
សំយោជនា មតា ឧភយត្ថ វុត្តានំ តណ្ហាសភាវានំ, ទិដ្ឋិសភាវានញ្ច ឯកេកំ
សង្កហិតត្ថា។ កិលេសា បន សុត្តន្តវសេន, អភិធម្មវសេនបិ ទស។ ឥតិ ឯវំ
ថាទានំ អកុសលានំ សង្កហោ នវតា វុត្តោ។ ឯតុ ច -

នវាដ្ឋសង្កហា លោភ-ទិដ្ឋិយោ សត្តសង្កហា;

អវិជ្ជា បដិយោ បញ្ច-សង្កហា ចតុសង្កហា;

កង្ខារ តិសង្កហា មានុទ្ធជា ជិនំ ទិសង្កហំ។

កុក្កុច្ឆមិទ្ធាហិរិកា-នោត្តប្បិស្សា និក្ខហនា;
ឯកសង្កហិតា ចាចា, ឥច្ឆេរំ នវសង្កហា។

អ កុសលសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

មិស្សកសង្កហវណ្ណានា

១៥. ហេតុសុ វត្ថុតំ ហេដ្ឋា វុត្ថមេវ។

១៦. អារម្មណំ ឧបកន្ធា ចិន្តនសង្ខារោន ឧបនិជ្ឈាយនដ្ឋេន យថាវហំ
បច្ចនិកធម្មលាបនដ្ឋេន ច ឈានានិ ច តានិ អង្គានិ ច សមុទិតានំ
អវយវភាវេន អង្គីយន្តិញ្ញាយន្តិតិ ឈានង្គានិ។ អវយវីនិមុត្តស្ស ច
សមុទាយស្ស អភាវេបិ សេនង្គវចង្គាទយោវិយ វិសុំវិសុំ អង្គភាវេន វុច្ឆន្តិ
ឯកតោ ហុត្វា ឈានភាវេន។ ទោមនស្សញ្ចេត្ត អ កុសលឈានង្គំ, សេសានិ
កុសលាកុសលាព្យាកតឈានង្គានិ។

១៧. សុគតិទុក្ខតីនំ, និព្វានស្ស ច អភិមុខំ ចាបនតោ មគ្គា, តេសំ
បដក្ខតានិ អង្គានិ, មគ្គស្ស វា អដ្ឋង្គិកស្ស អង្គានិ មគ្គង្គានិ។ សម្មា អវិបរីតតោ
បស្សតីតិ សម្មាទិដ្ឋិ។ សា បន “អតិ ទិន្ន” ន្យាទិវសេន ទសវិទា,
បរិញ្ញាទិកិច្ចវសេន ចតុត្ថិទា វា។ សម្មា សង្គហ្មន្តិ ឯតេនាតិ សម្មាសង្គហ្មា។
សោ នេក្ខម្មសង្គហ្មអព្យាចាទសង្គហ្មអវិហីសាសង្គហ្មវសេន តិវិទោ។
សម្មាវាចាទយោ ហេដ្ឋា វិការិការ។ សម្មា វាយមន្តិ ឯតេនាតិ សម្មាវាយាមោ។
សម្មា សវន្តិ ឯតាយាតិ សម្មាសតិ។ ឥមេសំ បន ភេទំ ឧបរិ វត្ថុតិ។ សម្មា

សាមញ្ញ អាជីយតិ ឯតេន ចិត្តន្តិ សម្មាសមាធិ, បឋមជ្ឈានាធិវសេន បញ្ចវិធា
ឯកគ្គតា។ មិច្ឆាទិដ្ឋអាទយោ ទុគ្គតិមគ្គត្តា មគ្គផ្តានិ។

១៨. ទស្សនាទីសុ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិ, យេតុយ្យេន
តំសហិតសន្តានប្បវត្តិយំ លិង្គាទីហិ, ជីវនេ ជីវន្តេហិ
កម្មជរុបសម្បយុត្តធម្មហិ, មននេ ជាននេ សម្បយុត្តធម្មហិ, សុខិតាទីការេ
សុខិតាទីហិ សហជាតេហិ, សទ្ធិហនាទីសុ សទ្ធិហនាទីវសប្បវត្តេហិ តេហេវ,
“អនញ្ញាតំ ញាស្សមី”តិ បវត្តិយំ តថាបវត្តេហិ សហជាតេហិ, អាជាននេ
អញ្ញការិការេ ច អាជាននាទីវសប្បវត្តេហិ សហជាតេហិ អត្តានំ
អនុវត្តាបេន្តា ធម្មា ឥស្សរេជ្ជន ឥន្ទ្រិយានិ នាមាតិ អាហា “ចក្ខុន្ទ្រិយ”ន្យាទិ។
អដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ២១៩; វិសុទ្ធិ. ២.៥២៥) បន អបរេបិ ឥន្ទុលិង្គិដ្ឋាទយោ
ឥន្ទ្រិយជ្ជាវុត្តា។ ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ រូបារូបវសេន ទុវំធំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ “អនមតត្ថេ
សំសារេ អនញ្ញាតំ អមតំ បទំ, ចតុសច្ចធម្មមេវ វា ញាស្សមី”តិ
ឯវមជ្ឈាសយេន បដិបន្នស្ស ឥន្ទ្រិយំ អនញ្ញាតញាស្សមីតិន្ទ្រិយំ។ អាជានាតិ
បឋមមគ្គេន ទិដ្ឋមរិយាធំ អនតិក្កមិត្វា ជានាតិ ឥន្ទ្រិយញ្ញាតិ អញ្ញិន្ទ្រិយំ។
អញ្ញាតារិនោ ចត្តារិ សច្ចានិ បដិវិជ្ជិត្វា បិតស្ស អរហតោ ឥន្ទ្រិយំ
អញ្ញាតារិន្ទ្រិយំ។ ធម្មសរូបវិការីនត្ថញ្ចេត្ត បញ្ញិន្ទ្រិយគ្គហណំ,
បុគ្គលជ្ឈាសយកិច្ចវិសេសវិការីនត្ថំ អនញ្ញាតញាស្សមីតិន្ទ្រិយាទីនំ
គហណំ។

ឯត្ថ ច សត្តបញ្ញត្តិយាវិសេសនិស្សយត្តា អជ្ឈត្តិកាយតនានិ អាទិតោ
វុត្តានិ, មនិន្ទ្រិយំ បន អជ្ឈត្តិកាយតនការសាមញ្ញេន ឯត្ថេវ វត្ថព្វម្បី
អរូបិន្ទ្រិយេហិ សហ ឯកតោ ទស្សនត្ថំ ជីវិតិន្ទ្រិយានន្តរំ វុត្ថំ, សាយំ បញ្ញត្តិ
ឥមេសំ វសេន “ឥត្ថី បុរិសោ”តិ វិភាគំ គច្ឆតីតិ ទស្សនត្ថំ តទនន្តរំ ការិទ្ធយំ,

តយមេ ឧបាទិដ្ឋជម្មា ឥមស្ស វសេន តិដ្ឋន្តីតិ ទស្សនត្ថំ តតោ បរំ ជីវិតិន្ទ្រិយំ,
សត្តសញ្ញតោ ធម្មបុញ្ញោ បពន្ធវសេន បវត្តមាធនោ ឥមាហិ វេទនាហិ
សំកិលិស្សតីតិ ទស្សនត្ថំ តតោ វេទនាបញ្ចកំ, តាហិ បនវិសុទ្ធិកាមាណំ
វោទានសម្ភារទស្សនត្ថំ តតោ សទ្ធាធិបញ្ចកំ, សម្ពុតវោទានសម្ភារា ច ឥមេហិ
វិសុដ្ឋន្តីតិ វិសុទ្ធិប្បត្តា, និដ្ឋិតកិច្ចា ច ហោន្តីតិ ទស្សនត្ថំ អន្តេ តិណិ វុត្តានិ។
ឯត្តាវតា អធិប្បតត្ថសិទ្ធិតិ អញ្ញោសំ អគ្គហណ្ឌន្តិ ឥទមេតេសំ អនុក្កមេន
ទេសនាយ ការណ្ឌន្តិ អលមតិប្បបញ្ចេន។

១៩. អសទ្ធិយកោសជ្ជបមាធិទុច្ចរិវិជ្ជាអហិរិកអនោត្ថប្បសង្ខាតេហិ
បដិបក្ខធម្មេហិ អកម្មិយជ្ជេន, សម្មយុត្តធម្មេសុ ជីវភាវេន ច សទ្ធាធិនិ សត្ត
ពលានិ, អហិរិកានោត្ថប្បទ្វយំ បន សម្មយុត្តធម្មេសុ ជីវភាវេនេវ។

២០. អត្តាធិនប្បវត្តិនំ បតិភូតា ធម្មា អធិបតី។ “ធន្តវតោ កីធាម ន
សិដ្ឋតី” ត្យាទិកំ ហិ បុញ្ញាភិសង្ខារបនិស្សយំ លភិក្ខុ ឧប្បជ្ជមាធនេ ចិត្ត
ធន្តាទយោ ធុរភូតា សយំ សម្មយុត្តធម្មេ សាធយមាធា ហុត្វា បវត្តន្តិ, តេ ច
តេសំ វសេន បវត្តន្តិ, តេន តេ អត្តាធិនានំ បតិភាវេន បវត្តន្តិ។ អញ្ញោសំ
អធិបតិធម្មានំ អធិបតិការិទិវារណាវសេន ឥស្សរិយំ អធិបតិតា។ សន្តេសុបិ
ឥន្ទ្រិយន្តរេសុ កេវលំ ទស្សនាធិសុ ច ក្ខវិញ្ញាណាធិហិ អនុវត្តាបនមត្តំ
ឥន្ទ្រិយតាតិ អយំ អធិបតិឥន្ទ្រិយានំ វិសេសោ។

២១. ឌីជជ្ជមក្ខតាទយោ អាហារន្តីតិ អាហារា។ កតឡី កាហារាហេ ហិ
ឌីជជ្ជមក្ខបំ អាហារតិ, ជស្សាហារោ តិស្សោ វេទនា,
មនោសញ្ចេតនាហារសង្ខាតំ កុសលាកុសលកម្មំ តីសុ ភវេសុ បដិសន្ធិ។
វិញ្ញាណាហារសង្ខាតំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ សហជាតនាមរូបេអាហារតិ, កិញ្ញាបិ

សកសកបច្ចយុប្បន្ន អាហារន្តា អញ្ជើង អត្ថិ។ អង្គត្ថិកសន្តតិយា បន
វិសេសបច្ចយត្តា ឥមេយេវ ចត្តារោ “អាហារា”តិ វុត្តា។

កតឡីការាហារាភក្ខានញ្ចិ សត្តានំ រូបកាយស្ស កតឡីការាហារោ
វិសេសបច្ចយោ កម្មាទិជនិតស្សបិ តស្ស កតឡីការាហារាបត្ថម្ភពលេនេវ
ទសវស្សាទិប្បវត្តិសម្ភវតោ។ តថា ហេស “ធាតិវិយ កុមារស្ស,
ឧបត្ថម្ភនកយន្តំវិយ គេហស្ស”តិ វុត្តា។ ជស្សោបិ សុខាទិវត្ថុភូតំ អារម្មណំ
ជុសន្តោយេវ សុខាទិវេទនាបវត្តនេន សត្តានំ វិទិតិយា បច្ចយោ ហោតិ។
មនោសញ្ចេតនា កុសលាកុសលកម្មវសេន អាយុហមាណាយេវ
ភវមូលនិច្ចាទនតោ សត្តានំ វិទិតិយា បច្ចយោ ហោតិ។ វិញ្ញាណំ វិជានន្តមេវ
នាមរូបប្បវត្តនេន សត្តានំ វិទិតិយា បច្ចយោ ហោតិតិ ឯវមេតេយេវ
អង្គត្ថសន្តានស្ស វិសេសបច្ចយត្តា “អាហារា”តិ វុត្តា, ជស្សាទិនំ
ទុតិយាទិកាវោ ទេសនាក្កមតោ, ន ឧប្បត្ថិក្កមតោ។

២៦. បញ្ចវិញ្ញាណានំ វិតក្កវិវហេន អារម្មណេសុ អភិនិចាតមត្តត្តា តេសុ
វិជ្ជមានានិបិ ឧបេក្ខាសុខទុក្ខានិ ឧបនិជ្ឈានាការស្ស អភាវតោ ឈានដ្ឋកាវេន
ន ឧទ្ធជានិ។ “វិតក្កបច្ឆិមកំ ហិ ឈានដ្ឋ”ន្តិ វុត្តំ។
ទិបញ្ចវិញ្ញាណាមនោធាតុត្ថិកសន្តិវណត្ថិកវសេន សោឡសចិត្តេសុ
វិរិយាភាវតោ តត្ថ វិជ្ជមានាបិ សមាធិ ពលការំ ន គច្ឆតិ។ “វិរិយបច្ឆិមកំ
ពល”ន្តិ ហិ វុត្តំ។ តថា អដ្ឋារសាហេតុកេសុ ហេតុវិវហតោ មគ្គដ្ឋានិ ន លព្ពន្ធិ។
“ហេតុបច្ឆិមកំ មគ្គដ្ឋ”ន្តិ (ធម. ស. អដ្ឋ. ៤៣៨) ហិ វុត្តន្តិ ឥមមត្តំ មនសិ
និធាយាហា “ទិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ”ត្យាទិ។ ឈានដ្ឋានិ ន លព្ពន្ធិតិ សម្ពន្ធោ។

២៧. អធិបោក្ខវិរហតោវិចិត្តិច្ឆាចិត្តេ ឯកគ្គតា ចិត្តជ្ជិតិមត្តំ, ន បន
មិច្ឆាសមាធិសមាធិន្ទ្រិយសមាធិពលវោហារំ គច្ឆតិទិ អាហា “តថា
វិចិត្តិច្ឆាចិត្តេ” ត្យាទិ។

២៨. ទ្វិហេតុកតិហេតុកគ្គហណោន ឯកហេតុកេសុ អធិបតីនំ អភារំ
នស្សេតិ។ ជវនេស្សេវាទិ អវធារណំ លោកិយវិចារកេសុ អធិបតីនំ
អសម្ពុទ្ធស្សនត្តំ។ ន ហិ តេ ធន្ទាទីនិ បុរក្ខត្វា បវត្តន្តិ។ វិមសាធិបតីនោ
ទ្វិហេតុកជវនេសុ អសម្ពុតោ ចិត្តាភិសម្ពាបនិស្សយស្ស ច សម្ពុវាទុបតោ
លព្ពមានតំ សន្ទាយាហា “យថាសម្ពុ” ន្តិ។ ឯកោវ លព្ពតិ, ឥតវថា
អធិបតីភាវាយោគតោ, តេនេវ ហិ ភគវតា “ហេតុ ហេតុសម្មយុត្តកានំ
ធម្មានំ ហេតុបច្ចយេន បច្ចយោ” ត្យាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.១) ហេតុបច្ចយនិទ្ទេសេ
វិយ “អធិបតី អធិបតីសម្មយុត្តកាន” ត្យាទិនា អវត្វា “ធន្ទាធិបតី
ធន្ទសម្មយុត្តកាន” ត្យាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.៣) ឯកោកាធិបតីវសេនេវ
អធិបតីបច្ចយោ ឧទ្ធទេវ។

២៩. វត្ថុតោ ធម្មវសេន ហេតុធម្មា ធន, ឈានដ្ឋានិ បញ្ច
សោមនស្សនោមនស្សបេក្ខានំ វេទនាវសេន ឯកតោ គហិតត្តា, មគ្គដ្ឋានំ
មិច្ឆាសង្កប្បវាយាមសមាធិនំវិតក្កវិយចិត្តេកគ្គតាសភាវេន
សម្មាសង្កប្បាទីហិ ឯកតោ គហិតត្តា។ ឥន្ទ្រិយធម្មា សោឡស បញ្ចន្តំ
វេទនិន្ទ្រិយានំ វេទនាសាមញ្ញេន, តិណ្ណំ លោកុត្តវិន្ទ្រិយានំ បញ្ញិន្ទ្រិយស្ស ច
ញ្ញាណសាមញ្ញេន ឯកតោ គហិតត្តា, វុចារូបជីវិតិន្ទ្រិយានញ្ញាវិសុំ គហិតត្តា,
ពលធម្មា បន យថាវុត្តនយេនេវ នវ ញ្ញវតា, អធិបតីធម្មា ចត្តារោ វុត្តា,
អាហារា តថា ចត្តារោ វុត្តាទិ កុសលាទីហិ តីហិ សមាភិណ្ឌោ តតោយេវ
មិស្សកសង្កហោ ឯវនាមកោ សង្កហោ សត្តជា វុត្តោ។ ឯត្ថ ច -

បញ្ចសង្កហិតា បញ្ចា, វាយាមេកគ្គតា បន;
ចតុសង្កហិតា ចិត្តំ, សតិ ចេវ តិសង្កហា។

សង្កប្បា វេទនា សធា, ទុកសង្កហិតា មតា;
ឯកេកសង្កហា សេសា, អដ្ឋវិសតិ ភាសិតា។

មិស្សកសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ពោធិបក្ខិយសង្កហវណ្ណានា

៣០. បដ្ឋាតីតិ បដ្ឋានំ, អសុភគ្គហណាទិវសេន អនុបវិសិត្វា
កាយាទិអារម្មណេ បវត្តតីត្យត្ថោ, សតិយេវ បដ្ឋានំ **សតិបដ្ឋានំ**។ តំ បន
កាយវេទនាចិត្តធម្មេសុ អសុភទុក្ខានិច្ចានត្តាការគ្គហណាវសេន,
សុភសុខនិច្ចអត្តសញ្ញាវិបល្លាសប្បហានវសេន ច ចតុព្វិជន្តិវុត្តំ “**ចត្តារោ
សតិបដ្ឋានា**”តិ។ កុច្ឆិតានំ កេសាធីនំ អាឈោតិ កាយោ, សរីរំ,
អស្សាសបស្សនាសំ វា សមូហោ កាយោ, តស្ស អនុបស្សនា បរិកម្មវសេន,
វិបស្សនាវសេន ច សរណំ កាយានុបស្សនា។
ទុក្ខទុក្ខវិបរិណាមទុក្ខសង្ខារទុក្ខត្វតានំ វេទនានំ វសេន អនុបស្សនា
វេទនានុបស្សនា។ តថា សរាគមហគ្គតាទិវសេន សម្មយោគត្វមិភេទេន
ភិន្នស្សេវ ចិត្តស្ស អនុបស្សនា **ចិត្តានុបស្សនា**។ សញ្ញាសង្ខារានំ ធម្មានំ
ភិន្នលក្ខណានមេវ អនុបស្សនា **ធម្មានុបស្សនា**។

៣១. សម្មា បទហន្តិ ឯតេនាតិ **សម្មប្បធានំ**, វាយាមោ។ សោ ច កិច្ចភេទេន
ចតុព្វិជោតិ អាហា “**ចត្តារោ សម្មប្បធានា**”ត្យាទិ។
អសុភមនសិការកម្មដ្ឋានានុយុញ្ញនាទិវសេន វាយមនំ វាយាមោ។
ភិយ្យោភាវាយាតិ អភិវុទ្ធិយា។

៣២. ឥស្សតិ អធិដ្ឋានាទិកំ ឯតាយាហិ ឥទ្ធិ, ឥទ្ធិវិជញ្ញាលំ ឥទ្ធិយា ចាទោ
ឥទ្ធិចាទោ, ធនោយេវ ឥទ្ធិចាទោ ធនុទ្ធិចាទោ។

៣៥. ពុស្សតីតិ ពោធិ, អារទ្ធិវិបស្សកតោ បដ្ឋាយ យោគាវចរោ។ យាយ វា
សោ សតិអាទិកាយ ធម្មសាមគ្គីយា ពុស្សតិ សទ្ធានិ បដិវិជ្ជតិ,
កិលេសនិទ្ទាតោ វា វុដ្ឋាតិ, កិលេសសង្ខេបាភាវតោ វា មគ្គដលប្បត្តិយា
វិកសតិ, សា ធម្មសាមគ្គី ពោធិ, តស្ស ពោធិស្ស, តស្ស វា ពោធិយា អង្គកូតា
ការណកូតាតិ ពោជ្ឈង្គា, តេ បន ធម្មវសេន សត្តវិជាតិ អាហ
“សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ” ត្យាទិ។ សតិយេវ សុន្ទរោ ពោជ្ឈង្គោ, សុន្ទរស្ស វា ពោធិស្ស,
សុន្ទរាយ វា ពោធិយា អង្គាតិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ។ ធម្មវិចិនាតិ ឧបបរិក្ខតីតិ
ធម្មវិចយោ, វិបស្សនាបញ្ញា។ ឧបេក្ខាតិ ឥធ តត្រមជ្ឈត្ថបេក្ខា។

៤០. “សត្តធា តត្ថ សង្កហោ” តិ វត្ថាន បុន តំ ទស្សេតុំ “សង្កប្បបស្សទ្ធិ
ចា” ត្យាទិ វុត្ថំ។ តត្ថ វិរិយំ នវដ្ឋានំ
សម្មប្បធានចតុក្កវិរិយទិចាទវិរិយន្ទ្រិយវិរិយពលសម្ពោជ្ឈង្គសម្មាវាយាមវ
សេន នវកិច្ចត្តា, សតិ អដ្ឋដ្ឋានា
សតិបដ្ឋានចតុក្កសតិន្ទ្រិយសតិពលសតិសម្ពោជ្ឈង្គសម្មាសតិវសេន
អដ្ឋកិច្ចត្តា។ សមាធិ ចតុដ្ឋានោ
សមាធិន្ទ្រិយសមាធិពលសមាធិសម្ពោជ្ឈង្គសម្មាសមាធិវសេន ចតុកិច្ចត្តា,
បញ្ញា បញ្ចដ្ឋានា
វិមំសិទ្ធិចាទបញ្ញន្ទ្រិយបញ្ញាពលធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គសម្មាទិដ្ឋិវសេន
បញ្ចកិច្ចត្តា, សទ្ធា ទិដ្ឋានា សទ្ធិន្ទ្រិយសទ្ធាពលវសេន ទិកិច្ចត្តា។ ឯសោ
ឧត្តមាធំ ពោធិបក្ខិយភាវេន វិសិដ្ឋានំ សត្តតីស ធម្មានំ បវរោ ឧត្តមោ
វិភាគោ។

៤១. លោកុត្តរេ អដ្ឋវិដេបិ សព្វេ សត្តតីស ធម្មា ហោន្តិ, សង្កប្បបីតិយោ ន
វា ហោន្តិ, ធុតិយជ្ឈានិកេ សង្កប្បស្ស, ចតុត្ថបញ្ចមជ្ឈានិកេ បីតិយា ច
អសម្ពុតោ ន ហោន្តិ វា, លោកិយេបិ ចិត្តេ សីលវិសុទ្ធាទិ ធូសុទ្ធិបវត្តិយំ
យថាយោគំ តំតំកិច្ចស្ស អនុរូបវសេន កេចិ កត្តចិ វិសុំ វិសុំ ហោន្តិ, កត្តចិ ន
វា ហោន្តិ។

ពោធិបក្ខិយសង្កប្បវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សព្វសង្កប្បវណ្ណានា

៤២. អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នាទិភេទភិដ្ឋា តេ តេ សភាគធម្មា ឯកជ្ឈំ
រាសជ្ជេន ខន្ធ។ តេនាហា ភគវា - “តទេកជ្ឈំ អភិសំយូហិត្វា អភិសង្ខិបិត្វា
អយំ វុច្ចតិ រូបក្ខន្ធា” ត្យាទិ (វិភ. ២), តេ បនេតេ ខន្ធ
ភាជនភោជនព្យញ្ញនភត្តការកកុញ្ញកវិកប្បវសេន បញ្ចេវ វុត្តាតិ អាហា
“រូបក្ខន្ធា” ត្យាទិ។ រូបញ្ចំ វេទនានិស្សយត្តា ភាជនជ្ជានិយំ, វេទនា ភក្ខ័តត្ថត្តា
ភោជនជ្ជានិយា, សញ្ញា វេទនាស្សាទលាភហេតុត្តា ព្យញ្ញនជ្ជានិយា, សង្ខារា
អភិសង្ខារលាតោ ភត្តការកជ្ជានិយា, វិញ្ញាណំ ឧបកុញ្ញកត្តា កុញ្ញកជ្ជានិយំ។
ឯត្តាវតា ច អធិប្បេតត្តសិទ្ធិតិ បញ្ចេវ វុត្តា។ ទេសនាគ្គមេបិ ឥន្ទមេវ ការណំ
យត្ត ភក្ខ័តិ, យញ្ច ភក្ខ័តិ, យេន ច ភក្ខ័តិ, យោ ច ភោជកោ, យោ ច ភក្ខ័តា,
តេសំ អនុគ្គមេន ទស្សេតុកាមត្តា។

៤៣. ឧបាទានានំ គោចរា ខន្ធ ឧបាទានក្ខន្ធា, តេ បន
ឧបាទានវិសយភាវេន គហិតា រូបាទយោ បញ្ចេវាតិ វុត្តំ
“រូបុបាទានក្ខន្ធា” ត្យាទិ។ សព្វសភាគធម្មសង្កប្បាត្តំ ហិ សាសវា, អនាសវាបិ
ធម្មា អវិសេសតោ “បញ្ចក្ខន្ធា” តិ ទេសិតា។ វិបស្សនាភូមិសន្តស្សនត្តំ បន

សាសវាវ “ឧបាទានកូន្ទា” តិ។ យថា បទេត្ថ វេទនាទយោ សាសវា, អនាសវា ច,
ន ឃំ រូបំ, ឯកន្តកាមាវចរត្តា។ សភាគរាសីវសេន បន តំ ឧន្ទេសុ ទេសិតំ,
ឧបាទានិយកាវេន, បន រាសីវសេន ច ឧបាទានកូន្ទេសូតិ ទដ្ឋព្ពំ។

៤៤. អាយតន្តិ ឯត្ថ តំតំទ្វារវម្ពណា ចិត្តចេតសិកា តេន តេន កិច្ចេន
យដ្ឋេន្តិ វាយមន្តិ, អាយត្វតេ វា តេ ធម្មេ ឯតានិ តនោន្តិវិត្តាវេន្តិ, អាយតំ វា
សំសារទុក្ខំ នយន្តិ បវត្តេន្តិ, ចក្កវិញ្ញាណាទីនំ ការណាភូតានីតិ វា
អាយតនានិ។ អបិច លោកេ និវាសអាករសមោសរណាសញ្ញាតិជ្ជានំ
“អាយតន” ន្តិ វុច្ចតិ, តស្មា ឯតេបិ តំតំទ្វារិកានំ, តំតទារម្ពណានព្វា
ចក្កវិញ្ញាណាទីនំ និវាសជ្ជានតាយ, តេសមេវ អាកិណ្ណាកាវេន បវត្តានំ
អាករជ្ជានតាយ, ទ្វារវម្ពណាតោ សមោសរន្តានំ សមោសរណាជ្ជានតាយ,
តត្ថេវ ឧប្បជ្ឈន្តានំ សញ្ញាតិជ្ជានតាយ ច អាយតនានិ។ តានិ បន ទ្វារភូតានិ
អដ្ឋត្តិ កាយតនានិ ធន, អារម្មណភូតានិ ច ពាហិរាយតនានិ ធាតិ
ទ្វាទសវិធានីតិ អាហា “ចក្ខាយតន” ឡាទិ។ ចក្ក ច តំ អាយតនញ្ញាតិ
ចក្ខាយតនំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។

ឯត្ថ អដ្ឋត្តិកាយតនេសុ សនិទស្សនសប្បដិយារម្ពណត្តា ចក្ខាយតនំ
វិភូតន្តិ តំ បឋមំ វុត្តំ, តទនន្តរំ អនិទស្សនសប្បដិយារម្ពណានិ ឥតរាទិ, តត្ថាបិ
អសម្បត្តក្តាហកសាមញ្ញេន ចក្ខាយតនានន្តរំ សោតាយតនំ វុត្តំ, ឥតវេសុ
សីយតរំ អារម្មណក្តហណាសមត្តត្តា ឃាធាយតនំ បឋមំ វុត្តំ។ បុរតោ
ឋបិតមត្តស្ស ហិ ភោជនាទិកស្ស គន្ធា វាតានុសាវេន ឃានេ បដិហញ្ញតិ,
តទនន្តរំ បន បទេសវុត្តិសាមញ្ញេន ជីវាយតនំ វុត្តំ, តតោ សព្វជ្ជានិកំ
កាយាយតនំ, តតោ បញ្ចន្ទម្បិ គោចរក្តហណាសមត្តំ មធាយតនំ, យថាវុត្តានំ
បន អនុក្កមេន តេសំ តេសំ អារម្មណានិ រូបាយតនានីនិ វុត្តានិ។

៤៥. អត្តនោ សភាវំ ជារន្តីតិ ឆាតុយោ។ អថ វា យថាសម្ពំ អនេកប្បការំ
សំសារទុក្ខំ វិទហន្តិ, ភារហារេហិ វិយ ច ភារោ សត្តេហិ ជីយន្តិ ជារិយន្តិ,
អវសវត្តនតោ ទុក្ខំ ជានមត្តមេវ ចេតា, សត្តេហិ ច សំសារទុក្ខំ អនុវិជីយតិ
ឯតាហិ, តថាវិហិតញ្ច ឯតាស្មេវ មីយតិ វេយ្យតិ,
រសសោណីតាទិសវិរាវយវឆាតុយោ វិយ,
ហរិតាលមនោសិលាទិសេលាវយវឆាតុយោ វិយ ច ញ្ជាយ្យាវយវភូតា ចាតិ
ឆាតុយោ។ យថាហុ -

“វិទហតិ វិជានញ្ច, ជីយតេ ច វិជីយតេ;
ឯតាយ ជីយតេ ឯត្ថ, ឥតិ វា ឆាតុសម្មតា;
សវីរសេលាវយវ-ឆាតុយោ វិយ ឆាតុយោ”តិ។

តា បន មនាយតនំ សត្តវិញ្ញាណឆាតុវសេន សត្តជានិទ្ធិត្វា អវសេសេហិ
ឯកាទសាយតនេហិ សហ អជ្ឈរសឆាតុ វុត្តាតិ អាហា “ចក្ខុឆាតុ”ត្យាទិ។
កមការណំ វុត្តនយេន ទដ្ឋព្វំ។

៤៦. អរិយករត្តា អរិយានិ, តច្ចការតោ សច្ចានីតិ អរិយសច្ចានិ។ ឥមានិ
ហិ ចត្តារោ បដិបន្នកេ, ចត្តារោ ជលជ្ជេតិ អជ្ឈអរិយបុគ្គលេ សាធន្តិ អសតិ
សច្ចប្បជីវេន តេសំ អរិយភាវានុបគមនតោ, សតិ ច តស្មី ឯកន្តេន
តញ្ញាវុបគមនតោ ច។ ទុក្ខសមុទយនិរោធមគ្គានមេវ បន យថាគ្គមំ ពាធកត្តំ
បភវត្តំ និស្សរណត្តំ និយ្យានិកត្តំ, ជាញ្ជេសំ, ពាធកាទិភារោយេវ ច ទុក្ខាទិនំ,
ន អពាធកាទិភារោ, តស្មា អញ្ញត្តាភាវតត្ថព្យាបិតាសម្ព័ន្ធតេន លក្ខណេន
ឯតានិ តច្ចានិ។ តេនាហុ ចោរាណា -

“ពោធិន្ទ្របំ ចត្តារោ, និទ្ធព្ពេ ចតុរោ មលេ;

ខ្ញុំណែនាំសេចក្តី ច ចត្តាភារ, សាធារណៈបុគ្គល។

“អញ្ញត្ត ពាធកត្តាធិ, ន ហិ ឯតេហិ លព្ពតិ;
នាពាធកត្តមេតេសំ, តច្ឆានេតានិវេតតោ” តិ។

អរិយានំ វា សច្ចានិ តេហិ បដិវិជ្ជិតតត្តា, អរិយស្ស វា សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស
សច្ចានិ តេន ទេសិតត្តាតិ អរិយសច្ចានិ។ តានិ បន
សំកិលិដ្ឋាសំកិលិដ្ឋជលហេតុវេសេន ចតុត្ថិជានីតិ អាហា “ចត្តាវ
អរិយសច្ចានិ” ត្យាធិ។ តត្ត កុច្ឆិតត្តា, តុច្ឆតា ច ទុក្ខំ។ កម្មាធិបច្ចយសន្និដ្ឋានេ
ទុក្ខប្បត្តិនិមិត្តតាយ សមុទយោ សមុទេតិ ឯតស្មា ទុក្ខន្តិ កត្វា, ទុក្ខស្ស
សមុទយោ ទុក្ខសមុទយោ។ ទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធា ឯត្ត, ឯតេនាតិ វា
ទុក្ខនិរោធា។ ទុក្ខនិរោធំ គច្ឆតិ, បដិបទ្ធីន្តិ ច តំ ឯតាយាតិ
ទុក្ខនិរោធកាមិនិបដិបទា។

៤៧. ចេតសិកានំ, សោឡសសុខមរូចានំ, និព្វានស្ស ច វេសេន ឯក្ខនសត្តតិ
ធម្មា អាយតនេសុ ធម្មាយតនំ, ធាតូសុ ធម្មធាតូតិ ច សង្ខំ គច្ឆន្តិ។

៤៨. សេសា ចេតសិកាតិ វេទនាសញ្ញាហិ សេសា បញ្ញាស ចេតសិកា។
កស្មា បន វេទនាសញ្ញាវិសុំ កតាតិ? វដ្ឋធម្មេសុ
អស្សាទតទុបករណភាវតោ។ តេភូមកធម្មេសុ ហិ អស្សាទវសប្បវត្តា
វេទនា, អសុភេ សុភាទិសញ្ញាវិបល្លាសវេសេន ច តស្សា តទាការប្បវត្តតិ
តទុបករណភូតា សញ្ញា, តស្មា សំសារស្ស បធានហេតុតាយ ឯតាវិនិកុដ្ឋិត្វា
ទេសិតាតិ។ វុត្តញ្ញោតំ អាចរិយេន -

“វដ្ឋធម្មេសុ អស្សាទំ, តទស្សាទុបសេវនំ;
វិនិកុដ្ឋ និទស្សេតុំ, ខន្ធទ្វយមុទាហជ” ត្ថិ។ (នាម. បរិ. ៦៤៨);

៥០. នន្ទ ច អាយតនធាតុសុ និព្វានំ សង្កហិតំ, ខន្ធសុ កស្មា ន សង្កហិតន្តិ
អាហា “ភេទាភាវេនា” ត្យាទិ។ អតីតាទិភេទភិទ្ទានញ្ញំ វាសដ្ឋេន ខន្ធហោហារោតិ
និព្វានំ ភេទាភាវតោ ខន្ធសង្កហិតោ និស្សជំ, វិនិមុត្តន្យតោ។

៥១. ធន្នំ ទ្វារាណំ, ធន្នំ អារម្មណានញ្ញំ ភេទេន អាយតនានិ ទ្វាទស ភវន្តិ, ធន្នំ
ទ្វារាណំ ធន្នំ អារម្មណានំ តទុភយំ និស្សាយ ឧប្បន្នានំ តត្ថកានមេវ វិញ្ញាណានំ
បរិយាយេន កមេន ធាតុយោ អដ្ឋាស ភវន្តិ។

៥២. តិស្សោ ភូមិយោ ឥមស្សាតិ តិភូមំ, តិភូមំយេវ តេភូមកំ។ វុត្តតិ វុត្ត
កម្មំ, តត្ថិចារកោ ចាតិ វុត្តំ។ តណ្ហាតិ កាមតណ្ហាទិវសេន តិវិទា, បុន
ធន្នារម្មណាវសេន អដ្ឋាសវិទា, អតីតាភាគតបច្ចុប្បន្នវសេន
ចតុបញ្ញាសវិទា, អដ្ឋត្ថិកពាហិរវសេន អដ្ឋសតប្បភេទា តណ្ហា។ កស្មា បន
អញ្ញោសុបិ ទុក្ខហេតុសុ សន្តោសុ តណ្ហាយេវ សមុទយោតិ វុត្តាតិ?
បធានការណាត្តា។ កម្មវិចិត្តតាហេតុភាវេន, ហិ កម្មសហាយភាវូបកមនេន
ច ទុក្ខវិចិត្តតាការណាត្តា តណ្ហា ទុក្ខស្ស វិសេសការណាត្តិ។ មគ្គោ
ទុក្ខនិរោធកាមិនិបដិបទានាមេន វុត្តោ មគ្គោ លោកុត្តរោ មតោតិ មគ្គោតិ
បុន មគ្គគ្គហណំ យោជេតព្ពំ។

៥៣. មគ្គយុត្តា អដ្ឋង្គិកវិនិមុត្តា សេសា មគ្គសម្បយុត្តា ជស្សាទយោ
ជលញ្ឆោវ សសម្បយុត្តន្តិ ឯតេ ចត្វហិ សច្ចេហិ វិនិស្សជាវិនិគ្គតា
និប្បរិយាយតោ, បរិយាយតោ បន អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយនិទ្ទេសេបិ “មគ្គង្គំ
មគ្គបរិយាបន្ន” ន្តិ (ធរ. ស. ៥៥៥) វុត្តត្តា ជលធម្មេសុ សម្មាទិដ្ឋាធិនំ មគ្គសច្ចេ,
ឥតវេសញ្ច មគ្គជលសម្បយុត្តានំ សង្ខារទុក្ខសាមញ្ញេន ទុក្ខសច្ចេ សង្កហោ
សក្កា កាតុំ។ ឯវញ្ញំ សតិ សច្ចទេសនាយបិ សព្វសង្កាហិកតា ឧបបន្នា
ហោតិ។ កស្មា បនេតេ ខន្ធទាយោ ពហូ ធម្មា វុត្តាតិ? ភកវតាបិ តថេវ

ទេសិតត្តា។ ភក្តាតាបិ កស្មា តថា ទេសិតាតិ? តិវិធសត្តានុគ្គហស្ស
អធិប្បតត្តា។ ឆាមរូបតទុកយសមុទ្ទ្យវសេន ហិ
តិក្ខុនាភិតិក្ខុមុទិន្ទ្រិយវសេន, សង្ខិត្តមជ្ឈិមវិត្តារុចិវសេន ច តិវិធា សត្តា។
តេសុ ឆាមសមុទ្ទានំ ខន្ធក្កហណំ ឆាមស្ស តត្ថ ចតុធាវិភត្តត្តា, រូបសមុទ្ទានំ
អាយតនក្កហណំ រូបស្ស តត្ថ អឡេកានសធាវិភត្តត្តា, ឧកយមុទ្ទានំ
ធាតុក្កហណំ ឧកយេសម្មិ តត្ថវិត្តារតោវិភត្តត្តា, តថា តិក្ខុទ្រិយានំ,
សង្ខិត្តរុចិកានញ្ច ខន្ធក្កហណាន្ត្យាទិ យោជេតព្ពំ។ តំ បនេតំ តិវិធម្មិ
បរត្ថិនិវត្តិតទុកយហេតុវសេន ទិដ្ឋមេវ ឧបការាវហំ។ នោ អញ្ញាថាតិ
សច្ចក្កហណាន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

សព្វសង្កហវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិការិនិយា ឆាម អភិធម្មត្ថសង្កហវណ្ណនាយ

សមុច្ចយបរិច្ឆេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៨. បច្ចយបរិច្ឆេទវណ្ណានា

១. ឥទានិ យថាវុត្តនាមរូបធម្មានំ បដិច្ចសមុប្បាទបដ្ឋាននយវសេន បច្ចយេ
នស្សេតុំ “យេស” ន្ត្យាទិ អារទ្ធិ។ យេសំ បច្ចយេហិ សង្ខិតត្តា សង្ខិតានំ
បច្ចយុប្បន្នធម្មានំ យេ បច្ចយធម្មា យថា យេនាការេន បច្ចយា បិតិយា,
ឧប្បត្តិយា ច ឧបការកា, តំវិភាគំ តេសំ បច្ចយុប្បន្នានំ, តេសំ បច្ចយានំ,
តស្ស ច បច្ចយាការស្ស បកេទំ ឥហ ឥមស្មី សមុច្ចយសង្កហានន្តរេ ហ៊ានេ
យថាវហំ តំតំបច្ចយុប្បន្នធម្មេ សតិ តំតំបច្ចយានំ តំតំបច្ចយភាវាការាណុរូបំ
ឥទានិ បរិក្ខាមីតិ យោជនា។

២. តត្ថ បច្ចយសាមគ្គី បដិច្ច សមំ គន្ធា ជលានំ ឧប្បាទោ ឯតស្មាតិ
បដិច្ចសមុប្បាទោ, បច្ចយាការោ។ នាធម្មកាវាទំ វាជានិ បច្ចយា ឯត្តាត្យាទិនា
បដ្ឋានំ, អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានមហាបករណំ, តត្ថ ទេសិតនយោ
បដ្ឋាននយោ។

៣. តត្ថាតិ តេសុ ទ្ធិសុ នយេសុ។ តស្ស បច្ចយធម្មស្ស ការេន
កវេនសីលស្ស ការោ តញ្ញាវការីការោ, សោយេវ អាការមត្តំ, តេន ឧបលក្ខិតោ
តញ្ញាវការីការីការីការមត្តោបលក្ខិតោ។ ឯតេនេវ
តទភាវីការីការីការមត្តោបលក្ខិតតាបិ អត្ថតោ ទស្សិតា ហោតិ។
អន្ធម្មតិវេកវសេន ហិ បច្ចយលក្ខណំ ទស្សេតត្ថំ។ តេនាហ ភគវា -
“ឥមស្មី សតិ ឥទំ ហោតិ, ឥមស្សប្បាទា ឥទមុប្បជ្ជតិ។ ឥមស្មី អសតិ ឥទំ ន
ហោតិ, ឥមស្ស និរោធា ឥទំ និរុជ្ឈតិ”តិ (ម. និ. ១.៤០៤, ៤០៦; សំ. និ. ២.២១; ឧទា.
១, ២)។ បដិច្ច ជលំ ឯតិ ឯតស្មាតិ បច្ចយោ។ តិជ្ជតិ ជលំ ឯត្ថ
តទាយត្តុត្តិកាយាតិ បិទិ, អាហាច្ឆ វិសេសេត្វា បវត្តា បច្ចយសម្ពាតា បិទិ
អាហាច្ឆបច្ចយជ្ជិតិ។ បដិច្ចសមុប្បាទនយោ ហិ តញ្ញាវការីការីការីការមត្តំ
ឧទាទាយ បវត្តត្តា ហោតាទិបច្ចយនិយមវិសេសំ អនបេក្ខិត្វា អវិសេសតោវ
បវត្តតិ, អយំ បន ហោតាទិតំតំបច្ចយានំ តស្ស តស្ស ធម្មន្តរស្ស
តំតំបច្ចយការីសាមគ្គិយាការីវិសេសំ ឧទាទាយ វិសេសេត្វា បវត្តាតិ
អាហាច្ឆបច្ចយជ្ជិតិមារត្ត បវុច្ឆតីតិ។ កេចិ បន “អាហាច្ឆ កណ្ណតាលុអាទីសុ
បហវិត្វា វុត្តា បិទិ អាហាច្ឆបច្ចយជ្ជិតិ”តិ វណ្ណោន្តិ។ តំ បន សវនមត្តេនេវ តេសំ
អវហសិតញ្ញវចនតំ បកាសេតិ។ ន ហិ បដិច្ចសមុប្បាទនយោ, អញ្ញោ វា កោចិ
នយោ កណ្ណតាលុអាទីសុ អនាហាច្ឆ ទេសេតុំ សក្កាតិ។ វេមិស្សេត្វាតិ
បដ្ឋាននយម្បិ បដិច្ចសមុប្បាទេយេវ បក្ខិបិត្វា តញ្ញាវការីការេន

ហេតុធិបត្តយវសេន ច មិស្សត្វា អាចរិយា សង្កហកាវរាទយោ បបព្ពោន្តិ
វិត្តារេន្តិ, មយំ បនវិសុំ វិសុំយេវ ទស្សយិស្សមាត្យធិប្បាយោ។

បដិច្ចសមុប្បាទនយវណ្ណានា

៤. នវិជានាតីតិ អវិជ្ជា, អវិជ្ជិយំ វា កាយទុច្ចរិតាធិវិន្ទតិ បដិលភតិ, វិជ្ជិយំ
វា កាយសុចរិតាធិ នវិន្ទតិ, វេទិតព្ពំ វា ចតុសច្ចាធិកំ នវិទិតំ ករោតិ,
អវិជ្ជមានេ វា ជវាបេតិ, វិជ្ជមានេ វា ន ជវាបេតីតិ អវិជ្ជា, ចតុសុ អរិយសច្ចេសុ
បុព្ពន្ធាធិសុ ចតុសុ អញ្ញាណស្សេតំ នាមំ។ អវិជ្ជា ឯវ បច្ចយោ អវិជ្ជាបច្ចយោ។
តតោ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្កតមភិសង្ករោន្តិតិ សង្ការា, កុសលាកុសលកម្មានិ។
តេ តិវិជា បុញ្ញាភិសង្ការោ អបុញ្ញាភិសង្ការោ អានេញ្ញាភិសង្ការោតិ។
តត្ថកាមរូចារចរា តេវស កុសលចេតនា បុញ្ញាភិសង្ការោ, ទ្វាទស
អកុសលចេតនា អបុញ្ញាភិសង្ការោ, ចតស្សោ អារុប្បចេតនា
អានេញ្ញាភិសង្ការោតិ ឯវមេតា ឯក្ខនតីស ចេតនា សង្ការា នាម។
បដិសន្ធិវសេន ឯក្ខនវីសតិវិធំ, បវត្តិវសេន ទ្វត្តិសវិធំ វិចាកចិត្តំ វិញ្ញាណំ
នាម។ នាមញ្ញ រូបញ្ញ នាមរូបំ។ តត្ថ នាមំ ឥធ វេទនាធិក្ខន្ធត្ថយំ, រូបំ បន
ភូតុចាទាយភេទតោ ធុរិធំ កម្មសមុជ្ឈានរូបំ, តទុកយម្បិ ឥធ
បដិសន្ធិវិញ្ញាណាសហគតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ នាមរូបបច្ចយាតិ ឯត្ថ នាមញ្ញ រូបញ្ញ
នាមរូបញ្ញ នាមរូបន្តិ សរូបេកសេសោ វេទិតព្ពោ។ ចក្ខាធិនិ ធ
អជ្ឈត្តិកាយតនានិ, កេសញ្ចិ មតេន រូចាធិនិ ធ ពាហិរាយតនានិបិ វា
អាយតនំ នាម។ ធ អាយតនានិ ធ ធម្មាយតនញ្ច សឡាយតនំ។
ចក្ខុសម្ពស្សាធិវសេន ធម្មារិកោ ជស្សោ ជស្សោ នាម។ សុខទុក្ខបេក្ខាវសេន
តិវិជា វេទនា។

កាមតណ្ហា ភវតណ្ហា វិភវតណ្ហាតិ តិវិជា តណ្ហា។ ធម្មារម្មណាធិវសេន
បន អដ្ឋសតប្បកេនា ហោន្តិ កាមុចាធានាធិវសេន ចត្តាវិ ឧចាធានាធិវ ឯត្ថ ច
ទុព្ពលា តណ្ហា តណ្ហា នាម, ពលវតី ឧចាធានំ។ អសម្បត្តិវិសយបត្តនា វា
តណ្ហា តមសិ ចោរាណំ ហត្ថប្បសារណំវិយ, សម្បត្តិវិសយគ្គហណំ ឧចាធានំ
ចោរាណំ ហត្ថប្បត្ថស្ស គហណំវិយ។ អប្បិច្ឆតាបដិបក្ខា តណ្ហា,
សន្តោសប្បដិបក្ខំ ឧចាធានំ។ បរិយេសនទុក្ខមូលំ តណ្ហា, អារក្ខទុក្ខមូលំ
ឧចាធានន្តិ អយមេតេសំវិសេសោ។ កម្មភវោ ឧបបត្តិភវោតិ ធុរិជោ ភវោ។
តត្ថ បឋមោ ភវតិ ឯតស្មា ជលន្តិ ភវោ, សោ
កាមាវចរកុសលាកុសលាធិវសេន ឯក្ខន្ធិសវិជោ។ ទុតិយោ បន ភវតីតិ
ភវោ, សោ កាមភវាធិវសេន នវិជោ។ ឧចាធានបច្ចយា ភវោតិ ចេត្ត
ឧបបត្តិភវោបិ អធិប្បតោ។ ភវបច្ចយា ជាតីតិ កម្មភវោវ។ សោ ហិ ជាតិយា
បច្ចយោ ហោតិ, ន ឥតរោ។ សោ ហិ បឋមាភិនិត្តត្ថក្ខន្ធសភាវោ ជាតិយេវ, ន ច
តទេវ តស្ស ការណំ យុត្តំ។ តេសំ តេសំ សត្តានំ តំតំគតិអាធិសុ
អត្តភាវបដិលាភោ ជាតិ។ តថាធិព្ពត្តស្ស ច អត្តភាវស្ស បុរាណភាវោ ជរា។
ឯតស្សេវ ឯកភវបរិច្ឆិន្ទស្ស បរិយោសានំ មរណំ។ ញាតិព្យសនាធិហិ ធុដ្ឋស្ស
ចិត្តសន្តាចោ សោកោ។ តស្សេវ វដិបលាចោ បរិទេវោ។ កាយិកទុក្ខវេទនា
ទុក្ខំ។ មាណសិកទុក្ខវេទនា ទោមនស្សំ។ ញាតិព្យសនាធិហិ ធុដ្ឋស្ស
អធិមត្តចេតោទុក្ខប្បភាវិតោ ភុសោ អាយាសោ ឧចាយាសោ។

ឯត្ថ ច សតិបិ វត្តារម្មណាធិកេ បច្ចយន្តរេ អវិជ្ជាធិឯកេកបច្ចយគ្គហណំ
បធានភាវតោ, ចាកជភាវតោ ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច អវិជ្ជានុសយិតេយេវ
សន្តានេ សង្ខារានំវិចាកធម្មភាវេន បវត្តនតោ អវិជ្ជាបច្ចយាសង្ខារសម្ពវន្តិ,
វិញ្ញាណញោ សង្ខារជនិតំ ហុត្វា ភវន្តរេ បតិជ្ជាតិ។ ន ហិ ជនកាភាវេ
តស្សប្បត្តិ សិយា, តស្មា សង្ខារបច្ចយាវិញ្ញាណំ។ នាមរូបញោ

បុព្វជ្ជមាធិដ្ឋានក្នុងវិញ្ញាណបត្តន្តំ បដិសន្ធិបវត្តិសុ បតិជ្ជហតីតិ
វិញ្ញាណបច្ចយាធាមរូបំ, សឡាយតនញ្ច ធាមរូបនិស្សយមេវ ធម្មិកជស្សស្ស
ធារកាវេន យថាវហំ បវត្តតិ, នោ អញ្ញថាតិ ធាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ។
ជស្សោ ច សឡាយតនសម្ពុវេយេវ អារម្មណំ ដុសតិ។ ន ហិ ធារកាវេ
តស្សប្បត្តិ សិយាតិ សឡាយតនបច្ចយា ជស្សោ។ ឥដ្ឋានិជ្ជមជ្ឈត្តញ្ច អារម្មណំ
ដុសន្តោយេវ វេទនំ វេទយតិ, នោ អញ្ញថាតិ ជស្សបច្ចយា វេទនា។ វេទនិយេសុ
ច ធម្មេសុ អស្សនានុបស្សនោ វេទនាហេតុកា តណ្ហា សមុជ្ជាតីតិ
វេទនាបច្ចយា តណ្ហា។ តណ្ហាសិនេហាបិចាសិតាយេវ ច ឧចាទានិយេសុ
ធម្មេសុ ឧចាទាយ ទទ្ទកាវាយ សំវត្តន្តិ។ តណ្ហាយ ហិ រូចាទីនិ អស្សនេត្វា
អស្សនេត្វា កាមេសុ ចាតព្យតំ អាបជ្ជន្តិ តណ្ហា កាមុចាទានស្ស បច្ចយោ។
តថា រូចាទីភេទេកធិតោ “នត្ថិ ទិន្ទ” ន្យាទិនា មិច្ឆាទស្សនំ សំសារតោ
មុច្ឆិតុកាមោ អសុទ្ធិមគ្គេ សុទ្ធិមគ្គបរាមាសំ ខន្ធសុ អត្ថត្ថនិយតាហក្ខតំ
អត្ថវាទទស្សនទ្វយញ្ច តណ្ហាតិ, តស្មា ទិដ្ឋចាទាទីនម្យិ បច្ចយោតិ
តណ្ហាបច្ចយា ឧចាទានំ។ យថាវហំ សម្បយោកានុសយវសេន
ឧចាទានបតិជ្ជិតាយេវ សត្តា កម្មាយូហនាយ សំវត្តន្តិ ឧចាទានំ ភវស្ស
បច្ចយោ។ ឧបបត្តិភវសម្ពាតា ច ជាតិ កម្មភវហេតុកាយេវ។ ពីជតោ អង្គរោ
វិយ តត្ថ តត្ថ សមុបលព្ពតីតិ ភវោ ជាតិយា បច្ចយោ ធាម។ សតិ ច ជាតិយា
វេ ជរាមរណសម្ពុវោ។ ន ហិ អជាតានំ ជរាមរណសម្ពុវោ ហោតីតិ ជាតិ
ជរាមរណានំ បច្ចយោតិ វេមេតេសំ តព្ពាវភាវីភាវោ ទដ្ឋព្ពោ។

វេមេតស្ស កេវលស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្ស សមុទយោ ហោតីតិ យថាវត្ថេន
បច្ចយបរម្មវិធិនា, ន បន ឥស្សរនិម្មាណាទីហិ វតស្ស វដ្តសម្ពាតស្ស
កេវលស្ស សុខាទីហិ អសម្មិស្សស្ស, សកលស្ស វា ទុក្ខក្ខន្ធស្ស ទុក្ខរាសិស្ស
ន សុខសុភាទីនំ សមុទយោ និព្ពត្តិ ហោតិ។ វត្ថ ឥមស្មី បច្ចយសង្កហាធិកាវេ។

៥. អតីតិ សតតំ គច្ឆតិ បវត្តតីតិ អន្ទា, កាលោ។

៦. អវិជ្ជាសង្ខារា អតីតោ អន្ទា អតីតកវបរិយាបន្នហេតុនមេវេត្ត
អធិប្បេតត្តា, អន្ទាគ្គហឈាន ច អវិជ្ជាទីនំ ធម្មានមេវ គហណំ តព្វនិមុត្តស្ស
កស្សចិ កាលស្ស អនុបលព្ពនតោ។ និរុទ្ធានុប្បាទា ឯវ ហិ ធម្មា
អតីតានាគតកាលវសេន ឧប្បាទាទិក្ខណាត្ថយបរិយាបន្នា ច
បច្ចុប្បន្នកាលវសេន វេហរិយន្តិ។ ជាតិជរាមរណំ អនាគតោ អន្ទា
បច្ចុប្បន្នហេតុតោ អនាគតេ និព្វត្តនតោ។ មជ្ឈេ បច្ចុប្បន្នោ អន្ទា
អតីតហេតុតោ វេន និព្វត្តនកដលសភាវត្តា, អនាគតដលស្ស វេន
ហេតុសភាវត្តា ច មជ្ឈេ វិញ្ញាណាទីនិ អដ្ឋង្គានិ បច្ចុប្បន្នោ អន្ទា។

៨. ននុ សោកបរិទេវាទយោបិ អង្គកាវេន វត្តញ្ញាតិ អាហា
“សោកាទិវចន”ន្យាទិ។ សោកាទិវចនំ ជាតិយា និស្សន្ទស្ស អមុខ្យដលមត្តស្ស
និទស្សនំ, ន បនវិសុំ អង្គនិស្សន្ទន្យតោ។

៩. តណ្ហាចាទានកវាបិ គហិតា ហោន្តីតិ កិលេសភាវសាមញ្ញតោ
អវិជ្ជាគ្គហឈាន តណ្ហាចាទានានិ, កម្មភវសាមញ្ញតោ សង្ខារគ្គហឈាន
កម្មភវេ គហិតោ។ តថា តណ្ហាចាទានកវគ្គហឈាន ច អវិជ្ជាសង្ខារ
គហិតាតិ សម្ពុទ្ធា។ ឯត្ថាបិ វុត្តនយេន តេសំ គហឈាន តេសំ សង្កហោ
ទដ្ឋញ្ញោ, វិញ្ញាណាមរូបសឡាយតនជស្សវេននានំ ជាតិជរាភវ្មាវ
ជាតិជរាមរណាន្តិ ច វុត្តាតិ អាហា “ជាតិជរាមរណគ្គហឈានា”ន្យាទិ។

១០. អតីតេ ហេតវោ បញ្ចាតិ សរូបតោ វុត្តានំ ទិដ្ឋំ អវិជ្ជាសង្ខារានំ,
សង្កហវសេន គហិតានំ តិណ្ឌំ តណ្ហាចាទានកវានព្វា វសេន បច្ចុប្បន្នដលស្ស
បច្ចុយា អតីតកវេ និព្វត្តា ហេតវោ បញ្ចា, វេនានិ ដលបញ្ចកន្តិ

អតីតហេតុបច្ចុប្បន្ន ឥត បច្ចុប្បន្ន ឆ្លងកាត់ វិញ្ញាណធិដលបញ្ចក់។ ឥតឆ្លង
ហេតុវេ បញ្ចក់ សូមតោ វុត្តានំ តណ្ហាធិនំ តិណ្ហំ, សង្កហតោលទ្ធានំ
អវិជ្ជាសង្ខារនំ ទិដ្ឋញ្ច វសេន អាយតី ដលស្ស បច្ចុប្បន្នហេតុបច្ចុប្បន្ន
អាយតី ដលបញ្ចកកន្តិ ជាតិជរាមរណគ្គហឈាន វុត្តំ បច្ចុប្បន្នហេតុបច្ចុប្បន្ន
អនាគតេ ឆ្លងកាត់ វិញ្ញាណធិដលបញ្ចកកន្តិ ឯវិសតិ អតីតាធិសុ តត្ថ តត្ថ
អាកិរិយន្តិតិ អាការា។

អតីតហេតុនំ, ឥតឆ្លង ដលបញ្ចកស្ស ច អន្តរា ឯកោ សន្និ, ឥតឆ្លង
ដលបញ្ចកស្ស, ឥតឆ្លង ហេតុនញ្ច អន្តរា ឯកោ, ឥតឆ្លង ហេតុនំ, អាយតី
ដលស្ស ច អន្តរា ឯកោតិ ឯវិសតិ។ វុត្តញ្ចេតំ - “សង្ខារវិញ្ញាណានមន្តរា
ឯកោ, វេទនាតណ្ហានមន្តរា ឯកោ, ភវជាតីនមន្តរា ឯកោ សន្និ”តិ។ ឯត្ថ ហិ
ហេតុតោដលស្ស អវិច្ឆេទប្បវត្តិការតោ ហេតុដលសម្ពុទ្ធក្ខតោ បឋមោ សន្និ,
តថា តតិយោ, ទុតិយោ បន ដលតោ ហេតុនោ អវិច្ឆេទប្បវត្តិការតោ
ដលហេតុសម្ពុទ្ធក្ខតោ។ ដលក្ខតោបិ ហិ ធម្មោ អញ្ញាស្ស ហេតុសភាវស្ស
ធម្មស្ស បច្ចុប្បន្នេតិ។ សង្ខីប័យន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាធម្មោ, វិញ្ញាណធម្មោ ចាតិ
សង្ខេបោ, អតីតហេតុ, ឯត្ថហិវិចារកោ, ឯត្ថហិ ហេតុ អាយតីវិចារកោតិ
ចត្តារោ សង្ខេបាតិ ចតុសង្ខេបា។

១១. កម្មកវសង្ខារតោ កវេកធនេសោតិ ឯត្ថ អាយតី បដិសន្ធិយា
បច្ចុប្បន្នេតនា កវោ នាម, បុរិមកម្មកវស្មី ឥត បដិសន្ធិយា បច្ចុប្បន្នេតនា
សង្ខារាតិ វេទិតញ្ច។ អវសេសា ចាតិ វិញ្ញាណធិបញ្ចកជាតិជរាមរណវសេន
សត្តវិជា បច្ចុប្បន្នដលវសេន វុត្តធម្មា។ ឧបបត្តិកវសង្ខារតោ កវេកធនេសោតិ
បន អនាគតបរិយាបន្នា វេទិតញ្ច។ កវ-សន្នេន កម្មកវស្សបិ វុត្តមានត្តា
កវេកធនេស-សន្នេន វុត្តោ។

១២. បុព្វន្តស្ស អវិជ្ជា មូលំ។ អបរន្តស្ស តណ្ហា មូលន្តិ អាហា
អវិជ្ជាតណ្ហាវសេន ទ្វេ មូលានី"តិ។

១៣. តេសមេវ អវិជ្ជាតណ្ហាសម្ពាតានំ វដ្តមូលានំ និរោធន
អនុប្បាទធម្មតាបត្តិយា សច្ចប្បដិវេធតោ សិទ្ធាយ អប្បវត្តិយា វដ្តំ និវុដ្ឋតិ។
អភិណ្ឌាសោ អភិក្ខណំ ជរាមរណាសម្ពាតាយ មុច្ឆាយ បីឡិតានំ សត្វានំ
សោកាទិសមប្បីតានំ កាមាសវាទិអាសវានំ សមុប្បាទតោ បុន អវិជ្ជា ច
បវត្តតិ។ “អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៣) ហិ វុត្តំ។ ឯតេន
អវិជ្ជាយបិ បច្ចយោ ទស្សិតោ ហោតិ, ឥតរថា បដិច្ចសមុប្បាទចក្កំ អពាទ្ធិ
សិយាតិ។ ឥន្ទ្រំ វុត្តនយេន អាពាទ្ធិ អវិជ្ជន្តំ អនាទិកំ អាទិរហិតំ
តិភូមកបរិយាបន្នត្តា តេភូមកំ កិលេសកម្មវិចាកវសេន តិវដ្តភូតំ
បដិច្ចសមុប្បាទោតិ បដ្ឋបេសិ បញ្ញបេសិ មហាមុនិ សម្មាសម្ពុទ្ធា។

បដិច្ចសមុប្បាទនយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បដ្ឋាននយវណ្ណានា

១៤. ឯវំ បដិច្ចសមុប្បាទនយំ វិភាគតោ ទស្សត្វា ឥនានិ បដ្ឋាននយំ
ទស្សតុំ “ហេតុបច្ចយោ”ត្យាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ហិរោតិ បតិជ្ជាតិ ឯតេនាតិ ហេតុ។
អនេកត្តត្តា ធាតុសទ្ធានំ ហិ-សទ្ធា ឥធម បតិជ្ជត្តាតិ ទដ្ឋព្វោ។ ហិរោតិ វា
ឯតេន កម្មនិទានភូតេន ឧទ្ធិ ឌីជំ អភិហារន្តេន មូលេនវិយ ចាទចោ តប្បច្ចយំ
ជលំ គច្ឆតិ បវត្តតិ វុទ្ធិវិវុទ្ធិ អាបដ្ឋតីតិ ហេតុ។ ហេតុ ច សោ បច្ចយោ ចាតិ
ហេតុបច្ចយោ។ ហេតុ ហុត្វា បច្ចយោ, ហេតុភាវេន បច្ចយោតិ វុត្តំ ហោតិ។
មូលជ្ជេន ហេតុ, ឧបការជ្ជេន បច្ចយោតិ សន្និបតោ មូលជ្ជេន ឧបការកោ
ធម្មោ ហេតុបច្ចយោ។ សោ បន បវត្តេ ចិត្តសមុជ្ជានានំ, បដិសន្ធិយំ

កម្មសមុជ្ជាធានាព្យាបាល ឧភយត្ថ សម្បយុត្តានំ នាមធម្មានព្យាបាទស្ស មូលានិ
វិយ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនសម្ពាទមូលដ្ឋេន ឧបការកាធម្មាតិ ទដ្ឋព្វំ។

អាលម្ពិយតិ ទុព្ពលេនវិយ ទណ្ឌាទិកំ ចិត្តចេតសិកេហិ កយ្ហតីតិ
អារម្មណំ។ ចិត្តចេតសិកាហិ យំ យំ ធម្មំ អារព្វ បវត្តន្តិ, តេ តេ ធម្មា តេសំ
តេសំ ធម្មានំ អារម្មណបច្ចយោ នាម។ ន ហិ សោ ធម្មា អត្ថិ, យោ
ចិត្តចេតសិកានំ អារម្មណបច្ចយការំ ន គច្ឆេយ្យ។ អត្តាជនប្បវត្តិនំ បតិភូតោ
បច្ចយោ អធិបតិបច្ចយោ។

នវិជ្ជតិ បច្ចយុប្បន្នេន សហ អន្តរំ ឯតស្ស បច្ចយស្សាតិ អនន្តរបច្ចយោ។
សណ្ឋានភាវេន សុដ្ឋ អនន្តរបច្ចយោ សមនន្តរបច្ចយោ។ អត្តនោ អត្តនោ
អនន្តរំ អន្តរបច្ចិប្បាទននសមត្តោ បុរិមបុរិមនិរុទ្ធា ធម្មា
“អនន្តរបច្ចយោ”, “សមនន្តរបច្ចយោ” តិ ច វុច្ចតិ។ ព្យញ្ជនមត្តតោវ ហិ នេសំ
វិសេសោ។ អត្តតោ បន ឧភយម្បិ សមនន្តរនិរុទ្ធស្សេវាជិវចនំ។ ន ហិ តេសំ
អត្តតោ ភេនោ ឧបលព្ពតិ។ យំ បន កេចិ វទន្តិ “អត្តានន្តរតាយ
អនន្តរបច្ចយោ, កាលានន្តរតាយ សមនន្តរបច្ចយោ” តិ, តំ “និរោធា វុដ្ឋហន្តស្ស
នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ជលសមាបត្តិយា សមនន្តរបច្ចយេន
បច្ចយោ” ត្យាធិហិ (បដ្ឋា. ១.១.៤១៧) វិវុដ្ឋតិ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ហិ
សត្តាហាទិកាលំ និរុទ្ធិ ជលសមាបត្តិយា សមនន្តរបច្ចយោ, តស្មា អភិនិវេសំ
អកត្វា ព្យញ្ជនមត្តតោវេត្ថ នាណករណំ បច្ឆេតព្ពំ, ន អត្តតោ។
បុព្វធម្មនិរោធស្ស ហិ បច្ឆាជាតធម្មប្បាទនស្ស ច អន្តរភាវេន
ឧប្បាទនសមត្តតាយ និរោធា អនន្តរបច្ចយតា, “ឥទមិតោ ឧទ្ធុ, ឥទំ ហេដ្ឋា, ឥទំ
សមន្តតោ” តិ អត្តនោ ឯកត្តំ ឧបនេត្វាវិយ សុដ្ឋ អនន្តរភាវេន ឧប្បាទេតុំ
សមត្តំ ហុត្វា និរោធា សមនន្តរបច្ចយតាតិ វេ ព្យញ្ជនមត្តតោវ ភេនោ។

និរោធបច្ចយស្សបិ ហិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនស្ស អសញ្ញប្បត្តិយា
បុរិមស្ស ច ចុតិចិត្តស្ស កាលន្តរេបិ ឧប្បជ្ឈន្តានំ ជលបដិសន្ធិនំ អន្តរា
សមានជាតិយេន អរូបធម្មេន ព្យវធានាភាវតោ ភិន្នជាតិកានញ្ច រូបធម្មានំ
ព្យវធានករណោ អសមត្ថតាយ និរន្តរុប្បាទនេ ឯកត្តំ ឧបនេត្វារិយ ឧប្បាទនេ
ច សមត្ថតា អត្ថិតិ តេសម្មិ អនន្តរសមនន្តរបច្ចយតាលព្ពតិ, តស្មា ធម្មតោ
អវិសេសេបិ តថា តថា ពុជ្ឈនកានំ វេនេយ្យានំ វសេន
ឧបសគ្គត្ថវិសេសមត្ថតោវ ភេនោ បច្ឆេតព្ពេតិ។

អត្ថនោ អនុប្បត្តិយា សហុប្បន្នានម្មិ អនុប្បត្តិតោ បកាសស្ស បដិចោ
រិយ សហុប្បន្នានំ សហុប្បាទភាវេន បច្ចយោ សហជាតបច្ចយោ, អរូបិនោ
ចតុក្កន្ធា, ចត្តារោ មហាក្ខតា, បដិសន្ធិកូលោ វត្ថុវិចាកា ច ធម្មា។

អញ្ញមញ្ញំ ឧបត្ថម្ភយមានំ តិទណ្ឌំ រិយ អត្ថនោ ឧបការកធម្មានំ
ឧបត្ថម្ភកភាវេន បច្ចយោ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ។ អញ្ញមញ្ញតាវសេនេវ ច
ឧបការកតា អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា, ន សហជាតមត្តេនាតិ អយមេតេសំ ទ្ធិន្នំ
វិសេសោ។ តថា ហិ សហជាតបច្ចយភាវីយេវ កោចិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ន
ហោតិ ចិត្តជ្ជរូចានំ សហជាតបច្ចយភាវីនោ នាមស្ស ឧបាទារូចានំ
សហជាតបច្ចយភាវីនំ មហាក្ខតានញ្ច អញ្ញមញ្ញបច្ចយភាវស្ស អនុទ្ធឯត្តា។
យទិ ហិ សហជាតភាវេនេវ អត្ថនោ ឧបការកានំ ឧបការកតា
អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា សិយា, តទា សហជាតអញ្ញមញ្ញបច្ចយេហិ សមាទេហិ
ភវិតព្ពន្ធិ។

ចិត្តកម្មស្ស បដោរិយ សហជាតនាមរូចានំ និស្សយក្ខតា ចតុក្កន្ធា,
តរុបព្ពតាជីនំ បជីវិរិយ អាធារណតោយេវ សហជាតរូបសត្តវិញ្ញាណាត្ថនំ
យថាក្កមំ និស្សយា ក្ខត្រូបំ, វត្ថុ ចាតិ ឥមេ និស្សយបច្ចយោ នាម និស្សីយតិ

និស្សិតកេហ៍តិ កត្វា, ពលវកាវេន និស្សយោ បច្ឆយោ ឧបនិស្សយបច្ឆយោ
ឧប-សន្និស្ស អតិសយដោតកត្វា, តស្ស បន ភេទំ វក្ខតិ។

ឆ វត្ថុនិ, ឆ អារម្មណានិ ចាតិ ឥមេ បច្ឆយុប្បន្នតោ បឋមំ ឧប្បជ្ជិត្វា
បវត្តមានភាវេន ឧបការកោ បុរេជាតបច្ឆយោ។ បច្ឆាជាតបច្ឆយេ អសតិ
សន្ធានជ្ជិតិហេតុការំ អាគច្ឆន្តស្ស កាយស្ស ឧបត្ថម្ភនភាវេន ឧបការកា
បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បច្ឆាជាតបច្ឆយោ។ សោ គិដ្ឋ្យោតកសរីរានំ
អាហារាសា ចេតនាវិយ ទដ្ឋញ្ចោ។

បុរិមបុរិមបរិចិត្តគន្លោវិយ ឧត្តរឧត្តរគន្តស្ស កុសលាធិភាវេន
អត្តសនិសស្ស បគុណពលវការិវិសិដ្ឋអត្តសមានជាតិយតាតាហរំ
អាសេវនំ, តេន បច្ឆយោ សជាតិយធម្មានំ សជាតិយធម្មាវ អាសេវនបច្ឆយោ។
ភិន្នជាតិកា ហិ ភិន្នជាតិកេហិ អាសេវនបគុណេន បគុណពលវការិវិសិដ្ឋំ
កុសលាធិការសម្ពាតំ អត្តនោ គតី គាហាបេតុំ ន សក្កោន្តិ, ន ច សយំ តតោ
គណ្ណាន្តិ, តេ បន អនន្តរាតីតានិ លោកិយកុសលាកុសលានិ ចេវ
អនាវជ្ជនកិរិយជវនានិ ចាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ចិត្តប្បយោគសម្ពាតកិរិយាភាវេន
សហជាតានំ នាណក្ខណិកានំ វិចាកានំ, កដត្តារូចានព្វា ឧបការិកា ចេតនា
កម្មបច្ឆយោ។

អត្តនោ និរុស្សហសន្តភាវេន សហជាតនាមរូចានំ និរុស្សហសន្តភាវាយ
ឧបការការិចាកចិត្តចេតសិការិចាកបច្ឆយោ។ តេ ហិ បយោគេន
អសាធនតព្ពតាយ កម្មស្ស កដត្តា និប្បជ្ជមានមត្តតោ និរុស្សហសន្តភាវា
ហោន្តិ, ន កិលេសរូបសមសន្តភាវា។ តថា សន្តការតោយេវ ហិ ភវន្តោធម្មោ
ទុត្តិញ្ញោយ្យា។ អភិនិចាតសម្បជ្ជិច្ឆនសន្តិរណមត្តា បន វិចាកា ទុត្តិញ្ញោយ្យា។
ជវនប្បវត្តិយាវ នេសំ រូចាធិគ្គហិតតាវិញ្ញាយតិ។

រូបារូបាណំ ឧបត្ថម្ភកត្តេន ឧបការកា ចត្តារោ អាហារា អាហារបច្ចយោ។
សតិបិ ហិ ជនកកាវេ ឧបត្ថម្ភកត្តមេវ អាហារស្ស បធានកិច្ចំ។ ជនយន្តោបិ
អាហារោ អវិច្ឆេទវសេន ឧបត្ថម្ភេន្តោវ ជនេតីតិ ឧបត្ថម្ភកកាវេវ
អាហារកាវោ។ តេសុ តេសុ កិច្ចេសុ បច្ចយុប្បន្នធម្មហិ អត្តានំ
អនុវត្តាបនសម្ពាតាធិបតិយដ្ឋេន បច្ចយោ វិនិច្ឆ័យបច្ចយោ។

អារម្មណ៍បដិជ្ឈានល ក្ខណ៍បដិជ្ឈានវសេន ឧបកន្ធា អារម្មណ៍បដិជ្ឈានកា
វិតក្កាធម្មោ ឈានបច្ចយោ។ សុគតិតោ បុញ្ញតោ, ទុក្ខហិតោ ចាបតោ វា
និយ្យានដ្ឋេន ឧបការកា សម្មាទិដ្ឋាធម្មោ មគ្គបច្ចយោ។

បរមត្ថតោ ភិណ្ឌបិ ឯកីការវគតាវិយ
ឯកុប្បាទាទិការវសម្ពាតសម្មយោគលក្ខណេន ឧបការកា នាមធម្មាវ
សម្មយុត្តបច្ចយោ។ អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធតាយ យុត្តាបិ សមាណវិប្បយុត្តកាវេន
វិសំសជ្ជតាយ នានត្ថបគមនេន ឧបការកាវត្ថុចិត្តចេតសិកា
វិប្បយុត្តបច្ចយោ។

បច្ចុប្បន្នសភាវសម្ពាតេន អត្ថិកាវេន តាទិសស្សេវ ធម្មស្ស
ឧបត្ថម្ភកត្តេន ឧបការកា “សហជាតំ បុរេជាត”ន្យាទិនាវ ក្ខមានធម្មា
អត្ថិបច្ចយោ។ សតិបិ ហិ ជនកកេ ឋិតិយំយេវ សាតិសយោ អត្ថិបច្ចយានំ
ព្យាចារោតិ ឧបត្ថម្ភកតាវ តេសំ គហិតា។ ឯកស្មី ជស្សាទិសមុទាយេ
បវត្តមានេ ទុតិយស្ស អភាវតោ អត្តនោ ឋិតិយា ឌីកាសំ អលភន្តានំ
អនន្តរមុប្បជ្ឈមានកចិត្តចេតសិកានំ ឌីកាសទានវសេន ឧបការកា
អនន្តរនិរុទ្ធា ចិត្តចេតសិកា នត្ថិបច្ចយោ។

អត្ថនោ សភាវីគមនេន អប្បវត្តមាធានំវិគតកាវេន ឧបការកាយេវ
ធម្មាវិគតបច្ចយោ។ និរោធានុបគមនវសេន ឧបការកា អត្ថិបច្ចយាវ
អវិគតបច្ចយោ។ សសភាវតាមត្តេន ឧបការកតា អត្ថិបច្ចយតា,
និរោធានុបគមនវសេន ឧបការកតា អវិគតបច្ចយតាតិ បច្ចយតាវិសេសោ
នេសំ ធម្មាវិសេសេបិ ទដ្ឋញ្ញោ។ ធម្មានញ្ញិ សមត្ថតាវិសេសំ សញ្ញាការេន ញ្ញាត្វា
ភគវតា ចតុវិសតិបច្ចយា ទេសិតាតិ ភគវតិ សទ្ធាយ “ឯវំវិសេសា ឯតេ
ធម្មា”តិ សុតមយញ្ញាណំ ឧប្បាទេត្វា ចិន្តាកាវនាមយញ្ញាលោហិ
តទភិសមយាយ យោគោ ករណីយោ។ អវិសេសេបិ ហិ ធម្មសាមគ្គិយស្ស
តថា តថាវិនេតព្ពបុគ្គលានំ វសេន ហេដ្ឋាវុត្តោបិ បច្ចយោ បុន បការន្តេន
វុច្ឆតិ អហេតុកទុកំ វត្វាបិ ហេតុវិប្បយុត្តទុកំវិយាតិ ទដ្ឋញ្ញំ។

១៥. នាមំ ចតុក្កន្ធសម្ពាតំ នាមំ តាធិសស្សេវ នាមស្ស ធនា ធមហាការេហិ
បច្ចយោ ហោតិ, តទេវ នាមរូបំនំ សមុទិតានំ បញ្ចាធា បច្ចយោ ហោតិ, រូបស្ស
បុន ភូតុចាធាយភេទស្ស ឯកធា បច្ចយោ ហោតិ, រូបញ្ច នាមស្ស ឯកធា
បច្ចយោ, បញ្ញត្តិនាមរូចានិ នាមស្ស ទិដ្ឋា ទិប្បការា បច្ចយោ ហោតិ, ទ្វយំ បន
នាមរូបទ្វយំ សមុទិតំ ទ្វយស្ស តាធិសស្សេវ នាមរូបទ្វយស្ស នវធា បច្ចយោ
ចេតិ ឯវំ បច្ចយោ ធម្មិដ្ឋា បិតា។

១៦. វិចាកព្យាកតំ កម្មវសេនវិចាកការាប្បត្តំ កម្មវេកក្ខិត្តបតិទំវិយ
ហុត្វា បវត្តមាធានំអត្ថនោ សភាវំ គាហេត្វា បរិភាវេត្វា នេវ អញ្ញំ បវត្តេតិ, ន ច
បុរិមវិចាកានុភាវំ គហេត្វា ឧប្បជ្ឈតិ។ “ន មគ្គបច្ចយា អាសេវនេ ឯក”ន្តិ(បដ្ឋា.
១.១.២២១) វចនតោ ច អហេតុកកិរិយេសុ ហសិតុប្បាទស្សេវ
អាសេវនតាឧទ្ធរណេន អាវជ្ជនទ្វយំ អាសេវនបច្ចយោ ន ហោតិ, តស្មា
ជវនានេវ អាសេវនបច្ចយការំ គច្ឆន្តិតិ អាហា “បុរិមានិ ជវនានី”ត្យាទិ។

អរិសេសវេនេបេត្ត លោកិយកុសលាកុសលាព្យាកតជវនានេវ ទដ្ឋព្វានិ
លោកុត្តរជវនានំ អាសេវនការស្ស អនុទូជត្តា។

ឯវញ្ច កត្វា វុត្តំ បដ្ឋានដ្ឋកថាយំ (បដ្ឋា. អដ្ឋ. ១.១២) “លោកុត្តរោ បន
អាសេវនបច្ចយោ នាម នត្ថិ” តិ។ តត្ថ ហិ កុសលំ ភិន្នជាតិកស្ស បុរេចរត្តា ន
តេន អាសេវនគុណំ គណ្ណាបេតិ, ផលចិត្តានិ ច ជវនវសេន ឧប្បជ្ជមានានិបិ
វិចាកាព្យាកតេ វុត្តនយេន អាសេវនំ ន គណ្ណានិ, ន ច អញ្ចំ តាហាបេន្តិ។ យម្យំ
“អាសេវនវិនិមុត្តំ ជវនំ នត្ថិ” តិ អាចរិយធម្មចាលត្ថេវេន វុត្តំ, តម្បិ
យេកុយ្យវសេន វុត្តន្តិវិញ្ញាយតិ។ ឥតថា អាចរិយស្ស
អសមបេក្ខិតាភិធាយ កត្តប្បសង្ក្ខា សិយា។ មគ្គោ បន គោត្រគុតោ
អាសេវនំ ន គណ្ណាតីតិ នត្ថិ ភូមិអាទិវសេន នាណាជាតិតាយ អនធិប្បតត្តា។
តថា ហិ វុត្តំ បដ្ឋានេ “គោត្រគុ មគ្គស្ស អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ, វោនានំ
មគ្គស្ស អាសេវនបច្ចយេន បច្ចយោ” តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៦)។
ឯកុប្បាទាទិចតុព្ពិធសម្បយោគលក្ខណាការតោ សហុប្បន្នានម្យំ រូបធម្មានំ
សម្បយុត្តបច្ចយតា នត្ថិតិ វុត្តំ “ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អញ្ញមញ្ញ” តិ។

១៧. ហេតុឈានន្តមគ្គន្តានិ សហជាតានំ នាម រូចានន្តិ តយោបេតេ
បដិសន្ធិយំ កម្មសមុជ្ជានានំ, បវត្តិយំ ចិត្តសមុជ្ជានានញ្ច រូចានំ, ឧភយត្ត
សហជាតានំ នាមានញ្ច ហេតាទិបច្ចយេន បច្ចយា ហោន្តិ។ “សហជាតរូបន្តិ ហិ
សព្ពត្ត បដិសន្ធិយំ កម្មសមុជ្ជានានំ, បវត្តិយំ ចិត្តសមុជ្ជានាន” តិ វក្ខតិ។
សហជាតា ចេតនាតិ អន្តមសោ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីហិបិ សហជាតចេតនា។
សហជាតានំ នាម រូចានន្តិ សព្ពាបិ ចេតនា នាមានំ, បដិសន្ធិសហគតា ចេតនា
កម្មសមុជ្ជានរូចានំ, បវត្តិយំ រូបសមុជ្ជាបកចិត្តសហគតា ចេតនា
ចិត្តសមុជ្ជានរូចានញ្ច។ នាណក្ខណិកា ចេតនាតិ វិចាកក្ខណតោ

នាងក្លែង អតីតភរិយា ជិស្ត កុសលាកុសលចេតនា។ នាមរូបនាង
ឧត្តមត្ថាបិ នាមរូបនាង។ វិចារកក្កដា បដិសន្ធិវិញ្ញាណាទិកាវិចារ
អរូបកក្កដា។ កម្មសមុជ្ជានម្បិ ហិរុបំ វិចារកក្កដា លកតិ អរូបធម្មភាវេន,
សារម្មណភាវេន ច កម្មសនិសេសុ អរូបធម្មស្វេរ វិចារក-សន្តស្ស និរុទ្ធីត្ថា។

១៨. បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្សាតិ បច្ចយធម្មតោ បុរេ ឧប្បន្នស្ស
ឥមស្ស រូបកាយស្ស។ កថំ បន បច្ចយុប្បន្នស្ស បុរេ និព្វត្តិយំ បច្ចាជាតស្ស
បច្ចយតាតិ? ននុ វុត្តំ “បច្ចាជាតបច្ចយេ អសតិ សន្តានដ្ឋិតិហេតុកភាវំ
អាគច្ចន្តស្ស” តិ, តស្មា សន្តានប្បវត្តស្ស ហេតុភាវុបត្ថម្ភនេ ឥមស្ស
ព្យាបារោតិ ន កោចិ វិរោធា។

១៩. បដិសន្ធិយំ ចក្ខាទិវត្ថុនំ អសម្ភវតោ, សតិ ច សម្ភវេ តំតំវិញ្ញាណានំ
បច្ចយភាវានុបគមនតោ, ហនយវត្ថុនោ ច បដិសន្ធិវិញ្ញាណោន សហុប្បន្នស្ស
បុរេជាតកតាភាវតោ វុត្តំ “ធរត្ថនិ បវត្តិយ” តិ។ “បញ្ចារម្មណានិ
បញ្ចវិញ្ញាណវីដិយា” តិ ច ឥទំ អារម្មណបុរេជាតនិទ្ទេសេ អាគតំ សន្ធាយ វុត្តំ។
បញ្ចារវារេ បន “សេក្ខា វា បុព្វជ្ជនា វា ចក្ខុំ អនិច្ចតោ ធុក្ខតោ អនត្តតោ
វិបស្សន្តិ” ត្យាទិណ (បដ្ឋ. ១.១.៤២៤) អវិសេសេន បច្ចប្បន្នចក្ខាទិនម្បិ
គហិតត្ថា ធម្មារម្មណម្បិ អារម្មណបុរេជាតំ មនោវិញ្ញាណវីដិយា លព្ពតិ។
អត្តតោ ហេតំ សិទ្ធិ, យំ បច្ចប្បន្នធម្មារម្មណំ គហិត្វា មនោទ្វារិកវីដិ បវត្តតិ,
តំ តស្ស អារម្មណបុរេជាតំ ហោតិ តិ។

២២. បកតិយា វេ បច្ចយន្តរហិតេន អត្តនោ សភាវេនេវ ឧបនិស្សយោ
បកត្ថបនិស្សយោ។ អារម្មណានន្តរេហិ អសំមិស្សោ បុថគេវ កោចិ
ឧបនិស្សយោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា បកតោ ឧបនិស្សយោ បកត្ថបនិស្សយោ។
បកតោតិ ចត្ត ប-កាវេ ឧបសក្កោ, សោ អត្តនោ ជលស្ស

ឧប្បាទនសមត្ថភាវេន សន្តានេ និច្ឆាទិតការំ, អាសេវិតការញា ជីបេតិ, តស្មា
អត្តនោ សន្តានេ និច្ឆន្ទោ រាគាទិ, សទ្ធាទិ, ឧបសេវិតោ វា ឧតុភោជនាទិ
បកតូបនិស្សយោ។ តថា ចេវ និទ្ទិសតិ។

២៣. គរុកតន្ត្រី គរុំ កត្វា បច្ឆវេក្ខតំ។ តថា ហិ “ធានំ ទត្វា សីលំ
សមាទិយិត្វា ឧចោសថកម្មំ កត្វា តំ គរុំ កត្វា បច្ឆវេក្ខតិ” ត្យាទិនា (បដ្ឋា.
១.១.៤១៣)

ធានសីលឧចោសថកម្មបុព្វេកតសុចិណ្ឌាយានគោត្រភូរោធានមគ្គាទីនិ គរុំ
កត្វា បច្ឆវេក្ខណាវសេន អស្ស និទ្ទេសោ បវត្តោ។

២៤. “បុរិមា បុរិមា កុសលា ខន្ធា បដ្ឋិមាទំ បដ្ឋិមាទំ កុសលាទំ ខន្ធាទំ
ឧបនិស្សយបច្ឆយេន បច្ឆយោ” ត្យាទិនា (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣) នយេន
អនន្តរបច្ឆយេន សទ្ធិ នាទត្ថំ អកត្វា អនន្តរូបនិស្សយស្ស អាគតត្តា វុត្ថំ
“អនន្តរិនិរុទ្ធា” ត្យាទិ។ ឯវំ សន្តេបិ អត្តនោ អនន្តរំ អន្តរូបនិត្តប្បាទវសេន
អនន្តរបច្ឆយោ, ពលវការណាវសេន អនន្តរូបនិស្សយបច្ឆយោតិ អយមេតេសំ
វិសេសោ។

២៥. យថាវហំ អជ្ឈត្តញ្ច ពហិទ្ធា ច រាគាទយោ... បេ.... សេនាសនញ្ចាតិ
យោជនា។ រាគាទយោ ហិ អជ្ឈត្ថំ និច្ឆាទិតា, បុគ្គលាទយោ ពហិទ្ធា សេវិតា។
តថា ហិ វុត្ថំ អាចរិយេន -

“រាគសទ្ធាទយោ ធម្មា, អជ្ឈត្តមនុវាសិតា;
សត្តសម្ពាវធម្មា ច, ពហិទ្ធាបនិសេវិតា” តិ។ (នាម. បរិ. ៨២៧);

អដ វា អដ្ឋត្ថញ្ច ពហិទ្ធា ច កុសលាទិធម្មានន្តិ យថាបិតវសេនេវ យោជនា
អត្ថនោ ហិ រាគាទយោ ច អត្ថនោ កុសលាទិធម្មានំ កល្យាណមិត្តស្ស
សទ្ធាទិកេ និស្សាយ កុសលំ ករោន្តានំ បរេសញ្ច និស្សយា ហោន្តិ។

តត្ថ កាមរាគាទយោ និស្សាយ កាមភវាទីសុ និព្ពត្តនត្ថំ,
រាគាទិវុបសមត្ថញ្ច ធានសីលឧចោសថជ្ឈនាភិញ្ញាវិបស្សនាមគ្គការវនា,
រាគាទិហេតុកា ច ឧបរូបរិរាគាទយោ ហោន្តិតិ យថាវហំ ទដ្ឋព្ភំ។ យំ យញ្ចិ
និស្សាយ យស្ស យស្ស សម្ពុរោ, តំ តំ តស្ស តស្ស បកតូបនិស្សយោ ហោតិ។
បច្ចយមហាបទេសោ ហោស, យទិទំ “ឧបនិស្សយបច្ចយោ”តិ វុត្ថំ។ តថា ចាហ
“ពហុធា ហោតិ បកតូបនិស្សយោ”តិ។ សទ្ធាទយោតិ សីលសុតចាកបញ្ញា។
អត្ថនោ សទ្ធាទិកញ្ចិ ឧបនិស្សាយ អត្ថនោ ធានសីលាទយោ, តថា
កល្យាណមិត្តានំ សទ្ធាទយោ ឧបនិស្សាយ បរេសញ្ច ធានសីលាទយោ
ហោន្តិតិ ចាកជមេតំ។ សុខំ ទុក្ខន្តិ កាយិកំ សុខំ ទុក្ខំ។ បុគ្គលោតិ
កល្យាណមិត្តាទិបុគ្គលោ។ ភោជនន្តិ សប្បយាទិភោជនំ, ឧតុបិ តាទិសោវ។

២៧. “អធិបតិ...បេ.... បច្ចយា ហោន្តិ”តិ សង្ខេបេន វុត្ថមត្ថំ វិត្តារេតុ “តត្ថ
គរុកតមារម្មណា”ន្យាទិ វុត្ថំ។ គរុកតមារម្មណាន្តិ បច្ចវេក្ខណាអស្សនាទិធា
គរុកតំ អារម្មណំ។ តញ្ចិ ឈានមគ្គដលវិបស្សនាទិញ្ញាទិភេទំ
បច្ចវេក្ខណាអស្សនាទិមគ្គដលាទិធម្មេ អត្តាជីនេ ករោតីតិ អារម្មណាធិបតិ
នាម។ គរុកាតព្ពតាមត្ថេន អារម្មណាធិបតិ។ គរុកតោបិ ពលវការណាជ្ជេន
អារម្មណូបនិស្សយោតិ អយមេតេសំ វិសេសោ។ សហជាតា...បេ....
នាមរូចានន្តិ ធន្តចិត្តវីរយវីរីមសានំ, វសេន ចតុត្ថិធាបិ សហជាតាធិបតិ
យថាវហំ សហជាតនាមរូចានំ បវត្តិយំយេវ សហជាតាធិបតិវសេន
បច្ចយោ។

២៨. រូបធម្មស្ស អរូបធម្មំ បតិ សហជាតបច្ចយតា បដិសន្ធិយំ វត្ថុវសេន
វុត្តាតិ អាហា “វត្ថុវិចារកា អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ -

៣០. យស្មា បន អញ្ញមញ្ញបត្តម្ពនវសេនេវ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា, ន
សហជាតមត្តតោតិ បវត្តិយំ រូបំ នាមាណំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ន ហោតិ, តស្មា
វុត្តំ “ចិត្តចេតសិកា ធម្មា អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ។ តថា ឧបាទាន្ធវចានិ ច ភូត្វចានំ
អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ន ហោន្តិ វុត្តំ “មហាភូតា អញ្ញមញ្ញ”ន្តិ។

៣១. ននុ ច “អរូបិនោ អាហារា សហជាតានំ នាមរូចាន”ន្តិ វុត្តំ, ឯវញ្ញ សតិ
អសញ្ញំ សហជាតាហារស្ស អសម្ពុរតោ “សញ្ញេ សត្តា អាហារា ជ្ជិតិកា”តិ
កថមិទំ និយត្តិតិ? វុច្ចតេ - មនោសញ្ញេតនាហារវសប្បវត្តស្ស កម្មស្ស,
តំសហគតានម្បី វា សេសាហារានំ កម្មបនិស្សយបច្ចយេហិ
បច្ចយត្ថបរិយាយំ គហេត្វា សព្វសត្តានំ អាហារា ជ្ជិតិកតា វុត្តា, ន
អាហារា បច្ចយភាវតោតិ។

៣២. “បញ្ច បសាទា”ត្យាទីសុ ននុ ឥត្តិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយា ន គហិតាតិ? សច្ចំ
ន គហិតា។ យធិបិ តេសំ លិង្គាទីហិ អនុវត្តនីយតា អត្ថិ, សា បន ន
បច្ចយភាវតោ។ យថា ហិ ជីវិតាហារា យេសំ បច្ចយោ ហោន្តិ, តេសំ
អនុចាលកា ឧបត្ថម្ភកា អត្ថិ, អវិគតបច្ចយភូតា ច ហោន្តិ, ន ឯវំ
ឥត្តិបុរិសភាវា លិង្គាទីនំ កេនចិ ឧបការេន ឧបការា ហោន្តិ។ កេវលំ បន
យថាសកេហាវ កម្មាទិបច្ចយេហិ បវត្តមាណំ លិង្គាទីនំ យថា
ឥត្តាទិគ្គហណស្ស បច្ចយភាវោ ហោតិ, តតោ អញ្ញេនាការេន តំ-
សហិតសត្តានេ អប្បវត្តិតោ លិង្គាទីហិ អនុវត្តនីយតា, ឥន្ទ្រិយតា ច នេសំ
វុច្ចតិ, តស្មា ន តេសំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវោ វុត្តោ។

៣៣. យេស៊ូ នាមាធំ ចក្ខុវិស័យ អត្តន្តរតោ និក្ខមន្តានំវិយ បរុត្តានំ,
យេសញ្ច រូបានំ នាមសន្និស្សយេនេវ ឧប្បជ្ឈមាណំ សម្មយោគាសង្កា ហោតិ,
តេសមេវ វិប្បយុត្តបច្ចយតា។ រូបានំ បន រូបេហិ សាសង្កា នត្ថិ។
វត្ថុសន្និស្សយេនេវ ជាយន្តានំវិសយការមត្តំ អារម្មណន្តិ តេនាបិ តេសំ
សម្មយោគាសង្កា នត្ថិតិ យេសំ សម្មយោគាសង្កា អត្ថិ, តេសមេវ
វិប្បយុត្តបច្ចយតាបិ វុត្តាតិ អាហា “ឌីក្កន្តិក្ខណោ វត្ថុ” ត្យាទិ។

៣៤. សត្វជា សញ្ញាការេន យថាវហំ នាមវសេន វុត្តំ តិវិធំ សហជាតំ, ធុរិធំ
បុរេជាតំ, ឯកវិធំ បន្ទាជាតញ្ច បច្ចយជាតំ, អាហារេសុ កតធឿ ការោ
អាហារោ, រូបជីវិតិទ្រ្ទិយន្តិ អយំ បញ្ចវិជោបិ អត្ថិបច្ចយោ, អវិគតបច្ចយោ ច
ហោតិ។ បច្ចប្បន្នសភាវេន អត្ថិភាវេន តាទិសស្សេវ ធម្មស្ស ឧបត្ថម្ភកត្តា
អត្ថិភាវាភាវេន អនុបការកានមេវ អត្ថិភាវេន ឧបការកតា
អត្ថិបច្ចយភាវេតិ នត្ថិ និព្វានស្ស សត្វនា ភាវិនោ អត្ថិបច្ចយតា,
អវិគតបច្ចយតា ច។ ឧប្បនាទិយុត្តានំ វា នត្ថិភាវោបការកតាវិរុទ្ធោ,
វិគតភាវោបការកតាវិរុទ្ធោ ច ឧបការកតាវោ អត្ថិបច្ចយតាទិកាតិ ន
តស្ស តប្បច្ចយត្ថប្បសង្កោ។ រូបជីវិតិទ្រ្ទិយញ្ចេត្ត ឌីជាវិយ បិទិក្ខណោ
ឧបការកត្តា សហជាតបច្ចយេសុ ន គយ្ហតីតិ វិសុំ វុត្តំ។

៣៥. ឥនានិ សព្វេបិ បច្ចយា សង្ខេបតោបិ ចតុដាយវាតិ ទស្សេតុ
“អារម្មណ្ឌ...បេ.... គច្ឆន្តិ” តិ វុត្តំ។ ន ហិ សោ កោចិ បច្ចយោ អត្ថិ, យោ
ចិត្តចេតសិកានំ អារម្មណភាវំ ន គច្ឆេយ្យ, សកសកបច្ចយុប្បន្នស្ស ច
ឧបនិស្សយភាវំ ន គច្ឆតិ, កម្មហេតុកត្តា ច លោកប្បវត្តិយា
ផលហេតុបចារវសេន សព្វេបិ កម្មសភាវំ នាតិវត្តន្តិ, តេ ច បរមត្ថតោ
លោកសម្មតិវសេន ច វិជ្ជមាណយេវាតិ សព្វេបិ ចតុសុ សមោធានំ គច្ឆន្តិ។

៣៦. ឥនាទិ យំ វុត្តំ តត្ថ តត្ថ “សហជាតរូប”ន្តិ, តំ សព្វំ ន អវិសេសតោ
ធម្មត្ថន្តិ ធស្សេតុំ “សហជាតរូប”ន្ត្រាទិ វុត្តំ។ បដិសន្ធិយញ្ញិ
ចិត្តសមុដ្ឋានរូបាភាវតោ បវត្តិយំ កម្មសមុដ្ឋានានញ្ច ចិត្តចេតសិកេហិ
សហុប្បត្តិនិយមាភាវតោ សហជាតរូបន្តិ សព្វត្ថាបិ បវត្តេ ចិត្តសមុដ្ឋានានំ
រូបានំ, បដិសន្ធិយំ កដត្តារូបសម្ព័ន្ធតកម្មជរូបានញ្ច វសេន ធុរិធំ ហោតិ។
កម្មស្ស កតត្ថា និព្វត្តមានានិ រូបានិ កដត្តារូបានិ។

៣៧. ឥតិ វេ វុត្តនយេន សម្ពុវា យថាសម្ពុវំ តេកាលិកា
អនន្តរសមនន្តរអាសេវននត្ថិវិគតវសេន បញ្ចន្នំ អតីតកាលិកានំ,
កម្មបច្ចយស្ស អតីតវត្តមានវសេន ទិកាលិកស្ស,
អារម្មណាអធិបតិធិបនិស្សយបច្ចយានំ តិកាលិកានំ, ឥតវេសំ បន្ទរសន្នំ
បច្ចុប្បន្នកាលិកានញ្ច វសេន កាលត្ថយវន្តោ, និព្វានបញ្ញត្តិវសេន
កាលវិមុត្តា ច, ចក្ខាទិវាគាទិសទ្ធាទិវសេន អដ្ឋត្ថិកា ច,
បុគ្គលឧតុភោជនាទិវសេន តតោ ពហិទ្ធា ច, បច្ចុប្បន្នភាវេន សម្ពុតា ច,
កថា តប្បជីបក្ខភាវេន អសម្ពុតា ច ធម្មា បញ្ញត្តិធាមរូបានំ វសេន សង្ខេបតោ
តិវិជា បិកា សព្វថា បដ្ឋានេ អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានេ បករណោ
ចតុវិសតិសម្ពុតា បច្ចយា នាមាតិ យោជនា។

៣៨. តត្ថាតិ តេសុ បញ្ញត្តិធាមរូបេសុ។

បដ្ឋាននយវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បញ្ញត្តិភេទវណ្ណានា

៣៩. វេនិយវាចកភេទា ធុរិជា បញ្ញត្តិ វុត្តំ “បញ្ញាបិយត្តា”ត្យាទិ។
បញ្ញាបិយត្តាតិ តេន តេន បកាវេន ព្យាបេតព្ពត្តា, ឥមិនា រូបាទិធម្មានំ

សមូហសន្តានាធិអវត្តាវិសេសាធិភេទា សម្មតិសច្ចក្ខតា
ឧបាទាយបញ្ញត្តិសង្ខតា អត្ថបញ្ញត្តិ វុត្តា។ សា ហិ នាមបញ្ញត្តិយា បញ្ញាប័យតិ។
បញ្ញាបនតោតិ បកាវេហិ អត្ថបញ្ញត្តិយា ញាបនតោ។ ឥមិនា ហិ
បញ្ញាបេតីតិ “បញ្ញត្តិ” តិ លទ្ធនាមាណំ អត្តានំ អភិធានសង្ខតា នាមបញ្ញត្តិ
វុត្តា។

៤០. ភូតបរិណាមាការមុចាទាយាតិ បដវាទិកានំ មហាភូតានំ
បពន្ធវិសេន បវត្តមាណំ បត្តជសង្កហតាធិអាការេន បរិណាមាការំ
បរិណាតភាវសង្ខតំ អាការំ ឧបាទាយ និស្សយំ កត្វា។ តថា តថាតិ
ភូមាធិវិសេន។ ភូមិបព្ពតាធិកាតិ ភូមិបព្ពតវុត្តាធិកា សន្តានបញ្ញត្តិ។
សម្ភារសន្និវេសាការន្តិ ទារុមត្តិកាតន្តាធិនំ សម្ភារានំ ឧបករណានំ
សន្និវេសាការំ រចនាធិវិសិដ្ឋតំ តំសណ្ឋានាធិអាការំ។ រថសកដាធិកាតិ
រថសកដកាមយដបជាធិកា សមូហបញ្ញត្តិ។ ចន្ទាវដ្ឋនាធិកន្តិ
ចន្ទិមស្វរិយនក្ខត្តានំ សិនេរុំ បទក្ខិណាវិសេន ឧទយាធិអាវដ្ឋនាការំ។
ទិសាកាលាធិកាតិ បុរត្តិមទិសាធិកា ទិសាបញ្ញត្តិ, បុព្វល្អាធិកា
កាលបញ្ញត្តិ, មាសោតុវេសាឧមាសាធិកា តំតំនាមវិសិដ្ឋា មាសាធិបញ្ញត្តិ ច។
អសម្ពុជាការន្តិ តំតំរូបកលាបេហិ អសម្ពុជំ សុសិរាធិអាការំ។
កូបគុហាធិកា តិ កូបគុហាធិធាធិកា អាកាសបញ្ញត្តិ។ តំតំភូតនិមិត្តន្តិ
បដវិកសិណាធិតំតំភូតនិមិត្តំ។ ភាវនាវិសេសន្តិ បរិកម្មាធិភេទំ ភាវនាយ
បពន្ធវិសេសំ។ កសិណានិមិត្តាធិកាតិ កសិណាសុភនិមិត្តាធិភេទា យោគីនំ
ឧបជ្ជិតា ឧត្តហបដិភាគាធិភេទា និមិត្តបញ្ញត្តិ។ ឯវមាធិប្បភេទាតិ
កសិណុក្ខាជិមាកាសនិរោធកសិណាធិភេទា ច។ អត្ថច្ឆាយាការេនាតិ
បរមត្ថធម្មស្ស ឆាយាការេន បដិភាគាការេន។

៤០. ឆាមឆាមកម្មាធិនាមេនាតិ ឆាមំ ឆាមកម្មំ ឆាមឆេយ្យំ និរុត្តិ ព្យញ្ជនំ
អភិលាចាតិ ឥមេហិ ធម្មា ឆាមេហិ។ តត្ថ អត្ថេសុ នមតីតិ ឆាមំ។ តំ
អន្ទត្ថរុទ្ធីវសេន ធុរិដំ, សាមញ្ញគុណកិរិយាយទិដ្ឋាវសេន ចតុត្ថិដំ។ ឆាមមេវ
ឆាមកម្មំ។ តថា ឆាមឆេយ្យំ។ អក្ខរទ្វារេន អត្ថំ នីហិវិទ្យា ឧត្តិ កថនំ និរុត្តិ, អត្ថំ
ព្យញ្ជយតីតិ ព្យញ្ជនំ។ អភិលបតីតិ អភិលាចា,
សទ្ធកតអក្ខរសន្និវេសក្កមោ។ សា បឆាយំ ឆាមបញ្ញត្តិ
វិជ្ជមានអវិជ្ជមានតទុកយសំយោគវសេន ធម្មិទា ហោតីតិ ធស្សេតុ
“វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ” ត្យាទិ រុត្តំ, ឯតាយ បញ្ញាបេន្តិតិ “រូបវេទនា” ត្យាទិនា
បកាសេន្តិ។

៤២. ឧភិទ្ធីវិជ្ជមានវិជ្ជមាននំ ទិដ្ឋំ។ បញ្ញាភិញ្ញា, អាសវក្ខយញ្ញាណន្តិ ធម៌
អភិញ្ញា អស្សតិ ធម្មភិញ្ញា។ ឯតុ ច អភិញ្ញនំវិជ្ជមានត្ថា, តប្បដិលាភិនោ
បុគ្គលស្ស អវិជ្ជមានត្ថា ច អយំ វិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ ឆាម។ តថា
ឥតិយា អវិជ្ជមានត្ថា, សទ្ធស្ស ច វិជ្ជមានត្ថា ឥតិសទ្ធាតិ អវិជ្ជមានេន
វិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ បសាទចក្កនោ, តទ្ធស្សិតវិញ្ញាណស្ស ច វិជ្ជមានត្ថា
ចក្កវិញ្ញាណន្តិវិជ្ជមានេនវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។ រញ្ញោ ច បុគ្គលស្ស ច
សម្មតិសច្ចក្ខតត្ថា រាជបុត្តាតិ អវិជ្ជមានេន អវិជ្ជមានបញ្ញត្តិ។

៤៣. វិចីយោសានុសារេនាតិ ភូមិបព្ពតរូបវេទនាធិវិចីមយសទ្ធស្ស
អនុសារេន អនុគមនេន អនុស្សរណេន អារម្មណាករណេន បវត្តាយ
សោតវិញ្ញាណវិចីយា បវត្តិតោ អនន្តំ ឧប្បន្នស្ស មនោទ្វារស្ស
ឆាមចិន្តនាការប្បវត្តស្ស មនោទ្វារិកវិញ្ញាណសន្តានស្ស “ឥទីមិទិសស្ស
អត្ថស្ស ឆាម” ន្តិ បុព្វេយេវ គហិតសង្កេតោបនិស្សយស្ស កោចរា
អារម្មណភូតា តតោ ឆាមគ្គហណតោ បរំ យស្ស សម្មតិបរមត្ថវិសយាយ

នាមបញ្ញត្តិយា អនុសាវេន អនុគមនេន អត្តា សម្មតិបរមត្ថភេទាវិញ្ញាយន្តិ,
សាយំ ភូមិបព្ពត្រុបវេននាទិកា បញ្ញាបេតព្ពត្ថបញ្ញាបិកា លោកសង្កេតន
និម្មិតា លោកវេហារេន សិទ្ធា, មនោទ្វារគ្គហិតា អក្ខរាវលិក្ខតា បញ្ញត្តិ
វិញ្ញេយ្យា បញ្ញាបនតោ បញ្ញត្តិសម្ពាតា នាមបញ្ញត្តិតិវិញ្ញេយ្យា។

ឯត្ថ ច សោតវិញ្ញាណាវីចិយា អនន្តរភាវិនី មនោទ្វារកវីចិម្ប
សោតវិញ្ញាណាវីចិគ្គហលោនេវ សង្កហេត្វា “សោតវិញ្ញាណាវីចិយា”តិ វុត្ថំ។
យជាទិសទុញ្ញិ សុណាន្តស្ស ឯកមេកំ សទ្ធិំ អារត្ត បច្ចុប្បន្នាតីតារម្មណាវសេន
ទ្វេ ទ្វេ ជវេនវាវ, ពុទ្ធិយា គហិតនាមបណ្ណត្តិភូតំ អក្ខរាវលិមារត្ត ឯកោតិ ឯវំ
សោតវិញ្ញាណាវីចិយា អនន្តរាយ អតីតសម្ពារម្មណាយ ជវេនវីចិយា អនន្តរំ
នាមបញ្ញត្តិយា គហណំ, តតោ បរំ អត្តាវពោធាតិ អាចរិយា។

បញ្ញត្តិភេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិភាវិនិយា នាម អភិធម្មត្ថសង្កហវណ្ណនាយ

បច្ចុយបរិច្ឆេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

៩. កម្មដ្ឋានបរិច្ឆេទវណ្ណានា

១. ឥតោ បច្ចុយនិទ្ទេសតោ បរំ នីវរណានំ សមនដ្ឋេន សមថសម្ពាតានំ,
អនិច្ចាទិវិវិជាការតោ ទស្សនដ្ឋេន វិបស្សនាសម្ពាតានព្វា ទ្វិន្នំ ភាវនានំ
ធុរិធម្បិ កម្មដ្ឋានំ ធុរិធកាវនាកម្មស្ស បរិត្តិដ្ឋានតាយ កម្មដ្ឋានភូតមារម្មណំ
ឧត្តរុត្តរយោគកម្មស្ស បទដ្ឋានតាយ កម្មដ្ឋានភូតំ ភាវនាវីចិញ្ច យថាភ្លមំ
សមថវិបស្សនានុក្កមេន បរក្ខាមីតិ យោជនា។

សមថកម្មដ្ឋានំ

ចរិតកេន្តវណ្ណានា

៣. រាគោវ ចរិតា បកតីតិ រាគចរិតា។ ឯវំ ទោសចរិតាធម្មោបិ។
ចរិតសង្កហោតិ មូលចរិតវសេន បុគ្គលសង្កហោ, សំសគ្គវសេន បន តេសង្ក
ចរិតា ហោន្តិ។ វុត្តញ្ញំ -

“រាគាធិកេ តិកេ សត្ត, សត្ត សទ្ធាធិកេ តិកេ;
ឯកទ្ធិតិកមូលម្ហិ, មិស្សតោ សត្តសត្តក”ន្តិ។

ឯត្ថ ហិ រាគចរិតា ទោសចរិតា មោហចរិតា រាគទោសចរិតា
រាគមោហចរិតា ទោសមោហចរិតា រាគទោសមោហចរិតាតិ ឯវំ រាគាធិកេ
តិកេ សត្តកមេកំ។ តថា សទ្ធាចរិតា ពុទ្ធិចរិតា វិតក្កចរិតា សទ្ធាពុទ្ធិចរិតា
សទ្ធាពុទ្ធវិតក្កចរិតា ពុទ្ធវិតក្កចរិតា សទ្ធាពុទ្ធវិតក្កចរិតាតិ សទ្ធាធិកេបិ
តិកេ ឯកន្តិ ឯវំ ទ្វេ តិកេ អមិស្សត្វា បុទ្ទស ចរិតា ហោន្តិ។ រាគាធិតិកេ បន
ឯកទ្ធិតិកមូលវសេន សទ្ធាធិតិកេន សហ យោជិតេ រាគសទ្ធាចរិតា
រាគពុទ្ធិចរិតា រាគវិតក្កចរិតា រាគសទ្ធាពុទ្ធិចរិតា រាគសទ្ធាវិតក្កចរិតា
រាគពុទ្ធវិតក្កចរិតា រាគសទ្ធាពុទ្ធវិតក្កចរិតាតិ រាគមូលនយេ ឯកំ សត្តកំ,
តថា “ទោសសទ្ធាចរិតា ទោសពុទ្ធិចរិតា ទោសវិតក្កចរិតា”ត្យាធិនា
ទោសមូលនយេបិ ឯកំ, “មោហសទ្ធាចរិតា”ត្យាធិនា មោហមូលនយេបិ ឯកន្តិ
ឯវំ ឯកមូលនយេ សត្តកត្ថយំ ហោតិ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ទ្ធិមូលកនយេបិ
“រាគទោសសទ្ធាចរិតា រាគទោសពុទ្ធិចរិតា រាគទោសវិតក្កចរិតា”ត្យាធិនា
សត្តកត្ថយំ។ តិមូលកនយេ បន “រាគទោសមោហសទ្ធាចរិតា”ត្យាធិនា ឯកំ
សត្តកន្តិ ឯវំ មិស្សតោ សត្តសត្តកវសេន ឯក្ខនបញ្ញាស ចរិតា ហោន្តិ។ ឥតិ

ឥមា ឯក្ខន្ធបញ្ញាស, បុរិមា ច ចុទ្ធសាតិ តេសជ្ជី ចរិតា ទដ្ឋព្វា។ កេចិ បន
ទិដ្ឋិយា សទ្ធិ “ចតុសជ្ជី” តិ វណ្ណានិ។

ចរិតកេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ការនាគេទវណ្ណានា

៤. ការនាយ បដិសន្ធិវកម្មក្ខតា, អាទិកម្មក្ខតា វា បុព្វភាគការនា
បរិកម្មការនា នាម។ នីវរណវិក្ខម្ពនតោ បដ្ឋាយ គោត្រក្ខបរិយោសានា
កាមាវចរការនា ឧបចារការនា នាម។ អប្បនាយ សមីបចារិត្តា
តាម្បបចារាធយោវិយ។ មហាគ្គតការប្បត្តា អប្បនាការនា នាម
អប្បនាសន្ធិវតិក្កបមុខត្តា។ សម្បយុត្តធម្មេហិ អារម្មណេ អប្បនោវិយ
បរត្ថតិវិតិក្កា អប្បនា។ តថា ហិ សោ “អប្បនា ព្យប្បនា” តិ (ធរ. ស. ៧)
និទ្ទិដ្ឋោ។ តប្បមុខតាវសេន បន សព្វេបិ មហាគ្គតានុត្តរឈានធម្មា “អប្បនា” តិ
វុច្ចនិ។

ការនាគេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និមិត្តកេទវណ្ណានា

៥. បរិកម្មស្ស និមិត្តំ អារម្មណត្ថាតិ បរិកម្មនិមិត្តំ, កសិណមណ្ឌលាទិ។
តនេវ ចក្ខុនា ទិដ្ឋវិយ មនសា ឧត្តហេតព្វំ និមិត្តំ, ឧត្តណ្ឌន្តស្ស វា និមិត្តន្តិ
ឧត្តហនិមិត្តំ។ តប្បដិភាគំ វណ្ណាទិកសិណនោសរហិតំ និមិត្តំ ឧបចារប្បនាទំ
អារម្មណត្ថាតិ បដិភាគនិមិត្តំ។

៦. បថវិយេវ កសិណំ ឯកទេសេ អដ្ឋត្វា អនន្តស្ស ជវិតព្ពតាយ
សកលដ្ឋេនាតិ បថវិកសិណំ, កសិណមណ្ឌលំ។ បដិភាគនិមិត្តំ,

តនាម្បណាញា ឈានំ ‘បថវីកសិណ’ន្តិ វុច្ចតិ។ តថា អាចោកសិណាធិសុបិ។
តត្ថ បថវាធិនិ ចត្តារិ ភូតកសិណានិ។ និលាធិនិ ចត្តារិ វណ្ណាកសិណានិ,
បរិច្ឆិទ្ធាកាសោ អាកាសកសិណំ, ចន្ទាធិអាលោកោ អាលោកកសិណាន្តិ
ធន្នំ។

៧. ឧទ្ទំ ធុមាតំ សូនំ ធរសវីរំ ឧទ្ទមាតំ, តនេវ កុច្ឆិតជ្ជេនឧទ្ទមាតកំ។ ឯវំ
សេសេសុបិ។ សេតវត្តាធិនាវិមិស្សិតំ យេភុយ្យេន នីលវណ្ណំ ធរសវីរំ វិនិលកំ
វិសេសតោ នីលកន្តិ កត្វា។ វិស្សវន្តបុព្ពកំ វិបុព្ពកំ។ មជ្ឈេ ទ្វិដា ធិន្តិវិច្ឆិទ្ធកំ។
សោណសិដ្ឋាលាធិហិ វិវិជាការេន ខាយិតំ វិក្ខាយិតកំ។
សោណសិដ្ឋាលាធិហិ វិវិជេនាការេន ខណ្ឌិត្វា តត្ថ តត្ថ ខិត្តំ វិក្ខិតកំ។
កាកបទាធិអាការេន សត្តេន ហនិត្វា វិវិដំ ខិត្តំ ហតវិក្ខិតកំ។
លោហិតបក្កវណកំ លោហិតកំ។ កិមិកុលបក្កវណកំ បុឡវកំ។
អន្តមសោ ឯកម្មិ អដ្ឋិ អដ្ឋិកំ។

៨. អនុ អនុ សរណំ អនុស្សតិ, អរហតាធិពុទ្ធកុណារម្មណា អនុស្សតិ
ពុទ្ធានុស្សតិ។ ស្វាគ្វាតតាធិធម្មកុណារម្មណា អនុស្សតិ ធម្មានុស្សតិ។
សុប្បដិបន្នតាធិសំយកុណារម្មណា អនុស្សតិ សំយានុស្សតិ។ អខណ្ឌតាធិនា
សុបរិសុទ្ធស្ស អត្ថនោ សីលកុណាស្ស អនុស្សរណំ សីលានុស្សតិ។
វិគតមលមន្ទេរតាធិវសេន អត្ថនោ ចាកានុស្សរណំ ចាកានុស្សតិ។ “យេហិ
សទ្ធាធិហិ សមន្នាគតា ទេវា ទេវត្តំ គតា, តាធិសា គុណា មយិ សន្តិ”តិ ឯវំ
ទេវតា សក្ខិដ្ឋានេ ឋបេត្វា អត្ថនោ សទ្ធាធិគុណានុស្សរណំ ទេវតានុស្សតិ។
សព្ពទុក្ខបសមភូតស្ស និព្វានស្ស គុណានុស្សរណំ ឧបសមាទុស្សតិ។
ជីវិតិទ្រិយុបន្ទេនភូតស្ស មរណាស្ស អនុស្សរណំ មរណានុស្សតិ។

កេសាធិកាយកោដ្ឋាសេ គតា បវត្តា សតិ កាយគតាសតិ។ អាណញ្ច
អចានញ្ច អាណាចានំ, អស្សាសបស្សាសា, តទារម្មណា សតិ អាណាចានស្សតិ។

៩. មិជ្ឈតិ សិនិយ្ហតីតិ មេត្តា, មិត្តេសុ ភវាតិ វា មេត្តា, សា សត្តានំ
ហិតសុខុបសំហារណាលក្ខណា។ បរទុក្ខាបនយនកាមតាលក្ខណា
ករុណា។ បរសម្មត្តិបមោទលក្ខណា មុទិតា។ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ
មជ្ឈត្តាការប្បវត្តិលក្ខណា ឧបេក្ខា។ អប្បមាណាសត្តារម្មណត្តា
អប្បមញ្ញា។ ឧត្តមវិហារភាវតោ, ឧត្តមនំ វា វិហារភាវតោ ព្រហ្មវិហារោ។

១០. គមនបរិយេសនបរិភោគាធិបច្ចវេក្ខណាវសេន កតឡី កាវហារេ
បដិក្ខលន្តិ បវត្តា សញ្ញា អាហារេ បដិក្ខលសញ្ញា។

១១. បថវីធាតុអាធិនំ ចតុន្នំ ធាតុនំ សលក្ខណតោ
កេសាធិសសម្ភារាធិតោ ច វវត្តានំ ចតុធាតុវវត្តានំ។

១២. អរូបេ អារម្មណេ បវត្តា អារុប្បា។

និមិត្តភេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សប្បាយភេទវណ្ណានា

១៣. ឥទានិ តស្ស តស្ស បុគ្គលស្ស ចរិតានុក្ខលកម្មដ្ឋានំ ឧស្សេតុំ
“ចរិតាសុ បនា”ត្យាធិមាហា។ រាគោ វ ចរិតំ បកតិ ឯតស្សាតិ រាគចរិតោ,
រាគពហុលោ បុគ្គលោ, រាគស្ស ឧត្តរិបច្ចនិកភាវតោ អសុភកម្មដ្ឋានំ តស្ស
សប្បាយំ។ អាណាចានំ មោហាចរិតស្ស, វិតក្កចរិតស្ស ច សប្បាយំ
ពុទ្ធវិសយភាវេន មោហាប្បដិបក្ខត្តា, វិតក្កសន្ធាវនស្ស និវារកត្តា ច។ ធ
ពុទ្ធានុស្សតិអាធយោ សន្ធាចរិតស្ស សប្បាយា សន្ធាវុទ្ធិហេតុភាវតោ។

១៧. មរណឧបសមសញ្ញាវវត្តានានិ ពុទ្ធិចរិតស្ស សប្បាយានិ
គម្ពីរការតោ ពុទ្ធិយា ឯវ វិសយត្តា។

១៨. សេសានីតិ

ចតុត្ថជក្ខតកសិណអាកាសអាលោកកសិណអារុប្បចតុក្កវសេន
ធនវិជានិ។ តត្ថាបីតិ តេសុ ធនសុ កម្មជ្ជានេសុ។ បុប្ផលំ មោហាចរិតស្ស
សប្បាយំ សម្ពាធម្មំ ឱកាសេ ចិត្តស្ស ភិយ្យោសោមត្តាយ សម្មយ្ហនតោ។ ឧទ្ធកំ
វិតក្កចរិតស្ស សប្បាយំ មហន្តារម្មណស្ស វិតក្កសន្ធាវនបច្ចយត្តា។
ឧប្បិបច្ចនីកតោ ចេវ អតិសប្បាយតាយ ចេតំ វុត្តំ។ រាគាធិនំ បន អវិក្ខម្ពិកា,
សន្ធាធិនំ វា អនុបការិកា កសិណាធិការីនា នាម នត្ថិ។

សប្បាយភេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

ការីនាភេទវណ្ណានា

១៩. សព្វត្ថាបីតិ ចត្តាលីសកម្មជ្ជានេសុបិ នត្ថិ អប្បនា, ពុទ្ធតុណាធិនំ
បរមត្ថការតោ, អនេកវិធត្តា, ឯកស្សបិ គម្ពីរការតោ ច។ ពុទ្ធានុស្សតិអាធិសុ
ធនសុ កម្មជ្ជានេសុ អប្បនាវសេន សមាធិស្ស បតិជ្ជាតុំ អសក្កុណោយ្យត្តា
អប្បនាការំ អប្បត្វា សមាធិ ឧបចារភាវេន បតិជ្ជាតិ។ លោកុត្តរសមាធិ, បន
នុតិយចតុត្តារុប្បសមាធិ ច សភាវធម្មេបិ ការីនាវិសេសវសេន អប្បនំ
ចាបុណាតិ។ វិសុទ្ធិការីនានុក្កមវសេន ហិ លោកុត្តរេវ អប្បនំ ចាបុណាតិ។
អារម្មណសមតិក្កមការីនាវសេន អារុប្បសមាធិ។ អប្បនាប្បត្តស្សេវ ហិ
ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិនោ អារម្មណសមតិក្កមនមត្តំ ហោតិ។

២០. បញ្ចបិ លាធានិ ឯតេសមត្ថិ, តត្ថ និយុត្តានីតិ វា បញ្ចកជ្ឈានិកានិ។

២២. អសុភការវាយ បដិកូលាម្ពណាត្តា ចណ្ឌាសោតាយ នទិយា
អវិតត្តាលេន នាវារិយ វិតក្កតាលេនេវ តត្ថ ចិត្តំ បវត្តតីតិ អសុភកម្មជ្ជានេ
អវិតក្កជ្ជាណសម្ភវតោ “បឋមជ្ឈានិកា” តិ វុត្តំ។

២៣. មេត្តាករុណាមុទិតានំ ទោមនស្សសហគតព្យាបាទវិហាសានភិវត្តំ
បហាយ កត្តា ទោមនស្សប្បដិបក្ខេន សោមនស្សេនេវ សហគតតា យុត្តាតិ
“មេត្តាធម្មោ តយោ ចតុក្កជ្ជានិកា” តិ វុត្តា។

២៤. “សព្វេសត្តាសុខិតា ហោន្តុ, ធុក្ខា មុច្ឆន្តុ, លទ្ធសុខសម្បត្តិកោ មា
វិតច្ឆន្ទ” តិ មេត្តាធិវសប្បវត្តព្យាបាវត្ថយំ បហាយ កម្មស្សកតាទស្សនេន
សត្តេសុ មជ្ឈត្តាការប្បវត្តការវានិព្ពត្តាយ តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាយ ពលវត្ថត្តា
ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារស្ស សុខសហគតាសម្ភវតោ “ឧបេក្ខា បញ្ចមជ្ឈានិកា” តិ
វុត្តា។

ការវេទនាភេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

គោចរភេទវណ្ណានា

២៦. យថាវាហន្តិ តំតំអារម្មណានុរូបតោ។ កស្សបិ អារម្មណស្ស
អបរិព្យត្តតាយ “បរិយាយេនា” តិ វុត្តំ។

២៧. កសិណាសុភកោដ្ឋាសាណាចានស្សតីស្វេវ ហិ
បរិព្យត្តនិមិត្តសម្ភវេតិ។

២៨. បថវីមណ្ឌលាធិសុ និមិត្តំ ឧត្តណ្ឌន្តស្សាតិ អាទិម្ហិ តាវ
ចតុចារិសុទ្ធិសីលំ វិសោធន្ទា ធនវិធំ បលិពោធំ ឧបច្ឆិន្ទិតា
បិយគរុការវិនិយាទិគុណាសមន្នាគតំ កល្យាណមិត្តំ ឧបសង្កមិត្វា អត្តនោ

ចរិយានុកូលំ កម្មជ្ជានំ គហេត្វា អជ្ឈាសវិធំ អនន្តរូបវិហារំ បហាយ
 បញ្ចន្ត្រសមន្មាគតេ អនន្តរូបវិហារេ វិហារន្តស្ស
 កេសនឧហរណាទិឧទ្ធកបលិពោធុបច្ឆេទំ កត្វា កសិណាមណ្ឌលាធិនិ បុរតោ
 កត្វា អាធាចានកោដ្ឋាសាធិសុ ចិត្តំ វេបេត្វា និសីទិត្វា “បថវី បថវី” ត្យាទិនា
 តំតំការំនានុក្កមេន បថវីកសិណាធិសុ តំតទារម្មណេសុ និមិត្តំ
 ឧគ្គណ្ហាន្តស្ស។ អយមេត្ថ សង្ខេបោវិវត្តារតោ បន ការំនាវិសុទ្ធិមគ្គតោ (វិសុទ្ធិ.
 ១.៥៤ អាធិយោ) គហេតព្ភា។ ធុរិយម្បិ ហិ ការំនាវិធំ ឥធម អាចរិយេន
 អតិសង្ខេបតោ វុត្តំ, តទត្ថនស្សនត្ថព្ភាវិវត្តារនយេ អាហារិយមាធន
 អតិប្បបញ្ចោ សិយាតិ មយម្បិ តំ នវិវត្តារេស្សម។ យទា បន តំ និមិត្តំ ចិត្តេន
 សមុគ្គហិតន្តិ វេ បវត្តានុបុត្តការំនាវសេន យទា តំ បរិកម្មនិមិត្តំ ចិត្តេន
 សម្មា ឧគ្គហិតំ ហោតិ។ មនោទ្វារស្ស អាចាជមាគតន្តិ ចក្កំ និម្មិតេត្វា, អញ្ញត្ថ
 គន្ធា វា មនសិ ករោន្តស្ស កសិណាមណ្ឌលសទិសមេវ ហុត្វា
 មនោទ្វារិកជវនានំ អាចាជំ អាគតំ ហោតិ។

២៩. សមាធិយតីតិ វិសេសតោ ចិត្តេកក្កតាបត្តិយា សមាហិតា ហោតិ។

៣០. ចិត្តសមាធានវសេន បុគ្គលោបិ សមាហិតោយេវាតិ វុត្តំ “តថា
 សមាហិតស្ស” តិ។ តប្បដិភាគន្តិ ឧគ្គហនិមិត្តសទិសំ, តតោយេវ ហិ តំ
 “បដិភាគនិមិត្ត” ន្តិ វុច្ចតិ។ តំ បន ឧគ្គហនិមិត្តតោ អតិបរិសុទ្ធិ ហោតិ។
 វត្ថុធម្មវិមុច្ចិតន្តិ បរមត្ថធម្មតោវិមុត្តំ, វត្ថុធម្មតោ វា
 កសិណាមណ្ឌលគតកសិណាធនាសតោវិនិមុត្តំ។ ការំនាយ និព្វត្តត្តា
 ការំនាមយំ។ សមប្បិតន្តិ សុដ្ឋ អប្បិតំ។

៣១. តតោ បដ្ឋាយាតិ បដិភាគនិមិត្តប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ។

៣៣. បញ្ចេសុ ឈានផ្ដើម ឯកការម្ពណ្ឌ ឧប្បន្នាវជ្ជនានន្តរំ
 ចតុបញ្ចវេទកតិបយកវដ្ដតោ បរំ អគន្ធា អបរាបរំ ឈានផ្ដាវជ្ជនសមត្ថតា
 អាវជ្ជនវសិតា នាម។ សមាបជ្ជិតុកាមតានន្តរំ កតិបយកវដ្ដតោ បរំ អគន្ធា
 ឧប្បន្នាវជ្ជនានន្តរំ សមាបជ្ជិតុ សមត្ថតា សមាបជ្ជនវសិតា នាម។ សេតុរិយ
 សីលសោតាយ នទិយា ឱយំ កវដ្ដវេតំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា យថាបរិច្ឆិន្ទកាលំ ឈានំ
 បេបេតុ សមត្ថតា កវដ្ដចាតតោ រក្ខណាយោគ្យតា អធិដ្ឋានវសិតា នាម។
 យថា បរិច្ឆិន្ទកាលំ អនតិក្កមិត្វា ឈានតោ វុដ្ឋានសមត្ថតា វុដ្ឋានវសិតា
 នាម។ អថ វា យថាបរិច្ឆិន្ទកាលតោ ឧទ្ធី គន្ធី អនត្វា បឋនសមត្ថតា
 អធិដ្ឋានវសិតា នាម។ យថាបរិច្ឆិន្ទកាលតោ អន្តោ អវុដ្ឋហិត្វា
 យថាកាលវសេនេវ វុដ្ឋានសមត្ថតា វុដ្ឋានវសិតា នាមាតិ
 អលមតិប្បបញ្ចេន។ បច្ចវេក្ខណាវសិតា បន អាវជ្ជនវសិតាយ ឯវ សិទ្ធា។
 អាវជ្ជនានន្តរជេវនានេវ ហិ បច្ចវេក្ខណាជេវនានិ នាម។ វិតក្កាធិឱឡារិកដ្ឋំ
 បហាឆាយាតិ ទុតិយជ្ឈានាធិហិ វិតក្កាធិឱឡារិកដ្ឋានំ ឈានក្ខណោ
 អនុប្បាយ។ បទហតោតិ បរិកម្មំ ករោន្តស្ស។ តស្ស បន ឧបចារភាវនា
 និប្បន្នា នាម ហោតិ វិតក្កាធិសុ និក្ខិវិត្តម្ពនតោ បដ្ឋាយាតិ ទដ្ឋព្វំ។
 យថាវហន្តិ តំតំឈានិកកសិណាធិអារម្មណានុរូបំ។

៣៦. អាគាសកសិណស្ស ឧគ្សាដេតុំ អសក្កណោយ្យត្តា វុត្ថំ
 “អាគាសវដ្ឋិតេសូ”តិ។ កសិណាន្តិ កសិណាបដិភាគនិមិត្តំ។ ឧគ្សាដេត្វាតិ
 អមនសិការវសេន ឧទ្ធីវត្វា។ អនន្តវសេន បរិកម្មំ ករោន្តស្សតិ “អនន្តំ
 អាគាសំ, អនន្តំ អាគាស”ន្តិ អាគាសំ អារព្ព បរិកម្មំ ករោន្តស្ស, ន បន កេវលំ
 “អនន្តំ អនន្ត”ន្តិ។ ឯវ វិញ្ញាណញ្ចាយតនេបិ។ “អនន្ត”ន្តិ អវត្វាបិ “អាគាសោ
 អាគាសោ (វិសុទ្ធិ. ១.២៧២), វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណ”ន្តិ (វិសុទ្ធិ. ១.២៨១) មនសិ កាតុ
 វដ្ដតិ អាចរិយា។

៣៨. “សន្តមេតំ, បណ្ឌិតមេត”ន្តិ បរិកម្មំ ករោន្តស្សតិ
អភារមត្តារម្មណតាយ “ឯតំ សន្តំ, ឯតំ បណ្ឌិត”ន្តិ ភារេន្តស្ស។

៤០. អវសេសេសុ ចាតិ កសិណាធិហិ សហ អប្បនាវហកម្មជ្ជានតោ
អវសេសេសុ ពុទ្ធានុស្សតិអាធិសុ អជ្ជសុ, សញ្ញាវត្ថានេសុ ចាតិ ធនសុ
កម្មជ្ជានេសុ។ បរិកម្មំ កត្វាតិ “សោ ភគវា ឥតិបិ អរបាំ, ឥតិបិ
សម្មាសម្ពុទ្ធោ” ត្យាធិនា (វិសុទ្ធិ. ១.១២៤) វុត្តវិធានេន បរិកម្មំ កត្វា។
សាធុកម្មគ្គហិតេតិ ពុទ្ធាធិគុណានិទ្ទហោណបញ្ញាវចិត្តតាវសេន សុដ្ឋ
ឧគ្គហិតេ។ បរិកម្មញ្ច សមាធិយតីតិ បរិកម្មភាវនា សមាហិតា និប្បជ្ជតិ។
ឧបចារោ ច សម្បជ្ជតីតិ និវរណានិវត្តម្ពេន្តោ ឧបចារសមាធិ ច ឧប្បជ្ជតិ។

៤១. អភិញ្ញាវសេន បវត្តមានន្តិ អភិវិសេសតោ ជាននដ្ឋេន អភិញ្ញាសម្ពាតំ
ឥទ្ធិវិធានិបញ្ចលោកិយាភិញ្ញាវសេន បវត្តមាណំ, អភិញ្ញាចាទកបញ្ចមជ្ឈានា
វុដ្ឋហិត្វាតិ កសិណាធិហិ ចុទ្ធសហាការេហិ (វិសុទ្ធិ. ២.៣៦៥) ចិត្តំ
បរិទមេត្វា អភិធិហារក្ខមំ កត្វា ឧបេក្ខេកគ្គតាយោគតោ អនុបត្តា ច
រូចាវចរបញ្ចមជ្ឈានមេវ អភិញ្ញាណំ ចាទកំ បតិជ្ជាភ្នតំ បថវាធិកសិណារម្មណំ
បញ្ចមជ្ឈានំ, តំ សមាបដ្ឋិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ។ អធិដ្ឋេយ្យធិកមាវដ្ឋេត្វាតិ
ឥទ្ធិវិធម្យាណាស្ស បរិកម្មកាលេ អធិជ្ជាតព្ធុវិកុព្ធុនិយំ សតាធិកំ
កោមារូចាធិកំ, ធិព្វសោតស្ស បរិកម្មកាលេ ដូលសុខុមភេទំ សទ្ធិ,
ចេតោបរិយញ្ញាណាស្ស បរិកម្មកាលេ បរស្ស ហធយដ្ឋតវណ្ណានស្សនេន
សរាគាធិភេទំ ចិត្តំ, បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាណាស្ស បរិកម្មសមយេ
បុរិមភវេសុ ចុតិចិត្តាធិភេទំ បុព្វេ និវុត្តក្ខន្ធុ, ធិព្វចក្ខុស្ស បរិកម្មសមយេ
ឱភាសជីវិតជ្ជានគតំ រូបំ វា អារវដ្ឋេត្វា។

បរិកម្ម ករោន្តស្យាតិ “សតំ ហោមិ, សហស្សំ ហោមី” ត្យាទិនា បរិកម្ម
ករោន្តស្យា។ រូបាទីស្យតិ បរិកម្មវិសយភូតេសុ
រូបចាទកជ្ឈានសទ្ធិបរិច្ចបុព្វេនិវត្តក្ខន្ធាទិភេទេសុ អារម្មណេសុ។ ឯត្ថ ហិ
ឥទ្ធិវិធចញ្ញាណស្យ តាវ ចាទកជ្ឈានំ, កាយោ, រូបាទិអធិដ្ឋានេ រូបាទីនិ ចាតិ ធន
អារម្មណានិ។ តត្ថ ចាទកជ្ឈានំ អតីតមេវ, កាយោ បច្ចុប្បន្នោ, ឥតវំ
បច្ចុប្បន្នមនាគតំ វា។ ទិព្វសោតស្យ បន សន្នោយេវ, សោ ច ខោ បច្ចុប្បន្នោ។
បរិច្ចាទវិជាននាយ បន អតីតេ សត្តទិវសេសុ, អនាគតេ សត្តទិវសេសុ ច
បរត្ថំ បរិត្តាទីសុ យំ កិញ្ចិ តិកាលិកំ ចិត្តមេវ អារម្មណំ ហោតីតិ
មហាអដ្ឋកថាចរិយា (វិសុទ្ធិ. ២.៤១៦; ធម្ម. ស. អដ្ឋ. ១៤៣៤)។

សន្តិហការា បន “ចត្តារោបិ ខន្ធា” តិ (ធម្ម. ស. អដ្ឋ. ១៤៣៤) វទន្តិ, កថំ
បនស្យា បច្ចុប្បន្នចិត្តារម្មណតា, ននុ ច អារជ្ជនាយ គហិតមេវ ឥទ្ធិចិត្តស្យ
អារម្មណំ ហោតិ, អារជ្ជនាយ ច បច្ចុប្បន្នចិត្តមារម្មណំ កត្វា និរុដ្ឋមនាយ
តំសមកាលមេវ បរស្យ ចិត្តម្យិ និរុដ្ឋតីតិ អារជ្ជនជវនានំ កាលវសេន
ឯការម្មណតា ន សិយា, មគ្គជលវិធីតោ អញ្ញត្ថ អារជ្ជនជវនានំ កថញ្ញា
នាធារម្មណតា ន អធិប្បតាតិ? អដ្ឋកថាយំ (វិសុទ្ធិ. ២.៤១៦; ធម្ម. ស. អដ្ឋ.
១៤៣៤) តាវ សន្តតិអន្ធាបច្ចុប្បន្នារម្មណតា យោជិតា។ អានន្ធាចរិយា (ធម្ម. ស.
មូលដី. ១៤៣៤ ថោកវិសទិសំ) បន ភណាតិ “ចាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ
បច្ចុប្បន្នាទិវិភាគំ អកត្វា កេវលំ ‘ឥមស្ស ចិត្តំ ជានាមិ’ ច្នេវ បរិកម្មំ កត្វា
បុនបិ ចាទកជ្ឈានំ សមាបដ្ឋិត្វា វុដ្ឋាយ អវិសេសេនេវ ចិត្តំ អារជ្ជិត្វា តិណ្ហំ,
ចតុន្នំ វា បរិកម្មានំ អនន្តរំ ចេតោបរិយញ្ញាណេន បរស្យ ចិត្តំ បដិវិជ្ឈតិ រូបំ
រិយ ទិព្វចក្ខុនា។ បច្ឆា កាមាវចរចិត្តេន សរាគាទិវវត្តានម្យិ ករោតិ
នីលាទិវវត្តានំ រិយ។ តានិ ច សព្វានិ អភិមុខិភូតចិត្តារម្មណានេវ, អនិដ្ឋេ ច
ហ្មានេ នាធារម្មណតាទោសោ នត្ថិ អភិជ្ជាការប្បវត្តិតោ” តិ។

បុព្វេនិវាសានុស្សតិញ្ញាណស្ស បុព្វេនិវុត្តក្ខន្ធា, ខន្ធប្បដិពន្ធានិ ច
នាមគោត្តានិ, និព្ពានញ្ច អារម្មណំ ហោតិ, ទិព្ពចក្ខុស្ស បន រូបមេវ បច្ចុប្បន្នន្តិ
អយមេតេសំ អារម្មណវិភាគោ។ យថាវាបាមប្បេតីតិ តំតំបរិកម្មានុរូបតោ
អប្បេតិ។

៤២. ឥនាទិ អារម្មណានំ ភេទេន អភិញ្ញាភេទំ ទស្សេតុំ
“ឥទ្ធវិជា” ត្យាទិមាហ។ អធិដ្ឋានាទិ ឥទ្ធិប្បភេទោ ឯតិស្សាតិ ឥទ្ធវិជា។ ទិព្ពានំ
សោតសទិសតាយ, ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតតាយ ច ទិព្ពញ្ច តំ សោតញ្ញាតិ
ទិព្ពសោតំ។ បរេសំ ចិត្តំ វិញ្ញាយតិ ឯតាយាតិ បរចិត្តវិជាននា។ អត្ថនោ
សន្នានេ និវុត្តវសេន ចេវ គោចរនិវាសវសេន ច បុព្វេ អតីតភវេសុ ខន្ធធានំ
អនុស្សរណំ បុព្វេនិវាសានុស្សតិ។ វុត្តនយេន ទិព្ពញ្ច តំ ចក្ខុ ចាតិ ទិព្ពចក្ខុ។
‘បុត្វបចាតញ្ញាណ’ន្តិ បន ទិព្ពចក្ខុមេវ វុច្ចតិ។
យថាកម្មបគញ្ញាណអនាគតំសញ្ញាណានិបិ ទិព្ពចក្ខុវសេនេវ ឥដ្ឋន្តិ។ ន ហិ
តេសំវិសុំ បរិកម្មំ អត្ថិ។ តត្ថ អនាគតំសញ្ញាណស្ស តាវ អនាគតេ
សត្តទិវសតោ បរំ បវត្តនកំ ចិត្តចេតសិកំ ទុតិយទិវសតោ បដ្ឋាយ
បវត្តនកញ្ច យំ កិញ្ចិ អារម្មណំ ហោតិ។ តញ្ចិ សវិសយេ
សព្ពញ្ចតញ្ញាណាគតិកន្តិ។ យថា កម្មបគញ្ញាណស្ស បន
កុសលាកុសលសម្ពាតា ចេតនា, ចត្តារោបិ វា ខន្ធា អារម្មណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

គោចរវសេន ភេទោ គោចរភេទោ។

គោចរភេទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

សមថកម្មដ្ឋានវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ

វិសុទ្ធិកេតវណ្ណានា

៤៣. អនិច្ចាទិវសេនវិវិជាការេន បស្សតីតិវិបស្សនា,
អនិច្ចានុបស្សនាទិកា ភាវនាបញ្ញា។ តស្ស កម្មដ្ឋានំ, សាយេវ វា កម្មដ្ឋានន្តិ
វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ។ តស្មីវិបស្សនាកម្មដ្ឋានេ សត្តវិជេនវិសុទ្ធិសង្គហោតិ
សម្ពុទ្ធោ។

៤៤. អនិច្ចតាយេវ លក្ខណំ លក្ខិតតំ, លក្ខិយតិ អនេនាតិ វា
អនិច្ចលក្ខណំ។ ឧទយវយបដិប័ន្ទនសង្ខាតទុក្ខភារោ វ លក្ខណាន្តិ
ទុក្ខលក្ខណំ។ បរបរិកប្ប័តស្ស អត្ថនោ អភារោ អនត្ថតា, តទេវ លក្ខណាន្តិ
អនត្ថលក្ខណំ។

៤៥. តិណ្ណំ លក្ខណានំ អនុអនុ បស្សនា អនិច្ចានុបស្សនាទិកា។

៤៦. ឧន្ទាទីនំ កលាបតោ សម្មសនវសប្បវត្តំ ញ្ញាណំ សម្មសនញ្ញាណំ។
ឧប្បាទភក្ក្តានុបស្សនាវសប្បវត្តញ្ញាណំ ឧទយព្ពយញ្ញាណំ។ ឧទយំ មុច្ឆិត្វា
វយេ បវត្តំ ញ្ញាណំ ភក្កញ្ញាណំ។ សង្ខារានំ ភយតោ អនុបស្សនាវសេន បវត្តំ
ញ្ញាណំ ភយញ្ញាណំ, ទិដ្ឋភយានំ អាទីនវតោ បេក្ខណាវសេន បវត្តំ ញ្ញាណំ
អាទីនវញ្ញាណំ, ទិដ្ឋាទីនវេសុ និព្វិន្ទនវសប្បវត្តំ ញ្ញាណំ និព្វិន្ទាញ្ញាណំ។
និព្វិន្ទិត្វា សង្ខារេហិ មុច្ឆិតុកម្មតាវសេន បវត្តំ ញ្ញាណំ មុច្ឆិតុកម្មតាញ្ញាណំ។
មុច្ឆនស្ស ឧចាយសម្មជិចាទនត្តំ បុន សង្ខារានំ បរិគ្គហាវសប្បវត្តំ ញ្ញាណំ
បដិសង្ខាញ្ញាណំ។ បដិសង្ខាតធម្មេសុ ភយនន្ទីវវដ្ឋនវសេន អដ្ឋបេក្ខិត្វា បវត្តំ
ញ្ញាណំ សង្ខារុបេក្ខាញ្ញាណំ។ បុរិមានំ នវន្នំ កិច្ចនិប្បត្តិយា, ឧបរិ ច
សត្តតីសាយ ពោធិបក្ខិយធម្មានំ អនុក្ខលំ ញ្ញាណំ អនុលោមញ្ញាណំ។

៤៧. អត្តសុញ្ញតាយ សុញ្ញតោ។ សំយោជនាទីហិ វិមុច្ចនដ្ឋេន វិមោក្ខោ។
និច្ចនិមិត្តាទិនោ អភារតោ អនិមិត្តោ។ បណ្ឌិហិតស្ស តណ្ហាបណ្ឌិធិស្ស
អភារតោ អប្បណិហិតោ។

៤៨. យោ នំ ចាតិ, តំ មោក្ខតិ អចាយាទីហិ ទុក្ខេហិតិ ចាតិមោក្ខំ, តទេវ
កាយទុច្ចរិតាទីហិ សំវរណតោ សំវរោ, សមាធានោបដារណាដ្ឋេន សីលញ្ចាតិ
ចាតិមោក្ខសំវរសីលំ។ មនច្ឆដ្ឋានំ ឥន្ទ្រិយានំ រូចាទីសុ សំវរណាសេន បវត្តំ
សីលំ ឥន្ទ្រិយសំវរសីលំ។ មិច្ឆាជីវវិវដ្ឋនេន អាជីវស្ស បរិសុទ្ធិវសប្បវត្តំ
អាជីវចារិសុទ្ធិសីលំ។ បច្ចយេ សន្និស្សិតំ តេសំ ឥនមត្តិកតាយ
បច្ចវេក្ខណាសីលំ បច្ចយសន្និស្សិតសីលំ។ ចតុត្ថជត្តា
ទេសនាសំវរបរិយេដ្ឋិបច្ចវេក្ខណាសេន, បរិសុទ្ធត្តា ច ចតុចារិសុទ្ធិសីលំ
នាម។

៤៩. ចិត្តវិសុទ្ធិ នាម ចិត្តស្ស វិនិវរណភាវាចាទនវសេន វិសោធនតោ,
ចិត្តសីសេន និទ្ទិដ្ឋត្តា, វិសុទ្ធត្តា ចាតិ វា កត្វា។

៥០. “ធម្មានំ សាមញ្ញសភាវោ លក្ខណំ, កិច្ចសម្បត្តិយោ រសោ,
ឧបជ្ជានាការោ, ជលញ្ចា បច្ចបជ្ជាន”ន្តិ ឃំ វុត្តានំ លក្ខណាទីនំ
“ដុសនលក្ខណោ ជស្សោ, កក្ខឡលក្ខណោ បថី”ត្យាទិនាវិត្តារតោ,
“នមនលក្ខណំ នាមំ, រុប្បនលក្ខណំ រូប”ន្ត្យាទិនា សង្ខេបតោ ច បរិគ្គហោ
បច្ចត្តលក្ខណាទីវសេន បរិច្ឆិដ្ឋ គហណំ ទុក្ខសច្ចវវត្តានំ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ នាម
“នាមរូបតោ អត្តា នត្តិ”តិ ទស្សនតោ ទិដ្ឋិ ច អត្តទិដ្ឋិមលវិសោធនតោ វិសុទ្ធិ
ចាតិ កត្វា។

៥២. បច្ចុយបរិគ្គហោតិ នាមញ្ញ រូបញ្ញ បដិសន្ធិយំ តាវ
 អវិជ្ជាតណ្ហាឧបាទានកម្មហេតុវសេន និព្វត្តតិ។ បរត្តិយញ្ញ រូបំ
 កម្មចិត្តឧតុអាហារបច្ចុយវសេន, នាមញ្ញ
 ចក្ខុវចាទិនិស្សយាវម្ពណាទិបច្ចុយវសេន, វិសេសតោ ច
 យោនិសោមនសិការាទិចតុចក្កសម្បត្តិយា កុសលំ, តត្ថិបរិយាយេន
 អកុសលំ, កុសលាកុសលវសេនវិចាតោ ភវន្តាទិវសេន អារជ្ជនំ,
 ឡីណាសវសន្តានវសេន កិរិយជវនំ, អារជ្ជនញ្ញ ឧប្បជ្ជតិ ធី ធី
 សាធារណសាធារណវសេន តីសុ អន្ធាសុ នាមរូបប្បវត្តិយា
 បច្ចក្ខាទិនិស្សយាវម្ពណាទិបច្ចុយវសេន, បរិគ្គហោនំ សមុទយសច្ចស្ស វត្ថានំ
 កម្ពុវិភវណាវិសុទ្ធិ នាម “អហោសី នុ ខោ អហាមតីតមន្ទាន” ឡាទិកាយ (ម.
 និ. ១.១៨; សំ. និ. ២.២០) សោឡសវិធាយ, “សត្តិកម្ពុវិភវណាវិសុទ្ធិ” ឡាទិកាយ (ធរ. ស.
 ១១២៣; វិភ. ៩១៥) អន្ធាយ ច កម្ពុវិភវណាវិសុទ្ធិ អតិក្កមនតោ
 កម្ពុវិភវណា, អហេតុកវិសមហេតុទិដ្ឋិមលវិសោធនតោវិសុទ្ធិ ចាតិ កត្វា។

៥៣. តតោ បច្ចុយបរិគ្គហតោ បរំ តថាបរិគ្គហិតេសុ
 បច្ចត្តលក្ខណាទិវត្ថានវសេន, បច្ចុយវត្ថានវសេន ច បរិគ្គហិតេសុ
 លោកុត្តវវដ្ឋេសុ តិក្ខមិបរិយាបន្នេសុ នាមរូបេសុ អតីតាទិភេទភិន្នេសុ
 ខន្ធាទិនយមារត្ត បញ្ចក្ខន្ធនន្ទារនន្ទារម្ពណាទិបច្ចុយវសេន អាគតំ
 ខន្ធាទិនយំ អារត្ត កលាបវសេន បិណ្ឌាវសេន សន្ធិបិទ្វាយំ អតីតេ ជាតំ រូបំ, តំ
 អតីតេវ និរុទ្ធិ។ យំ អនាគតេ ភាវិ រូបំ, តម្បិ តត្ថវ និរុដ្ឋិស្សតិ។ យំ បច្ចុប្បន្នំ,
 តំ អនាគតំ អប្បត្វា ឯត្ថវ និរុដ្ឋតិ, តថា
 អន្ធាត្ថហិតេសុខុមធិឡាវិកហីនបណីតរូបាទយោ។ តស្មា “អនិច្ចំ
 អត្តាទិវសេន ន តច្ចំ អនុបគន្ធត្ថំ ខយជ្ជេន ខយគមនតោ, ធុក្ខំ ភយជ្ជេន
 ភយករត្តា, អនត្តា អសារកជ្ជេន អត្តសារាទិអភាវេនា” តិ ច “ចក្ខុ

អនិច្ចំ...បេ... មនោ។ រូបំ...បេ... ធម្មា។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ...បេ... មនោវិញ្ញាណំ អនិច្ចំ
ទុក្ខំ អនត្តា”ត្បទិនា (បដិ. ម. ១.៤៨) អតីតាទិអន្តរាសេន,
អតីតាទិសន្តានរាសេន, អតីតាទិខណ្ឌរាសេន ច សម្មសនព្រាណេន
ហុត្វាអភារឌុទយព្ពយបដិបីឡនអវសវត្តនាការសង្ខាតលក្ខណាត្ថយសម្ម
សនវសប្បវត្តន កលាបសម្មសនព្រាណេន លក្ខណាត្ថយំ សម្មសន្តស្ស
បរិមជ្ឈន្តស្ស។

សម្មសនព្រាណេ បន ឧប្បន្នេ បុន តេស្វេរ សង្ខារេសុ “អវិជ្ជាសមុទយា
រូបសមុទយោ, តណ្ហាកម្មអាហារសមុទយា រូបសមុទយោ, តថា អវិជ្ជានិរោធា
រូបនិរោធា, តណ្ហាកម្មអាហារនិរោធា រូបនិរោធា”តិ (បដិ. ម. ១.៥០) ឯវំ
រូបក្ខន្ធវេទនាសញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធសុបិ អាហារំ អបនេត្វា “ជស្សសមុទយា
ជស្សនិរោធា”តិ ច ឯវំ ជស្សំ បក្ខិចិត្វា, វិញ្ញាណក្ខន្ធវេ “នាមរូបសមុទយា
នាមរូបនិរោធា”តិ នាមរូបំ បក្ខិចិត្វា បច្ចយសមុទយរាសេន,
បច្ចយនិរោធរាសេន ច, បច្ចយេ អនាមសិត្វា បច្ចប្បន្នក្ខន្ធសុ
និព្ពត្តិលក្ខណាមត្តស្ស, វិបរិណាមលក្ខណាមត្តស្ស ច ទស្សនេន ខណ្ឌរាសេន
ចាតិ ឯកេកស្មី ខន្ធបច្ចយរាសេន ចតុដា, ខណ្ឌរាសេន ឯកដា ចាតិ បញ្ចដា
ឧទយំ, បញ្ចដា វយន្តិ ទសទសឧទយព្ពយទស្សនរាសេន សមបញ្ញាសាការេហិ
ឧទយព្ពយព្រាណេន ឧទយព្ពយំ សមនុបស្សន្តស្ស អារទ្ធិវិបស្សកស្ស
យោគិនោវិបស្សនាចិត្តសមុដ្ឋានោ សរីរតោ និច្ឆរណាកអាលោកសង្ខាតោ
ឱកាសោ, វិបស្សនាចិត្តសហជាតា ខុទ្ទិកាទិបញ្ចវិដា (ធម. ស. អដ្ឋ. ១
ធម្មទ្កេសវារ ឈានដ្ឋរាសិវណ្ណនា) បីតិ, តថា កាយចិត្តទរជ្រូបសមលក្ខណា
កាយចិត្តរាសេន ទុរិដា បស្សន្តិ, ពលវសន្តិព្រ័យសង្ខាតោ អធិមោក្ខោ,
សម្មប្បធានកិច្ចសាធកោ វីរិយសម្ពោជ្ឈន្តសង្ខាតោ បគ្គហោ, អតិបណ្ឌិតំ
សុខំ, ឥន្ទ្រិស្សជ្ឈវិរិយសទិសំ តិលក្ខណាវិបស្សនាភូតំ ព្រាណំ, សតិបដ្ឋានភូតា

ចំរកតាទិអនុស្សរណសមត្ថា ឧបជ្ជានសម្ពាសិតា សតិ,
សមប្បវត្តវិបស្សនាសហជាតា ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈន្តក្ខតា តត្រមជ្ឈតុបេក្ខា,
មនោទ្វារេ អារ្យជ្ឈនុបេក្ខា ចាតិ ទុរិយាបិ ឧបេក្ខា, ឱភាសាទីសុ ឧប្បន្នេសុ “ន
វត មេ ឥតោ បុព្វេ ឯវរូចោ ឱភាសោ ឧប្បន្នបុព្វោ” ត្យាទិនា (វិសុទ្ធិ. ២.៧៣៣)
នយេន តត្ថ អាលយំ កុរុមាណ សុខុមតណ្ហា រូបនិកន្តិចាតិ ឱភាសាទីសុ
ទសសុ វិបស្សនុបក្កិលេសេសុ ឧប្បន្នេសុ “ន វត មេ ឥតោ បុព្វេ ឯវរូចោ
ឱភាសាទយោ ឧប្បន្នបុព្វោ អទ្ធា មគ្គប្បត្តោស្មិ, ជលប្បត្តោស្មិ” តិ (វិសុទ្ធិ.
២.៧៣៣) អគ្គហេត្វា “ឥមេ ឱភាសាទយោ តណ្ហាទិដ្ឋិមានវត្ថុតាយ ន មគ្គោ,
អថ ខោ វិបស្សនុបក្កិលេសា ឯវ, តត្ថិនិមុត្តំ បន វិចិបជិបន្នំ វិបស្សនាញាណំ
មគ្គោ” តិ ឯវំ មគ្គាមគ្គលក្ខណស្ស វវត្ថានំ និច្ចយនំ មគ្គាមគ្គស្ស ជាននតោ,
ទស្សនតោ, អមគ្គេ មគ្គសញ្ញាយ វិសោធនតោ ច
មគ្គាមគ្គញាណទស្សនវិសុទ្ធិ នាម។

៥២. យាវានុលោមាតិ យាវ សច្ចានុលោមញ្ញាណា។ នវ
វិបស្សនាញាណានីតិ (វិសុទ្ធិ. ២.៧៣៧ អាទយោ) ខន្ធនំ ឧទយញ្ញោ វយញ្ញោ
ជាននកំ ឧទយញ្ញយញ្ញាណំ, ឧទយំ មុញ្ញោត្វា ភន្ត្រមត្តានុបេក្ខកំ ភន្ត្រញាណំ,
ភន្ត្រវេសេន ឧបដ្ឋិតានំ សីហាទីនំ វិយ ភាយិ តញ្ញាការាណុបេក្ខកំ ភយញ្ញាណំ,
តថានុបេក្ខិតានំ អាទិត្តយវស្ស វិយ អាទីនវាការាណុបេក្ខកំ អាទីនវញ្ញាណំ,
ទិដ្ឋាទីនវេសុ និព្វិន្ទនវេសេន បវត្តំ និព្វិន្ទាញាណំ, ជាលាទិតោ មច្ឆាទិកា វិយ
តេហិ តេភូមកធម្មហិ មុច្ឆិតុកាមតាវេសេន បវត្តំ មុច្ឆិតុកម្យតាញាណំ,
មុច្ឆនុចាយសម្មាទនត្តំ ទិដ្ឋាទីនវេសុបិ សមុទ្ទសកុណី វិយ បុនប្បនំ
សម្មសនវសប្បត្តំ បដិសម្ពាទុបស្សនាញាណំ, ចត្តភរិយោ បុរិសោ វិយ
ទិដ្ឋាទីនវេសុ តេសុ សម្ពាវេសុ ឧបេក្ខនាការប្បវត្តំ សម្ពាវេក្ខាញាណំ,
អនិច្ចាទិលក្ខណវិបស្សនតាយ ហេដ្ឋា បវត្ថានំ អដ្ឋន្នំ វិបស្សនាញាណានំ, ឧទ្ធី

មគ្គកូលោ អធិគន្ធានំ សត្តតិសោធិបក្ខិយធម្មានញ្ច អនុលោមតោ
មគ្គវិធីយំ គោត្រភុតោ បុព្វេ បរត្ថំ សច្ចានុលោមិកញ្ញាណសម្ពាទំ នវមំ
អនុលោមញ្ញាណន្តំ ឥមាទំ នវ ញ្ញាណានិ ញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិយា
បដិបទាភារតោ តិលក្ខណាជាននដ្ឋេន, បច្ចក្ខតោ ទស្សនដ្ឋេន, បដិបក្ខតោ
វិសុទ្ធា ច បដិបទាញ្ញាណទស្សនវិសុទ្ធិ នាម។

៥៥. វិបស្សនាយ បរិចាកោ វិបស្សនាបរិចាកោ, សម្ពាទុបេក្ខាញ្ញាណំ។ តំ
អាគម្ម បដិច្ច។ ឥទានិ អប្បនា ឧប្បន្និស្សតីតិ “ឥទានិ អប្បនាសម្ពាទតោ
លោកុត្តរមគ្គោ ឧប្បន្និស្សតី”តិ វត្តព្ពកូលោ។ យំ កិញ្ចីតិ សម្ពាទុបេក្ខាយ
គហិតេសុ តីសុ ឯកំ យំ កិញ្ចី។

៥៦. វិបស្សនាយ មគ្គកប្បត្តិយា សិខាប្បត្តា។
អនុលោមញ្ញាណសហិតតាយ សានុលោមា។ សា ឯវ សម្ពាទេសុ ឧទាសីនត្តា
សម្ពាទុបេក្ខា។ យថានុរូបំ អចាយាទិតោ, សម្ពាទនិមិត្តតោ ច វុដ្ឋហនតោ
វុដ្ឋានសម្ពាទំ មគ្គំ គច្ឆតីតិ វុដ្ឋានកាមិនី។

៥៧. អភិសម្ពោទន្តិ ចាបុណ្ណំ។

៥៨. បរិជានន្តោតិ “ឯត្ថកំ ទុក្ខំ, ន ឥតោ ឧទាទិក”ន្តិ បរិច្ឆិដ្ឋ ជានន្តោ។
សន្និករោន្តោតិ អារម្មណករណវសេន បច្ចក្ខំ ករោន្តោ។ មគ្គសច្ចំ
ភាវនាវសេនាតិ មគ្គសច្ចសម្ពាទតស្ស សម្មយុត្តមគ្គសម្ពាទតស្ស ចតុត្ថសច្ចស្ស
សហជាតាទិបច្ចយោ ហុត្វា វឌ្ឍនវសេន។ ឯកស្សេវ ញ្ញាណស្ស
ចតុកិច្ចសាធនំ បទីចាទីនំ វដ្តិទាហាទិចតុកិច្ចទស្សនតោ, “យោ, ភិក្ខុវេ, ទុក្ខំ
បស្សតី”ត្យាទិ (សំ. និ. ៥.១១០០; វិសុទ្ធិ. ២.៨៣៩) អាគមតោ ច សម្មជិច្ឆិតព្ភំ។

៥៩. ទ្វេ តីណិ ជលចិត្តានិ បវត្តិត្វាតិ មគ្គប្បត្តិយា អនុបតោ ទ្វេ វា តីណិ វា ជលចិត្តានិ អបនីតគ្គិម្ហំ ឋានេ ឧណ្ហាត្តនិព្វាបនត្ថាយ យដេហិ អភិសិញ្ញាមនមុទកំ វិយ សមុច្ឆន្ទកិលេសេបិ សន្តានេ នវេបដិប្បស្សម្ហកានិ ហុត្វា បវត្តិត្វា, តេសំ បវត្តិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ បច្ចវេក្ខណាញាណានីតិ មគ្គជលាធិវិសយានិ កាមាវចរញាណានិ, យានិ សន្ធាយ “វិមុត្តស្មី វិមុត្តមិតិ ញាណំ ហោតិ” តិ (មហាវ. ២៣) វុត្តំ។

៦០. ឥនានិ បច្ចវេក្ខណាយ ភូមិ នស្សេតុំ “មគ្គំ ជលញ្ញា” ត្យាទិ វុត្តំ។ តត្ថ “ឥមិនាវ វតាហំ មគ្គេន អាគតោ” តិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតិ។ តតោ “អយំ នាម មេ អានិសំសោលន្នោ” តិ តស្ស ជលំ, តតោ “អយំ នាម មេ ធម្មា អារម្មណតោ សច្ចិកតោ” តិ និព្វានញ្ញា បណ្ឌិតោ បច្ចវេក្ខតិ។ តតោ “ឥមេ នាម មេ កិលេសា បហីនា” តិ បហីនេ កិលេសេ, “ឥមេ នាម អវសិជ្ជា” តិ អវសិជ្ជកិលេសេ បច្ចវេក្ខតិ វា, ន វា។ កោចិ សេក្ខោ បច្ចវេក្ខតិ, កោចិ ន បច្ចវេក្ខតិ។ តត្ថ កាមចារោត្យធិប្បាយោ។ តថា ហិ មហានាមោ សក្កោ “កោសុ នាម មេ ធម្មា អជ្ឈត្ថំ អប្បហីនោ” តិ (ម. និ. ១.១៧៥; វិសុទ្ធិ. ២.៨១២) អប្បហីនេ កិលេសេ បុច្ឆិ។ អរហតោ បន អវសិជ្ជកិលេសបច្ចវេក្ខណំ នត្ថិ សព្ពកិលេសានំ បហីនត្ថា, តស្មា តិណ្ឌំ សេក្ខានំ បន្ទវស អរហតោ ចត្តារីតិ ឯក្ខន្ធវិសតិ បច្ចវេក្ខណាញាណានីតិ ធន្តំ។

ធម្មិសុទ្ធិកមេនាតិ (វិសុទ្ធិ. ២.៦៦២ អាទយោ) សីលចិត្តវិសុទ្ធិនំ វសេន មូលភូតានំ ទ្ធិន្នំ, ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិអាធិនំ វសេន សរីរភូតានំ ចតុន្នន្និ ឯតាសំ ធន្នំ វិសុទ្ធិនំ កមេន។ ចតុន្នំ សច្ចានំ ជាននតា, បច្ចក្ខករណតោ, កិលេសមលេហិ វិសុទ្ធិត្ថា ច ញាណាទស្សនវិសុទ្ធិ នាម។

ឯតាតិ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានេ។

វិសុទ្ធិកេន្ទ្រាវល្លាធានិដ្ឋិតា។

វិមោក្ខកេន្ទ្រាវល្លាធា

៦១. តត្ថ តស្មី ឧទ្ទេសេ។ សម្ព័ន្ធវេសុ “យោ អត្តាភិទិវេសោ កម្មស្ស ការកោ
ជលស្ស ច វេទកោ ឯសោ មេ អត្តា” តិ ឯវំ អភិទិវេសោ ទទ្ទ្យ ក្លាហោ, តំ មុញ្ញន្តិ
“អនត្តា” តិ បវត្តា អនុបស្សនាវ អត្តសុញ្ញតាការាណុបស្សនតោ
សុញ្ញតានុបស្សនា ធាម វិមោក្ខមុខំ បដិបក្ខតោ វិមុត្តិវសេន
វិមោក្ខសម្ព័ន្ធតស្ស លោកុត្តរំ មគ្គជលស្ស ធ្វារំ ហោតិ។

៦២. សម្ព័ន្ធវេសុ “អនិច្ច” ន្តិ បវត្តា អនុបស្សនា អនិច្ច “និច្ច” ន្តិ (អ. និ. ៤.៤៩;
បដិ. ម. ១.២៣៦; វិភ. ៩៣៩) បវត្តំ សញ្ញាចិត្តទិដ្ឋិវិបល្លាសសម្ព័ន្ធតំ
វិបល្លាសនិមិត្តំ មុញ្ញន្តិ បដហន្តិ វិបល្លាសនិមិត្តរហិតាការាណុបស្សនតោ
អនិមិត្តានុបស្សនា ធាម វិមោក្ខមុខំ ហោតីតិ សម្ពុទ្ធា។

៦៣. “ទុក្ខ” ន្តិ បវត្តានុបស្សនា សម្ព័ន្ធវេសុ “ឯតំ មម, ឯតំ សុខ” ន្សាទិធា
នយេន បវត្តំ កាមភវតណ្ហាសម្ព័ន្ធតំ តណ្ហាបណិធិ តណ្ហាបត្ថនំ មុញ្ញន្តិ
ទុក្ខាការទស្សនេន បរិច្ឆជន្តិ បណិធិរហិតាការាណុបស្សនតោ
អប្បណិហិតានុបស្សនា ធាម។

៦៤. តស្មាតិ យស្មា ឯតាសំ តិស្សន្នំ ឯតានិ តីណិ ធាមានិ, តស្មា យទិ
វុដ្ឋានកាមិនិវិបស្សនា អនត្តតោ វិបស្សតិ។ មគ្គោ សុញ្ញតោ ធាម វិមោក្ខោ
ហោតិ អាគមនវសេន លទ្ធធាមត្តា។

៦៦. វិបស្សនាគមនវសេនាតិ វិបស្សនាសម្ព័ន្ធតាគមនវសេន។ អាគច្ចតិ
ឯតេន មគ្គោ, ជលញ្ញាតិ វិបស្សនាមគ្គោ ៩ធ អាគមនំ ធាម។

៦៧. យថាវុត្តនយេនាតិ បុព្វេវុត្តអនត្តានុបស្សនាទិវសេន។ យថាសកំ
 ជលមុប្បជ្ឈមានម្បីតិ យថាលទ្ធមគ្គស្ស ជលភូតំ អត្តនោ អត្តនោ ជលំ
 ឧប្បជ្ឈមានម្បី មគ្គាគមនវសេន អលភិក្ខាវិបស្សនាគមនវសេនេវ តីណិ
 នាមាណិលភតិ ជលសមាបត្តិកាលេ តទា មគ្គប្បវត្តាការេន តស្ស
 ធូរភាវាយោគតោ។ អារម្មណវសេនាតិ សព្វសង្ខារសុញ្ញតត្តា,
 សង្ខារនិមិត្តរហិតតត្តា, តណ្ហាបណិធិរហិតតត្តា ច
 សុញ្ញតអនិមិត្តអប្បណិហិតនាមវន្តំ និព្វានំ អារព្ព បវត្តត្តា តស្ស វសេន។
 សវសវសេនាតិ វាគាទិសុញ្ញតត្តា, រូបនិមិត្តាទិអារម្មណរហិតតត្តា,
 កិលេសបណិធិរហិតតត្តា អត្តនោ គុណវសេន។ សព្វត្ថាតិ មគ្គវីរិយំ,
 ជលសមាបត្តិវីរិយញ្ច។ សព្វេសម្បីតិ មគ្គស្ស, ជលស្សបិ។

វិមោក្ខកេនទវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

បុគ្គលកេនទវណ្ណានា

៦៨. សត្តក្ខត្តំ សត្តសុ វារេសុ កាមសុគតិយំ បដិសន្ធិគ្គហណំ បរមំ
 ឯតស្សាតិ សត្តក្ខត្តុបរមោ ន បន អដ្ឋមាទិកាមភវតាមីឡធិប្បាយោ។ យំ
 សន្ធាយ វុត្តំ “ន តេ ភវំ អដ្ឋមាទិយន្តី”តិ (ខុ. ចា. ៦.៩; សុ. និ. ២៣២; នេត្តិ.
 ១១៥)។ រូចារូបសុគតិភវំ បន សត្តវារតោ បរម្បិ គច្ឆតីតិ អាចរិយា។

៦៩. វាគនោសមោហានន្តិ មោហគ្គហណំ វាគនោសេកជ្ឈមោហំ
 សន្ធាយាតិ ទដ្ឋព្វំ។

៧០. ខីណា ចត្តារោ អាសវា ឯតស្សាតិ ខីណាសវោ។ ទក្ខិណារហេសុ
 អគ្គត្តា អគ្គទក្ខិណោយេវ។

បុគ្គលកេន៍ណ្ឌនា និដ្ឋិតា។

សមាបត្តិកេន៍ណ្ឌនា

៧២. សព្វេសម្បត្តិ ចតុន្ទម្បិ អរិយបុគ្គលានំ។

៧៣. ចិត្តចេតសិកានំ អប្បវត្តិសម្ពាសន្តិ និរោធស្ស សមាបត្តិ
និរោធសមាបត្តិ, ធិដ្ឋវ ធម្មេ ចិត្តនិរោធំ បទ្វាវិហរណំ។ អនាគាមីនញ្ចាតិ
កាមរូបភវជ្ជានំ អដ្ឋសមាបត្តិលាភីនមេវ អនាគាមីនំ, តថា ធិណាសវានញ្ចា។
តត្ថាតិ និរោធសមាបត្តិយំ។ យាវ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ គន្ធាតិ វរំ
សមថវិបស្សនានំ យុគនន្ទភាវាចានន៍សេន យាវ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ, តាវ
គន្ធា។ អធិដ្ឋយ្យាទិកន្តិ កាយបដិពទ្ធំ វេបេត្វាវិសុំ វិសុំ
វេបិចចីវរាទិបរិក្ខារកេហាទីនំ អគ្គិអាទិនា អវិនាសនាធិដ្ឋានំ,
សំយបដិមាននសត្ថបក្កោសនានំ បុរេតរំ វុដ្ឋានំ, សត្តាហព្ពន្ធកេ
អាយុសម្ពាសន្តិធិលោកនន្តិ ចតុត្ថិធំ អធិដ្ឋានាទិកំ បុព្វកិច្ចំ កត្វា។

សមាបត្តិកេន៍ណ្ឌនា និដ្ឋិតា។

វិបស្សនាកម្មជ្ជានវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឧយ្យោជនវណ្ណនា

៧៥. បដិបត្តិវសស្សាទន្តិ ឈានសុខជលសុខាទិកេនំ
សមថវិបស្សនាបដិបត្តិវសស្សាទំ។

ឥតិ អភិធម្មត្ថវិការិនិយា នាម អភិធម្មត្ថសង្គហវណ្ណនាយ

កម្មជ្ជានបរិច្ឆេទវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និកមនវណ្ណានា

(ក) ចារិត្តន កុលាចារេន សោភិតេ វិសាលកុលេ ឧទយោ និព្វត្តិ យស្ស,
តេន, កម្មាធិវិសយាយ សឆ្វាយ អភិវុទ្ធា បរិសុទ្ធា ច ធានសីលាធិគុណានំ
ឧទយោ យស្ស, តេន, **នម្បូរ្យយេន** នម្បូរ្យនាមកេន, **បរាណុកម្មំ** សាសនេ
សុខោតរណាបរិចាចនលក្ខណំ បរាណុគ្គហំ, **បណីឆាយ** បត្តេត្វា យំ បករណំ
បត្តិតំ អភិយាចិតំ, តំ ឯត្តាវតា បរិនិដ្ឋិតន្តិ យោជនា។

(ខ) **តេន** បករណាប្បសុតេន វិបុលេន បុញ្ញេន បញ្ញាវនាតេន
អរិយមគ្គបញ្ញាបរិសុទ្ធន សីលាធិគុណេន សោភិតា។ តតោយេវ លង្គិនោ
ភិក្ខុ, ធម្មានំ អធិវាសក្ខតំ, **ឧទិតោធិតំ** អច្ចន្តប្បសិទ្ធិ, **មូលសោមំ** នាមវិហារំ,
បុញ្ញាវិភវស្ស ឧទយសម្ពាតាយ មង្គលត្ថាយ អាយុកន្តំ មញ្ញន្ត, តត្ថ និវាសិនោ
ភិក្ខុ ល្បឿនិសា ហោន្តត្យធិប្បាយោ។

និកមនវណ្ណានា និដ្ឋិតា។

និដ្ឋិតា ចាយំ អភិធម្មត្ថវិភាវិនី នាម។

អភិធម្មត្ថសង្កហជីកា។

និកមនកថា

១. រម្មេ បុលត្ថិនគរេ នគរាធិរាជេ,
រញ្ញោ បរក្កមភុជេន មហាភុជេន;
កាវាចិតេ វសតិ ជេតវនេ វិហារេ;
យោ រម្មហម្មិយវរុបវនាភិរាមេ។

២. សម្បទ្ទសីលធម៌សំយមតោសិតេហិ,
សម្មានិតោ វសិតណោហិ គុណាករេហិ;
បត្តោ មុនិន្ទវេនាទិសុ នេកគន្ថ-
ជាតេសុ ចាចរិយតំ មហិតំ វិទូហិ។

៣. ញាណានុការមិហ យស្ស ច សូចយន្តិ,
សំវណ្ណានា ច វិនយជ្ជកថាទិកានំ;
សារត្ថទីបនិមុខា មធុរត្ថសារ-
សន្តិបនេន សុជនំ បរិតោសយន្តិ។

៤. តស្សានុកម្មមវលម្ហិយ សារិបុត្ត-
ត្ថេរស្ស ថាមគតសារគុណាករស្ស;
យោ នេកគន្ថវិសយំ បដុតំ អលត្ថំ,
តស្សេស ញាណាវិតរោ វិតរេកហេតុ។

៥. សោហមេតស្ស សំសុទ្ធិវាយាមស្សានុការតោ;
អន្ធាសាសនទាយាទោ, ហេស្សំ មេត្តេយ្យសត្តនោ។

៦. ដោតយន្តំ តទា តស្ស, សាសនំ សុទ្ធិមាណសំ;
បស្សេយ្យំ សក្កេរេយ្យញ្ច, គរុំ មេ សារិសម្ពរំ។

៧. ទិនេហិ ចតុរិសេហិ, ដីកាយំ និដ្ឋិតា យថា;
តថា កល្យាណសន្តប្បា, សីហំ សិដ្ឋន្ត ចាណិនន្តិ។

ឥតិ ភទន្តសារិបុត្តមហាថេរស្ស សិស្សេន រចិតា

អភិធម្មត្ថវិការីនី នាម

អភិធម្មត្ថសង្គហដកា ទិដ្ឋតា។

